agape

Lois M. Bass

cu Heinrich Landolt

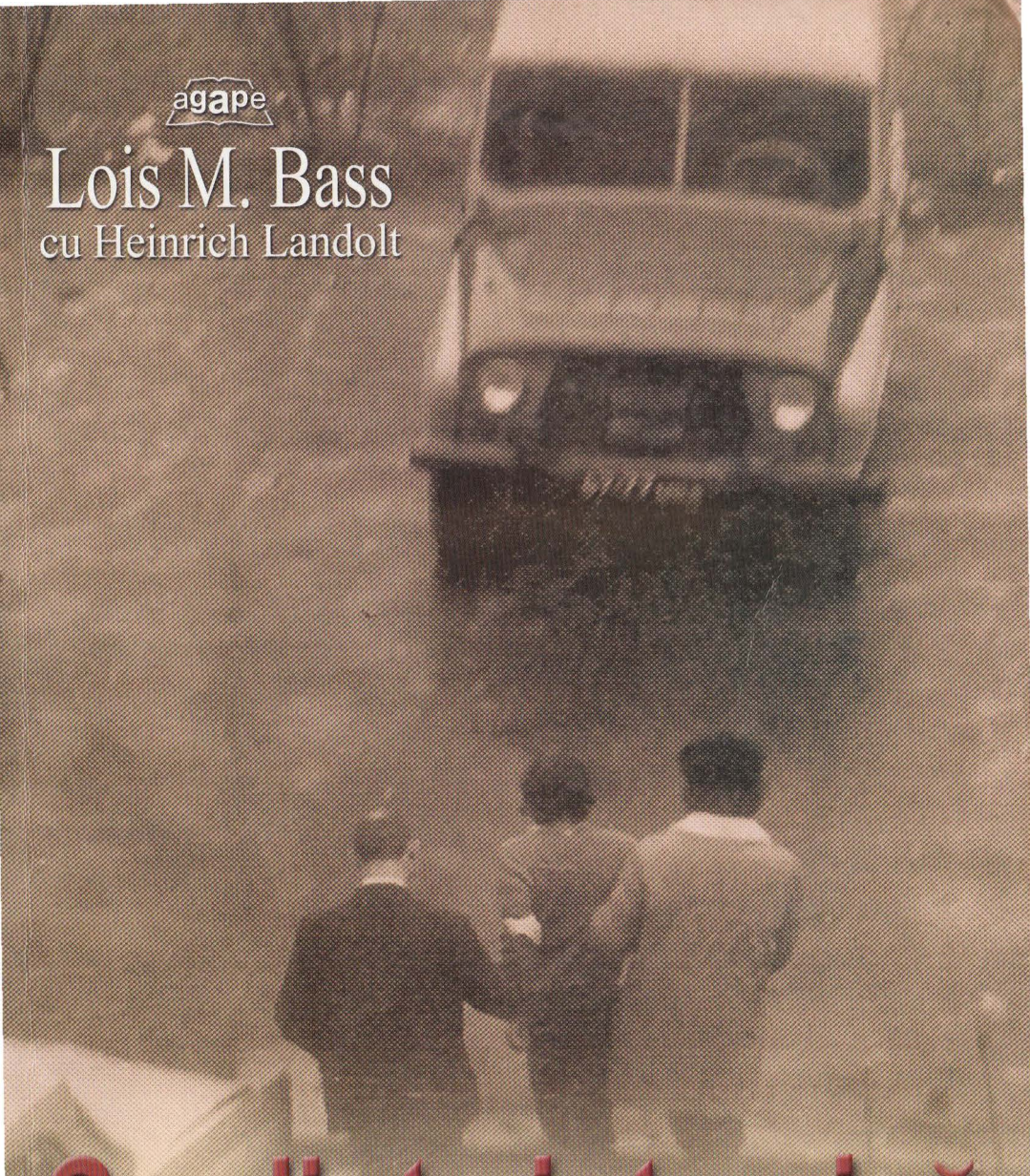

Credința interzisă

Credință interzisă

Lois M. Bass
cu
Heinrich Landolt

agape

Cuprins

Prolog	**7**
1. Sămînța și floarea	**15**
2. Comunism contra creștinism	**29**
3. Trăind în opresiune	**46**
4. Dezbinarea din interior	**58**
5. Credința chemată la judecată	**76**
6. Credință în închisoare	**92**
7. Ținta atacurilor: familiile	**111**
8. Copii fără viitor	**122**
9. Casa groazei	**138**
10. Un fel diferit de război	**152**
11. „Nu ne uitați“	**162**
12. Arta de a face contrabandă	**173**
13. Vocea libertății	**190**
14. Din fortăreață în far	**204**
15. Cînd s-a dărîmat zidul	**216**
16. Schema directoare	**230**

Mulţumiri

Ştiu, mami, că această carte va aduce amintiri dureroase din trecut, dar, dacă am supravieţuit cu curaj, este pentru că am învăţat de la tine, pentru că te iubesc şi te admir. Întreaga mea familie merită un mare „mulţumesc“, căci au fost alături de mine la bine şi la rău.

În Europa de Est, mai mulţi oameni decît pot eu pomeni mi-au împărtăşit experienţele lor. Spre ei se îndreaptă din inimă recunoştinţa mea. Viaţa lor a devenit o sursă de inspiraţie pentru mine.

Apreciez sprijinul primit de la tot personalul şi conducerea organizaţiei *Mission Without Borders*, în mod special de la Pat Gnitke, cea care m-a ajutat în cercetările mele. De asemenea, îi aduc mulţumiri lui Nancy Baddeley, care a pregătit cartea pentru tipar şi m-a încurajat aşa de mult. Îi sunt recunoscătoare lui Bob Mehr, de la SPS Press, pentru tipărirea cărţii *Credinţă interzisă*, şi lui Sharon Halevi pentru realizarea copertei.

Mai mult decît oricui, îţi mulţumesc ţie, Heinrich, căci, fără tine, această carte ar fi fost doar un vis de-al meu. Ai petrecut mii de ore eximprimîndu-mi gîndurile în cuvinte şi dîndu-mi încurajarea de care aveam nevoie pentru a spune povestea mea şi pe a celor din Est, astfel încît cei care citesc această carte să beneficieze de moştenirea lăsată nouă tuturor.

Notă: Editura Agape nu împărtăşeşte punctul de vedere al autoarei în legătură cu o serie de domenii (mai ales ecumenismul şi normele de comportare în cadrul adunării publice creştine).

Prolog

N-am întîlnit-o niciodată pe Ştefania, dar e ca şi cum aş fi cunoscut-o întreaga mea viaţă. Avea numai şaptesprezece ani cînd a murit, în 7 mai 1975, în Uniunea Sovietică.

În acea zi de mai, Leonid Brejnev conducea cu o mînă de fier la Kremlin, Mao Ţzedun cel suferind vedea cum conducerea lui de zeci de ani se apropia încet de sfîrşit, iar în Washington, Gerald Ford intrase deja de cîtva timp în al doilea an al său la Casa Albă.

Era un an cît se poate de rău. Beirutul ardea, şi un val de terorism străbătea Germania. În ziua morţii Ştefaniei, o zi de miercuri, ziarele şi emisiunile de dimineaţă erau încă preocupate de ceea ce se întîmplase cu o săptămînă înainte. Saigonul se predase forţelor comuniste. Fotografia oamenilor de pe acoperişul ambasadei americane, luptînd pentru un loc pe ultimul elicopter al Statelor Unite care urma să părăsească Vietnamul, va fi pentru totdeauna întipărită în conştiinţa naţiunii.

Moartea unei tinere rusoaice maltratate nu a stîrnit nici un val.

În acea vreme, puţini oameni ştiau despre o luptă foarte deosebită din Uniunea Sovietică şi Europa de Est, ascunsă vederii în spatele Cortinei de Fier. Ceea ce noi luăm ca ceva de la sine înţeles, dreptul fundamental de a merge la biserică sau la locul de închinare ales de noi, le fusese refuzat celor care trăiau sub comunism. Restricţii dure erau puse asupra locurilor de închinare, iar autorităţile supravegheau îndeaproape orice activităţi religioase.

Prima oară am auzit despre creştinii persecutaţi din Europa de Est în a doua parte a anilor 50. Să-i ajut în lupta lor a devenit lucrarea vieţii mele, şi să păstrez moştenirea lăsată de ei este scopul acestei cărţi. E o istorie preţioasă, o istorie care ne va ajuta în propriile noastre încercări. Pe mine cu siguranţă m-a ajutat.

Ce s-a întîmplat cu Ştefania Kreminska[1] face parte din această moştenire. Ea aparţinea unei ample mişcări subterane care sfida autoritatea statului într-un mediu politic ce trata sfidarea în cel mai dur mod posibil. Gulagurile din Siberia erau pline de cei care nu erau de acord cu politica partidului. La fel sunt, pînă în ziua de azi, lagărele de muncă din China.

Ştefania provenea dintr-o familie creştină. Plină de entuziasm, ea adora să vorbească despre credinţa ei, deşi ştia că cei de la putere vor încerca s-o reducă la tăcere. Şi de încercat au încercat. Tînăra fată a fost arestată

în mod repetat. Deşi niciodată nu a spus nimănui ce s-a întîmplat în spatele uşilor închise ale secției de poliție, era evident că Ştefania era grav maltratată. Le spunea părinților doar că ofițerii au încercat s-o facă să renunțe la credința ei.

O fotografie a Ştefaniei făcută în această perioadă arată o fată tînără cu o față luminoasă şi cu cei mai trişti ochi pe care ți-i poți imagina, ochi care privesc înăuntru în loc să privească la lumea din jurul ei. Am recunoscut imediat acei ochi. Imi aduceau aminte de propriii mei ochi dintr-o poză făcută în ziua de Crăciun, cînd aveam doisprezece ani.

În societatea închisă a creştinilor evanghelici ruşi era foarte dificil să abordezi chestiuni intime. Ca o fată tînără precum Ştefania să recunoască ce-i făcuse poliția secretă în spatele uşilor închise, dincolo de bătaie, era ceva nemaiauzit. Cu siguranță, mama ei a simțit că ceva nu era în regulă. Dar ruşinea făcea ca subiectul să fie tabu. Ştefania trebuia să sufere în tăcere.

În 7 mai, la cîteva zile după ultima ei arestare, Ştefania şi-a pierdut cunoştința. Nu şi-a mai revenit niciodată. Cauza morții ei rămîne necunoscută.

Autoritățile au intervenit imediat, încercînd să împiedice o înmormîntare creştină. Părinții Ştefaniei au mers înainte oricum. O mulțime uriaşă s-a adunat la mormînt, într-un protest tăcut împotriva suferinței fetei. Spre groaza autorităților, înmormîntarea Ştefaniei a devenit o mărturie puternică a credinței ei şi o declarație sfidătoare împotriva regimului.

Deşi Ştefania nu a dezvăluit niciodată ce i s-a întîmplat în mîna chinuitorilor ei, o altă fată a făcut-o, poate pentru că a scăpat de ceea ce aveau pregătit pentru ea ticăloşii îmbrăcați în uniformă. Numele ei este Luminița.[2] La vîrsta de optsprezece ani, ea trăia în Ardeal, România. În seara zilei de 12 februarie 1982, pe cînd aştepta troleibuzul, au acostat-o doi bărbați, un locotenent-major al armatei române şi un civil. Locotenentul i-a ordonat Luminiței să-i însoțească, dar ea a refuzat, vrînd să-şi informeze mai întîi părinții. El a făcut-o să se supună, plesnind-o.

În loc să meargă la secția de poliție, cei doi bărbați au dus-o cu forța la un restaurant şi au comandat de băut. Luminița nu a vrut să se atingă de băutură. După o vreme, la masa lor a venit un al doilea civil şi a spus: „Tovarăşe locotenent-major, am ajuns. Suntem gata".

La început, tînăra femeie a trebuit să aştepte în maşină. Cînd au pornit, era în jur de ora nouă seara. Luminița nu avea nici o idee unde o duceau. În final, maşina a oprit într-o curte. Ofițerul a dus-o pe Luminița la

ultimul etaj al unei clădiri. Ea nu a recunoscut locul; cu siguranță, nu era secția de poliție.

Iată chiar cuvintele Luminiței: „Ne-am oprit în fața unei uși de pe partea stîngă. Am intrat. Era o încăpere mare cu niște birouri pe partea stîngă. Un bărbat stătea în picioare lîngă fereastră, cu fața spre ușă; ei i s-au adresat cu ‚tovarășe colonel'. Locotenentul-major, pe care ceilalți îl strigau Gigi, a luat poziție de drepți și a spus: ‚Tovarășe colonel, misiunea a fost îndeplinită, agentul *X Roșu* este aici'".

Ca o ironie, în acea zi Luminița purta cizme roșii, un palton roșu și o pălărie roșie. Ea a presupus că afirmația locotenentului-major era o glumă. Nu era. Cei care o interogau păreau convinși că această fată de optsprezece ani era un James Bond feminin, care amenința siguranța națională a conducerii României. Cînd colonelul a acuzat-o că este un spion al C.I.A. și F.B.I., Luminița a izbucnit în hohote de rîs. „Ține-ți gura, spioano", a strigat el și, în aceeași clipă, Gigi a plesnit-o atît de tare, că ea a căzut de pe scaun, năucită. Era prima dintre numeroasele lovituri pe care urma să le primească în acea noapte.

Timp de ore întregi au supus-o pe Luminița la un interogatoriu sever, nu numai cu privire la biserica ei, ci și la alte grupări religioase. Ofițerii erau convinși că aceste grupări serveau drept acoperire pentru activități mai insidioase. I-au arătat fetei fotografii și i-au ordonat să-i identifice pe oamenii din poze. Gigi a plesnit-o în mod repetat pe Luminița cînd a refuzat să coopereze. La un moment dat, Luminița și-a pierdut cunoștința. Cînd și-a revenit, rochia ei era ruptă în față, iar pieptul și părul îi erau ude leoarcă. Ofițerii aruncaseră cu apă pe ea pentru a o readuce în simțiri. În timp ce zăcea pe podea, probabil că bărbații o bătuseră în continuu; corpul ei era acoperit de vînătăi. În clipa cînd și-a revenit, au lovit-o din nou. Cînd i-a implorat să se oprească, colonelul a strigat: „Da, o să te batem pînă mori. Am putea să te împușcăm ca să te terminăm mai repede, dar am ales metoda asta, bătaia". N-a lipsit mult ca s-o omoare în bătaie.

În final, colonelul a anunțat: „Asta-i tot". A stins cele două lumini puternice care o orbiseră în tot acest timp. Luminița a privit afară pe fereastră; era deja dimineață. Timp de o clipă, bărbații au lăsat-o singură. În sfîrșit, se putea odihni. Deodată, Luminița l-a auzit pe un bărbat întrebînd: „Tovarășe colonel, la ce oră plecăm ca să ajungem la munte în seara asta?"

„La ora șase".

O teamă teribilă i-a cuprins inima. Luminița știa exact ce însemna

„mersul la munte“. Auzise despre „petreceri“ şi şi-a dat seama că bărbaţii se aşteptau ca ea să-i însoţească.

Cîteva secunde mai tîrziu, cei doi ofiţeri s-au întors. I-au spus de multe ori să nu vorbească cu nimeni despre ceea ce se întîmplase în acea noapte. Şi i-au mai spus că vor veni s-o ia în acea seară, cu puţin înainte de ora şase.

Gigi a tras-o pe Luminiţa înapoi în maşină şi a condus-o în oraş. În loc să o ducă acasă, a lăsat-o în apropierea restaurantului unde aşteptaseră să li se alăture civilul. Cu rănile care o dureau, Luminiţa de-abia putea umbla. Fiecare pas îi aducea lacrimi în ochi. Faţa îi era aşa de rău umflată încît, timp de zile întregi, orice îi atingea obrajii o făcea să ţipe de durere. Cînd a ajuns acasă, a făcut trei paşi în apartamentul ei şi a leşinat. Luminiţa nu s-a trezit decît tîrziu, a doua zi. Nu i-a mai văzut niciodată pe Gigi sau pe locotenent.

Mie, calvarul Luminiţei îmi sună înfiorător de cunoscut. Bătăile, maltratarea, ruşinea. Cel mai rău dintre toate era înţelegerea faptului că nu aveam pe nimeni spre care să mă îndrept. Tatăl meu a murit în 1943, cînd aveam cinci ani. Propria mea încercare a început cînd mama s-a recăsătorit. Mai întîi au venit bătăile; niciodată nu ştiam cînd vor începe loviturile sau de ce. Ani de zile, am fost plină de cel mai trist sentiment dintre toate, că sunt neajutorată şi absolut singură. Ştiu exact ce au suportat Luminiţa şi Ştefania. Şi ştiu cu siguranţă că nu au fost singurele care au suferit. Acest lucru l-am aflat dintr-o sursă cît se poate de neaşteptată, un fost torţionar KGB.

În 3 septembrie 1971, un tînăr marinar a sărit de pe traulerul rusesc *Elagin* în apele îngheţate ale coastei Canadei. Numele lui era Serghei Kourdakov. A trăit în Vest ceva mai mult de un an, gonind ca un meteor strălucitor şi frumos pe cer, pînă la moartea lui timpurie şi controversată din 1 ianuarie 1973, cu două luni înainte de a douăzeci şi doua aniversare a zilei sale de naştere. În acest scurt timp am clădit o prietenie.

Cea mai mare parte a vieţii lui, Serghei nu fusese ceea ce s-ar putea numi prin oricît efort de imaginaţie un om cumsecade. De fapt, a început ca un huligan de cea mai joasă speţă. După o copilărie mohorîtă într-un orfelinat de stat, s-a alăturat Academiei Navale din Leningrad. La puţin timp după ce a fost transferat în Kamciatka, Serghei a devenit conducătorul Ligii Tineretului Comunist. În mai 1969, Serghei a primit o nouă însărcinare, aceea de a conduce un grup special de poliţie pentru a rezolva „o problemă foarte gravă într-un mod deosebit“. A adunat un detaşa-

ment de douăzeci şi unu dintre cei mai duri bărbaţi din academie. Erau instruiţi să intimideze prin forţa pumnului. Bărbaţii erau plătiţi pentru efortul lor şi aveau în buzunar o autorizaţie care le permitea să hărţuiască, să intimideze şi chiar să aresteze.

Le plăcea grozav.

KGB-ul transporta grupul acesta de bătăuşi în camioane oficiale pînă la oamenii pe care voiau să-i maltrateze. La fel ca Serghei, amicii lui erau crescuţi în cele mai rele medii; un mediu care îi pregătea în mod perfect pentru rolurile lor. În lumea brutală a orfelinatelor sovietice, supravieţuirea celui mai tare era legea supremă. Serghei considera de la sine înţeles faptul că cel mai puternic ar trebui să-l oprime pe cel mai slab. Ca şi prietenii săi, Serghei se simţea excelent în încăierări, mai ales atunci cînd putea fi sigur că domina. Şi, cu susţinerea KGB-lui, aşa şi era.

Lui Serghei şi bătăuşilor lui le plăcea mult să se bată, şi fiecare îşi avea propria specialitate. Unii erau boxeri, alţii preferau artele marţiale. Specialitatea lui Serghei era judo-ul – fusese campion al provinciei Kamciatka – şi luptele, ceea ce, în cazul muncii sale pentru KGB, însemna să-i pocnească pe oameni şi să dea cu ei în toate părţile. De trei sau patru ori pe săptămînă, KGB-ul îi chema pe el şi pe prietenii lui ca să pună capăt încăierărilor, să-i bată măr pe disidenţi sau să participe la raidurile poliţiei. Cu un zel deosebit, KGB-ul îi trimitea pe tineri pe urma creştinilor. În cele peste 150 de atacuri conduse de Serghei, patru credincioşi au fost ucişi, inclusiv un pastor al Bisericii subterane, care conducea un serviciu secret de botez. Atacurile zeloase ale lui Serghei asupra creştinilor erau răsplătite. La a suta aniversare a zilei de naştere a lui Lenin, autorităţile l-au lăudat la televiziunea sovietică, spunînd că este „exemplul perfect de tînăr comunist“, şi l-au invitat să ţină cuvîntări la universităţile sovietice.[3]

Serghei a recunoscut în mod deschis activităţile sprijinite de KGB în care era implicat. Multe dintre victimele creştine erau tinere; multe erau fete. Superiorii lui Serghei le dăduseră lui şi amicilor săi mînă liberă să facă ce voiau cu credincioşii. Ceea ce în final a pătruns dincolo de pîcla de cinism, mînie şi brutalitate care întuneca mintea lui Serghei a fost felul în care reacţionau creştinii. Desigur, strigau de durere. Dar niciodată nu-l acuzau, niciodată nu se împotriveau. În loc să facă aceasta, se rugau pentru el şi îl iertau. Aceasta îl nedumerea pe Serghei. A început să fure o parte din literatura pe care trebuia s-o distrugă.

Într-o noapte, el şi grupul lui tocmai întrerupeau o întrunire în biserică. În timp ce băteau o femeie bătrînă, Serghei a auzit-o rugîndu-se lui Dum

nezeu să-l ierte. Iată cum își amintește el de acest moment:[4]

„Am fost uluit. De ce nu cere ajutor pentru ea însăși, în loc s-o facă pentru mine? Ea e cea care urmează să fie terminată. M-a înfuriat ideea ca ea, un nimeni, să se roage pentru mine, Serghei Kourdakov, un lider al Ligii Tineretului Comunist. Într-o străfulgerare de furie, mi-am apucat mai strîns ciomagul și m-am pregătit să-i zdrobesc capul. Urma s-o lovesc cu toată puterea, suficient ca s-o omor. Mi-am luat avînt. Apoi mi s-a întîmplat cel mai ciudat lucru. Nu-l pot descrie. Cineva m-a apucat de încheietura mîinii și m-a smucit înapoi. Am tresărit. Mă durea. Nu era ceva imaginar. Am fost strîns în mod real de încheietură pînă am simțit că mă doare. Am crezut că e un credincios și m-am întors să-l lovesc. Dar nu era nimeni acolo".

Aceasta i-a schimbat complet viața. L-a condus să devină ceea ce pînă în ziua aceea disprețuise cel mai mult – un creștin. În restul scurtei sale vieți, Serghei a încercat să vindece rănile pe care le făcuse altora și propriei sale inimi.

Un motiv al prieteniei noastre a fost experiența comună a maltratării. Propria lui copilărie la orfelinat a constat dintr-o continuă suferință, pînă cînd a devenit suficient de puternic pentru a fi el cel care maltratează, și nu cel care este maltratat. Serghei a avut curajul de a-și privi în față trecutul. El știa cît de dureros este să trăiești cu amintirile.

Era aceeași durere pe care am simțit-o și eu, și sper că voi avea același curaj pe care l-a arătat el. Cartea aceasta nu este despre mine sau maltratarea care a aruncat o umbră asupra vieții mele. Totuși, va trebui să vorbesc despre ceea ce mi s-a întîmplat, deși zeci de ani nu am putut vorbi despre aceasta. Numai dezvăluind prin ce am trecut, numai folosindu-mi experiența ca un cadru de referință vei înțelege cum pot deveni viețile celor persecutați din Est o schemă directoare pentru propriile noastre vieți.

Cînd viața mea era un abis întunecat, cînd mi-am dat seama că eram absolut singură, fără să am pe cineva care să mă ajute, am găsit aceeași lumină călăuzitoare pe care o aveau credincioșii din Est, singura lumină care m-a ajutat de-a lungul acelor ani lungi, lumina credinței mele. Această credință o am în comun cu Ștefania, cu Luminița și cu mulți alții, ale căror istorii doresc să le spun.

O dată cu căderea Cortinei de fier, experiențele lor se estompează. Aceasta e ùn motiv pentru cartea de față: să păstrez moștenirea lăsată de ei. Să arăt o pagină a istoriei care a fost neglijată de istorici. O dată cu începutul unei noi ere, puțini își mai amintesc de luptele pe care au fost ne-

voiți creștinii să le suporte. La puțini le pasă. Și aproape nimeni nu-și dă seama cît de crucială a fost contribuția credincioșilor la căderea comunismului.

Un alt motiv pentru această carte, și chiar mai vital, este impactul pe care îl pot avea aceste relatări asupra vieților noastre. Mie, ele îmi dau speranța că suferința stă la temelia puterii. Cum au reușit femeile și bărbații care au fost persecutați să-și țină capul sus? Cum și-au păstrat demnitatea în ciuda umilirii zilnice cu care au fost nevoiți să se confrunte? Cum au continuat acești mii și mii de oameni să zîmbească în împrejurările cele mai critice? Citind această carte, vei descoperi cum au stat neclintiți și în adevăr, fără amărăciune sau regret. Cu o inimă pură, o conștiință curată și certitudinea răsplății lor.

1

Sămînța şi floarea

„Aurul e încercat în foc, iar oamenii vrednici în cuptorul adversităţii".
Seneca

La puţin timp după cel de-al doilea război mondial, Zravko Bezlov, un pastor metodist care nu împlinise încă treizeci de ani, a condus doi vizitatori din Statele Unite prin Sofia, capitala Bulgariei.[5] Ei erau oficiali ai Bisericii; din politeţe, Bezlov îi ducea să facă cu maşina un tur al oraşului. El nu vorbea deloc engleza; ei nu vorbeau limba bulgară. Tot ce putea face Bezlov era să arate în tăcere bisericile magnifice, clădirile împodobite şi bulevardele străjuite de pomi, tot ce amintea de vechea strălucire a unui oraş cîndva cunoscut în întreaga lume ca *Parisul Europei de Est.*

Cîteva zile mai tîrziu, poliţia secretă a făcut o razie în biserica lui Bezlov, peste drum de clădirea operei din Sofia, şi l-a arestat în faţa congregaţiei sale. Acuzaţia: spionaj.

Nu era singurul lider religios arestat în acea vreme. În întreaga ţară, poliţia secretă ridica zeci de preoţi catolici, ortodocşi şi predicatori evanghelici, îi tîra pînă la secţiile de poliţie şi îi condamna la ani lungi de închisoare, pentru acuzaţii ticluite împotriva lor.

Pastorii evanghelici erau ţintele principale. Autorităţile îi distingeau ca pe nişte ameninţări speciale faţă de un guvern care vedea trădători sub fiecare bancă de biserică. Predicatorii evanghelici, indiferent de denominaţiune, făceau în mod automat autorităţile să fie suspicioase. Pentru regim, evanghelicii reprezentau legături cu străinii şi interese străine. Acest lucru era în mod deosebit ridicol în cazul bisericii lui Bezlov. Metodiştii fuseseră prima denominaţiune evanghelică din Bulgaria într-o vreme în care ţara încă mai suferea sub jugul conducerii turceşti, la mijlocul secolului 19. Dar suspiciunea legăturilor cu Occidentul şi a influenţei acestuia era suficientă pentru un regim care nu avea încredere în nimic din ce era occidental.

Tînărul pastor s-a pregătit pentru ce era mai rău cînd ofiţerii l-au dus la sediul lor. Nu l-au bătut. Ce a trebuit el să suporte a fost mult mai rău. Anchetatorii nu-i dădeau voie lui Bezlov să stea jos. Nu putea nici măcar să se sprijinească de pereţi. Nu se putea odihni deloc, ca să nu mai vorbim

dc somn. Ore întregi a trebuit să stea în poziţie de drepţi. Ofiţerii l-au interogat noaptea întreagă, timp de multe zile, strigînd şi ţipînd la el.

„Mărturiseşte că ai arătat instalaţii militare americanilor".

„Eşti un spion, un trădător".

„Ştim totul despre tine".

Cu o mică întrerupere, lucrul acesta a durat timp de trei săptămîni.

Procesul lui Bezlov a început în 26 februarie 1948. Bulgarii l-au înscenat sub forma unui proces public, modelat după procesele publice care aveau loc pe acea vreme în Moscova. Iosif Djugaşvili, mai bine cunoscut ca Stalin, perfecţionase această formă ciudată de batjocorire a sistemului judiciar. Dictatorul rus intrase în cărţile de istorie ca unul dintre cei doi mari ucigaşi în masă ai tuturor timpurilor, egal cu contemporanul său, Adolf Hitler. Nenumărate milioane au murit de mîna lui Stalin. Pe aceia dintre adversarii săi care au reuşit să supravieţuiască epurărilor, Stalin i-a trimis în abominabilul Gulag. Domnia terorii lui Stalin, solitarul paranoic ce trăia într-o singură cameră de la Kremlin, mai dura încă atunci cînd a avut loc procesul lui Bezlov. Marile epurări ale sistemului sovietic au început în 1934 şi au continuat pînă la moartea lui Stalin, în 1953.

În cele mai multe cazuri, oamenii pur şi simplu dispăreau. Ori erau executaţi în curtea dezolantă a Lubyankăi, închisoarea KGB-ului, ori dispăreau în arhipelagul Gulag. Pentru oponenţii lui mai faimoşi şi pentru chestiunile pe care voia să le accentueze, Stalin înscena procese publice, ca cel al tovarăşului bolşevic Nikolai Buharin din 1938. Cei acuzaţi erau totdeauna forţaţi să se supună înainte de începerea procesului, ori epuizaţi prin tortură, ori făcuţi să aibă speranţă prin promisiuni de indulgenţă.

Într-un proces public, judecătorii şi procurorii urmează un scenariu strict. Toate sentinţele sunt hotărîri ştiute dinainte; judecata este făcută cu mult înainte de a începe procesul. Deoarece este doar un simulacru de proces, căutarea adevărului şi a dreptăţii nu joacă nici un rol; doar aparenţele contează. Unicul scop al unui proces public este să impresioneze şi să intimideze. Chiar şi oamenii de rînd trebuie să-şi joace rolul. Troleibuzele transportă muncitorii de la locurile lor de muncă la tribunal, unde se aliniază în faţa intrării principale. Li s-a dat o zi liberă de la fabrică; în schimb, autorităţile se aşteaptă ca aceştia să le furnizeze un spectacol plin de viaţă. Într-un spectacol de dispreţ orchestrat cu grijă, oamenii înjură, scuipă şi strigă la cei acuzaţi.

Exact aceasta s-a întîmplat cu Bezlov. În ziua în care începea procesul, Bezlov, împreună cu cincisprezece pastori din patru denominaţiuni dife-

rite, a trebuit să treacă printre rînduri de spectatori batjocoritori, totul în folosul camerelor de filmat ale mass-mediei controlate de stat. Cu cîtă demnitate puteau aduna, liderii bisericilor au trecut prin gloata care urla.

Cu cîteva zile mai înainte, după obiceiul consfințit de vreme [metoda consta în folosirea alternativă a unor anchetatori foarte duri și a altora care mimau bunăvoință și înțelegere – n. tr.], unul dintre torționarii lui Bezlov i-a explicat cum se poate salva singur. A pus un scenariu detaliat în fața prizonierului. Cuvînt cu cuvînt, acesta îi arăta ce trebuia să spună Bezlov la proces, inclusiv cum să spună. Scenariul l-a dezgustat pe Bezlov. În parte, trebuia să mărturisească; în parte, trebuia să-i acuze pe alții.

Din nou, aceasta urma procedurile standard ale unui proces public. În cartea sa *Europe, a history* (O istorie a Europei),[6] Norman Davies scrie că fiecărei victime din procesele publice sovietice i se cerea să denunțe zece sau douăzeci de „complici". E ușor de calculat efectul de avalanșă pe care îl are o asemenea practică. Numai în procesul lui Bezlov, regimul se putea aștepta la cîteva sute de denunțuri.

Dacă Bezlov își făcea partea din tîrgul încheiat, ofițerul îi promitea că va sta doar un an în închisoare. La urma urmelor, Bezlov era tînăr. Avea întreaga viață înaintea sa. Toți ceilalți acuzați erau mult mai în vîrstă.

Cînd s-a întrunit curtea, ofițerul i-a adus aminte lui Bezlov: „Ține-te de scenariu, și totul va fi în ordine". Bezlov nu a răspuns; era mult prea supărat. Cînd a venit rîndul cazului său, Bezlov a depus mărturie despre ceea ce se întîmplase de fapt, despre ridicolul acuzațiilor și despre ceea ce credea el în privința unui sistem judiciar care recurgea la asemenea metode.

Curtea nu a făcut haz. Bezlov a plătit un mare preț pentru curajul lui. Inițial, a primit sentința de închisoare pe viață. Să ne imaginăm, închisoare pe viață pentru un tur al orașului! Chiar și cei din spatele scenei și-au dat seama că judecătorul mersese prea departe. Ultimul lucru pe care și-l putea permite regimul era să facă un martir dintr-un tînăr teolog a cărui crimă era faptul că arătase frumusețea orașului său la doi străini. I-au redus sentința la cincisprezece ani. Bezlov avea douăzeci și șapte de ani cînd porțile închisorii s-au închis în urma lui.

S-au deschis din nou după doisprezece ani și șase luni, cînd avea patruzeci de ani.

În timpul acelor ani s-a apropiat de iad cît este posibil în această viață. Cea mai rea a fost singurătatea. Nimeni nu-l putea vizita, nici măcar mama lui. Autoritățile s-au asigurat că și-a primit partea ei de pedeapsă, ca mamă a unui spion condamnat. Au condamnat-o la exil intern și au con-

semnat-o într-un sat îndepărtat din Bulgaria. Pe durata şederii lui Bezlov în închisoare, ea a trebuit să stea în satul ei. Înainte, mama lui Bezlov fusese angajată la Ministerul Sănătății; acum ducea o luptă disperată pentru a-şi cîştiga existența ca şi croitoreasă. Singurul lucru pe care-l putea face pentru a-şi ajuta fiul era să lupte pentru obținerea permisiunii de a-i trimite un pachet. De obicei, autoritățile îi permiteau acest lucru tot la şase luni; se socotea norocoasă cînd primea permisiunea mai devreme.

Bezlov avea nevoie disperată de aceste pachete.

La începutul condamnării sale, poliția l-a dus la închisoarea principală din Sofia. În prima noapte a lui Bezlov ca infractor condamnat, gardienii închisorii l-au împins într-o celulă întunecată. Era o noapte înghețată de iarnă, iar Bezlov purta doar o pereche de pantaloni şi cămaşa. Îi va rămîne pentru totdeauna recunoscător unui alt deținut, un preot ortodox cumsecade, care l-a învelit în mantaua lui neagră.

Mai tîrziu, autoritățile au hotărît să-l mute la o închisoare din Varna, dar nu pentru mult timp. Sentința lui Bezlov specifica muncă silnică. Ceea ce a urmat au fost ani de zile în lagărele de muncă. Într-un amestec de umor negru şi mascare a adevăratului scop, autoritățile numeau lagărele *Viața în comun ca educație prin muncă*.

Ca şi procesele publice, aceste lagăre de concentrare administrate de stat urmau modelul exemplului sovietic. Dar să-l citäm din nou pe Norman Davies: „În 1939, Gulagul era deja cel mai mare patron din Europa".[7] Potrivit unui studiu din 1982 al Departamentului de Stat al SUA, se estima că în jur de patru milioane de cetățeni sovietici erau forțați să depună o muncă de sclav. Jumătate dintre ei îşi îndeplineau sentințele în lagăre de muncă şi închisori; celeilalte jumătăți i se impunea munca silnică, în calitate de condamnați care beneficiază de libertate condiționată şi de suspendarea pedepsei sub supraveghere.

Toți sateliții sovietici adoptaseră acelaşi sistem. Pînă la zece la sută din populația activă a dispărut în versiunile lor de arhipelag Gulag, pe care Aleksandr Soljeniţîn l-a descris în detalii aşa de înfiorătoare.

Astăzi există un scenariu asemănător în China, unde lagărele sunt o forță economică majoră. Muncitorii sclavi lihniți de foame din lagărele de concentrare chineze confecționează duzini de articole pentru consumatori occidentali nebănuitori. Înfometarea este parte a sistemului. Scriind despre Gulagul sovietic, Norman Davies afirmă:[8] „Angajații-deținuți din el, care erau sistematic înfometați şi suprasolicitați în condiții polare, au o durată medie de viață evaluată la o singură iarnă".

De departe cea mai lungă și mai dură perioadă a condamnării sale, Bezlov a petrecut-o în lagărul închisorii din Ognianovo, o carieră de piatră aflată la cîteva ore de mers cu mașina de splendoarea medievală a Plovdivului, al doilea oraș al Bulgariei ca importanță. A ști că acest centru de învățămînt era la o distanță așa mică de el era pentru Bezlov o pedeapsă suplimentară. În ciuda puterii lui fizice, o putere care l-a ajutat să suporte întemnițarea, mintea lui Bezlov trăia în lumea cărților. Se simțea pierdut fără ele. Pînă cînd al doilea război mondial a pus capăt studiilor sale, Bezlov frecventase Seminarul Teologic Metodist din Frankfurt, Germania. În 1942 a fost recrutat; s-a întors acasă cu ultimul tren care părăsea Germania pentru a se îndrepta spre Bulgaria. Toată viața lui, Bezlov iubise cuvîntul scris. Cînd l-am vizitat, mulți ani mai tîrziu, am putut vedea pasiunea lui pentru cărți; apartamentul său minuscul era ticsit cu cărți.

Ognianovo, cu siguranță, nu oferea nici o carte deținuților. Iar în cazul improbabil că o carte își făcea drum pînă în lagărul de muncă, Bezlov nu ar fi avut ocazia s-o citească. Forțați să se scoale între patru și cinci dimineața, deținuții lucrau în carieră pînă la căderea nopții. Era o muncă groaznică, epuizantă, care amorțea mintea.

De obicei, apa se infiltra în carieră. Majoritatea timpului, Bezlov și ceilalți prizonieri își roteau tîrnăcoapele stînd în apa rece ca ghiața, uneori pînă la brîu. De-a lungul anului, inclusiv în timpul iernii bulgărești brutal de rece, deținuții lucrau îmbrăcați doar într-o pereche de pantaloni și o flanelă de corp. În timpul lungilor ani din cariera de piatră, Bezlov s-a călit. În tot restul vieții nu a mai răcit niciodată. Dincolo de aceasta, orele nesfîrșite de stat în apa rece aproape l-au paralizat. A suferit de crampe la picioare și brațe. Crampele îl făceau să cadă în timp ce umbla, pentru că picioarele și brațele îi amorțeau deodată. Încet, această slăbiciune s-a înrăutățit, iar spre sfîrșitul vieții sale, Bezlov a fost parțial paralizat. În ultimii ani a suferit de o durere constantă, îngrozitoare. Mult prea tîrziu, doctorii au diagnosticat maladia Lyme, pe care o contractase în lagărul de concentrare.

La început, am spus că cel mai rău lucru de care a suferit în timpul petrecut de el în închisoare era singurătatea. Era cu siguranță adevărat. Dar lipsa intimității s-a dovedit a fi de nesuportat în egală măsură. Deținuții își petreceau nopțile în încăperi atît de strîmte, încît erau nevoiți pur și simplu să doarmă ca sardelele. Fiecare bărbat avea un spațiu lat doar de 25 centimetri pe care să se odihnească; aceasta făcea imposibil culcatul

pe spate. Tot ce puteau face era încercarea de a dormi pe o parte, presaţi unul în altul într-o apropiere frustrantă. În fiecare noapte izbucneau lupte atunci cînd oamenii obosiţi încercau să se întindă şi să-şi asigure puţinul somn pe care-l puteau obţine.

Autorităţile îi ţineau pe deţinuţi la limita înfometării. După ore lungi de muncă fizică extenuantă, primeau un castron mic cu ciorbă lungă sau terci urît mirositor. În toată perioada de doisprezece ani şi şase luni petrecută în închisoare, Bezlov a fost flămînd. Cu voce scăzută, mi-a spus că oamenii primeau cea mai bună masă cînd îngropau un alt deţinut; în acele zile, comandantul lagărului îi lăsa să mănînce o bucată de pîine şi ciorbă cu cartofi adevăraţi în ea.

Mîncau ciorbă de cartofi cu o regularitate dezgustătoare. Mulţi dintre deţinuţi au murit, printre ei mulţi dintre pastorii şi preoţii condamnaţi. Totuşi, Bezlov se socotea norocos, cel puţin el avea şansa de a supravieţui. Alţii fuseseră condamnaţi la moarte.

Execuţiile preoţilor, predicatorilor şi chiar a credincioşilor simpli deveniseră ceva obişnuit. În acelaşi timp în care Bezlov era trimis la închisoare, un număr de preoţi catolici fuseseră executaţi. Pretutindeni în imperiul sovietic şi în lumea comunistă, pastori şi preoţi stăteau înaintea unui judecător şi erau condamnaţi să moară pentru credinţa lor.

Acest lucru, cu siguranţă, nu s-a întîmplat numai în regimul lui Stalin. La treizeci de ani după moartea lui, în 5 septembrie 1983, doi predicatori creştini chinezi din Hong Kong, Ho Yan-kit, cunoscut sub numele de John Lee, şi Lam Zha-wing, au îngenuncheat în faţa unui pluton de execuţie din Canton pentru a primi un glonţ în ceafă.[9] Potrivit agenţiei de ştiri China Nouă, cei doi binecunoscuţi misionari s-au confruntat cu aceleaşi acuzaţii ticluite ca şi Bezlov. Bărbaţii au fost acuzaţi că sunt spioni; în cazul lor, spioni pentru Taiwan.

Agenţia de ştiri a afirmat că Ho şi Lam au fost iniţial condamnaţi la moarte de Curtea Populară Intermediară din Canton. Ei au făcut apel la Curtea Populară Supremă din Beijing, dar în zadar. Condamnarea la moarte a fost în final confirmată de Curtea Provincială Superioară din Guangdong în 5 septembrie şi dusă la îndeplinire în mod sumar.

Chiar şi fără o condamnare oficială la moarte, preoţii şi pastorii trăiau într-un pericol de moarte. În 1981, preotul albanez Ndoc Luli a fost acuzat penal după ce a botezat cei doi bebeluşi ai unei rude.[10] *Centrul albanez de informare catolică* a anunţat că Ndoc Luli fusese condamnat la închisoare pe viaţă; urma să fie o viaţă scurtă. Potrivit unui martor ocu-

lar, preotul a fost ucis la scurt timp după intrarea în închisoare. Mama celor două fetițe gemene pe care le-a botezat Luli a primit opt ani de închisoare.

Bezlov și tovarășii lui pastori știau despre condamnările la moarte. Cunoșteau mult prea bine pericolul în care se aflau. Pentru ei, fiecare zi care reia îi supraviețuiau în lagăr era ca un dar. Cei care au apucat să-și vadă finalul condamnării au plătit un preț scump. Poate că Bezlov n-a mai avut nici o răceală de atunci încolo, dar munca istovitoare și condițiile de trai execrabile i-au ruinat sănătatea. Chiar și așa, regimul nu i-a putut frînge spiritul. În timpul acelor ani nesfîrșiți cînd alți oameni se căsătoreau, își întemeiau familii și puneau temelia lucrării vieții lor, el spărgea piatră într-o carieră. De-a lungul întregii lui întemnițări, Bezlov niciodată nu a renunțat și nu s-a descurajat. Cînd s-au deschis porțile închisorii în 1960, Bezlov voia mai mult decît orice altceva să se dedice din nou vocației de pastor, o vocație întreruptă de arestarea lui cu o jumătate de generație înainte.

Doar mult mai tîrziu, la cîțiva ani după moartea lui Bezlov, am aflat cît de grea i-a fost viața după ce a fost eliberat din închisoare.

Pentru prima dată am dat de numele Bezlov într-o revistă germană; i se acordase Premiul Păcii decernat anual de către Asociația Metodistă Mondială. Superintendentul Zravko Bezlov, cum era numit, urma să primească distincția ca reprezentant al multor pastori care suferiseră în mîinile regimului comunist și care totuși au continuat să lucreze pentru supraviețuirea și reconstruirea Bisericii Metodiste din Bulgaria. Bezlov a donat bisericii sale pentru o orgă nouă premiul în bani care a însoțit distincția.

În acea vreme, pe la mijlocul anului 1992, mă pregăteam pentru prima mea călătorie în Bulgaria. Mă întrebam cît de mult putea schimba închisoarea un om, ce impact profund au avut lungii ani de suferință asupra lui ca persoană. Mă întrebam cu ce ochi va putea să-și vadă torționarii un om care își petrecuse cei mai productivi ani într-un lagăr de concentrare, acum că vechiul regim fusese răsturnat. Va fi el plin de amărăciune? Va vrea el răzbunare? Eram hotărîtă să aflu. N-a fost ușor.

În 1992, Bulgaria era încă în foarte mare măsură o țară închisă. La cîteva luni după eliberare, guvernul nou constituit consta în principal din cameleoni comuniști care își descoperiseră brusc dragostea pentru democrație. Multe dintre vechile metode de guvernare persistaseră, incluzînd restricții religioase. Doar creșterea explozivă a crimei organizate a adus un element nou în ecuație. Lucrurile nu s-au schimbat pînă în 1997, cînd

un guvern ales cum se cuvine a preluat conducerea. Totuşi, ceva ce aducea a libertate apăruse în ţară atunci cînd am vizitat-o prima oară.

Timp de o peste o oră, şoferul de taxi a căutat adresa lui Bezlov. Am început să mă gîndesc cît de uşor trebuie să fi fost pe atunci ca regimul să-şi controleze supuşii, dacă nici măcar o simplă adresă n-o puteai găsi. Am tot mers în cerc, străbătînd periferia Sofiei şi nesfîrşitele ei blocuri de beton, apartamente mărunte în stare de deteriorare, îngrămădite unul peste altul ca un set de cuburi de construit pentru copii, dar fără farmecul şi culorile acestora. Aceste apartamente jalnice, ca nişte cutii de chibrituri, pentru muncitorii bulgari, precis că nu semănau cu paradisul pe care îl promiseseră liderii lor comunişti. Locul fusese o mahala urbană încă înainte de a se fi mutat acolo oamenii; acum, era ticsit şi emana un miros urît de varză şi sărăcie.

În final am găsit o femeie în vîrstă care auzise de pastor. Ea ne-a îndrumat spre blocul unde locuia Bezlov. Era într-o stare la fel de iremediabilă şi dărăpănată ca şi celelalte. Soneria nu mergea. Cumva, probabil că se dusese cineva la apartamentul lui Bezlov, pentru că, nu peste mult timp, la intrarea în clădire a apărut un tînăr în papuci de casă. S-a dovedit a fi Asparoun Asparuoulov, fiul vitreg al lui Bezlov.

La al treisprezecelea etaj m-a salutat soţia lui Bezlov, Elke. Apartamentul micuţ era impecabil. Elke m-a condus în camera de zi de dimensiunea unei cămări, care avea rolul dublu de sufragerie şi birou. Rafturi acopereau fiecare perete, din podea pînă la tavan, în camera de zi, precum şi pe hol. Din mijlocul cărţilor sale, Bezlov, avînd acum în jur de şaptezeci de ani, m-a salutat cu căldură.

Nu voi uita niciodată acea zi.

Cînd am păşit în cameră, am văzut suferinţa pe chipul lui, dar, mai presus de toate, o dragoste şi pace care abundau. Am văzut un om foarte talentat care şi-a pierdut o parte importantă a vieţii doar pentru că s-a întîmplat să creadă în Dumnezeu. Şi totuşi, el nu arăta vreo amărăciune.

Ar fi fost uşor pentru el să se răzbune, sau măcar să-i dea în vileag pe persecutorii săi şi să ceară dreptate pentru nedreptatea pe care i-o făcuseră. Atunci cînd l-am vizitat, ţara era încă în fierbere. Cu vechiul regim răsturnat şi un guvern nou în defensivă şi avînd un teren nesigur sub picioare, vremea era coaptă pentru răzbunare împotriva torţionarilor îndepărtaţi din funcţie. Nenumăraţi alţii folosiseră ocazia de a-şi regla conturile. Nu şi Bezlov.

A fost greu pentru el să stea în picioare cînd m-a salutat. Cînd am

început să-l întreb despre viața lui trecută, a insistat să vorbească despre prezent, în special despre biserica ce-i fusese înapoiată după decenii de așteptare. Pe Bezlov nu-l interesa să stăruiască asupra trecutului și, în mod sigur, nu asupra încercărilor sale personale. El voia să vorbească despre pasiunea lui pentru tineri. Pentru el, cea mai importantă parte a întîlnirii noastre era să afle dacă organizația mea putea să-i dea materiale de studiu pentru biserică.

Cînd l-am întrebat din nou despre trecut, Bezlov și-a folosit experiența ca pe o lecție pentru viitor:

„Foarte curînd, noua generație nu-și va aminti cum a fost pentru noi. În curînd, vor uita prin ce am trecut. Este important să-și aducă aminte. E vital să nu uite că libertatea nu cade pur și simplu din cer. Trebuie să luptăm pentru ea. Libertatea poate dispărea pînă mîine".

Bezlov știa că nu mai avea mult timp. Înainte de a închide ochii, voia să pregătească generația următoare pentru un viitor nesigur. „Vor fi totdeauna forțe care să încerce să distrugă libertatea pentru care am luptat", a spus el. Aceasta mi-a dat ocazia să-l întreb cum se simțea acum, cînd a trebuit să dea mîna cu aceiași oameni care îl persecutaseră. Știam că unii dintre ei îi vizitaseră biserica și am presupus că trebuie să-i fi fost greu să-i accepte.

În final, mi-a spus povestea lui, într-un mod foarte asemănător celui în care am scris-o. Nu a arătat niciodată vreo urmă de mînie. M-am simțit profund impresionată de acest om care suferise atît de mult, și totuși putea încă să ierte. Știu cît de greu este să faci asta. A rămas calm, plin de pace și iubitor, chiar dacă a trebuit să dea ochi cu dușmanii săi. M-am simțit foarte umilă.

În acest punct, a trebuit pur și simplu să mă scol și să-l îmbrățișez, uitînd complet de debilitatea lui. A încercat să se ridice și m-am întins să-l îmbrățișez. Deodată, a căzut înapoi în scaunul lui. Eu îmi pusesem deja brațele în jurul lui, așa că m-am prăbușit peste el, direct în poala lui. Stînd acolo, roșie la față, am încercat să-mi cer scuze. Bezlov doar a rîs și a zis: „O, cerule, soția mea o să mă omoare".

Cînd m-am sculat din poala lui, s-a chinuit să se ridice, dar nu a putut. Și atunci a spus ceva atît de dulce și tipic: „Iartă-mă, dar uneori brațele și picioarele nu mă ascultă".

Cred că aceasta îi rezumă personalitatea. Nu i-a înjurat pe cei care erau responsabili pentru slăbiciunea lui; nu s-a înfățișat ca pe o victimă; nu a făcut caz. Doar s-a scuzat pentru că nu se poate scula în picioare.

Pentru mine, Zravko Bezlov reprezintă credincioşii din Europa de Est în forma lor cea mai pură. Niciodată nu s-a clătinat şi nu a făcut compromisuri. Nu s-a clintit un pas de la calea dreaptă, deşi i s-a oferit o cale uşoară de scăpare înainte de proces. Niciodată n-a dat vina pe alţii pentru slăbiciunile lui, deşi ar fi putut s-o facă de multe ori. Nu l-am mai întîlnit niciodată pe Bezlov. A murit la cîteva luni după întoarcerea mea în Statele Unite.

Mai mulţi ani au trecut pînă cînd am revenit în Bulgaria. În săptămîna de dinainte de sosirea mea în Sofia, într-o frumoasă zi de primăvară din 1997, vechiul regim nu mai era la putere, în urma votării. Pentru prima dată, bulgarii aveau o conducere democratică, liber aleasă. Aveam nişte chestiuni oficiale de rezolvat în Burgas, un oraş industrial mohorît de pe ţărmul mării Negre. Cînd m-am întors la Sofia, aveam nişte timp liber şi adresa lui Bezlov la mine.

Din nou am stat într-un taxi; din nou, şoferul a mers încet printre străzile cu blocuri, care arătau la fel în mohoreala lor uniformă. Şi, din nou, o femeie în vîrstă ne-a îndrumat în direcţia corectă.

Soneria de la clădirea lui Bezlov tot nu mergea. Ca şi la prima mea vizită, cineva trebuie să se fi dus la apartamentul lui. Şi ca atunci, Asparoun, în papuci de casă, şi-a tîrîit picioarele pînă jos, la intrare, ca să vadă cine erau vizitatorii.

În hol ne-a întîmpinat acelaşi miros copleşitor de varză. Liftul anemic s-a tîrît cu noi pînă la al treisprezecelea etaj. Singura diferenţă vizibilă era uşa; Asparoun mi-a explicat că a trebuit să monteze o uşă solidă de oţel cu încuietori multiple. Crima luase avînt de la instaurarea semi-libertăţii în Bulgaria; practic, singurul lucru care funcţiona în ţară cu eficienţă şi fără piedici era mafia.

În interior, apartamentul arăta exact la fel, inclusiv rafturile ticsite cu cărţi. Cea mai mare parte a după-amiezei, Elke Bezlov şi cu mine am stat împreună, vorbind. În timpul acestei vizite mi-am dat seama pe deplin de tragedia vieţii soţului ei.

Ei se cunoscuseră după eliberarea lui din închisoare şi s-au căsătorit în 1964. Deşi Elke lucra ca medic stomatolog, tînăra familie a avut de luptat mult timp. În Vest, un stomatolog evocă imaginea unei case frumoase în suburbii, a unei maşini lucioase, şi avînd destui bani în bancă pentru a-şi trimite copiii la colegiu. Nu tot aşa e în Est. În mod tradiţional, doctorii de orice fel erau plătiţi mizerabil; cîştigau mai puţin ca muncitorii din fabrici.

La punerea lui în libertate, autoritățile l-au avertizat pe Bezlov să nu se întoarcă la biserica sa. După cîteva săptămîni, l-au convocat. Ofițerul care răspundea de el nu a luat-o pe ocolite, ci spunîndu-i pur și simplu: „Poți lucra pentru biserica ta dacă vrei, dar numai dacă ești de acord să colaborezi cu noi".

Era oferta standard cu care trebuiau să se lupte mulți pastori, una pe care o vom examina mai tîrziu. Bezlov a refuzat oferta. În momentul cînd a părăsit biroul, știa că a dat de bucluc. Să obțină o slujbă urma să fie foarte greu. Nu numai că nu se putea aștepta să găsească ceva de lucru care să țină cont de pregătirea lui, ci urma să fie destul de dificil să găsească orice de lucru. Peste tot în Europa de Est trebuia ca oamenii să-și prezinte cartea de muncă, o cărticică ce arăta toate locurile de muncă pe care le avusese cineva. Hîrtiile lui Bezlov îl identificau ca infractor condamnat și fost deținut. Nimeni nu voia să-l angajeze. Singurul serviciu pe care l-a putut găsi a fost să lucreze ca hamal în gară.

Într-o zi, a venit în contact cu directorul unei edituri. Omului acesta, un comunist hotărît, a început să-i placă de Bezlov. Și-a dat seama de calitățile lui și a hotărît să-i dea o șansă, deși era deținut eliberat și așa mai departe. Cu toate că Bezlov a început lucrul în magazie, era în elementul lui. La urma urmelor, iubise totdeauna cărțile. Norocul lui a ținut doar puțin timp. Șeful magaziei nu împărtășea entuziasmul directorului pentru Bezlov. Probabil că i-a văzut cartea de muncă. L-a chemat pe Bezlov în biroul lui: „Împachetează-ți lucrurile și pleacă de aici. Nu voi tolera spioni în depozitul meu".

Bezlov a simțit că i se sfîșie inima. În acea vreme, tînăra familie era la limita sărăciei. Bezlov nu-și putea permite să nu lucreze. Banii erau un motiv, dar nu singurul. Să rămînă neangajat l-ar fi stigmatizat ca parazit social, o ofensă gravă în Europa de Est, care-l putea duce din nou în închisoare. Neangajat și disperat să aibă un loc de muncă, Bezlov a început să-și ofere serviciile ca translator. Dintr-o dată, anii lungi de studiu în Germania și-au arătat rodul într-un mod destul de neașteptat. Germana lui era ireproșabilă, și vorbea fluent franceza și rusa. De-a lungul anilor, a devenit un translator foarte solicitat. În ciuda trecutului său, autoritățile l-au socotit suficient de vrednic de încredere pentru a-l invita să traducă la congrese și în timpul negocierilor.

Ar fi trebuit să fie suficient de fericit, dar lipsea ceva, cea mai importantă parte a vieții lui. În toți acei ani lungi, pînă la căderea comunismului, în 1989, nu a putut fi cu biserica lui. Principalul obstacol era pastorul

pe care-l impusese congregației guvernul. El a făcut ceea ce Bezlov refuzase să facă; devenise informator. În întreaga Europă de Est, acesta era mijlocul prin care regimurile supravegheau bisericile și pe adepții lor. Aceasta nu implica neapărat faptul că pastorul se vînduse și devenise spion. Unii pastori, poate naivi sau nesăbuiți, au fost de acord să dea informații despre cei care participau la serviciile bisericii, ca un mijloc de a menține deschisă biserica.

Mai era un motiv pentru care Bezlov nu se putea întoarce la biserica lui. Guvernul nu permitea nici o slujire activă a bisericii. Nici o predicare, nici o învățare. În timp ce Bezlov nu putea merge la biserică, putea biserica veni la el. De-a lungul anilor care au urmat eliberării lui din închisoare și pînă la căderea comunismului, apartamentul său minuscul a devenit un loc de întîlnire conspirativ. Pe ascuns, tinerii veneau grămadă la el acasă. În strîmta lui cameră de zi, Bezlov îi învăța ceea ce i se predase la seminarul teologic din Frankfurt.

Să-i învețe pe tineri devenise pasiunea cea mai mare a lui Bezlov. Mi-a spus: „Cei mai mulți din oamenii noștri cu pregătire teologică au murit între timp. Acum avem doar trei pastori care au studiat teologia – eu însumi, un alt om de optzeci și trei de ani, și încă unul care are cam șaptezeci și șapte. Eu am șaptezeci și doi și, din nefericire, nu o duc bine cu sănătatea".

Timp de patruzeci și unu de ani – aproape două generații – biserica nu a avut ocazia de a-și educa viitorii lideri. Ceea ce i-a învățat Bezlov acasă, pe ascuns, și cu un mare pericol pentru sine însuși, pentru familia și studenții lui, a ajutat să mențină vie flacăra. În 1989, sămînța pe care o plantase a început să înflorească. Bezlov și-a recîștigat biserica. Pentru prima dată în patruzeci și unu de ani, a putut sta la același amvon unde își începuse lucrarea ca pastor de douăzeci și șapte de ani. Ceea ce era și mai important, s-au deschis granițele, iar Bezlov a putut să-și trimită cei mai promițători studenți în străinătate, să studieze teologie. Astăzi, biserica lui este condusă de unul dintre tinerii teologi pe care i-a format Bezlov; numele lui este Evgheni Naidenob.

Zravko Bezlov a murit într-o după-amiază rece de iarnă, în 1993. Devreme, în acea dimineață, șezuse la masă, scriind șapte scrisori. Era 26 februarie, ziua în care începuse procesul său, cu patruzeci și cinci de ani înainte. Elke mi-a spus că totdeauna se simțea trist și deprimat în această zi. În după-amiaza aceea, Bezlov a hotărît să se întindă puțin pe pat. Cînd a încercat să se scoale, nu a putut. Cîteva clipe mai tîrziu, a murit de infarct.

Pentru mine, Zravko Bezlov iese în evidență ca un model al luptei credincioșilor din Europa de Est. Cele trăite de Bezlov au început cu domnia ultimului țar al Bulgariei, Boris, și au durat de-a lungul celui de-al doilea război mondial. Au culminat cu rezistența lui față de regimul comunist și au luat sfîrșit o dată cu ivirea democrației. În timpul vieții lui, Bezlov a suferit fiecare aspect al persecuției, de la oprimare la privațiuni bănești, de la tulburarea bisericii pînă la clandestinitatea forțată în subteran. Sămînța pe care a plantat-o în timpul acelor ani, ca teolog clandestin, a început în final să înflorească. În final, comunismul a dispărut, iar biserica a cîștigat.

Va trebui să vorbesc mai tîrziu despre diferite aspecte ale persecuției. Pentru moment, este suficient să ne amintim de Bezlov. El le reunește pe toate.

Bezlov a lăsat o mare moștenire. Cînd Biserica metodistă i-a acordat premiul pentru pace, l-a primit ca reprezentant al pastorilor metodiști care au suferit în mîinile comuniștilor. Dar Bezlov a reprezentat mult mai mult decît denominațiunea lui; a ieșit în evidență ca un exemplu al tuturor liderilor de biserici și al credincioșilor simpli care suferiseră oprimare, au luptat împotriva ei și, în final, au ajutat la înfrîngerea sistemului care i-a oprimat.

În ziua în care l-am întîlnit pe Bezlov, știam că ședeam față în față cu un om a cărui viață servea de model al felului cum ar trebui să trăim. Aveam cu siguranță nevoie de un model. În acea vreme, încă sufeream de pe urma trecutului meu. Ceea ce am văzut în timp ce eram în vizită la Bezlov, în camera lui de zi, a fost o întrezărire a ceea ce mai tîrziu am ajuns să numesc *schema directoare*. Am început să înțeleg cum putem dobîndi fericire și împlinire, indiferent de trecutul sau dificultățile noastre.

Viețile celor mai mulți dintre noi sunt cu mult mai ușoare decît cea a lui Bezlov. Dar chiar și obstacolele relativ minore prin comparație, de la boală la durere sufletească și singurătate, pot deveni obstacole atît de copleșitoare, încît nu putem vedea dincolo de ele. Încercările vieții, cum este divorțul, ne pot preocupa pînă acolo, încît dăm vina pe ele pentru orice. E ușor să cazi în cursa autocompătimirii. Este ușor și dătător de mîngîiere înșelătoare să spui: „De nu s-ar fi întîmplat cutare sau cutare lucru, totul ar fi diferit. Eu aș fi o persoană diferită, mai bună".

Ceea ce am învățat de la Bezlov a fost importanța de a rămîne concentrat asupra unui singur lucru. El știa ce era cel mai important pentru el, și

niciodată nu a pierdut aceasta din vedere. Bezlov a refuzat să renunţe, chiar cînd a văzut cît de descurajante erau obstacolele. Nicidecum nu a dat vreodată vina pe alţii pentru propriile sale slăbiciuni. Şi-a acceptat soarta. Aceasta nu înseamnă că a rămas pasiv. Bezlov a luptat împotriva persecutorilor săi, dar niciodată nu a permis circumstanţelor să devină o povară paralizantă. A ştiut cît se poate de bine că puterea care vine din a fi creştin nu străluceşte cel mai tare cînd lucrurile merg bine, ci mai degrabă în greutăţi, încercări şi persecuţie. Creştinilor nu li s-a promis niciodată o viaţă uşoară. Doar pentru că ai devenit creştin, nu înseamnă că dintr-o dată fiecare rugăciune îţi va fi ascultată, sau că fiecare clipă va fi fericită, şi fiecare pas te va conduce la succes. Nu merge aşa.

Dar o iau prea mult înainte. Pe vremea cînd şedeam în camera de zi a lui Bezlov, eram departe de a înţelege *schema directoare*. Aveam încă nevoie să aflu mai mult. Ce anume legat de Bezlov, Ştefania şi Luminiţa făcea autorităţile să se teamă atît de mult? De ce au fost persecutaţi? Cum putea o fată de şaptesprezece ani sau un intelectual tăcut să ameninţe sistemul? Ce era aşa de înfricoşător la aceşti bărbaţi şi aceste femei?

2

Comunism contra creştinism

„O cauză rea va fi sprijinită totdeauna prin mijloace rele şi oameni răi".
Thomas Paine

În 1997, un grup de istorici francezi conduşi de Stephane Courtois, un fost maoist, s-au pus pe treabă să calculeze tributul plătit morţii în lumea întreagă datorită comunismului.[11] Au examinat cu atenţie optzeci de ani de comunism, de la Rusia lui Stalin la China lui Mao, de la Ceauşescu al României la Pol Pot al Cambodgiei şi Calea Luminoasă [organizaţie peruană de gherilă cu orientare comunistă – n. tr.] a Perului. Constatările lor au electrizat universităţile franceze, care în mod tradiţional aveau tendinţe de stînga. *Cartea neagră* a ţîşnit imediat în vîrful listei celor mai bine vîndute cărţi de non-ficţiune. Cînd a apărut în engleză, în 1999, sub titlul *The Black Book of Communism: Crimes, Terror, Repression* (Cartea neagră a comunismului: crime, teroare, represiune),[12] rubrica de critică literară a ziarului New York Times a afirmat: „Este o punere sub acuzare". În mod categoric este. Pe baza unor cifre oficiale moderate, cei care au realizat studiul estimează între *optzeci şi cinci şi o sută de milioane de morţi*. Peste un milion de bărbaţi, femei şi copii omorîţi, înfometaţi sau omorîţi prin exploatare pe an, toate în numele înfăptuirii unei lumi mai bune.

Totdeauna va rămîne un mister pentru mine modul în care cei ce pretind că marxismul elimină nedreptatea şi inegalitatea şi-au putut închide ochii în faţa acestei realităţi. Scuza obişnuită este că politica de zi cu zi face filozofia să-şi piardă lustrul. Mi-aş dori să fie aşa de simplu. Fapt este că aceste nelegiuiri politice sunt puternic înrădăcinate în lucrările lui Karl Marx şi ale colaboratorului său, Friedrich Engels. Atîta timp cît gîndirea lor rămînea între copertele de carte, nu era mai mult decît opinia a doi filozofi. Dar Marx şi Engels au vrut mai mult. Au vrut să schimbe lumea, şi au primit ce şi-au dorit.

Nu este nici o îndoială în mintea mea că lui Karl Marx îi păsa mult de binele oamenilor. Cînd privea la Anglia din vremea lui, descoperea munca copiilor, care se învecina cu sclavia, condiţii de lucru îngrozitoare, foamete, boală şi sărăcie disperată. Nu era nevoie să fii adept al lui Marx pentru a fi indignat de mizerie şi lipsa de omenie. Oricine l-a citit vreo-

dată pe Charles Dickens îşi va aduce aminte de soarta lui Oliver Twist, David Copperfield, Little Dorrit şi a celorlalte personaje care îi populează romanele, toate scrise în timpul vieţii lui Karl Marx. În cazul lui Marx, totuşi, intenţiile bune au dus la rezultate dezastruoase.

Odată ce gîndirea lui Marx şi Engels a devenit baza politicii guvernării, ideile lor au justificat chiar şi cea mai drastică acţiune împotriva celor ce nu erau de acord. Locul principal în rîndul disidenţilor îl aveau creştinii. Credinţa lui Karl Marx că religia e opiul poporului a intrat de mult în vocabularul comun. Merită considerabil efortul de a ne uita la propoziţie în contextul ei, în special la cuvintele care urmează expresiei banalizate.

„Religia este oftatul unei creaturi oprimate, sufletul unei lumi fără inimă, spiritul eternităţii. Este opiul poporului. *Abolirea religiei ca fericire iluzorie a oamenilor este necesară pentru fericirea lor reală*".[13]

Pentru fiecare regim marxist, ultima propoziţie a fost crucială în justificarea persecuţiei religioase. Karl Marx a oferit acestor regimuri justificarea că religia nu este decît un remediu iluzoriu. Încă şi mai important, conducerea marxistă are obligaţia de a lupta împotriva a ceea ce ei consideră o iluzie. În opinia lor, religia stă în calea adevăratei fericiri. Fericirea iluzorie inoculată de Biserică este un obstacol; numai îndepărtînd-o, numai distrugînd religia poate fi atinsă adevărata fericire.

Regimurile comuniste cu siguranţă au încercat. În timpul zilelor negre de altădată din România, ambasadorul SUA, David Funderbunk, i-a reproşat guvernului român felul în care folosise 20.000 de Biblii pe care *Asociaţia Mondială Reformată* le donase minorităţilor maghiare. Autorităţile confiscaseră Bibliile şi le trimiseseră fabricii din *Prundul Bîrgăului*, judeţul *Bistriţa-Năsăud*, administrată de stat. Odată ajunse acolo, toate Bibliile au fost transformate în hîrtie igienică. Munca de proastă calitate de la secţia de hîrtie reciclată a lăsat fragmente lizibile pe hîrtie.[14]

În timpul domniei sale, comunismul a arătat totdeauna două feţe. Prima faţă dezvăluia un despot care îşi hărţuia, intimida şi suprima propriii oameni. A doua arăta un ideolog care cunoştea adevărata cale spre fericire eternă şi dreptate pentru toţi. Este imposibil să judeci un aspect al comunismului fără să-l iei în considerare pe celălalt.

Cel puţin la început, şi cu siguranţă în teorie, comunismul a fost plin de intenţii bune. Din punct de vedere marxist, românii îi ridiculizau cu cele mai bune intenţii pe creştini, iar cei din Uniunea Sovietică îi duceau cu forţa în lagăre de concentrare. La urma urmei, partidul cunoştea calea adevărată; el avea dreptate, cu siguranţă că disidenţii greşeau.

Pretenţia că învăţăturile lui Marx au o bază ştiinţifică şi promisiunile unei lumi mai bune i-au atras pe mulţi la marxism, în special dintre intelectualii occidentali. Şi-au îngropat nasul în teoria marxistă şi şi-au închis ochii faţă de realitatea marxistă. Au fost orbi faţă de gulaguri, plutoane de execuţie şi persecuţia zilnică din Uniunea Sovietică şi Europa de Est.

Oamenii au memoria scurtă; acesta este unul dintre motivele pentru care scriu această carte. Trebuie să ne aducem aminte, altminteri istoria se va repeta. La doar cîţiva ani după căderea Cortinei de Fier, oameni care trăiesc în fostul bloc sovietic încep deja să uite. În propriile noastre colegii şi universităţi, eşecul comunismului în lumea reală a avut un impact surprinzător de mic. Profesorii încă folosesc învăţăturile dogmatice ale lui Marx despre economie şi lupta de clasă pentru a explica ce se întîmplă în lume.

Chiar şi părţi ale Bisericii au fost influenţate de răspunsurile lui Marx cu privire la modul de ajutorare a celor asupriţi. În America Latină, de exemplu, teologia eliberării, proclamată de preoţii catolici activişti care lucrează printre cei săraci, a devenit standardul intelectual pentru cei ce visează la o lume mai bună.

Istoricul Norman F. Cantor, cu siguranţă nu un erudit reacţionar, notează: „La un secol după moartea lui Karl Marx, urmaşii lui intelectuali, în diverse nuanţe de roşu şi roz, sunt înrădăcinaţi ca niciodată înainte în cercurile academice, intelectuale şi jurnalistice din lumea occidentală".[15]

Spre surpriza lui Marx şi Engels, nu toate masele în faţa cărora îşi făceau reclamă erau de acord. În consecinţă, Marx a formulat cea mai periculoasă parte a filozofiei sale, teoria falsei conştiinţe. Milioane au murit ca rezultat al ei. Marx şi adepţii lui s-au privit totdeauna ca un grup de elită, cu o cunoaştere superioară a ceea ce este cel mai bine pentru toată lumea. La fel fac şi azi. Dacă anumite elemente ale populaţiei nu sunt de acord, atunci aceşti oameni pur şi simplu nu ştiu ce este bine pentru ei. Teoria falsei conştiinţe implică faptul că minţile celor care nu subscriu la modul marxist de gîndire şi convingere au fost falsificate de duşmanul de clasă şi duse în rătăcire prin manipulare. Propaganda insidioasă, religioasă sau de altă natură face imposibil ca aceste biete victime să vadă că doar o revoluţie marxistă le poate elibera de lanţurile lor.

Cu o asemenea armă intelectuală, este evident că, o dată ce teoriile lui Karl Marx sunt aplicate lumii reale, începe adevărata suferinţă. Marxismul este siguranţa de sine în cea mai rea formă. Există mii de exemple, dar nici unul nu este mai înfiorător decît soarta lui Nikolai Kmara.[16]

Kmara locuia în Kalunda, un oraș din vestul Siberiei. Deși era un vagabond și un bețiv, a găsit acceptare într-o mică biserică baptistă. Era una dintre multele biserici neînregistrate, ilegale, care înfloreau în subteran în timpul anilor de opresiune. Convertirea lui Kmara l-a transformat într-un soț model, un tată dedicat și un lucrător activ al bisericii. Pacea lui de curînd găsită nu a durat mult. În timpul vacanței de Crăciun din 1963, patru membri ai bisericii au fost arestați și condamnați la închisoare pentru „activitate reacționară nocivă pentru societate". Nikolai Kmara era unul dintre ei.

La două săptămîni de la proces, autoritățile au informat familia lui Kmara că acesta se îmbolnăvise și murise. Cînd a sosit sicriul, oficialitățile au ordonat familiei, în termeni categorici, să nu-l deschidă. În ciuda avertizării, întreaga biserică s-a strîns și a deschis sicriul. Înăuntru zăcea corpul mutilat al lui Nikolai Kmara. Urme de arsuri îi acopereau mîinile și picioarele. Toate unghiile de la picioare și de la mîini îi erau smulse. Urme de lanțuri i-au distrus brațele, și răni de arsuri profunde, făcute cu o vergea de fier sau o unealtă similară, îi desfigurau abdomenul. Kmara murise prin tortură. Cea mai rea mutilare a descoperit-o congregația cînd i-au îndepărtat umplutura de vată din gură. Limba lui Kmara fusese smulsă.

Mult mai tîrziu, familia a aflat de la un tovarăș de închisoare că Kmara refuzase să renunțe la credința lui. Atunci cînd n-a vrut să fie de acord cu torționarii lui, cînd a continuat să refuze să subscrie la linia partidului, a trebuit să fie redus la tăcere. Torționarii lui i-au deschis gura și i-au smuls limba.

Această călătorie în întuneric a început în aprilie 1917, cînd Vladimir Ilici Lenin s-a urcat într-un tren în Zürich, Elveția, unde trăia în exil. Trenul a intrat în stația principală din Zürich la ordinele speciale ale împăratului german Wilhelm II. Odată ce Lenin și anturajul său au fost în vagoane, oficialitățile au sigilat trenul și l-au trimis spre Rusia.

Cu cîteva săptămîni mai devreme, în martie, soldații sătui de război și muncitorii înfometați din St. Petersburg au decis să pună capăt greutăților și suferinței lor. Împreună, l-au răsturnat pe țarul Nicolae II. Lucrul acesta a avut ca rezultat haos imediat, cu diverse facțiuni luptînd pentru dominație.

În acea vreme, primul război mondial se scurgea încet. O întreagă generație de tineri murise deja în tranșee. Kaiserul german, Wilhelm II, care în primele zile năvalnice ale războiului promisese o victorie rapidă

şi decisivă, nu putea înainta nici un pas. Trupele lui erau prea împrăştiate, şi avea nevoie să-şi concentreze soldaţii pe frontul de vest. Din perspectiva Kaiserului, un guvern socialist pacifist în Rusia ar fi fost un vis devenit realitate, fapt pentru care a ajutat la readucerea lui Lenin în Rusia. Wilhelm II spera fierbinte că sosirea lui Lenin va pune capăt eforturilor de război ale Rusiei. În teorie, aceasta a dat rezultate. O dată ce Lenin a cîştigat puterea, Rusia a încetat unilateral ostilităţile. În practică, aceasta nu mai avea importanţă. Deja trupele Statelor Unite ajunseseră în Franţa ca să se alăture soldaţilor francezi şi britanici aflaţi în defensivă. Împreună, au dus Germania la o înfrîngere zdrobitoare.

După ce a reuşit Revoluţia din octombrie a lui Lenin, marxismul a fost lansat pentru prima dată asupra unei populaţii care nu bănuia nimic. Pe Lenin nu l-a deranjat că el şi tovarăşii lui bolşevici erau o minoritate mică. Tot ce-l interesa pe Lenin era consolidarea puterii sale.

Destul de suprinzător, în timpul extinderii timpurii a tumultoaselor evenimente din Rusia, creştinii erau plini de speranţă, şi pe bună dreptate. Cînd ţarul Nicolae II a abdicat, creştinii evanghelici au răsuflat uşuraţi. Biserica Ortodoxă îi privise totdeauna ca pe o concurenţă şi s-a asigurat că regimul ţarist impunea limitări stricte asupra activităţilor evanghelice. La cîteva zile după demisia ultimului dintre Romanovi, guvernul provizoriu a semnat o declaraţie care ridica toate restricţiile sociale şi religioase. Numeroşii evanghelici încarceraţi s-au putut întoarce acasă din închisoare sau exil.

Timp de cîteva luni scurte, în timp ce grupările politice luptau pentru supremaţie, evanghelicii şi-au putut practica religia în pace şi au putut predica în libertate. Cînd s-a ridicat Lenin la putere, şase luni mai tîrziu, regulile s-au schimbat. Prima care a suferit a fost Biserica Ortodoxă. Pentru Lenin, Biserica Ortodoxă făcea parte din vechiul regim, o Biserică ce a dat legitimitate şi a întărit domnia ţaristă. Pe lîngă vechiul regim şi susţinătorii lui, Lenin simţea că trebuie să zdrobească şi Biserica Ortodoxă. În toată Rusia, bisericile ortodoxe au pierit în flăcări; preoţii ortodocşi au dispărut în închisori sau au stat în faţa unui pluton de execuţie.

Alioşa Kojevnikov publică date mai precise. Creştinul ortodox care a lucrat ca Director de informaţii la Colegiul Keston, apreciatul centru britanic pentru studiul religiei şi comunismului, scrie într-o mărturie personală:[17] „Potrivit unor estimări foarte moderate, cel puţin 40.000 de preoţi ortodocşi, 300 de episcopi şi cîteva zeci de mii de călugări şi călugăriţe şi alte oficialităţi ale Bisericii au pierit în anii '20".

În aceeași perioadă, servea scopului lui Lenin să lase în pace celelalte denominațiuni. Cu cît sunt mai puternici evanghelicii, a raționat el, cu atît sunt mai slabi ortodocșii. În timpul următorilor cîțiva ani, evanghelicii s-au bucurat de mai multă libertate decît au avut vreodată în istoria lor de o sută de ani în Rusia.

Această libertate relativă nu însemna că Lenin își schimbase atitudinea. Cu ani înainte, în 1905, scriese în tratatul său *Socialismul și religia*: „Combaterea religiei nu se poate limita la propovăduirea ideologică abstractă și nu trebuie redusă la o asemenea propovăduire. Ea trebuie legată de practica concretă a mișcării de clasă, care ține spre eliminarea rădăcinilor sociale ale religiei". În același tratat, Lenin accentuează „nevoia de a practica orice se poate: trucuri, viclenii, metode ilegale; gata să suprimăm și să ascundem ceea ce este adevărul; pe scurt, e în interesul luptei de clasă să ne coborîm standardele de moralitate". Cu siguranță că au făcut-o.

Lenin a murit în 1924. Succesorul său, Stalin, avea un plan diferit. Cu o concentrare paranoică asupra unui singur scop, a eliminat pe oricine și orice lucru pe care-l privea ca o amenințare pentru conducerea lui. O dată ajuns la putere, Stalin a inversat procesul pe care-l pusese Lenin în mișcare. Sub îndrumarea lui, regimul comunist și Biserica Ortodoxă au ajuns la un compromis pînă la punctul în care Biserica putea din nou funcționa, deși doar ca o umbră a ceea ce fusese cîndva. În același timp, evanghelicii au fost scoși în evidență ca ținta regimului.

Aceasta a avut ca rezultat o luptă îndelungată între Goliat, sub forma unui regim paranoic, și sute de biserici mici din toată Rusia, în rolul lui David. Lupta a continuat timp de peste șaizeci de ani pînă cînd, în cele din urmă, în 1989, a învins David. În timpul tuturor acestor ani, regimul a rămas convins că era angajat într-o luptă pentru putere cu evanghelicii, care, dacă nu erau învinși, urmau să-i uzurpe. Aceasta a făcut lupta cu atît mai fără sens, cu cît creștinii ruși nu doreau puterea. Tot ce doreau era libertatea de a-și practica în pace religia.

Stalin și succesorii lui erau convinși că nu putea coexista comunismul cu creștinismul. În mintea lor, în creștini nu se putea avea încredere, pentru că aveau o loialitate împărțită. Pentru a înrăutăți lucrurile, loialitatea creștinului nu-i aparține în primul rînd statului, Îi aparține lui Dumnezeu. Regimul nu a înțeles niciodată că acești creștini sunt obligați să urmeze porunca lui Isus [Iesus] „de a da Cezarului ce este al Cezarului și lui Dumnezeu ce e al lui Dumnezeu".[18] Creștinii ruși erau perfect dornici să

facă aceasta. Îşi iubeau ţara. Plăteau taxe şi îşi îndeplineau îndatoririle cetăţeneşti, inclusiv serviciul militar. Lucrul la care refuzau să renunţe, totuşi, era credinţa lor în Dumnezeu.

Aceasta îi punea pe credincioşi în conflict direct cu regimul comunist. Sistemul pretindea loialitate totală. Creştinii care credeau pe faţă într-un tărîm mai înalt decît paradisul comunist şi care se închinau unei fiinţe superioare conducerii comuniste idolatrizate comiteau un act de trădare, şi trebuiau trataţi ca atare.

În paranoia lor, comuniştii vedeau un trădător în fiecare creştin şi o trădare în fiecare cuvînt pe care-l rosteau creştinii. În 1974, guvernul sovietic a intentat proces împotriva lui P.V. Rumahik, autorul unui tratat, *Despre sfinţire*, o meditaţie asupra versetelor Romani 8:1-2: „Acum dar nu este nici o osîndire pentru cei ce sunt în Cristos Isus, care nu trăiesc după îndemnurile firii pămînteşti, ci după îndemnurile Duhului. În adevăr, legea Duhului de viaţă în Cristos Isus m-a izbăvit de Legea păcatului şi a morţii". Pentru a-şi susţine dosarul penal nr. 20509, procurorii l-au chemat pe filozoful F.Y. Garkavenko pe post de expert. Iată ce mărturie a depus el:[19]

„„Purificarea' şi ‚sfinţirea' nu sunt atît ceremonii religioase, cît o formă de pregătire ideologică a credincioşilor pentru o luptă organizată contra legislaţiei sovietice împotriva sectelor religioase". Mai paranoic de atît nu se poate. Această paranoia se extindea la toate nivelurile partidului comunist, de la vîrf în jos. Creştinii erau stigmatizaţi. Cu cît coborai mai mult în ierarhia sistemului sovietic, cu atît mai grosolan era mesajul. În unele zone, nişte comunişti înfierbîntaţi smulgeau cruci din cimitire şi, ca avertizare, le băteau în cuie pe uşile celor cunoscuţi ca şi creştini.[20]

Nu numai creştinii simţeau paranoia predominantă, ci şi membrii partidului comunist erau nevoiţi să păşească cu grijă. În special cei care se gîndeau la o carieră trebuiau să fie deosebit de prudenţi cînd ajungeau în contact cu lucruri religioase. În 1980 a murit mama lui Petras Klina. Spre neplăcerea fiului său, ea rămăsese o catolică devotată, deşi el intrase în partid, o condiţie obligatorie pentru postul lui de director în Ministerul Învăţămîntului din regiunea Panevezis, în republica sovietică a Lituaniei. În mod firesc, Petras a mers după sicriul mamei sale în biserică şi a rămas acolo în timpul slujbei. În ziua următoare, Partidul Comunist regional l-a chemat la ordine. Deschiseseră proces împotriva lui Petras, acuzîndu-l de activităţi religioase. Dacă era dovedit vinovat, urma să-şi piardă postul şi să fie dat afară din partid. Petras Klina a trebuit să meargă la Vilnius, în

capitală, pentru a se justifica. Ore întregi, oficialitățile partidului l-au supus unui interogatoriu sever. Mereu și mereu îl întrebau: „Ce-ai făcut în biserică?"

De fiecare dată, un Petras nedumerit le spunea: „Am participat la înmormîntarea mamei mele". Dar aceasta nu era de-ajuns. În final, Petras a spus: „Am stat în picioare".

Tăcere îndelungă. Ştabii din partid şi-au apropiat capetele şi au şuşotit între ei. Preşedintele comisiei s-a întors din nou spre Petras şi a spus: „Pentru că nu te-ai aşezat în biserică, ci ai rămas în picioare, te poţi întoarce să-ţi continui serviciul".[21]

Ca să obţină controlul a ceea ce autorităţile credeau a fi loialitatea împărţită a creştinilor, conducerea comunistă a scos în afara legii anumite părţi ale serviciului religios. Ideologii partidului identificaseră trei domenii majore ale credinţei creştine pe care intenţionau să le reteze: botezul în apă, mărturisirea Cuvîntului şi, în mod deosebit, învăţarea copiilor.

Pentru toţi evanghelicii, botezul este un eveniment major al vieţii. Majoritatea denominaţiunilor religioase oficiază botezul prin imersiune completă; pentru ei, aceasta reprezintă un eveniment simbolic. Scufundîndu-se credinciosul în apă, vechiul om este îndepărtat şi apare un om nou, care Îl recunoaşte acum pe Dumnezeu ca Domn [Stăpîn] al vieţii sale. Ideologii marxişti nu puteau accepta aceasta. Pentru ei, statul avea poziţia supremă şi era, de fapt, adevărata mamă şi adevăratul tată al fiecăruia. Partidul avea toate răspunsurile la toate întrebările. De ce ar tînji cineva după ceva dincolo de stat? Aceasta ar da de înţeles faptul că statul nu putea avea grijă de supuşii săi, iar aceasta era de neconceput.

Marxismul, în sine, este un sistem cvasi-religios, cu toate elementele unei secte. Convertiţi zeloşi au instaurat învăţăturile lui Marx şi Engels ca religie seculară, pretinzînd devoţiune şi angajament total din partea adepţilor săi. Noua sectă îşi avea propria castă de mari preoţi sub forma ideologilor partidului, care interpretează scrierile lui Marx şi Engels, şi un conducător ca un dumnezeu în preşedintele partidului. Adepţii lui sunt plini de speranţă, inclusiv speranţa paradisului. Pentru ei, marxismul a explicat ce s-a întîmplat, de ce s-a întîmplat şi cum va afecta aceasta viitorul. Din punctul marxist de vedere, nu există Dumnezeu, pentru că nu există nici o nevoie de Dumnezeu. Paradisul societăţii lipsite de clase este o chestiune de luptă de clasă şi economie, fiind realizabil chiar aici, pe pămînt. Cei care luptau pentru comunism erau o elită care construia paradisul, şi să le stai în cale însemna să lupţi de partea răului, împotriva

venirii păcii eterne.

Pentru a accentua atracţia şi fervoarea religioasă, practic fiecare dictator comunist a devenit centrul unui cult al personalităţii. Această zeificare a început cu Lenin şi a fost adusă la perfecţiune de Stalin şi Mao. Figuri mai puţin importante, ca Nicolae Ceauşescu în România, Enver Hodja în Albania şi Kim Ir Sen în Coreea de Nord au procedat în acelaşi fel, ridicînd cultul personalităţii pînă la niveluri absurde.

Enver Hodja, în special, a combinat brutalitatea nemiloasă cu zelul unicului ţel de a face din Albania o ţară fără religie şi de a fi liderul ei necontestat. Aproape a reuşit. Începînd cu ultima parte a anilor '40, Hodja a încercat să şteargă orice religie din această ţară predominant musulmană. În 1951, cînd Biserica catolică a refuzat să-şi rupă legătura cu Roma, trupele i-au adunat pe episcopi şi laici, preoţi, călugări şi călugăriţe şi i-au executat. Călugăriţele au fost forţate să mărşăluiască goale pe străzi. Iar Mustafa Pipa, un tînăr avocat musulman care a avut curajul să-i apere pe credincioşi, a fost legat gol de un cais şi omorît în bătaie.

Lovitura finală a venit în 1967. Cele 2169 de moschei şi biserici ale Albaniei au fost demolate sau transformate. Din acea zi, puţinii turişti care vizitau Albania puteau vedea meciuri de volei în catedrala Skodra, care fusese transformată într-un complex sportiv, echipat cu bazin de înot. Enver Hodja domnea în mod suprem.[22]

În multe cămine, oamenii aveau poze ale liderilor lor în locuri unde obişnuiau să aibă un mic altar sau o icoană. Pînă la prăbuşirea comunismului, copiii de şcoală din Uniunea Sovietică trebuiau să cînte acest cîntec în fiecare zi de 22 aprilie, ziua de naştere a lui Lenin:[23]

„Lenin este totdeauna viu,
Lenin este totdeauna cu tine;
În suferinţă, speranţă şi bucurie,
Lenin este izvorul vieţii tale,
Fiecare zi fericită,
Lenin este în tine şi în mine".

Într-un asemenea climat, ideea că unii oameni s-ar închina unei fiinţe superioare în loc să se închine liderului glorificat avea toate însemnele unui sacrilegiu. Chiar şi aşa, pe autorităţi nu le-ar fi deranjat dacă creştinii ar fi şezut pur şi simplu în bisericile lor. Îi considerau oameni inofensivi şi inutili, care aderau la o superstiţie de mult moartă. Lăsaţi-o în pace o generaţie sau două, şi ei vor fi uitaţi, spuneau ei. Dar cînd credincioşii

vorbeau altora despre o Ființă Superioară – așa ceva nu puteau accepta. Toate regimurile comuniste făceau din prozelitism o crimă gravă.

Aceasta este în conflict direct cu ceea ce cred evanghelicii. În *Evanghelia după Matei*, Cristos dă discipolilor Lui *Marea Însărcinare*:[24] „Duceți-vă și faceți ucenici din toate neamurile, botezîndu-i în Numele Tatălui și al Fiului și al Sfîntului Duh. Și învățați-i să păzească tot ce v-am poruncit". Aceasta este o poruncă pe care fiecare creștin evanghelic o ia foarte în serios.

Începînd cu domnia lui Stalin, creștinii nu mai puteau mărturisi altora Evanghelia, nici nu mai puteau răspîndi literatură creștină. Simpla posedare a acestui fel de literatură fusese declarată ilegală. Nu vorbesc doar despre lucrarea activă de misionariat. Chiar și facerea de bine făcută de creștini fusese transformată într-un act criminal. A-i hrăni pe cei flămînzi, a-i îmbrăca pe săraci și a-i vizita pe bolnavi devenise o crimă. Mulți pastori au dat de bucluc pentru vizitarea unui vecin bolnav la spital. Alții au trebuit să plătească amenzi zdrobitoare. Unsprezece penticostali din Dărmănești, România, s-au dus în vizită la un membru paralizat al bisericii lor.[25] Poliția i-a reținut imediat. Acești pensionari și țărani au fost nevoiți să plătească amenzi între 2.000 și 5.000 lei de persoană, ceea ce reprezenta venitul a 1-3 luni de lucru.

În anii '60, o doamnă deosebit de curajoasă a devenit faimoasă în cercurile creștine pentru rezistența ei fățișă față de cenzura impusă. Numele ei este Aida Skripnikova.[26] La vîrsta de douăzeci și șapte de ani, a dispărut în urma arestării ei în Vinerea mare, pe 12 aprilie 1968. Era a patra oară cînd tînăra femeie fusese arestată. Timp de multe săptămîni, nici familia ei, nici prietenii ei nu au avut idee ce i se întîmplase.

Aida, o laborantă vioaie, locuia în orașul numit pe atunci Leningrad, care și-a recîștigat acum vechiul nume, St. Petersburg. Poliția secretă a luat-o la ochi prima oară în 31 decembrie 1961, cînd avea doar douăzeci de ani. În acea seară de Anul Nou, Aida s-a dus pe strada principală din Leningrad/St. Petersburg, Nevsky Prospekt, unde a înmînat felicitări trecătorilor. Ea cumpărase de la Muzeul Ermitaj din apropiere un număr de cărți poștale, înfățișînd o pictură de Claude Lorraine. Pe cealaltă parte, le ura celor care îi acceptau cărțile poștale binecuvîntările lui Dumnezeu pentru Noul An.

„An Nou fericit 1962", scrisese ea cu scrisul ei ordonat. „Anii noștri zboară unul după celălalt, neobservați". Și încheia cu: „Poate că mîine îți vei rupe pentru totdeauna legăturile cu această lume! Caută-L pe Dumne-

zeu cîtă vreme poate fi găsit!"

În clipa în care autorităţile şocate au aflat ce mesaj răspîndea tînăra femeie, au arestat-o. După ce Aida s-a identificat, au eliberat-o. Din acea zi, Aida a rămas în vizorul poliţiei secrete. În vara următoare, în 4 iulie 1962, ziarul Tineretului Comunist *SMENA* a publicat o scrisoare deschisă adresată Aidei şi prietenilor ei creştini.

Autorul articolului, V.I. Kuzin, a avertizat-o să nu fie „un corp mort printre cei vii". „Îţi răspund ţie şi tuturor laşilor care se ascund în spatele tău", scrie el. „Acei fanatici baptişti pe care-i numeşti prietenii tăi au fost recent cuprinşi de o dorinţă nestăvilită după întruniri de rugăciune organizate în apartamente private şi s-au făcut vinovaţi de răspîndirea literaturii evanghelice... Faptul că au apărut grupuri mari de fanatici este un semn al unei mari crize baptiste". Într-o contribuţie anterioară la *SMENA*, Kuzin pretinsese că numărul în scădere îi făcuse pe baptişti să iasă la pescuit printre tineri, dar că s-au ales cu plasele goale.

În cele mai multe din articolele lui, totuşi, Kuzin s-a axat pe denunţarea religiei în general. De exemplu: „Orice persoană raţională din secolul 20, în care trăim, înţelege că misterioasa voastră viaţă de după moarte, comparată cu experienţa noastră pămîntească comunistă, este una fără valoare". A mustrat-o pe Aida, scriind că „ar trebui să-ţi fie ruşine să crezi asemenea învăţături biblice absurde". Referindu-se la acuzaţiile Aidei că Uniunea Sovietică persecută credincioşii, el a pretins că în Statele Unite „ateii şi necredincioşii care nu cred în Isus Cristos sunt aruncaţi în închisoare". Kuzin încheiase cu: „Pot să te întreb cu toată seriozitatea, vrei să devii o adevărată Fiinţă Umană? Sunt doar două alternative înaintea ta: ori devii o fiinţă umană acceptînd comunismul, ori continui să fii un sclav al lui Dumnezeu". Pentru Aida, alegerea era uşoară.

Aida nu a lăsat ca insulta articolului din *SMENA* să rămînă fără răspuns. A scris un răspuns lung ziarului. Ei au refuzat să-l tipărească, dar Aida a făcut copii ilegale, care s-au răspîndit de îndată în întregul Leningrad şi Rusia. Pentru a doua oară, poliţia secretă a venit după Aida. De data aceasta, a fost condamnată la un an de închisoare.

După punerea ei în libertate, s-a alăturat unei biserici subterane neînregistrate. Aida avea încă poliţia secretă pe urmele ei. Cînd au aflat că se alăturase unei biserici ilegale, au chemat-o la ordine. Ofiţerul care a interogat-o pe Aida i-a spus că are înţelegere pentru credinţa ei. I-a cerut să se alăture unei congregaţii recunoscute, unde pastorul numit o putea supraveghea. Aida a refuzat. Din nou, cîteva ziare au publicat articole des-

pre ea. Unul a fost intitulat: „Jefuitori din camera de rugăciune" pentru că, potrivit ziarului, Aida jefuia sufletele tinerilor.

Acest joc de-a şoarecele şi pisica a continuat pînă în aprilie 1968, cînd autorităţile au arestat-o pe Aida pentru ultima dată. Fuseseră de mult timp îngrijoraţi de legăturile ei cu străinii. Ea îşi ţinuse prietenii din străinătate la curent cu ziarele *Samizdat*, documente tipărite clandestin, care dezvăluiau relatări detaliate despre oameni trimişi la închisoare pentru credinţa lor. În ochii oficialităţii, Aida calomniase Uniunea Sovietică.

Rechizitoriul în cazul nr. 12010 împotriva Aidei Mihailovna Skripnikova era lung de trei pagini, acuzînd-o că e membră a unei biserici neînregistrate, că trăieşte în Leningrad fără permis de rezidenţă, că nu are un loc de muncă şi că distribuie sistematic literatură ilegală cetăţenilor sovietici şi străinilor. Prieteni ai Aidei au transcris procesele verbale ale procesului şi le-au scris pe douăzeci de bucăţi de pînză. Înfăşurate în jurul taliei vizitatorilor străini, acestea au ajuns în afara Uniunii Sovietice. Astăzi, pînzele sunt expuse la Colegiul Keston din Marea Britanie.

Iată cum şi-a încheiat Aida declaraţia în faţa curţii: „Cunoaşterea faptului că sufletul şi gîndurile mele sunt libere mă încurajează şi mă întăreşte. Aceasta e tot ce am vrut să vă spun". Pentru a se fi purtat ca o persoană liberă, tribunalul a condamnat-o la trei ani de închisoare. După punerea ei în libertate, Aida a căutat multă vreme să găsească de lucru. În final, a găsit un post într-un depou de trenuri din Leningrad, unde freca vagoane şi camioane. Poliţia încă o urmărea îndeaproape. Doar în 1972, cînd Michael Bourdeaux, director al Colegiului Keston, a publicat o carte despre ea, autorităţile sovietice s-au potolit.

Aida a plătit un mare preţ pentru curajul ei. Am două poze ale ei. Prima arată o femeie tînără de o frumuseţe strălucitoare, cu ochi limpezi şi un zîmbet plăcut. A doua fotografie a fost făcută după eliberarea ei din închisoare. Aida îmbătrînise prematur. Zîmbetul radios dispăruse. O femeie foarte obosită, tristă, dar cu un curaj neştirbit priveşte la aparatul foto.

Cu asemenea perspective, creştinii au trebuit să facă o echilibristică dificilă. Trebuiau să se închidă faţă de lume dacă voiau să scape de persecuţie. Şi totuşi trebuiau să asculte de Marea Însărcinare – trebuiau să spună altora despre credinţa lor. Ca să supravieţuiască, credincioşii trebuiau să fie foarte atenţi. Fiecare oraş, fiecare sat, fiecare şcoală, birou şi bloc îşi avea partea lui de informatori. Uneori, informatorul şedea exact la masa familiei. Într-o asemenea atmosferă de neîncredere, creştinii nu ştiau niciodată dacă vecinii lor nu-i vor trăda, dacă cineva din congregaţia

lor acţiona ca informator sau dacă propriii lor parteneri ori copii vor vorbi poliţiei secrete.

De departe, cea mai drastică restricţie pe care au pus-o autorităţile asupra creştinilor era legea împotriva învăţării copiilor. Din punctul de vedere al regimului, au trebuit s-o facă. Motivul era simplu: Dă-mi un copil şi, cînd are optsprezece ani, am un comunist. Creştinii, pe de altă parte, urmează versetul care promite: „Învaţă-l pe copil calea pe care trebuie s-o urmeze, şi cînd va îmbătrîni nu se va abate de la ea".[27]

Liderii comunişti puteau accepta comunităţile creştine presărate în tot imperiul lor. În cîteva decenii, acestea urmau să moară de o moarte naturală. Ceea ce nu puteau accepta era să permită acestor comunităţi să trăiască mai departe prin copiii lor.

În 1964, ideologul de frunte al Partidului comunist din Uniunea Sovietică, Iltişev, a scris în revista *Comunistul*:[28] „Nu putem rămîne şi nu vom rămîne indiferenţi faţă de soarta copiilor asupra cărora părinţii lor – credincioşi fanatici – comit în realitate un act de violenţă spirituală".

În zelul lor de a fi singurii care să decidă ce e bun pentru supuşii lor, comuniştii au declarat că vederile disidente oferite copiilor de părinţii lor sau de învăţătorii de şcoală duminicală constituiau un act de violenţă. Exact aşa l-au tratat autorităţile. Nimănui sub vîrsta de optsprezece ani nu i se permitea să participe la un serviciu religios în biserică sau la vreo altă formă de întrunire bisericească. Nici o şcoală duminicală, nici un grup de studiu biblic, nici un învăţămînt religios de vreun fel pentru cei sub vîrsta de optsprezece ani. A nu te supune acestui ordin constituia o infracţiune penală.

În 18 martie 1966, ziarul sovietic *Sovieţkaia Kirkizia* a anunţat arestarea unei creştine care organizase o şcoală duminicală subterană. Ea şi prietenele ei ţinuseră ore pentru copii în fiecare duminică într-o altă locuinţă. În acest fel, sperau ele, nu vor atrage atenţia autorităţilor. Nu a reuşit.

„Tovarăşa Cerneţkaia şi conspiratorii ei", scrie ziarul, „au reuşit să atragă peste optzeci de copii la ‚şcoala duminicală', cum o numea ea. S-a ţinut în diferite locuinţe ale credincioşilor. Activităţile începeau cu liderii grupurilor recitînd o rugăciune. Liderii continuau cu citirea ‚legendelor' biblice, şi niciodată nu uitau să dea teme pentru acasă – memorarea de versete sau rugăciuni. Autoritatea de stat nu tolerează ţinerea de întruniri de rugăciune special pentru copii şi tineri, şi ‚şcoli' în care să se înveţe religie. Tribunalul a recunoscut vina pentru infracţiunea comisă şi le-a

condamnat pe fiecare dintre ele la pierderea libertăţii timp de cinci ani".

Aceste femei s-au alăturat unei lungi liste cu alţii care au dispărut în închisori sau în lagărele de muncă silnică ale Gulagului pentru un lucru pe care cei mai mulţi dintre noi îl considerăm de la sine înţeles, şcoala duminicală.

Nici mie nu mi s-a permis să merg la şcoala duminicală.

Pentru mine, este fascinant cît de îndeaproape se înrudesc maltratarea şi persecuţia. Fiecare este o formă a celeilalte. Tatăl meu vitreg ura biserica şi disprețuia orice lucru religios. Niciodată nu ne-a dat voie să mergem la biserică. În loc de aceasta, în fiecare duminică dimineaţa ne lăsa în faţa cinematografului, fie că voiam sau nu. Cînd eram mică, învăţăturile doamnei Strand erau tot ce aveam; ea trăia în josul străzii, şi mă duceam la ea acasă o dată pe săptămînă, după şcoală. Doamna Strand m-a învăţat povestirile minunate ale Bibliei, folosind un flanelograf, o tablă acoperită cu material textil; cu figurine decupate, îşi ilustra povestirile. Aveam nouă ani în acea vreme. Numai mama ştia despre aceasta. A trebuit să-i promit că nu voi spune nimănui. Era la fel de îngrozită de Dave, tatăl meu vitreg, ca şi mine, şi nu voiam să aduc necazuri pe capul nostru.

Îmi aduc aminte de o seară, cînd am fost destul de nesăbuite să-L menţionăm pe Dumnezeu. Dave a stat în picioare în mijlocul camerei de zi şi a strigat: „Dacă există un Dumnezeu, să mă trăsnească!"

Am tras o spaimă groaznică. Sora mea şi cu mine am luat-o la fugă. Mă aşteptam să vină un trăsnet prin tavan şi să-l omoare. Cînd am văzut că nu s-a întîmplat nimic, nu m-am îndoit de Dumnezeu, dar am fost şi mai înfricoşată de tatăl meu vitreg. Mult mai tîrziu, după cum s-a dovedit, trăsnetul avea să lovească. Totuşi, atunci cînd L-a provocat pe Dumnezeu în camera de zi, m-a îngrozit. Toţi am fost îngroziţi, şi am avut grijă să evităm orice conversaţie despre Dumnezeu.

Tatăl meu vitreg ne interzicea chiar şi să ne rugăm, cu o excepţie. Cînd mergeam să mă culc, mi se dădea voie să-mi spun rugăciunea de culcare. În mintea lui, era doar un ritual copilăresc de culcare, nimic mai mult. În fiecare noapte, îmi spuneam singura rugăciune cu care au crescut probabil mulţi dintre copii. Nu voi uita niciodată cuvintele:

„Acum mă-ntind ca să dorm,
Te rog, Doamne, sufletul să mi-l păzeşti;
Dacă s-ar întîmpla să mor înainte de a mă trezi,
Te rog, Doamne, Tu să-mi iei sufletul".

Pentru mine, aceste patru versuri conţineau toată nenorocirea mea şi toată speranţa mea. Cînd mergeam la culcare, nu ştiam dacă voi trece de noapte. Cînd venea dimineaţa, nu ştiam dacă voi supravieţui zilei.

Cînd trăieşti într-o continuă teamă, preţuieşti lucruri mărunte: mirosul ierbii proaspăt tăiate, bucuria de a privi o furtună din siguranţa dormitorului tău. M-am închis faţă de lume. Toată familia noastră, inclusiv mama mea, ne-am închis în noi. Nu vorbeam cu vecinii noştri despre ceea ce se întîmpla în casa noastră, deşi simţeau că ceva nu era în regulă. Nu îndrăzneam să vorbim cu nimeni. Sudaţi strîns împreună, am devenit o mică fortăreaţă. Trăiam o viaţă secretă, în care fiecare dintre noi îşi avea propria comoară micuţă. A mea era de fapt una mare; posedam o Biblie. Cînd se stingeau luminile în casă, îndrăzneam s-o citesc sub pătură, cu o lanternă.

În timpul anilor de oprimare din Europa de Est, mulţi oameni trăiau vieţi la fel de secrete. Nu îndrăzneau să meargă la biserică sau să facă parte dintr-o congregaţie; s-au refugiat în ei înşişi. Existau totdeauna oameni curajoşi ca Aida, care luptau pe faţă pentru ceea ce considerau că e drept, dar existau mulţi care rămîneau tăcuţi cu privire la ceea ce se petrecea în inima lor. Chiar şi bisericile au fost nevoite să-şi sigileze uşile pentru a se conserva. Au devenit şi fortăreţe.

Pentru bisericile ascunse şi numeroşii creştini care nu îndrăzneau să-şi împărtăşească convingerile, pericolele erau reale. Faptul de a fi creştini, sau adepţi ai oricărei religii, îi stigmatiza ca duşmani ai statului. Autorităţile voiau să modeleze populaţia după ideologia lor. Toţi cei care nu se potriveau tiparului lor deveneau o pradă ideală.

Dintr-o dată, pastori, preoţi şi credincioşi, chiar şi copii, au devenit ţinta mîniei regimului. Într-o mică încăpere de arhivă din afara biroului meu am şiruri de dosare şi duzini de cutii cu relatări ameţitoare de torturi, bătăi şi condamnări la lungi perioade de închisoare pentru cei care îndrăzneau să facă disidenţă.

Autorităţile nu s-au limitat doar la pedepsirea închinătorilor. Şi-au făcut un principiu din a le distruge şi locurile de închinare. Bisericile au pierit în flăcări, au fost dărîmate sau transformate în altceva. Catedrala ortodoxă din Riga, de exemplu, a devenit un planetariu, la care s-a adăugat o cafenea. Catedrala Kazan din Leningrad a trebuit să servească drept muzeu al ateismului; o altă biserică din acel oraş a devenit piscină comunală interioară. În Liepupe, Letonia, tineri instigatori din Comsomol au vrut să-şi demonstreze ardoarea prin arderea pînă în temelii a bisericii luterane. Printre puţinele obiecte recuperate din ruinele complet arse a fost o ca-

nistră de benzină.[29]

Din motive evidente, bisericile din Europa de Est nu puteau fi totdeauna clădirile împodobite la care ne-am aştepta. Mulţi credincioşi şi-au transformat locuinţele în biserici secrete. Cînd au aflat autorităţile, s-au asigurat că pun capăt acestui lucru. În unele cazuri, casa a fost demolată, cum a fost biserica baptistă din Duşanbe. În alte cazuri, guvernul a confiscat locuinţe particulare. În Tula, autorităţile i-au luat locuinţa lui Nikolai Vladikin, pentru că ţinea întruniri de rugăciune în ea. În Novosibirsk, au aruncat-o pe Maria Samsonova afară din casa ei, pe care au transformat-o într-un magazin alimentar. Iar în Podolsk, Vera Kuznețova a trebuit să evacueze casa a cărei proprietară era; statul a închiriat-o altora.[30]

Nu numai evanghelicii şi-au pierdut locurile de închinare. În 1974, de exemplu, consiliul municipal din Jitomir, Rusia, a informat congregaţia catedralei Bogoiavlensky, de pe strada Karl Marx 66, că biserica lor va fi distrusă, deşi era în stare bună şi folosită constant.[31] Cînd congregaţia a protestat, li s-au dat diverse explicaţii, de exemplu că deranja educarea copiilor care mergeau la şcoala de lîngă ea sau că biserica avea doar cincizeci de membri. Congregaţia a trimis petiţie după petiţie, semnate de aproape 250 de oameni, patriarhului Pimen şi premierului Kosîghin. Nimic nu a ajutat. Într-un mesaj către secretarul general al Naţiunilor Unite, Kurt Waldheim, congregaţia a raportat că sanctuarul lor fusese demolat în timp ce ei stăteau alături, plîngînd.

Este imposibil ca noi, care ne bucurăm de libertate, să înţelegem pe deplin ce înseamnă să trăieşti în asemenea condiţii. Atmosfera era otrăvită de lipsa încrederii. Oamenii deveneau pioni cu care cei de la putere puteau face orice voiau. O asemenea convingere oficială că numai ei au dreptate justifică orice mijloace. Persecuţia nu sfîrşea totdeauna printr-o condamnare la moarte, bineînţeles, în ciuda cifrelor zguduitoare. Ucideri în masă au avut loc în izbucniri relativ scurte, ca Revoluţia Culturală din China. În anii mai liniştiţi, uciderile se limitau la înfometarea sistematică în Gulag, sau aveau loc atunci cînd închisoarea ori teroarea eşuaseră.

Oficialitatea avea o gamă largă de unelte la îndemînă pentru a modela populaţia. Una dintre cele mai rele forme de teroare pe care au trebuit să le îndure creştinii era şi una dintre cele mai simple – să le ia copiii. Vom examina aceasta mai îndeaproape într-un capitol ulterior. Deocamdată, să medităm doar la scrisoarea lui Şura şi Gali Sloboda, în vîrstă de nouă, respectiv unsprezece ani. Iată aici cîteva fragmente:[32]

„Din 20 aprilie 1966, am fost despărţite de părinţii noştri şi am fost

transferate la un orfelinat de stat din oraşul Vitebsk. Cum nu am putut suporta această despărţire, am fugit de două ori acasă, la părinţii noştri. Dar mîinile celor care au puterea în această lume ne-au adus de două ori înapoi de acasă. În fiecare zi îngenunchem în faţa paturilor noastre, ne rugăm pentru voi şi, pentru faptul că ne rugăm, suntem terorizate tot timpul şi ameninţate neîncetat că vom fi trimise la o închisoare specială pentru copii. În 24 decembrie 1968, am simţit că trebuie să trimitem o scrisoare la Moscova ca să ne plîngem de tratamentul prost şi să cerem permisiunea de a merge acasă. Moscova ne-a dat permisiunea. În 4 ianuarie 1969 ne-au dat voie să mergem acasă ca să-i vedem pe tatăl şi mama noastră, dar nu ne-am găsit părinţii acasă. Între timp, mama fusese condamnată la patru ani de către Tribunalul Raional din Vitebsk pentru că mărturisise despre Isus Cristos".

Cele două fete au reuşit într-adevăr să fugă din orfelinatul lor de două ori, prima dată în ianuarie 1968, a doua oară o lună mai tîrziu. Şi-au scris scrisoarea cînd autorităţile le-au dat liber să-şi viziteze familia. În timpul acelei vizite au aflat despre condamnarea mamei lor la închisoare. Scrisoarea lor semnată, evident redactată de mîna unui adult, a circulat ca un document *Samizdat* secret în Biserica subterană, găsindu-şi, în final, calea spre Occident.

Ar fi rezonabil să presupunem că hărţuiala continuă, acest război de teroare şi intimidare dus împotriva creştinilor, urma să dea vreun semn de succes; că, de-a lungul anilor, autorităţile vor reuşi să slăbească Biserica, în modul în care intenţionaseră s-o facă. Spre descurajarea tuturor celor ce luptau împotriva Bisericii, aceasta nu s-a întîmplat. Din contră, Biserica a devenit mai puternică, mult mai puternică, nu doar în convingere, ci şi numeric.

3

Trăind în opresiune

„Nici un lanț de fier sau forță exterioară de vreun fel nu ar putea sili vreodată sufletul unui om să creadă sau să nu creadă".
Thomas Carlyle

În prima perioadă a anilor șaptezeci, o pungă de nuci și-a croit calea din Bulgaria în Statele Unite. Un tînăr pastor le dăduse unor vizitatori. Cînd vizitatorii i-au zis că aveau și ei nuci în State, el a spus: „Acestea sunt deosebite". Așa și era. Pastorul crăpase o nucă, îndesase un bilet în ea și apoi lipise cu grijă nuca la loc. Era un strigăt după ajutor.

Aceasta a fost prima dată cînd am auzit de Ștefan Bankov, care avea mai tîrziu să fugă din țara lui și să ajungă în California ca să lucreze cu *Underground Evangelism* (Evanghelizare subterană), organizația pe care o fondasem cu cîțiva ani înainte ca el să-și trimită în afară nucile. În vremea cînd am primit strigătul său după ajutor, în 1964, pentru Ștefan o viață de libertate părea un vis îndepărtat. Poliția secretă tocmai îl arestase în orașul bulgar Burgas. L-au dus în capitala Sofia și l-au interogat îndelung. Bankov a negat toate acuzațiile. Cînd anchetatorii și-au epuizat în final întrebările, Bankov s-a gîndit că și viața lui se terminase. L-au dus la scaunul electric. Ceea ce începuse ca o imitație a unei execuții s-a transformat într-o lungă sesiune de tortură. Șocurile electrice au făcut ca pielea lui Bankov să se înnegrească și să se jupoaie.

Niciodată nu mi-a fost greu să înțeleg viața sub persecuție.

Cînd aveam nouă ani, tatăl meu vitreg a pus o armă pe masă. Ne-a spus că ne va omorî pe toți. Nu-mi aduc aminte ce l-a făcut atunci s-o ia razna. Orice îi putea declanșa furia. Dave era extrem de pedant și voia o ordine perfectă. Paturile trebuiau făcute exact așa cum dorea el. Chiar și cutiile de conserve din cămară trebuiau să stea înșirate ca niște soldați. Un fir de praf putea să-l scoată din sărite. Dave ura praful mai mult ca orice pe lume. Ore în șir aspira toată casa. Fratele meu Tom nu poate suporta nici astăzi să audă zgomotul făcut de aspirator. Cînd soția sa Hannah aspiră, ea se asigură că el a plecat din casă, altfel se alege cu o migrenă.

Dave ne alinia pe toți pe canapea. În fața noastră se aflau două scaune. El o forța pe mama să se așeze pe unul dintre ele, lîngă el, drept în fața noastră. Pe măsuța de servit cafeaua își așeza pistolul, apoi ne spunea

direct: „Astăzi o să vă omor". Țeava pistolului era îndreptată spre mine. Îmi amintesc că stăteam pe canapea și mă uitam la țeava lui. „Asta e", mă gîndeam eu, „am terminat-o cu viața".

Trebuia să stăm pe canapea ore în șir. Periodic, Dave îl lua pe unul dintre noi la întîmplare, pe mine, pe sora mea Kathy sau pe fratele meu Tom, și ne bătea. Ceilalți trebuiau să stea liniștiți, sub amenințarea pistolului. Mama plîngea amarnic; noi ceilalți plîngeam cu suspine. Asta îl înnebunea uneori și mai mult pe Dave și-l făcea să zbiere la noi să tăcem, altfel ne va împușca pe toți fără întîrziere.

Atunci, ședeam pe canapea ca niște statuete nepăsătoare. Eu mă holbam la pistol și mă întrebam: „Oare aș putea să înhaț pistolul ăla înainte să mă poată opri? Oare aș fi mai iute ca Dave și aș lua-o la fugă cu el?" Simțeam că, probabil, nu voi fi în stare să pun mîna pe armă, să-i trag cocoșul și să-l împușc, deși doream din toată inima s-o fac. Nu simțeam nici o mustrare de conștiință la gîndul uciderii lui. Ori el, ori noi. Dave nu se jena să ne zică: „Pînă la sfîrșitul zilei toți veți muri". Știind cît de nebunește se putea purta, nu aveam nici un motiv să mă îndoiesc de intențiile lui. Singura parte bună a morții era siguranța că mă voi duce în cer.

Cu toată frica, am simțit că trebuie neîntîrziat să mă duc la toaletă. M-am ținut cît am putut. Pur și simplu nu-mi puteam aduna curajul de a mă ridica în picioare și de a mă duce. Cel mai mult mi-era teamă că dacă mă duc la baie o să-i omoare pe ceilalți în timp ce lipsesc. „Și apoi rămîn cu el", mă gîndeam eu. Cînd n-am mai putut aștepta, m-am ridicat în picioare și i-am cerut voie să mă duc la baie.

Spre ușurarea nea, m-a lăsat. Mama a insistat să vină cu mine. În timp ce mergeam prin bucătărie spre baie, mama m-a lăsat perplexă prin faptul că a luat capacul de pe o oală. Urma să aflu în scurt timp de ce. În timp ce eram în baie, ea a deschis fereastra și mi-a dat capacul. Cîndva în timpul zilei scrisese un bilețel și-l ascunsese în capac. N-am aflat niciodată cum de-i trecuse prin minte o asemenea idee, dar pentru ea lucrurile aveau cu siguranță o noimă. Ea m-a apucat și m-a ridicat la geam. „Dacă te prinde", mi-a spus ea, „aruncă bilețelul și spune că duci înapoi capacul la vecinul care ni l-a împrumutat". Am sărit jos, iar mama a tras apa ca să acopere zgomotul.

Probabil că Dave a simțit că se întîmplă ceva necurat. Stătusem o bucată bună de vreme în baie. În timp ce mă strecuram pe geam, mama a auzit că vine. Ea a strigat la mine: „Fugi! Fugi!" Și eu am fugit. Fereastra de la baie era chiar lîngă ușa de intrare din spatele casei. Cînd l-am văzut

pe Dave năpustindu-se pe ușa din spate, inima mi-a stat în loc, dar m-am gîndit: „Nu te opri, dă-i înainte!" Fugeam cît de repede puteam, dar Dave se apropia tot mai mult. Am străbătut în goană distanța care ne despărțea de domnul și doamna Brandon, vecinii noștri. Dave era cît pe ce să mă prindă cînd am ajuns la poartă. Nu m-am oprit nici la ușa de la intrarea în casă, ci am trîntit-o de perete și am fugit pînă în camera lor de zi. Nu voi uita niciodată ce fețe au făcut. Se holbau la mine de parcă aș fi căzut din cer.

Am strigat la ei să cheme poliția. Domnul Brandon s-a dus imediat la telefon, și eu am știut că eram în siguranță. Dave nu îndrăznea să intre pe proprietatea domnului Brandon și precis că nu îndrăznea să se pună cu domnul Brandon. Cei doi se mai luaseră la bătaie. Fără nici o șovăială, domnul Brandon, un om voinic, îi spusese lui Dave, care era pirpiriu, că-l va bate pînă la nesimțire dacă va mai pune vreodată piciorul în curtea lui.

Au venit doi polițiști și ne-au chestionat. De obicei, cînd eram întrebați despre vînătăile noastre, inventam povești – că am căzut pe scări sau că am dat cu capul de ușă. Mama făcea la fel. La urma urmei, polițiștii plecau după cîteva minute, în timp ce noi trebuia să trăim cu Dave, care urmărea tot ce spunem. Un Dave zîmbitor le spusese deja polițiștilor că era vorba despre o mare neînțelegere. Dar, de data aceasta, mama nu l-a mai acoperit. Ea le-a spus polițiștilor că Dave ne amenințase cu un pistol, pînă ce eu am reușit să scap. Cînd Dave a negat lucrul acesta, ea a zis polițiștilor că Dave ascunsese pistolul într-un sertar. Pentru prima dată, Dave a fost răspunzător pentru faptele lui. Polițiștii au făcut un proces verbal, apoi el a ajuns la închisoare, chiar dacă numai pentru o singură noapte.

S-a mai întîmplat ceva. Mama a găsit curajul de a-l părăsi pe Dave. Într-un moment în care el era plecat de acasă, ea a umplut la repezeală niște geamantane și am ieșit cu toții afară. Am luat primul autobuz spre casa bunicii. Așa a început primul meu an fericit de cînd venise Dave să locuiască la noi, și va rămîne ultimul pînă la moartea lui.

Bunica locuia într-o căsuță de lîngă rîul Columbia, împreună cu cel de-al doilea soț al ei, un bărbat liniștit și blînd care lucrase toată viața ca poștaș. Nu-l văzusem niciodată pe bunicul John altfel decît în pantalonii lui cafenii și în cămașa asortată la culoare.

Casa lor stătea pe stîlpi de lemn. Cînd coborai vreo zece trepte ajungeai la temelia alcătuită din bușteni uriași. Aici, bunica își ținea lemnele

de foc şi cartofii. Îmi plăcea să mă joc acolo. La cîţiva paşi de casă aveau şi un eleşteu pentru creşterea peştilor. Sarcina mea era să hrănesc peştii cu făină de ovăz. Dincolo de eleşteu, bunica avea un ogor în care creştea legume. Prin ogor trecea un pîrîu care se revărsa în rîul Columbia.

Mama nu trăia cu noi. Ea lucra în Portland ca şi ospătăriţă şi venea în vizită la sfîrşitul săptămînii.

În fiecare dimineaţă mă trezeam la sunetul unui clopoţel. El anunţa o emisiune la radio pe care o asculta bunica, şi anume Vocea Chinei, care îl avea ca redactor pe Bob Hammond, misionar în China. Cît de repede puteam, mă îmbrăcam şi fugeam pe scări în jos. Bunica şi cu mine stăteam în faţa aparatului de radio şi-l ascultam pe Bob Hammond vorbind despre lucrarea dificilă cu care se confruntau misionarii în China, cum se luptau să predice Evanghelia unor ascultători care nu reacţionau şi cît de greu era să fii creştin într-o lume dominată de confucianişti şi budişti.

Decenii întregi, misionarii pregătiseră terenul mai degrabă insensibil al Chinei. Puţini ascultau. Nu că misionarii s-ar fi descurajat, nici nu vreau să depreciez rezultatele lor, dar era o bătălie obositoare care cerea multă perseverenţă şi o credinţă puternică pentru a continua.

Bunica şi cu mine ascultasem în 1947 programul lui Hammond. Puţin timp mai tîrziu, viaţa în China avea să ia o întorsătură dramatică atunci cînd Mao Ţzedun a ajuns la putere în 1949. Aşa cum tatăl meu vitreg pusese un pistol pe masă, tot aşa Mao şi-a aşezat la locul lor instrumentele de persecuţie. Aşa cum mama a găsit o putere despre care nu era conştientă că o avea, Biserica s-a întărit mai mult. Ea a ajuns şi mai puternică atunci cînd persecuţia a atins punctul culminant în timpul violentelor epurări făcute de Marea Revoluţie Culturală Proletară – o revoluţie care urma să devină o baie de sînge fără seamăn în istoria Chinei.

Între 1966 şi 1976, Mao Ţzedun, deoarece poziţia lui de conducător era ameninţată, a impus ţării un remediu pentru a dizolva structurile de partid de care se simţea ameninţat. El a caracterizat întreaga gîndire disidentă ca fiind decadentă şi a dezlănţuit o gloată de studenţi care au răspîndit teroare. Ei se numeau Gărzile Roşii şi au dat dovadă de o sălbăticie şi o cruzime care a şocat întreaga lume. Artiştii şi-au văzut lucrările distruse. Profesorii de la universitate şi-au văzut carierele terminate. Duşi cu trenurile de marfă, erau exilaţi în provincii ca mînă de lucru în ferme, ca „să înveţe de la ţărani". Fluturînd *Cărticica Roşie a lui Mao*, studenţii puneau tichii de măgar pe capul profesorilor lor şi defilau cu ei pe străzi. Cei ce se plîngeau sau nu se închinau în faţa noilor reguli erau omorîţi ca

dușmani de clasă. Tot ce provenea din Occident era considerat depravat, iar creștinii trebuiau să fugă ca să-și salveze viața. Între 400.000 și un milion de persoane și-au pierdut viața în această Revoluție culturală, ciudat de incultă, printre care zeci de mii de creștini.

Ar fi fost pe drept de așteptat ca sub un asemenea asalt Biserica să sufere un regres serios, dar s-a petrecut chiar contrariul. Pentru prima dată, Biserica din China a crescut cu adevărat. De fapt, a crescut fenomenal. Ceea ce nu reușiseră misionari străini în decenii de lucrare a îndeplinit persecuția declanșată de Mao și Gărzile lui Roșii. Înainte de Mao Țzedun, creștinii fuseseră un factor neglijabil; persecuția a făcut din ei o forță pe care partidul comunist a fost obligat dintr-o dată s-o ia în considerare.

Se știe că sunt greu de obținut cifre sigure. Statisticile oficiale aranjează de obicei cifrele în avantajul lor. În cazul de față, cifrele erau mici, iar estimările făcute de biserici sunt adesea prea optimiste. Majoritatea bisericilor fiind ilegale, cifrele, prin forța împrejurărilor, sunt doar niște estimări aproximative. Oficial, guvernul chinez recunoaște 15 milioane de protestanți în biserici înregistrate și 4 milioane de adepți ai Bisericii catolice chineze, o Biserică ce nu recunoaște autoritatea papei.[33] Cu părere de rău, chinezii trebuie să admită că, în unele zone, numărul de creștini îl depășește pe cel al membrilor de partid.[34] Numărul romano-catolicilor și, în particular, acela al creștinilor evanghelici din bisericile neînregistrate, este mult mai mare. În funcție de cifrele date, în China de astăzi trăiesc între treizeci și șaptezeci de milioane de creștini evanghelici.[35] Comparativ cu China, Statele Unite, centrul nedisputat al creștinismului evanghelic, numără 67,7 milioane de creștini evanghelici.[36]

Marea majoritate a evanghelicilor din China fac parte din bisericile ilegale care se strîng în case; în cele mai multe cazuri, ei au de luptat cu represiuni din partea autorităților. Cu cît e mai aspră persecuția, cu atît mai mare este angajamentul lor. Ca un foc care se întinde foarte repede, istorii cu vitejia lor, cu sfidarea lor și cu exemplul lor moral s-au răspîndit pretutindeni în China, oferind o alternativă celor hrăniți cu lozincile banale și răsuflate ale regimului.

Același lucru s-a întîmplat în alte țări cu guverne tiranice. Cu cît era mai mare persecuția, cu atît mai fermă era credința creștinilor și mai strălucitor exemplul lor. În toate aceste țări, Biserica se înmulțea, atît la număr, cît și la angajamentele luate.

Din nou, sunt greu de obținut cifre exacte. Tot ce pot să ofer sunt esti-

mări. Istoricii sunt de părere că bisericile evanghelice oficiale din Uniunea Sovietică numărau 400-500.000 înainte ca Stalin să înceapă hărțuirea pentru a le aduce la supunere. O dată ce le-a umilit prin biserici înregistrate subjugate, îmblînzite, congregațiile și-au arătat nemulțumirea: au plecat în masă din cochilia goală a bisericilor pentru a se alătura unor congregații ilegale neînregistrate. În timpul anilor 60, numărul membrilor din bisericile înregistrate a scăzut la circa 200.000. Douăzeci de ani mai tîrziu, cam 400-500.000 de creștini se închinau în bisericile înregistrate, adică aproximativ același număr ca în anii 20, înainte ca Stalin să le zdrobească cu cizmele lui de fier.[37]

Totuși, numărul membrilor din Biserica subterană ilegală era mult mai mare, estimat între 1,5 și 1,8 milioane. Din cauză că bisericile erau neînregistrate și ilegale, este imposibil de dat cifre mai precise. Majoritatea experților din vremea aceea estimau numărul total de creștini evanghelici la patru milioane, marea majoritate fiind baptiști și penticostali.

Dar nu numai bisericile evanghelice au crescut. În părțile de răsărit ale Uniunii Sovietice, opresiunea a avut ca rezultat o renaștere puternică a islamismului. În Polonia, Biserica catolică a servit de catalizator pentru rezistența împotriva regimului. Același lucru s-a întîmplat, cu toate că mult mai tîrziu, în Germania de Est, unde Biserica luterană a devenit platforma pentru contrarevoluția democratică, un refugiu sigur, în care oamenii puteau să dea frîu liber mîniei lor față de regim și să-și organizeze lupta împotriva acestuia.

Totuși, într-o anumită măsură, Biserica catolică, ortodoxă și luterană încheiaseră pace cu regimul pentru a supraviețui; nu aveau alternativă. Același lucru era considerat adevărat pentru bisericile evanghelice înregistrate.

Evanghelicii din clandestinitate aveau o perspectivă complet diferită. A face parte dintr-o biserică neînregistrată însemna să fii un creștin fără compromis. Pentru acești credincioși, această afirmație era foarte conștientă și foarte periculoasă. Mulți dintre cei care trăim în Occident trecem ca și cîinele prin apă, ieșim din încurcătură ca și creștini nominali. Scaunele și băncile goale duminică dimineața arată cît de căldicei am devenit. Dar nu la fel este cu creștinii din clandestinitate. Biserica a devenit viața lor. Ei știau că se confruntau cu persecuția, dar își încredințau viața în mîinile lui Dumnezeu.

Regimurile din Europa de Est i-au urmărit pe evanghelicii neînregistrați cu un zel obsesiv. O obsesie care a crescut pe măsură ce au devenit

tot mai conștienți că, cu cît îi persecutau pe credincioși, cu atît mai puternici deveneau aceștia. Poliția Secretă și alte instrumente de persecuție n-au înțeles niciodată faptul simplu că, pentru credincioși, Biserica însemna însăși existența lor.

Sunt convins că hotărîrea pe care au arătat-o evanghelicii trebuie să-i fi buimăcit pe polițiștii și gardienii din toată Europa de Est. În arhivele mele posed zeci de documente oficiale în care autoritățile se plîng de încăpățînarea de care dau dovadă evanghelicii. Ei n-au înțeles niciodată că a încerca să-i forțezi pe evanghelici de a renunța la credința lor era un lucru la fel de imposibil ca și acela de a-i cere unei mame să nu mai nască din cauza durerilor pe care le provoacă nașterea. Durerea nu se poate compara nici pe departe cu bucuria de a avea un copil. De fapt, nu există naștere fără chinuri. Evanghelicii își cunoșteau Biblia; știau foarte bine că-i așteptă persecuția. Aceasta făcea și mai prețioasă credința lor.

Atunci cînd credința străbate întreaga ființă, acționează ca o apărătoare. Desigur, simți durere și ți-e teamă de ea, dar știi că există o răsplată dincolo de durere. Această siguranță, această cunoștință dincolo de orice îndoială că ești în siguranță acționează ca o apărătoare. Această apărătoare a permis evanghelicilor din Est să facă față persecuției.

În anul acela, am descoperit că apărătoarea mea era bunica. De atunci a fost mereu cu mine, protejîndu-mă și ajutîndu-mă în fiecare moment întunecat al vieții mele.

Deși modul în care am devenit creștină este foarte simplu de povestit, este foarte dificil să-i faci pe necreștini să-l înțeleagă. Dacă ești creștin, ceea ce mi s-a întîmplat nu te va surprinde; surpriza se află doar în modul în care s-a întîmplat, pentru că este diferit în cazul fiecărei persoane. Pentru tine, ca și pentru mine, ceea ce ai trăit este lucrul cel mai firesc.

Dacă nu ești creștin, vei clătina poate din cap sau vei da din umeri. Tot ce pot să spun este că s-a întîmplat exact în felul în care încerc să-l descriu. A fost la fel de real ca scaunul pe care stau acum ca să scriu aceste rînduri, doar că mult mai frumos. Nu s-a întîmplat nici un cutremur de pămînt, apele nu s-au împărțit în două, soarele nu s-a oprit pe cer. Dar aceasta a fost experiența cea mai profundă pe care am trăit-o vreodată. Tot ce pot să sper este să întrezărești ceva din această lume plină de promisiuni și seninătate și, într-o zi, să vezi că s-a deschis și în tine această ușă.

Totul a început cu doamna Strand, cu cîteva luni înainte de a mă duce la bunica. A doua oară cînd m-am dus la ea, ne-a spus istoria despre Isus

cu oaia pierdută. Ea ne-a arătat cum a rătăcit oița, ajungînd la marginea unei prăpăstii şi cum a căzut în ea în timpul unei furtuni.

Mi-o amintesc spunînd istoria de parcă ar fi fost ieri. Îmi aduc aminte de soba foarte înaltă din demisolul în care improvizase clasa. Ceilalți copii şi cu mine şedeam pe scăunele în fața flanelografului pe care doamna Strand aşeza profilurile celor 99 de oi albe şi o singură oaie neagră. Ascultam cum ne povesteşte de parcă n-aş mai fi auzit niciodată o poveste înainte. Cum S-a dus Isus să caute oaia pierdută. Cum a găsit-o, rănită de spini. Cum a ridicat-o şi a luat-o în brațe. Cum a mîngîiat-o şi a dezmierdat-o. Doamna Strand ne-a spus că El simte exact în acelaşi fel pentru fiecare dintre noi. El ne cunoaşte aşa de bine, pînă şi cîte fire de păr avem pe cap!

Am fost profund mişcată de istorioara ei. Cu mulți ani mai înainte îmi pierdusem tatăl şi-i duceam nespus de mult lipsa. Acum am aflat despre un alt Tată, un Tată care mă iubea, Se îngrijea de mine şi voia să-mi fie prieten toată viața.

Cînd doamna Strand a terminat şi ceilalți copii au plecat, mi-am adunat curajul şi m-am dus la ea. I-am spus că eu sunt oaia aceea neagră. Apoi am început să plîng.

Doamna Strand ştia destul de multe despre ceea ce se petrecea la mine acasă. Ştia despre tatăl meu vitreg, care fondase o publicație săptămînală cu banii luați de la mama. Numele pompos, *Portland Statesman*, nu avea nici o legătură cu distribuirea şi influența ei modestă. Cu toate acestea, Dave se dădea drept un stîlp al comunității, unul de care autoritățile trebuiau să țină seama. Toți ştiau că el ne bătea crunt, dar nimeni nu voia să se amestece. Dar chiar dacă doamna Strand nu era conştientă de toate aceste lucruri, din felul în care plîngeam ar fi trebuit să fie oarbă ca să nu vadă cît de nefericită eram.

Am înțeles perfect ceea ce mi-a spus doamna Strand în după-amiaza aceea. La fel înțeleg şi azi. Ea mi-a spus despre Dumnezeu, despre iubirea Sa pentru noi, despre felul în care ne poartă de grijă, indiferent ce s-ar întîmpla. În ziua aceea a început viața mea de creştină.

Cîteva săptămîni mai tîrziu, doamna Strand a adus la demisol o misionară în Etiopia. Ea se numea Dorothy Lacey. Era o doamnă în vîrstă, cel puțin aşa ni se părea nouă, copiilor. Am încă înaintea ochilor părul ei cărunt coafat rotund şi rețeaua care îl acoperea. Dar, mai mult ca orice, îmi amintesc de fața ei plăcută.

Doamna Lacey ne-a povestit despre Etiopia, despre cît de mult iubea

cu poporul și țara aceea și, mai presus de toate, cît de mult își iubea lucrarea. Partea care m-a fascinat cel mai mult a fost atunci cînd ne-a explicat că fusese chemată de Dumnezeu ca misionară în Etiopia. Dumnezeu ar putea să te cheme și pe tine, mi-am zis eu; lucrul acesta a făcut o impresie profundă asupra mea. Doamna Lacey ne-a spus cîte ceva despre ceea ce înseamnă a fi chemat. Spre ușurarea mea, am aflat că a fi chemat nu are nimic de-a face cu talentul. Nu aveam nevoie de o diplomă, de bani sau de vreun alt lucru despre care știam că nu-mi stătea în puteri să-l am. Doamna Lacey ne-a dat de înțeles că singurul lucru necesar era o inimă deschisă.

Îmi aduc aminte că m-am gîndit: „Exact asta vreau. Vreau să fiu misionară și să-i ajut pe alți oameni așa ca ea. Vreau ca viața mea să valoreze ceva". Cînd Doamna Lacey a terminat, m-am dus la ea și i-am spus că vreau să mă fac misionară ca ea. I-am cerut ei și doamnei Strand să se roage cu mine.

Sunt profund recunoscătoare acestor două doamne pentru că m-au luat în serios. Ar fi fost ușor pentru ele să rîdă de mine sau să-mi spună să aștept pînă voi fi mare ca să iau o asemenea decizie. În loc de aceasta, au îngenuncheat împreună cu mine la rugăciune. În ziua aceea I-am promis Domnului: Doamne, nu știu ce-i asta, nu știu ce semnificație are, nu știu ce voi face sau unde voi fi, dar viața mea Îți aparține pentru totdeauna.

După ani, am aflat că deschiderea inimii este primul pas spre chemare. Urmează apoi ca Dumnezeu să vină la tine. Lucrul acesta nu s-a întîmplat imediat.

Trăiam deja de cîteva luni cu bunica. Fuseserăm totdeauna apropiate și ei i-am destăinuit ce se întîmplase la demisol cu doamna Strand și doamna Lacey. Bunica a ascultat ce-am avut de spus. Cînd am terminat, mi-a spus: „Lois, tu ți-ai pus viața la dispoziție, și acum nu ai altceva de făcut decît să-I aștepți chemarea".

Cînd am întrebat-o ce voia să zică, a luat Biblia și mi-a citit toate istoriile unor oameni care fuseseră chemați de Dumnezeu. Am ascultat modul în care Avraam și Moise și-au primit chemarea, precum și multe alte povestiri cu evenimente dramatice și captivante. M-a impresionat în special istoria lui Samuel. Mama lui îl dăduse lui Eli, marele preot, atunci cînd Samuel avea trei ani, astfel ca el să învețe să ajungă preot. În timp ce era încă băiat, a auzit o voce care îl chema pe nume: „Samuel! Samuel!" Samuel credea că Eli are nevoie de el și a alergat la marele preot, care era surprins. După ce lucrul acesta s-a repetat, Eli i-a spus în final

lui Samuel: „Nu eu te-am chemat. Du-te şi te culcă. Cînd mai auzi vocea, vorbeşte cu ea". Aşa a făcut Samuel, şi în felul acesta a început el să vorbească cu Dumnezeu.

Toată vara am aşteptat să am o experienţă similară plină de suspans. Mă uitam ţintă la cer, căutînd un foc care să vină de acolo, sau mă întrebam care tufiş din grădină se va schimba într-un rug aprins. În fiecare clipă aşteptam să mă cheme o voce bubuitoare. Dar nu s-a întîmplat în felul acesta.

Într-o după-amiază, şedeam jos la rîu. Aveam Biblia cu mine şi învăţam pe de rost psalmii, pentru că bunica îmi promisese cîte cincizeci de cenţi pentru fiecare psalm învăţat. Am început cu cei mai scurţi ca să cîştig rapid primii bani. Stăteam acolo de-o bucată de vreme, absorbită de versete, cînd am început să-mi dau seama cîtă linişte se făcuse în jurul meu. Ca şi cînd ar fi simţit respect, păsărelele nu mai cîntau; chiar şi rîul curgea liniştit. Am simţit o prezenţă lîngă mine, dar cînd m-am uitat în jur n-am zărit pe nimeni. Dintr-o dată, am început să plîng. Habar nu aveam de ce. Atunci I-am auzit vocea în inimă.

El a spus: „Ştiu cine eşti. Ştiu unde eşti. Eu voi fi Tatăl tău. Voi fi mama ta. Voi fi sora ta. Voi fi fratele tău. Voi fi Iubitul sufletului tău. Încrede-te în Mine şi umblă cu Mine. Crezi că nu eşti nimic, dar Eu te voi lua şi te voi face o binecuvîntare pentru mulţi oameni. Necazul tău se va preschimba în bucurie. Plînsul tău se va preface în veselie. Şi vei vedea roadele".

M-am oprit din plîns. Ca lumea din jurul meu, mă simţeam liniştită. M-am uitat în sus şi m-am simţit plină de pace în frumuseţea lumii pe care a creat-o. În acelaşi timp, mi-am dat seama că voi suferi mai mult. Ştiam cu claritate că voi mai trece prin multă suferinţă. Nu-mi păsa. Ştiam că nu voi mai fi singură niciodată.

Aşa m-a chemat El pe mine.

N-am spus nimănui, nici chiar bunicii. Ea n-a întrebat, dar sunt sigură că ştia. După cîteva zile, bunica şi cu mine ascultam emisiunea lui Bob Hammond, cînd ea s-a întors spre mine şi m-a întrebat: „Dumnezeu te-a chemat şi pe tine să fii misionară, nu-i aşa?"

„Da, bunico", am spus, „m-a chemat".

Din ziua aceea, bunica s-a însărcinat să mă pregătească. Simţea că mama nu va fi în stare să se împotrivească presiunilor lui Dave şi nu va avea tăria de a mă proteja şi îndruma. Oricum, bunica a simţit că lucrurile urmau să se agraveze pentru mine. Din cauză că apela totdeauna la Biblie,

mi-a vorbit despre ceea ce li s-a întîmplat cîtorva personaje din ea. Ea a zis: „Știi, Lois, poate că vei mai avea multe probleme în viață. Aceasta este partea unui creștin. E un lucru pe care trebuie să-l accepți ca o experiență din care ai de învățat".

Ceea ce mi s-a întîmplat în 1947 în Oregon cînd aveam 9 ani s-a întîmplat cu mii și mii de alți creștini din toată lumea. Lăsînd la o parte împrejurările individuale, e totdeauna aceeași chemare. Ea aduce convingere și încredere totală. Aceasta este apărătoarea despre care vorbesc, armura și protecția care cresc o dată cu persecuția.

Nu vreau să spun că, avînd puterea unei asemenea chemări, creștinii pot să stea liniștiți și să se destindă cu un sentiment mulțumit de sine că nimic nu se poate atinge de ei. Dacă așa ar sta lucrurile, n-aș fi avut motiv să scriu această carte. A fi creștin înseamnă să accepți privațiunile ca parte a călătoriei vieții. Credincioșii din Est au avut aceeași siguranță. Ei își dădeau seama de pericolul care îi înconjura. Trăiau sub amenințarea persecuției. Ceea ce regimurile din Est n-au înțeles niciodată este că ei, creștinii, nu numai că se așteptau la persecuție, dar o și acceptau.

A fi creștin nu te face invincibil, nu face ca suferința să fie mai puțin reală sau pericolul mai puțin amenințător, dar îți dă ceva care trece dincolo de durere și suferință. Ceva care este atît de prețios și de deosebit, încît te ajută să înduri totul. Acest ceva e relația ta cu Dumnezeu. Orice s-ar întîmpla, știi că El te iubește. Nimeni și nimic nu-ți pot lua această siguranță.

Repet, este așa de simplu, și totuși atît de greu să explici cuiva care nu e creștin. Acționînd foarte asemănător cu un tată sau mamă iubitoare, Dumnezeu este acolo totdeauna cînd ai nevoie de El. Chiar dacă nu-L poți înțelege, El e acolo pentru tine. Chiar dacă crezi că te-a părăsit, iubirea Lui nu oscilează niciodată. Chiar dacă alegi să-L părăsești, El nu te va părăsi niciodată. Iar dacă asculți, El îți va vorbi.

Greșeala pe care o fac mulți necreștini și, din păcate, și mulți creștini, este credința că Dumnezeu ar trebui să ne ocrotească de suferință și durere. Nu e așa, și n-ar trebui să ne așteptăm ca El să procedeze astfel. Apărătoarea despre care vorbesc eu nu ne izolează de suferință și persecuție, dar ocrotește iubirea Lui pentru noi și iubirea noastră pentru El.

Nimeni nu ne poate lua această apărătoare, dar trebuie să ne-o sprijinim noi înșine, și uneori e greu lucrul acesta. Creștinii sunt ființe umane ca oricine altcineva, cu aceleași slăbiciuni, pasibili să facă aceleași greșeli. Unii se îndoiesc, simt autocompătimire și se tem că au fost părăsiți.

Alţii renunţă. Cei care nu renunţă vor descoperi că apărătoarea este la fel de eficientă ca totdeauna.

Iată cum au trecut prin persecuţie atîţia creştini din Europa de Est. Şi iată de ce tăria lor a crescut pe măsura intensificării persecuţiei. Oricare ar fi circumstanţele, iubirea lui n-a oscilat niciodată. Indiferent cît au suferit, ei ştiau că Dumnezeu este de partea lor.

4

Dezbinarea din interior

„Un prieten care se îndoieşte de tine este mai rău decît un duşman vădit".
Esop

Doi oameni s-au suit la templu să se roage, un fariseu şi un vameş [perceptor]. Fariseul stătea în picioare şi a început să se roage în sine astfel: ‚Dumnezeule, Îţi mulţumesc că nu sunt ca ceilalţi oameni, hrăpăreţi, nedrepţi, preacurvari [adulteri], sau chiar ca vameşul acesta. Eu postesc de două ori pe săptămînă şi dau zeciuială din toate veniturile mele'. Vameşul stătea departe şi nu îndrăznea nici ochii să şi-i ridice spre cer, ci se bătea în piept şi zicea: ‚Dumnezeule, ai milă de mine, păcătosul'. Eu vă spun că mai degrabă omul acesta s-a pogorît acasă socotit neprihănit [drept, conform standardului divin] decît celălalt. Căci oricine se înalţă va fi smerit, şi oricine se smereşte va fi înălţat".[38]

Sunt sigură că cei mai mulţi farisei erau oameni buni, dar Biblia i-a ales ca un exemplu de oameni mulţumiţi de sine, deşi mulţumirea de sine cu siguranţă că nu se găseşte numai printre farisei. Cu cît vede cineva mai mult lumea în culori de alb şi negru, cu atît este mai tentat să fie judecător. O asemenea judecată a fost sursa unora dintre cele mai dureroase experienţe din viaţa mea. Nu vreau să par o victimă nevinovată, nu este aşa, dar cînd mă uit înapoi în trecut, este uşor să văd cum pot distruge o relaţie nişte reguli de tip alb-şi-negru.

Într-un sistem judiciar normal, legea este oarbă. Aceleaşi legi se aplică oricui, acuzatul are dreptul de a fi audiat, iar judecătorul nu poate fi parte interesată la proces. Nu aşa se întîmplă acolo unde domneşte o atitudine mintală formată ca urmare a unor reguli de tip alb-şi-negru, un regim represiv, un mediu de oprimare sau o relaţie marcată de maltratare. Aici, cei care îşi iau rolul de judecători folosesc regulile aşa cum le convine. Cel acuzat nu are drept la apărare, deoarece lucrul acesta ar adăuga nuanţe de gri într-o lume pe care o aranjează o atitudine de tip alb-şi-negru. Chiar dacă i se stabileşte vinovăţia, adesea acuzatorii lui comit adevărata crimă. Mai rău, ei o comit în numele a ceea ce e bun şi drept, şi ies basma curată.

Comunismul şi-a arătat propria lui marcă de lume alb-şi-negru prin liderii lui mulţumiţi de sine şi cererea ca toţi să respecte regulile stricte care guvernează lumea lor. Ei au avut puterea de a aplica aceste reguli, şi

au făcut-o într-un mod brutal şi nemilos.

Aş zugrăvi eu însumi lumea în alb-şi-negru dacă aş susţine că lucrul acesta se întîmplă numai în lumea comunistă. Într-un fel, o asemenea atitudine mintală este partea negativă a ceea ce laudă această carte: să stai tare în faţa adversităţii. Ceea ce face *schema directoare* să fie atît de încurcată este faptul că o adeziune intransigentă la regulile ei e modul cel mai rapid pentru a o distruge. Există o linie fină de demarcaţie între un om care stă tare în credinţă şi un habotnic mulţumit de sine. Această linie îi desparte pe cei care înalţă nişte reguli mai presus de oameni, indiferent care ar fi aceştia, de cei care îi iubesc pe oameni în primul rînd, indiferent care ar fi regulile.

Doctrinele sunt un exemplu evident. Îmi amintesc şi astăzi zilele în care penticostalii nu vorbeau cu baptiştii, şi viceversa. Chiar şi astăzi, unii creştini consideră că numai cei care cred doctrina lor specifică sunt creştini adevăraţi. Pentru ei, catolicii, de exemplu, nu se potrivesc definiţiei de creştin. Pe de altă parte, mulţi catolici susţin că Bisericile evanghelice sunt secte.

Biserica din Europa de Est a suferit din cauza acestor deosebiri doctrinare la fel de mult ca Bisericile din Occident. În plus, între credincioşii evanghelici s-a făcut o dezbinare diferită şi mult mai periculoasă, o dezbinare care şi-a croit drum prin Cortina de Fier şi a avut ca rezultat o sciziune dureroasă şi printre creştinii din Occident.

În Europa de Est, celor îndrăzneţi şi curajoşi nici nu le trecea prin minte să accepte restricţiile guvernamentale. Pentru ei, era ceva de neconceput să rămînă într-o biserică oficială înregistrată şi deci parţial făcută să tacă. Siguranţa absolută cu care mulţi creştini evanghelici din bisericile ilegale din Est şi-au declarat credinţa n-a rămas fără protest, cel puţin nu din partea autorităţilor. Dar critica a venit şi din propriile lor rînduri. Cu o oarecare justificare, credincioşii din bisericile înregistrate s-au simţit jigniţi de acuzaţia care li se aducea de creştini căldicei. Nu numai atît, dar creştinii care au insistat să rămînă în limitele legale ale sistemului comunist aveau motive să creadă că nişte creştini prea plini de zel vor provoca pierderea chiar şi a brumei de libertate a închinării pe care o aveau.

Mulţi observatori din Occident au fost de acord. Ei simţeau că cel puţin unii creştini din Est aveau o mîndrie nesănătoasă în rolurile lor de martiri. Cu toate că nu pot să judec situaţia fiecărui creştin în parte de la marea Neagră la Siberia, pot să măsor spiritul Bisericii din Europa de Est la vremea aceea.

Lucrul la care se reduce conflictul este diferența între compromis și puritate, între manevră politică și sfidare. Stalin a început să exercite presiuni asupra bisericilor evanghelice la jumătatea anilor 20 nu mult după moartea lui Lenin. Celelalte regimuri din zona sovietică de influență au introdus aceleași presiuni în țările lor chiar după al doilea război mondial. Mai întîi treptat și apoi cu putere crescîndă, s-a făcut o dezbinare dureroasă. Această dezbinare a scindat Biserica în biserici înregistrate conform legii și biserici neînregistrate care trebuiau să se ascundă în subteran. Rănile provocate de această schismă supurează încă.

Creștinii care au rămas în bisericile înregistrate și sprijinitorii lor din Occident au acuzat creștinii din clandestinitate că sunt trădători și renegați care se bucură ca niște proscriși de statul lor ilegal. Totuși, creștinii din clandestinitate nu puteau accepta compromisurile care erau impuse asupra bisericilor înregistrate. Ei puneau accentul pe botezul făcut prin imersiune totală și doreau să-și învețe copiii. Acești credincioși au ales clandestinitatea din cauză că au refuzat ca predicile să le fie cenzurate de autorități, au refuzat să se închine cu pastori pe care îi suspectau a fi informatori și au îndreptat cu curaj degetul acuzator spre cei care îi hărțuiau, îi arestau și îi închideau.

Schisma este exemplificată în Uniunea Sovietică de către *Consiliul Unional al Creștinilor Evanghelici-Baptiști* (CUCEB), care a rămas loial statului, și de către disidenta *Uniune a Bisericilor Creștinilor Evanghelici-Baptiști* (UBCEB), care reprezenta în esență bisericile din clandestinitate. După decenii de incubație, sciziunea a devenit oficială în anii 60.

Cele două grupări s-au luptat cu înverșunare una cu alta. În 1975, de exemplu, publicația clandestină *Bratki Listok* (Foaie frățească) a scris: „Păcatul celor din CUCEB prin colaborarea cu autoritățile a fost motivul separării și suferințelor poporului lui Dumnezeu".

Dezbinarea nu i-a afectat numai pe baptiști, penticostali și menoniți, care în mare măsură au împărtășit aceeași soartă politică cu CUCEB sau UBCEB. Adventiștii de Ziua a Șaptea, de exemplu, au trecut prin propria lor schismă mult mai devreme, atunci cînd Biserica Adventiștilor Liberi și Adevărați de Ziua a Șaptea s-a desprins din Uniunea Adventiștilor de Ziua a Șaptea și a trecut în clandestinitate după ce Uniunea și-a exprimat în 1924 sprijinul pentru guvernul sovietic.[39] Chiar și părți din Biserica Catolică și Ortodoxă au trecut în clandestinitate. Mișcarea *Oaza*, numită mai tîrziu *Lumină și Viață*, a devenit un curent puternic în cadrul Bisericii Catolice din Polonia prin faptul că a făcut ceea ce displăcea cel mai mult

regimurilor comuniste, lucrare cu copiii şi cu adolescenţii. Tinerii se adunau cu miile în centrul mişcării din Kroscienko pentru două săptămîni de studiu biblic, rugăciune, servire reciprocă şi participare activă la liturghie.

Părintele Franciszek Blachnicki, cunoscut printre localnici ca părintele B., îşi găsise chemarea relativ tîrziu în viaţă, în timp ce se afla în Lagărul nazist de concentrare de la Auschwitz. El fusese printre primii care au venit în lagărul morţii, şi acolo naziştii i-au tatuat pe braţ numărul 1201. Timp de paisprezece luni, el a stat în aripa politică a lagărului înainte ca naziştii să-l judece pentru trădare şi să-l condamne la moarte. În timp ce îşi aştepta decapitarea, a izbucnit brusc în hohote de rîs. Înainte de aceasta, „credeam că sunt ateu", a spus Blachnicki despre sine. El credea cu ardoare în bunătatea fundamentală a omului, dar ceea ce a trăit la Auschwitz i-a arătat cum pot împrejurările să scoată la iveală ce este mai rău în om. Blachnicki L-a găsit pe Dumnezeu în rîs, o experienţă carismatică care avea să-i schimbe viaţa, precum şi pe cea a Bisericii Catolice. Capacitatea lui Blachnicki de a rîde în faţa morţii a făcut în cele din urmă ca autorităţile naziste să-i dea drumul.

Părintele Blachnicki şi-a dat seama că Dumnezeu Îşi avea mîna asupra vieţii lui şi că el avea de făcut o lucrare. „Din cauză că nu existau mişcări în care să putem pune accentul asupra relaţiei personale cu Cristos sau cu experienţa ‚naşterii din nou', am simţit că era necesar ca aceasta să înceapă", a scris el.

Tinerii în mod deosebit i-au împărtăşit viziunea. Ei doreau cu disperare o experienţă mai directă şi mai personală cu Dumnezeu. Blachniki a început în 1954 să se retragă în locuri liniştite ca să se ocupe de adolescenţi. Veneau în număr de şaizeci. Douăzeci de ani mai tîrziu, 30.000 s-au adunat în aceste locuri de refugiu, ignorînd piedicile care le-au fost pus în cale de guvernul comunist. „Tinerii caută o întîlnire personală cu Cristos", a declarat părintele Blachnicki.

În mijlocul opresiunii din Polonia, părintele Blachnicki a găsit un suflet înrudit şi un prieten influent în persoana unui alt polonez, actualul papă Ioan Paul II. Prin această prietenie, Blachniki a avut dintr-o dată destulă influenţă ca să forţeze guvernul polonez să-l lase să călătorească în străinătate. Într-una din călătoriile lui a ajuns în Portugalia şi m-a vizitat în tabăra de refugiaţi în care lucram. Acest bătrînel simplu, modest şi plăcut mi-a bătut la uşă ca să-mi mulţumească pentru sprijinul pe care-l dădusem taberelor lui de vară.

Lucrarea şi personalitatea lui au avut un efect profund asupra Solidari-

tății, o mișcare sindicală din docurile orașului Gdansk condusă de Lech Walesa, care avea să fie primul președinte ales al Poloniei în 1990 după căderea regimului comunist. Părintele Blachnicki n-a trăit destul ca să vadă roadele eforturilor sale; el a murit în 27 februarie 1987 de atac de cord în timp ce călătorea în Germania. Acum, papa și Sfîntul Scaun au în vedere canonizarea preotului catolic, primul pas spre sanctificare în Biserica Catolică.

Biserica Ortodoxă a avut în *Oastea Domnului* ramura pro-evanghelică clandestină. Fondată de preotul român Iosif Trifa în 1923, *Oastea Domnului* a devenit o forță puternică de reîntinerire a Bisericii Ortodoxe din România. Această grupare cu cel puțin o jumătate de milion de membri a servit ca model pentru grupări similare în toată Europa de Est și în imperiul sovietic.[40] Atît *Lumină și viață,* cît și *Oastea Domnului* au pus accentul pe tradiții bisericești carismatice, evanghelizare și învățarea copiilor – factori care i-au expus la persecuție.

Oastea Domnului a suferit aceeași oprimare ca și evanghelicii. În 10 martie 1979, temuta *Securitate*, poliția secretă a României, l-a arestat pe părintele Gheorghe Calciu. Preotul fusese profesor la Seminarul Ortodox. Cu un an înainte, guvernul a forțat seminarul să-l demită, deoarece a susținut studenți care erau membri ai *Oastei Domnului.* După ce l-a băgat în celulă, poliția a început să-l bată. Nu că închisoarea și bătăile ar fi fost ceva nou pentru părintele Calciu, deoarece el fusese deja închis timp de 16 ani în perioada stalinistă. La procesul ținut ulterior, el a primit o sentință de zece ani de închisoare. A început o lungă perioadă de tortură și umilire.

„Timp de zece zile am fost izolat într-o celulă fără ferestre și astfel fără aer, cu o haină și niște pantaloni zdrențuiți... iar mîncare o dată la trei zile. Seara se lăsa în jos de pe perete o scîndură de lemn și mi se permitea să dorm șase ore. Restul de optsprezece ore trebuia să le petrec pe dușumeaua de beton a celulei. După cele zece zile m-au readus în celula mea timp de două zile, apoi m-au izolat din nou alte zece zile. Acest joc... a durat peste o sută de zile... De două ori pe zi eram dus la latrină ca să-mi golesc ‚tineta' (o căldare de lemn sau de lut ce servea deținuților de latrină în celulă). Aceste două deplasări erau cea mai rea tortură. Eram insultat, lovit și uneori împins; în felul acesta, conținutul ‚tinetei' se vărsa pe dușumeaua de beton, pe care eram forțat s-o curăț cu mîinile goale".[41]

Șase ani mai tîrziu, Calciu a fost eliberat în cadrul unei amnistii generale. Cînd a cerut o viză de emigrare, guvernul i-a acordat-o imediat, ca

să scape de preot. Părintele Calciu a emigrat la New York, unde a început să lucreze pentru Biserica Ortodoxă Română din Statele Unite şi Canada.

Poate că cel mai cunoscut membru al *Oastei Domnului* a fost Traian Dorz, unul dintre cei mai respectaţi poeţi şi autori de versuri pentru cîntări din România. El s-a întîlnit cu fondatorul *Oastei Domnului*, Iosif Trifa, cînd avea 15 ani. Cînd Dorz a fost arestat în 1982 pentru ultima oară, avea 70 de ani şi petrecuse deja şaisprezece ani în închisoare.[42] Nu numai că Traian Dorz a fost hărţuit neîncetat, dar autorităţile hotărîseră cu mult timp în urmă să-l reducă la tăcere. Într-o societate ţinută atît de strîns sub control, lucrul acesta era uşor. Tot ce avea guvernul de făcut era să interzică publicarea operei lui. Organizaţia noastră, *Underground Evangelism*, a făcut un lucru pe care l-a făcut şi în alte dăţi, şi anume i-a tipărit manuscrisul interzis. Traian Dorz reuşise să trimită peste hotare manuscrisul unei cărţi de cîntece pentru copii. Planurile guvernului au fost zădărnicite, pentru că am tipărit această carte şi am introdus-o pe ascuns în ţară, reuşind să distribuim peste 100.000 de exemplare în Romania.[43]

Nu fanatismul i-a atras pe credincioşi la *Lumină şi Viaţă*, la *Oastea Domnului* sau, mai mult ca orice, la bisericile neînregistrate din denominaţiunile evanghelice. Restricţiile impuse asupra bisericilor înregistrate erau foarte reale şi aspre. În fiecare luni dimineaţă, pastorii lor trebuiau să se ducă la birourile Poliţiei Secrete şi să raporteze ce s-a întîmplat în timpul serviciului religios de duminică dimineaţa, singurul serviciu admis. Cine a luat parte? Cine a luat cuvîntul? Cine a depus mărturie şi care a fost conţinutul mărturiei? Predicile erau cenzurate, şi pastorii nu aveau voie să se atingă de anumite doctrine ale credinţei lor. Subiecte ca sîngele curăţitor al lui Isus erau tabu. Cel mai uşor mod de a te strecura era să predici despre subiecte nelegate de doctrină şi chestiuni necontroversate, cum ar fi istorii biblice care ilustrează moralitatea şi lecţii prin care să înveţi cum să fii un cetăţean bun sau un părinte conştiincios.

Condiţiile în care putea fi înregistrată o biserică variau adesea în detalii minore, dar obiectivul principal era totdeauna acelaşi. Iată un exemplu. Cînd biserica baptistă din Ordţonikidţe în Azerbaidjan a cerut să fie înregistrată, au primit de la reprezentantul Departamentului cultelor şi vicepreşedinte al Comitetului Executiv al oraşului, tovarăşul Manukovski, o listă lungă cu lucruri care le erau permise şi altele care nu le erau permise ca parte a procesului de înregistrare.[44]

Pe formular, fiecare membru trebuia înregistrat cu numele, adresa, locul de muncă, anul botezului şi o descriere a lucrării lui din biserică. Bise-

rica însăşi trebuia să fie deschisă „inspecţiei Comitetului Executiv în toate zilele, cu excepţia orelor cînd aveau loc servicii religioase". Toţi banii care se strîngeau la colectă trebuiau depuşi la banca guvernamentală unde urmau să fie impozitaţi, spre deosebire de Occident, unde Biserica se bucură de scutire de impozite. Mai rău, aceşti bani puteau fi folosiţi numai pentru *Fondul de Pace* care finanţa mişcările de stînga din Vest sau pentru *Fondul de Întreţinere a Clădirilor Istorice*. Contractul interzicea limpede folosirea colectei pentru credincioşii închişi; congregaţiei i se interzicea chiar şi să se roage pentru ei.

Comitetul a arătat limpede că dorea informaţii detaliate despre fiecare credincios şi despre toate activităţile din biserică: „Membrii comitetului bisericii trebuie să facă vizite frecvente la autorităţi şi la Comitetul Executiv. Dacă nu vor face aşa, vom numi alţi membri în comitet care să-i înlocuiască". Cu o cerere aşa de vagă de „vizite frecvente", comitetul îşi păstra în esenţă dreptul de a alege oricînd membri mai docili.

Din contract făcea parte o listă lungă de activităţi interzise. Printre ele, copiii nu puteau lua parte la serviciile religioase, activităţile misionare erau ilegale şi trebuiau rupte orice legături cu UBCEB.

În pofida restricţiilor sufocante, a lipsei cronice de Biblii şi de literatură creştină, precum şi a lipsei de locuri la închinare, bisericile înregistrate au mers înainte şi au acceptat supravegherea statului. Ei au optat să rămînă în sistem, sperînd să-l transforme din interior.

Credincioşii din bisericile neînregistrate nici nu au luat în consideraţie asemenea reguli şi i-au privit pe toţi ceilalţi ca pe nişte trădători. Doi bărbaţi au ajuns în obiectivul supărării lor, Alexei Bîcikov şi Mihail Jidkov. Conducătorii Bisericii subterane îi prezentau în mod curent cu cuvintele: „Feriţi-vă de profeţii falşi care vin la voi în haine de oi".[45] Începînd cu jumătatea anilor 70, aceşti doi reprezentanţi ai Bisericii Baptiste oficiale din Rusia au deţinut poziţii înalte în organizaţii baptiste internaţionale. Bîcikov a servit ca preşedinte al Federaţiei Baptiaste Europene, iar Jidkov ca vicepreşedinte al Alianţei Mondiale Baptiste.

Pentru Biserica subterană, aceşti lideri au devenit „Apostolii Gemeni ai Kremlinului" – titlul unui pamflet din 1977[46] – simpli pioni pentru a submina poziţiile adevăraţilor credincioşi din Est şi ale „creştinilor din Vest, nefamiliarizaţi cu viclenia satanică şi cu înşelătoriile ateilor sovietici", aşa cum tună şi fulgeră pamfletul. Bîcikov şi Jidkov erau înfieraţi ca doi Iuda moderni care se vînduseră KGB-ului.

În tabăra opusă totul arată foarte diferit. L-am întîlnit pe Rev. Mihail

Jidkov cu mulţi ani mai tîrziu în Moscova, într-o zi rece şi ploioasă de primăvară din anul 2000. Biserica lui se ascunde înapoia faţadei unei clădiri dinainte de revoluţie pe o stradă laterală ce se desprinde din bulevardul Pokrovsky. O dată ce deschizi uşa modestă, urci cîteva trepte şi treci printr-un hol, eşti surprins de imensitatea celei mai mari biserici baptiste din Moscova. Biserica are o înălţime de mai multe etaje. O orgă uriaşă este în partea din spate şi un vitraliu împodobeşte partea din faţă.

În această biserică a predicat Billy Graham şi tot acolo a asistat preşedintele Nixon la serviciul obişnuit de duminică condus de pastorul Jidkov în timpul vizitei sale oficiale din 1971. Cu nedisimulată mîndrie, Jidkov mi-a arătat unde şezuse Nixon. Înainte de a se ajunge la aşa ceva, biserica lui trebuise să fie supusă inspecţiei atente a celor două supraputeri.

„Cu multe săptămîni înainte de vizită a venit Serviciul nostru Secret", mi-a spus el. „Ei au percheziţionat cu grijă biserica. După cîteva zile au veni oameni ai Serviciului vostru Secret, făcînd exact acelaşi lucru".

În cele din urmă, după negocieri întortocheate, cele două agenţii au decis ca preşedintele Nixon să şadă pe rîndul al doilea de scaune în partea stîngă, chiar lîngă culoar. Dar cine să stea pe scaunul din faţa lui? Ambele Servicii Secrete au insistat ca în jurul lui Nixon să fie pus un cordon de forţe de securitate, la o parte de restul credincioşilor. Jidkov a refuzat. „Acesta este un serviciu religios obişnuit", a spus el. Oricît au încercat cele două Servicii Secrete, el a insistat ca un membru al bisericii sale să stea în faţa lui Nixon. În cele din urmă, agenţii l-au întrebat: „De unde ştiţi că putem avea încredere în acest om?"

„V-am spus, nu vă faceţi griji. Aceasta e singura persoană în care mă încred cel mai mult. Este soţia mea". Cît despre scaunul din spatele lui Nixon, agenţii au fost de acord ca pe el să stea unul dintre ei. Ruşii au cerut ca agentul lor de rang superior să stea înapoia lui Nixon. Dar cînd agentul a sosit duminică, agentul similar american îi ocupase deja locul şi a refuzat să se mute. În timp ce congregaţia aştepta, cei doi agenţi s-au înfruntat reciproc. În final, agentul american a spus colegului său aflat de cealaltă parte a Cortinei de Fier: „Stai liniştit, amîndoi dorim acelaşi lucru; amîndoi facem aceeaşi treabă". Jidkov încă rîdea cînd îşi amintea scena.

Eram recunoscătoare pentru această ocazie de a afla mai multe despre relaţia între biserici din perspectiva unui adept al înregistrării. Cînd l-am întrebat pe Jidkov despre schismă, a şovăit o clipă. Ştia, desigur, că prin *Underground Evangelism* ajutasem în principal bisericile subterane. „Es-

te ușor să deschizi răni", a zis el, „dar greu să le vindeci".

După 1929, cînd înregistrarea a devenit lege în Uniunea Sovietică, fiecare congregație individuală trebuia să decidă asupra statutului ei legal. Este adevărat, dacă deveneai înregistrat, legiuitorul impunea restricții; dar cît de obligatorii aveau să fie aceste restricții depindea în mare măsură de persoanele implicate. Puțini oameni se bucură de lupte și ceartă publică, cei mai mulți fac pur și simplu compromis pentru a evita probleme. Așa se întîmplă mai ales într-un sistem ierarhic. Problemele produc o întrerupere a funcționării bine rînduite a unei mașinării care altminteri merge liniștit.

Jidkov aflase lucrul acesta încă de la o vîrstă fragedă. În timpul anilor de școală a refuzat să devină *pionier,* clubul oficial paramilitar din care trebuiau să facă parte toți copiii, din cauză că părinții lui erau creștini. Totuși, în zilele sărbătorilor oficiale, cînd ceilalți copii își puneau costumul de pionier, învățătoarea lui îi punea la gît o cravată roșie ca să-l facă să semene cu un pionier. Făcînd astfel, ea evita niște întrebări potențial dăunătoare care ar fi putut arunca o lumină negativă nu numai asupra lui Jidkov, ci și asupra învățătoarei lui.

În timpul celui de-al doilea război mondial, restricțiile religioase au devenit mai flexibile. Cît timp soldatul își ținea pentru sine convingerile, superiorii lui nu se amestecau. Chiar dacă un soldat nu-și ascundea credința creștină, ofițerul care avea comanda se străduia de obicei să nu facă din aceasta o problemă. Jidkov, care a servit în armată în timpul războiului, mi-a povestit despre un prieten care era staționat lîngă o mare bază militară.

„Acest om s-a dus la colonel și i-a spus că este creștin. ‚De ce-mi spui asta?' a dorit colonelul să știe. ‚Am nevoie de un loc unde să mă rog', a răspuns soldatul. Colonelul era la strîmtoare. Nici nu îndrăznea să-l lase pe creștin să se roage în public, nici nu putea să-l pedepsească pentru că se ruga. Amîndouă puteau să atragă atenția superiorilor colonelului și să-i pătezе reputația. ‚Îți spun eu ce să faci', a zis colonelul, ‚de acum du-te și te roagă în camera Lenin'. Era camera cea mai plușată și mai rîvnită din toată baza, folosită numai pentru ocazii speciale. Și astfel, acest creștin a transformat camera Lenin în capela lui particulară unde să se închine lui Dumnezeu".

Sciziunea între bisericile înregistrate și cele neînregistrate a devenit un fel de Cortină de Fier între credincioși la mult timp după război, începînd cu anii 60. Jidkov recunoștea că lucrul acesta lasă încă o amintire urîtă.

Dar nu este el omul care să privească înapoi cu mînie, ci hotărîse cu mult timp în urmă să meargă pe drumul său, indiferent ce se va întîmpla.

Pentru mine, pastorul Jidkov este un exemplu foarte bun al modului în care personalitatea poate învinge chiar şi cele mai aspre restricţii. El nu e singurul de acest fel. În afara oraşului St. Petersburg l-am întîlnit pe Gheorghi Fedorovici Nogotov. Cînd guvernul a început să facă presiuni asupra lui ca să-şi înregistreze biserica, congregaţia lui şi-a făcut probleme din cauza restricţiilor. „Nu vă îngrijoraţi", i-a liniştit el. Pastorul Nogotov era un bărbat impunător, înalt şi voinic. Aşa este şi azi, deşi se apropie de 80 de ani. În pofida unei interdicţii clare, Nogotov a continuat să facă botezuri cu imersiune totală. Cînd autorităţile s-au plîns, el a ridicat din umeri. De asemenea, nu s-a clintit deloc cînd autorităţile i-au cerut ca copiii să nu ia parte la serviciile religioase.

Înregistrarea cere unui pastor să viziteze frecvent autorităţile. Nogotov a urmat lucrul acesta întocmai, în aşa măsură, încît a devenit o prezenţă temută în birourile guvernamentale. Nu că pastorul avea ceva de relatat, ci, în loc de aceasta, el făcea cereri. Potrivit legii, unei biserici înregistrate i se dădea un loc de închinare. Ani de zile, Nogotov a bătut la cap autorităţile locale ca să-i dea o clădire potrivită. În cele din urmă, ei s-au predat, ca să scape de el. Şi astfel, biserica lui a devenit proprietara legală a unei case frumoase din afara St. Petersburgului, de unde se putea vedea rîul Neva. La vremea aceea era o locuinţă particulară construită neregulat cu multe camere. „Nu schimba nimic", l-au avertizat autorităţile.

Fără să se lase cîtuşi de puţin intimidat, Nogotov a dărîmat imediat un perete care separa cele două camere mai mari ca să cîştige suficient spaţiu pentru serviciile religioase. Cînd a venit un inspector ca să verifice casa, s-a uitat neîncrezător la camera uriaşă. „Unde este peretele?" a întrebat el.

„Ce perete? Nu este nici un perete", a răspuns Nogotov. Inspectorul a plecat supărat foc. După cîteva zile s-a întors cu superiorii lui. „Unde este peretele?" au întrebat ei.

„Nu aveţi ochi să vedeţi? Nu e nici un perete", a repetat Nogotov.

„Ce s-a întîmplat cu peretele care era aici?"

„A, deci peretele acela! Este afară". El le-a arătat o grămadă de moloz. În acest punct, autorităţile au renunţat; Nogotov le făcuse prea multe necazuri. Modul cum s-a comportat el era categoric o excepţie, nu regula. Cei mai mulţi pastori din bisericile înregistrate nu aveau alternativă, ci acţionau în modul în care doreau autorităţile să acţioneze.

Aşa ca în toate lucrurile, sciziunea dintre biserici nu este aşa de lămurită cum pare. Oamenii din Biserica subterană nu erau toţi sfinţi şi martiri, şi calitatea de membru într-o biserică înregistrată nu făcea automat ca cineva să fie lup în piele de oaie.

Pentru Biserica evanghelică oficială, Biserica subterană adăpostea creştini excesiv de zeloşi care sufereau de anticomunism şi de fanatism. Bisericile oficiale şi-au închis ochii în faţa persecuţiei violente a creştinilor şi faţă de faptul că, în timp ce ele stagnau, Biserica subterană creştea în salturi. Mai rău ca toate, bisericile înregistrate au tolerat compromisurile paralizante pe care trebuiau să le accepte. În zelul lor de a conserva biserica, ei nu şi-au dat seama cît de mult din credinţa lor fuseseră dispuşi să sacrifice.

De partea cealaltă a scindării, Biserica subterană nu reuşea să întindă o mînă unor creştini ca şi ei. Tot ce vedeau ei era trădare. Cei din subteran nu şi-au dat niciodată seama că imaginea excesiv de roză cu care Biserica oficială zugrăvea situaţia religioasă din URSS nu subînţelegea neapărat că toate bisericile înregistrate deveniseră agenţi KGB. În cea mai mare parte, era vorba de conducători grijulii de biserici care făceau orice efort pentru a-şi ţine sanctuarele deschise fără să calce legea.

Cei din Biserica subterană aveau numai dispreţ pentru asemenea compromisuri. În concepţia lor, Biserica înregistrată se vînduse regimului. În puţinele întîlniri la care au luat parte ambele tabere s-a ajuns la discuţii aprinse şi la pierderea cumpătului.

La scurtă vreme după scindare, liderii ambelor tabere s-au întîlnit ca să vadă dacă nu ajung cumva la o înţelegere. Întîlnirea a avut loc în 23 martie 1966. Nu a fost o reuniune fericită. G.K. Kriucikov, un reprezentant al Bisericii subterane, i-a întrebat pe cei din tabăra adversă despre motivul real al sciziunii. Kariov, un reprezentant al celeilalte tabere, a afirmat tăios: „Mai întîi, faptul că nu aţi reuşit să înţelegeţi situaţia. În al doilea rînd, necunoaşterea Cuvîntului lui Dumnezeu de către voi şi cei ce vă urmează. În al treilea rînd, mîndria voastră". Aceste cuvinte n-au fost bine primite, şi cele două facţiuni care se războiau s-au acuzat una pe alta că interpretează greşit Biblia. Ambele părţi au cerut ca cealaltă să se pocăiască. Kariov a spus reprezentanţilor din Biserica subterană: „Nu va fi nici o pocăinţă, este o prostie să ceri aşa ceva". Şi el a refuzat să-i recunoască de „fraţi".

Această schismă a divizat Biserica pretutindeni în Uniunea Sovietică şi în sateliţii ei. Pentru a complica şi mai mult lucrurile, unele biserici au

optat pentru legalitate, sperînd să ţină în secret faţă de autorităţi anumite activităţi. Lucrul acesta s-a întîmplat mai ales în România, unde scindarea a luat o formă diferită. Aici, toate bisericile au încercat să fie înregistrate. Majoritatea acestor biserici înregistrate semănau cu nişte aisberguri, unde numai o parte mică este vizibilă. Partea vizibilă se conforma într-adevăr legii. Pastorii îşi ţineau duminica serviciile săptămînale şi dădeau raport la *Securitate* luni dimineaţa, spunîndu-le cît puteau mai puţin. Cea mai mare parte a bisericii rămînea ascunsă vederii. Acolo îşi ţineau membrii adunările secrete de rugăciune, îşi aduceau copiii la şcoli duminicale interzise şi se adunau într-un luminiş din pădure ca să facă botezuri proscrise. Pastorii distribuiau pe ascuns Biblii, participau la trecerea peste graniţă şi la transportul în ţară al literaturii creştine şi comiteau cel mai grav păcat în ochii autorităţilor, anume, predicau celor din afara bisericii, recrutînd noi membri pentru adunarea lor.

Desigur, lucrul acesta n-a trecut neobservat de autorităţi. Poliţia urmărea îndeaproape adunările. Informatorii se infiltrau în timpul serviciilor religioase şi încercau să cîştige încrederea credincioşilor. Ca urmare, mulţi pastori au fost prinşi şi aruncaţi în închisoare.

În asemenea cazuri, autorităţile înlocuiau adesea pastorul arestat cu altul pe care-l alegeau ele. Aceasta s-a întîmplat pretutindeni în Europa de Est. Ele alegeau un pastor pe care puteau să conteze; adunarea nu avea nici un cuvînt de spus în aceasta. Din motive evidente, lucrul acesta a simplificat controlul asupra bisericii şi a congregaţiei ei. Să ne amintim de Zravko Bezlov. După ce autorităţile bulgare l-au aruncat în închisoare, un pastor numit de guvern i-a condus biserica. Deşi biserica a rămas înregistrată, o parte din congregaţie a ajuns în clandestinitate; ei au venit la Bezlov ca să fie învăţaţi şi să aibă parte de alte servicii. Congregaţia se închina pe faţă într-o biserică înregistrată după toate regulile, dar treceau atît peste pastor, cît şi peste autorităţi prin aceea că se duceau şi la Bezlov.

Obiceiul de a impune bisericii pastori desemnaţi de autorităţi a dus la cîteva cariere surprinzătoare. Părintele Constantin, un preot ortodox din Bulgaria, mi-a spus despre un preot coleg care s-a ridicat rapid, ajungînd episcop doar la trei ani după hirotonisire, lucru care lua de obicei zeci de ani. Ca mulţi care se bucurau de binecuvîntările guvernului, acest preot maleabil a urcat cu viteza luminii treptele ierarhice.

Controversa dintre bisericile înregistrate şi neînregistrate, legale şi ilegale a fost la fel de aprinsă şi înverşunată în Vest. În 1981, *Underground Evangelism* a primit o scrisoare tăioasă pe care vreau s-o dau publicităţii

cel puțin prin citate din ea. Autorul ei este un foarte respectat pastor din Missouri. El a adresat-o pastorului Art Linkletter, care activa pe vremea aceea ca purtător de cuvînt al organizației pe care am fondat-o în 1960.

Pastorul din Missouri călătorise la Moscova și în alte locuri din Europa de Est cu un grup de alți pastori baptiști. Avînd ca bază scurta lui călătorie, a pus în discuție mărimea Bisericii subterane, importanța ei și spiritul ei creștin, și a contestat cu tărie nevoia de trecere clandestină a Bibliilor și a literaturii creștine dincolo de Cortina de Fier, activitatea principală a organizației *Underground Evangelism* pe timpul acela.

„Biserica subterană", scrie el, „nu cuprinde mai mult de 0,4 la sută dintre baptiști". În realitate, baptiștii ilegali erau de zece ori mai numeroși decît cei înregistrați. El continuă: „Biserica subterană este un impediment pentru cei 99,75 la sută dintre creștinii care se conformează legii. În pri-vința celor care introduc Biblii prin contrabandă, un grup de pastori ne-a cerut: ‚Să spuneți celor din țara voastră să nu aibă nimic de-a face cu contrabanda cu Biblii. Ei ne fac mai mult rău decît bine'. Lideri ai Bisericii subterane ar vrea să ne facă să credem că sunt închiși pentru predicarea Evangheliei, citirea Bibliei, învățătura biblică dată copiilor lor, etc., etc. Lucrul acesta nu este adevărat! Sentimentele anticomuniste i-au făcut să refuze înregistrarea bisericilor lor și criticarea autorităților i-a dus la închisoare. Dacă și-ar schimba atitudinea ar avea libertatea de a face pe față acele lucruri și ar fi cu mult mai folositori Împărăției lui Cristos".

Dacă totul ar fi așa de simplu! E adevărat, mulți dintre conducătorii de biserici erau anticomuniști. Dar în felul în care pune problema acest pastor, criticarea guvernului unei țări justifică aruncarea în închisoare. Dacă așa ar sta lucrurile în Statele Unite, majoritatea populației ar fi după gratii. În orice societate civilizată, n-ar trebui să ajungi la închisoare pentru că ți-ai exprimat opoziția cu politica guvernului. Ca să înrăutățească și mai mult lucrurile, pastorul a scris că oamenii nu erau tratați ca niște criminali pentru că-i învață Biblia pe copiii lor". Ei bine, ei erau tratați chiar așa, și încă cu miile. Contrar cu ceea ce a scris el, vom descopri în următorul capitol că învățarea copiilor devenise un act criminal în Codul Penal Rus; de fapt, legea împotriva învățării minorilor a devenit una dintre legile aplicate cu cea mai mare strictețe.

Fără să cunoască cadrul legal al persecuției din Uniunea Sovietică, vizitatorul din Missouri a căzut în plasa versiunii oficiale de libertate religioasă din Uniunea Sovietică. În scrisoarea lui, pastorul a scris: „Toate

bisericile trebuie să se înregistreze la autorităţi (la fel ca în SUA). Dacă nu procedează aşa, devin ilegale, iar pe conducătorii lor îi aşteaptă închisoarea. Georgi Vins era un anticomunist atît de înrăit, încît a refuzat ca biserica lui să fie înregistrată. După ce a fost închis, biserica lui s-a lăsat înregistrată şi acum este o biserică legală care ţine servicii publice. Bisericile americane trebuie să se înregistreze pentru scutirea de impozite. Şi noi trebuie să ne supunem unui număr de alte legi: Repartiţia în zone, Siguranţa, Sănătatea, etc.".

Înţelegînd greşit realitatea din spatele Cortinei de Fier, pastorul a redat în mod greşit tragedia Bisericii din Est. Desigur, majoritatea copleşitoare a bisericilor din SUA şi Europa sunt înregistrate, dar ele fac aşa pentru a se bucura de beneficii precum scutirea de impozite, nu de teamă. În Est, cei care n-au vrut să facă compromis cu convingerile lor n-au avut altă alegere decît să se închine în ascuns. În plus, multe biserici au cerut în realitate înregistrarea, dar li s-a refuzat recunoaşterea legală. În acest caz, dacă biserica continua să se strîngă, liderii şi adunarea deveneau ţinta hărţuielii şi persecuţiei oficiale. Raţiunea din spatele refuzului de a înregistra o biserică era aceea de a concentra credincioşii în cîteva locuri de închinare uşor de ţinut sub control.

Este important de realizat că nu numai biserica trebuia să se lase înregistrată, ci şi membrii ei. Mulţi creştini se temeau de represalii şi repercusiuni dacă credinţa lor devenea cunoscută autorităţilor. Aşa cum vom descoperi mai tîrziu, aveau motive bune să creadă lucrul acesta.

Cît despre Georgi Vins,[47] unul dintre cei mai de seamă lideri religioşi din vremea lui în Uniunea Sovietică, el nu a nutrit în mod clar sentimente de iubire faţă de comunism, şi poate că aceasta a jucat un rol în faptul că a fost persecutat de autorităţi.

Georgi Vins a luat de fapt parte la întîlnirea secretă din Moscova în 18 septembrie 1965, care a făcut oficială schisma. La această întîlnire, baptiştii reformaţi, reprezentanţii bisericilor neînregistrate, şi-au proclamat independenţa de *Consiliul Unional al Creştinilor Evanghelici-Baptişti* formînd *Uniunea Bisericilor Creştinilor Evanghelici-Baptişti* (UBCEB). În urma acestei proclamaţii, liderii Bisericii au cerut permisiunea de a ţine un congres. După ce autorităţile le-au refuzat repetat cererea, Georgi Vins şi colegul lider al baptiştilor reformaţi Ghena Kriucikov au avut curajul de a conduce cam treizeci de protestatari la sediul Comitetului Central al Partidului Comunist. Ei au fost imediat arestaţi, fiecare primind trei ani de închisoare.

Georgi Vins, un inginer electronist, provenea dintr-o familie de credincioși dedicați. Tatăl lui plătise deja prețul final pentru credința lui – moartea într-un lagăr de muncă. Mama lui, Lidia Vins, fondase *Comitetul pentru Rudele Deținuților CEB*, o organizație care a furnizat informații despre creștinii închiși. Lucrarea aceasta stăruitoare de informare s-a dovedit a fi un izvor major de continuă iritare pentru Uniunea Sovietică.

Sentința de trei ani a făcut mai mult decît să-l arunce pe Georgi Vins în închisoare; a adus foame și disperare în familia lui. Copiii lui erau terorizați la școală, iar soția sa Nadejda a trebuit să-și cîștige traiul vînzînd înghețată, în ciuda diplomei universitare în limbi romanice și în germanistică.

După trei ani de muncă silnică în Gulag, Georgi Vins a revenit acasă în 1969. El ar fi putut să-și asigure o eliberare mai timpurie, dar a refuzat oferta de a coopera cu KGB-ul. În ianuarie 1970, Georgi Vins a devenit pastor în Kiev. În ciuda faptului că era folosit cum se cuvenea de către biserică, autoritățile i-au impus muncă forțată, repartizîndu-l unei fabrici.

Acesta a fost doar începutul problemelor lui. Contrar cu ceea ce presupunea pastorul din Missouri, a doua perioadă de detenție a lui Georgi Vins nu a avut ca motiv refuzul înregistrării, ci tocmai faptul că el a încercat să-și înregistreze biserica. Autoritățile au refuzat cererea lui. Netulburat, Georgi Vins a continuat să fie pastorul bisericii de acum ilegale. În august 1970, procurorul i-a trimis o citație din cauza bănuielii de activități criminale și i-a cerut să-și aducă pașaportul intern. De data aceasta, Georgi Vins s-a hotărît să lupte. În loc să se ducă la închisoare, el s-a dus în clandestinitate. Într-o scrisoare adresată procurorului, Georgi Vins i-a explicat de ce nu putea să dea urmare somației. În esență, el a scris că persecuția lui continua prin aceea că autoritățile puneau la cale un dosar penal împotriva lui, acuzîndu-l că este parazit, care trăiește pe spinarea credincioșilor, încălcînd drepturile lor materiale, acuzație care i-ar fi adus în cele din urmă condamnarea.

Georgi Vins n-a fost singurul care s-a ascuns de autorități. Mulți credincioși implicați în activități proscrise dispăruseră în vastul subteran creștin, călătorind din loc în loc și fiind ajutați de o rețea clandestină de creștini.

În decembrie 1980, călătorii creștini care au ajuns în orașul Valga din Estonia au recunoscut două fețe familiare pe afișul cu criminalii urmăriți aflat pe geamul miliției. „Găsiți această persoană!" era un titlu mare. „Tovarăși, îl căutăm pe cetățeanul Miniakov, Dimitri Vasilievici, născut în

1921, care s-a făcut vinovat în mod repetat, care a comis din nou o crimă şi se ascunde de autorităţile care îl anchetează. Miliţia este recunoscătoare oricui ne poate da informaţii privind locul unde se află". Semnat: „Secţia de Anchetă Penală". Două luni mai tîrziu, Dimitri Miniakov a fost arestat în Rostov-pe-Don. Celălalt credincios, Mihail Petrov, a avut mai mult noroc. Soţia sa Elena a scris: „Soţul meu n-a putut trăi împreună cu noi timp de un an şi jumătate. Am fost cu el doar două zile înainte de Crăciun".

Practica pastorilor care se ascund de lege continuă pînă astăzi. În China, sute de pastori trăiesc pe drum, călătorind ca predicatori itineranţi din sat în sat, în timp ce joacă cu autorităţile un joc mortal de-a v-aţi ascunselea.

Timp de peste trei ani, Georgi Vins şi-a păstrat lucrarea pastorală, călătorind în secret de la o adunare la alta, predicînd, botezînd şi ascunzîndu-se de lege. În 1974, norocul nu i-a mai surîs; poliţia l-a prins. În următoarele şase luni, a fost ţinut în celulă, fără mijloace de comunicare. Aceasta a avut ca rezultat un protest enorm. În Uniunea Sovietică, Andrei Zaharov, renumitul activist pentru drepturile omului, fizician nuclear care a primit premiul Nobel pentru pace, a pledat în public în favoarea lui Georgi Vins. *Amnesty International* s-a alăturat protestului şi, dintr-o dată, Vins a avut un forum mondial. În ciuda protestului, procesul lui Vins a început în 1975. Curtea l-a condamnat la cinci ani de muncă silnică şi alţi cinci ani de exil în Siberia.

Acest lucru n-a făcut decît să alimenteze scandalul din Occident. Spre marea surpriză a Uniunii Sovietice, mînia publicului nu s-a potolit în următorii cîţiva ani. Pentru a se continua presiunile, *Underground Evangelism* a organizat marşuri în aproape toate ţările occidentale în care lucra. Mii de oameni au defilat pe străzi, cerînd libertate pentru Georgi Vins; 600.000 au semnat o petiţie pentru eliberarea lui. În cele din urmă, Uniunea Sovietică a fost nevoită să cedeze. În 1979, preşedintele Carter a anunţat că a reuşit să obţină eliberarea lui Georgi Vins în schimbul a doi spioni găsiţi vinovaţi. Pe vremea aceea, Georgi Vins tocmai îşi isprăvise prima parte a sentinţei şi era pe punctul de a începe exilul de cinci ani în Siberia. În loc să se ducă în Gulag, Georgi Vins a emigrat în Statele Unite, împreună cu mama, cu soţia şi cu cei patru copii ai lor; unul dintre ei, Petru, tocmai încheiase şi el o condamnare de un an.

Ca să ne întoarcem la scrisoarea din Missouri, în timp ce Georgi Vins zăcea în închisoare, biserica lui a ajuns să fie înregistrată. Din acea zi,

biserica a trebuit să stopeze şcoala duminicală şi lucrarea cu copiii, nu şi-a mai putut continua lucrarea socială, a fost nevoită să-şi restrîngă programul de pregătire pentru pastori şi să-şi reducă serviciile religioase, atît în privinţa conţinutului, cît şi ca frecvenţă.

Scrisoarea pastorului reflectă o stare de spirit răspîndită faţă de grupări ca *Underground Evangelism* care ajutau cauza bisericilor neînregistrate. Ea reflecta cu siguranţă părerea unor organizaţii ca Societatea Biblică, care insistau să se lucreze în cadrul legilor, indiferent cît de sufocante ar fi fost ele.

De fiecare dată cînd un pastor evanghelic călătorea în Uniunea Sovietică şi în ţările ei satelite, controversa deborda din nou. Dintre toţi pastorii evanghelici renumiţi care au vizitat Europa de Est, Billy Graham a fost cu siguranţă cel mai vestit. Cînd regimurile comuniste l-au invitat să vină şi să predice, el era, desigur, foarte conştient de capcane şi pericole. Totuşi, în concepţia lui, ocazia de a predica Evanghelia cîntărea mai greu decît aspectele negative ale compromisului cu regimul sau accesul limitat la literatură şi la locurile de închinare. Billy Graham s-a simţit obligat să predice oricui – chiar şi unei biserici pline de agenţi KGB pozînd în credincioşi. Simplul fapt al prezenţei lui în spatele Cortinei de Fier îi dovedea pastorului Graham că libertatea religioasă avea şansa să crească şi că această creştere putea fi stimulată în limitele legale ale Bisericii.

Mulţi au fost de acord cu el. Ei au acuzat organizaţii ca *Underground Evangelism* pentru că măresc persecuţia prin trecerea clandestină a Bibliilor peste graniţă şi sprijină Biserica subterană ilegală. Şi, continua argumentul, lucrul acesta doar irită regimurile şi le provoacă să facă contrariul. În loc să se treacă Biblii prin contrabandă, mai bine s-ar furniza asistenţă pe cale legală, în cadrul sistemului, prin obţinerea permisiunii de a se tipări Biblii sau prin oferirea de ajutoare pe căi oficiale. De fiecare dată cînd apăreau în Vest asemenea argumente, regimurile comuniste le susţineau cu mici concesii. Ei permiteau unui pastor occidental să predice unor congregaţii din Est sau dădeau aprobare pentru tipărirea cîtorva mii de Biblii.

Cei care cunoşteau situaţia Bisericii subterane nu se lăsau amăgiţi. De asemenea, nici bisericile subterane, ale căror congregaţii depăşeau cu mult ca număr pe evanghelicii înregistraţi. Din nefericire, lupta a dus la controverse neplăcute. Cînd Billy Graham s-a întors din Moscova în 1982 şi a susţinut că n-a văzut nici o represiune pe linie religioasă în timpul vizitei sale de cinci zile, *Miami Herald* a scris: „Întrebaţi-i pe cei şase

penticostali siberieni cu care domnul Graham s-a rugat în demisolul ambasadei SUA – singurul refugiu pe care l-au putut găsi".

De fapt, ei erau cunoscuți ca Cei șapte din Siberia, și au petrecut patru ani, nouă luni și treisprezece zile în demisolul ambasadei, refugiați în propria lor țară, pînă cînd au găsit azil în Statele Unite și Israel. În 1978, șapte bărbați, femei și copii, reprezentînd familiile Vașcenko și Șmihalov au luat cu asalt garda rusă de la intrarea în ambasadă. Ei au refuzat să se clintească pînă nu li se permitea să emigreze. La început, personalul ambasadei a încercat tot ce-i stătea în puteri pentru a-i înduplecа pe penticostali să plece. Leslie Powell, asistenta senatorului Carl Levin, și-a amintit că i-a vizitat în timp ce erau acolo. „La început le era interzis să li se dea din mîncarea ambasadei", a spus ea. „Primeau de mîncare de la oameni din personalul ambasadei care stăteau la cozi pentru a cumpăra alimente".[48] În al patrulea an, Lidia Vașcenko a făcut o grevă a foamei. Ea a trebuit să fie spitalizată, lăsîndu-i pe ceilalți șase la demisolul ambasadei. După externare s-a întors în Cernogorsk din Siberia, făcînd de acolo presiuni pentru emigrare. În vara anului 1983, Uniunea Sovietică a cedat. Toți membrii familiilor Vașcenko și Șmihalov, în total 31 de persoane, au primit permisiunea de a părăsi țara.

Pastorul Graham a dorit să țină ușa deschisă pentru un dialog între Est și Vest. El spera, prin ținerea deschisă a acestei uși, să poată convinge Estul să acorde libertate religioasă. Lucrul acesta nu s-a întîmplat; dimpotrivă, regimurile s-au folosit de eforturile lui ca să mărească persecuția față de bisericile neînregistrate. Ori de cîte ori evangheliștii aveau șansa de a predica în Est, autoritățile aveau o scuză la îndemînă pentru a înăspri constrîngerea. Mulți pastori ai bisericilor neînregistrate au fost închiși ca urmare a unor asemenea vizite. În fiecare caz, poliția se ducea la pastor și îi spunea: De ce conduci o biserică neînregistrată? N-ai nici un motiv să faci așa. Există o biserică înregistrată, și însuși Billy Graham a fost să predice acolo.

Cu Biserica înregistrată fiind la cheremul autorităților și cîștigînd respectabilitate în Vest, regimurile se puteau concentra asupra bisericilor neînregistrate fără să fie prea îngrijorate de protestele din Vest. În esență, pastorii și congregațiile bisericilor neînregistrate erau în afara legii. Dacă doreau să se închine, trebuiau să facă compromis cu convingerile lor și să se alăture Bisericii înregistrate. Dacă refuzau, dacă rămîncau în subteranul religios, erau înfierați ca și criminali și urmau să fie pedepsiți după litera legii.

5

Credința chemată la judecată

„În ochii dușmanului, virtutea apare ca defectul cel mai urît".
Sa'di (Mușarif od-Din Muslih od-Din)

Pentru a se garanta libertate de conștiință tuturor cetățenilor, Biserica din URSS a fost separată de stat, iar școala de Biserică. Libertatea de închinare religioasă și libertatea de propangandă antireligioasă este recunoscută tuturor cetățenilor".

Ori de cîte ori apărea pe neașteptate chestiunea libertății religioase, Uniunea Sovietică nu avea altceva de făcut decît să arate spre constituție. Chiar dacă cu greu ar putea fi calificată drept o sprijinire entuziastă a libertăților religioase, articolul 124 oferea dreptul la închinare fără restricții.

Adunarea evanghelică din Zdolbunov este de altă părere.[49] Într-o zi de vară blîndă din 1979, membrii bisericii s-au strîns într-o pădure din apropiere ca să sărbătorească reîntoarcerea lui Valeri Nazaruk, care petrecuse patru ani în închisoare pentru credința lui. Deodată, niște polițiști în haine civile, ofițeri KGB și un număr de oameni beți i-au atacat pe credincioși. Au început să-i bată, le-au confiscat literatura, instrumentele muzicale, ba chiar și ceasurile și alte obiecte personale. Unul dintre atacatori a urlat: „O să-i răcoresc!" și a împroșcat mulțimea cu un lichid. Substanța din lichid și-a făcut imediat efectul. Credincioșii au început să vomite; niște dureri mari i-au lăsat fără apărare. O femeie tînără, Liusia Kuklinovskaia, și-a pierdut cunoștința atunci cînd o picătură i-a ajuns în gură. Ea a trebuit să fie tratată în spital, ca și Taras Pristupa, care a primit o lovitură atît de puternică în cap, încît i s-a crăpat țeasta.

Criticii se străduiau zadarnic să înțeleagă cum putea să iasă basma curată conducerea comunistă cu o realitate politică care contrazicea atît de flagrant declarațiile lor oficiale, ca să nu mai vorbim de legislația lor. Conducătorii din Kremlin lăudau în presă toate aceste legi minunate de libertate fără a avea nici cea mai mică intenție de a le pune în aplicare. Dar ei aveau legile. Apărătorii comunismului făceau pur și simplu trimitere la Constituția Uniunii Sovietice ca sprijin pentru afirmația lor că totul era în ordine și potrivit legilor țării. Exact așa voia regimul să fie perceput în străinătate, ca o societate liberă, care se conformează legii.

Totuși, pentru uz intern, șurubul trebuia strîns. Libertatea religioasă constituțională pentru toți cetățenii era redusă și deformată pînă la opusul ei printr-un potop de decrete și amendamente.

Lucrul acesta era valabil în special pentru „Decretul Prezidiului Sovietului Suprem al RSFSR privind responsabilitatea pentru încălcarea legilor referitoare la cultele religioase". Inițialele RSFSR reprezintă *Republica Sovietică Federativă Socialistă Rusă* care cuprinde Rusia de astăzi; pe vremea Uniunii Sovietice, ea era cea mai mare dintre cele cincisprezece republici care alcătuiau Uniunea Sovietică. Celelalte republici și Blocul est-european au adoptat norme similare.

Articolul 142 din Codul Penal al Sovietului Suprem definește încălcarea legilor privind „cultele religioase" ca refuzul de a se înregistra, învățarea copiilor și tinerilor, organizarea de cercuri de lucru și adunarea unor grupuri literare și alte întruniri în afara serviciilor religioase normale. Aceste încălcări primeau o amendă de pînă la 50 de ruble.

Pedepsele desigur că nu se opreau la 50 de ruble. Un amendament sună astfel: „Articolul 142 din Codul Penal al RSFSR trebuie suplimentat cu partea a doua avînd următorul conținut: Aceleași acte comise de o persoană care a mai fost condamnată anterior pentru încălcarea legilor privind separarea bisericii de stat și școlii de Biserică și în mod similar organizarea de activități îndreptate înspre implementarea acestor acte – se pedepsesc cu privare de libertate pe o perioadă de pînă la trei ani".

Un alt amendament explică ceea ce consideră legea drept încălcări. Printre ele, „organizarea și ținerea sistematică de instruire religioasă pentru minori". Cu alte cuvinte, școala duminicală și lucrarea cu copiii sunt pedepsite cu pînă la trei ani de închisoare. Încă nu pot să înțeleg cum poate cineva să dea o lege care îi aruncă pe oameni în închisoare doar pentru că-și învață copiii despre Dumnezeu.

Dar nu numai atît. *Amnesty International* a scos în evidență într-o publicație din 1975[50] că „liderii grupărilor religioase sunt în special expuși închiderii prin Articolul 227 din Codul Penal al RSFSR (sau echivalentul lui în alte republici unionale)". Acest articol, scris în forma concisă care îi caracterizează pe legiuitorii din toată lumea, condamnă activități „înfăptuite sub aspectul predicării credințelor religioase și îndeplinirii ceremoniilor religioase", din cauză că „sunt legate de producerea de prejudicii aduse sănătății cetățenilor sau de orice alte încălcări ale drepturilor cetățenești, ori cu îndemnarea cetățenilor de a refuza activitate socială sau îndeplinirea unor îndatoriri sociale, ori cu atragerea minorilor într-o

asemenea grupare". Asemenea cazuri „vor fi pedepsite cu privare de libertate pentru o perioadă care să nu depășească cinci ani sau prin exil pe o perioadă similară cu sau fără confiscarea proprietății".

În ciuda modului de exprimare întortocheat, legea este foarte limpede. Dacă părinții își aduc copiii la biserică, ei încalcă drepturile copiilor și pot căpăta cinci ani de închisoare.

Pentru a ocoli limitările de termen, tribunalele dădeau pedepse consecutive sau se foloseau de un amendament ulterior, Articolul 188-3 din Codul Penal intitulat „Împotrivire voită față de cerințele conducerii unei instituții de muncă silnică".

Tot ce consideră autoritățile ca nesubordonare duce automat la o sentință adițională. Astfel, închisoarea și lagărele de muncă obțin echivalentul unei uși turnante. Autoritățile pot pur și simplu să invoce o „împotrivire voită față de cerințele conducerii", să trimită inculpatul la izolare și să aibă astfel instrumentul legal de a-l condamna la o altă perioadă de detenție. Nu e nevoie de prea mult. Pentru a plasa un creștin într-o celulă de corecție este nevoie doar de declarația credinței lui în Cristos. După eliberarea din celula de corecție și revenirea la barăci, un creștin nu are decît să fie prins rugîndu-se, și automat devine recidivist. Sentința lui poate fi prelungită cu alți trei ani sau, în cazul unor recidive repetate, cu cinci ani.

Dacă aceasta nu dădea roade, găseau altă scuză. În 19 martie 1982, Ivan Leven, un tînăr creștin din Rusia centrală, era pe punctul de a fi eli-berat după cinci ani de închisoare. În ziua următoare, miliția a înconjurat satul lui, Miroliubovka de lîngă Omsk. Nimeni nu putea intra în el, nimeni nu putea ieși din el. Soția lui Leven a făcut ceea ce făceau cele mai multe soții creștine, și anume s-a dus la închisoare ca să-și întîmpine soțul în clipa cînd va păși pe poartă. Din fericire, ea aflase despre blocadă și s-a dus cu soțul ei într-un loc sigur. În 22 martie, miliția a renunțat. În ziua următoare, Leven și-a făcut în sfîrșit apariția acasă ca să-și salute copiii și prietenii. În seara aceea, toți credincioșii din Miroliubovka și satele din jur s-au adunat la un serviciu uriaș de mulțumire. Ei știau că Leven nu va mai sta mult timp printre ei. Patru zile mai tîrziu, miliția a venit din nou. Ei l-au ridicat pe Ivan Leven și l-au adus înapoi în închisoare.[51]

Această discrepanță între constituția făcută să-ți ia ochii și o legislație vindicativă a dus la scene grotești. În 2 septembrie 1982, Boris Iacovlevici Schmidt a trebuit să se înfățișeze la judecată. Niște prieteni au înregistrat pe ascuns procedurile judiciare și au trecut peste graniță transcri-

crile. Iată cîteva extrase:

„Procurorul: Acuzațiile aduse împotriva lui Boris Iacovlevici Schmidt sunt următoarele: Din 1956 a fost prezbiter al unei biserici baptiste, din 1976 un membru al Uniunii Bisericilor. A călătorit pretutindeni și a predicat în orașe din Siberia, Estul Îndepărtat și Asia Centrală. La serviciile religioase luau parte copii minori. La sărbătorile de Crăciun, Recunoștință [Mulțumire] și Paște, copiii recitau poezii și cîntau imnuri religioase. Sunt organizate cursuri biblice și copiii se duc la școala duminicală. Copiii refuză să se alăture pionierilor sau să ia parte la treburile publice". Acestea erau crimele care îl aduseseră înaintea judecătorului.

Printre numeroșii martori împotriva lui Boris Schmidt, unul numit Iuri Vladimirovici Larinov a arătat fără să vrea, spre necazul judecătorului, motivele reale din spatele legislației falsificate.

„Judecătorul: Cunoașteți acuzatul?"

„Martorul: Da".

„Judecătorul: Îl cunoașteți de mult timp?"

„Martorul: De cînd am lucrat ca inspector județean. Oamenii se adună în strada Dorojnaia. Ei se roagă acolo".

„Judecătorul: Ați fost în locul din strada Radișceva?"

„Martorul: Da. Am fost și pe strada Radișceva. Am ajuns la casă. Împreună cu mine erau doi *drujiniki* (ajutoare de poliție). Îi puteam auzi cîntînd din stradă. Gazda a ieșit afară. El a explicat că sunt credincioși. Noi am întrebat dacă au permisiune din partea comitetului executiv al orașului. Gazda a zis: ‚Nu știu nimic despre asta. Noi doar ne rugăm'. Le-am spus să se oprească și să plece. Atunci a ieșit afară și Schmidt. El a spus: ‚Ne rugăm și vom continua să ne rugăm'. Își ținea în mîini cărțile de rugăciune. Am luat una și m-am uitat în ea – o publicație *Samizdat*. Ei au continuat să se roage. Le-am spus că trebuie să fac un proces verbal. Am înțeles că Boris Iacovlevici Schmidt era conducătorul. Am scris o declarație despre proprietarul casei și despre Boris Iacovlevici. Am explicat că legea este *împotriva* cultelor religioase".

În această clipă, judecătorul l-a întrerupt urgent.

„Nu *împotriva* cultelor religioase, ci *despre* ele. Altfel Boris Iacovlevici va crede că legea este împotriva lor. Legea nu este împotriva credincioșilor. Fiecare are dreptul să creadă dacă vrea".

O dată ce s-a stabilit corectitudinea politică, procurorul, o doamnă Ardatova, s-a ridicat în picioare și a îndreptat un deget acuzator spre inculpat.

„Boris Iacovlevici Schmidt îi împiedică pe copii și pe tineri să trăiască o viață deplină. Boris Iacovlevici instigă la felul de ‚libertate' care îi convine. El cere completa independență a Bisericii de stat". Cineva ar fi trebuit să-i reamintească faptul că lucrul acesta nu este un delict penal, ci exact ceea ce stipulează constituția Uniunii Sovietice: „Pentru a garanta libertate de conștiință pentru toți cetățenii, Biserica din URSS a fost separată de stat". În schimb, doamna Ardatova încheie: „Ca ființă umană, ca cetățean, după ce am ascultat ce s-a spus la proces, cred că toate acuzațiile sunt corecte. Pedeapsa pe care o va primi să fie în armonie cu lezarea morală pricinuită societății".

Este evident că judecătorul a fost de acord. „Consider că acuzatul, Boris Iacovlevici Schmidt, este vinovat, și îl condamn la privare de libertate timp de patru ani în regim general (muncă silnică)".

Toată arta de a decora vitrina legalității nu poate ascunde faptul că asemenea procese sunt o parodie a dreptății și o violare nu numai a dreptului uman fundamental de libertate religioasă, ci și a constituției Uniunii Sovietice care garantează chipurile această libertate.

Cei mai cu bun simț dintre sprijinitorii comunismului au observat mai devreme sau mai tîrziu această discrepanță între teoria liberală și realitatea totalitară. Pentru mulți, marea cotitură a venit o dată cu regimul de teroare al lui Stalin. El a făcut presiuni asupra tribunalelor să aprobe fără discuție mașinăria lui ucigătoare. Nici chiar niște socialiști înfocați nu puteau înghiți parodierea făcută de Stalin sistemului judiciar.

În cartea sa *Confession of a Philosopher* (Confesiunea unui filozof),[52] Bryan Magee, un fost socialist, scrie: „În societățile comuniste, mai mult ca în oricare altele, legea a fost folosită în mod cinic de către clasa conducătoare în propriul ei interes ca instrument al unei guvernări tiranice". Dar mulți intelectuali din Vest au continuat să-și închidă ochii față de această realitate, în speranța deșartă că ideologia va supraviețui testului vieții reale. Nu a supraviețuit, desigur, și cînd blocul din Est a căzut pradă propriilor lui slăbiciuni, milioane de oameni pieriseră deja.

Cît privește persecuția credincioșilor, șmecheria judiciară era de a transforma în crime majore toate activitățile religioase care se abăteau de la ceea ce permitea statul. De fiecare dată cînd criticii din străinătate se plîngeau de tratamentul aspru arătat creștinilor și credincioșilor cu alte convingeri, ei primeau răspunsul standard – constituția garantează libertatea religioasă și bisericile înregistrate sunt cea mai bună dovadă a acestei libertăți.

În cazul întîmplător în care autoritățile aveau motive legale ca să dea

în judecată un pastor sau un credincios, de abia își puteau reține bucuria. În asemenea cazuri, hîrtiile erau dintr-o dată pline cu istorii de tipul „nu-v-am-spus-noi?": „Ia uitați-vă la creștinii aceștia, toți sunt niște fanatici, niște habotnici zbîrliți și lunatici deliranți care trebuie pedepsiți și alungați". Rusia a avut o lungă tradiție de instigatori religioși de toate nuanțele. Înainte de revoluție, renumitul Rasputin, un autoproclamat vindecător și om sfînt, a devenit cea mai influentă persoană de la curtea țarului, protejat de țar și țarină, dar urît de toți ceilalți. Mai tîrziu, Uniunea Sovietică și-a avut propriile versiuni de secte și profeți ai sfîrșitului lumii. Ei ofereau o ocazie de aur pentru a-i discredita pe toți credincioșii, mai ales pe cei care se închinau în bisericile evanghelice.

Mai rău, toate denominațiunile evanghelice miroseau a străin în comparație cu bisericile ortodoxe sau catolice locale. În ochii multora, lucrul acesta le făcea să fie deosebit de suspecte. Într-una din scrisorile scrise în închisoare, Mihail Horev[53] își amintește această scenă: „Omul în vîrstă care îmi lua amprentele s-a uitat nedumerit la mine: ‚Nu înțeleg de ce-ați fost arestat'. I-am spus pe scurt că sunt creștin și că predic Evanghelia, apoi i-am spus despre Isus Cristos și despre salvarea sufletului. Am vorbit două-trei minute și nimeni nu m-a întrerupt. Dar apoi omul acela m-a întrebat: „Din ce denominațiune faceți parte?" Cînd a aflat că sunt baptist, s-a schimbat complet. A început să strige la mine și să mă acuze de tot felul de păcate mortale. După părerea lui, noi sacrificăm copii, facem tot felul de orgii la întrunirile noastre, și a adăugat multe alte lucruri. A reușit cumva să-mi ia amprentele și eu m-am întors în celula mea. Dar el nu se putea liniști și continua să strige prin ușa închisă. Care erau lucrurile de care mă acuza? Noi suntem trădători ai patriei noastre, suntem mizantropi și agenți americani. Ultimele lui cuvinte au fost: ‚Dacă n-ați fi fost voi, comunismul s-ar fi întemeiat de mult'".

Dacă autoritățile nu puteau găsi cazuri convenabile din iadul sectelor religioase, le inventau. Un exemplu. La începutul lui ianuarie 1980, o fetiță a fost găsită ucisă în Voljsk. Corpul mutilat al micuței Elia de șase ani a fost descoperit în toaleta bufetului local; inima, plămînii și ficatul îi fuseseră scoase. În loc să caute ucigașul, poliția s-a concentrat asupra creștinilor. Credincioșii, exasperați, au trimis o plîngere detaliată Ministerului Afacerilor Interne și Procurorului-șef. Iată cîteva extrase.[54]

„Dorim să vă facem cunoscut ilegalitățile comise de autoritățile locale, și anume de poliție, de procuror și, ca totdeauna, de KGB, condus de un ofițer pe nume Igbadulin". După cîteva paragrafe, ei continuă: „Timp de

şaizeci de ani de conducere sovietică, poliţia încă n-a învăţat să facă o percheziţie. Fără mandate de percheziţii, au început să percheziţioneze casele credincioşilor. Au descoperit literatură religioasă. În timpul percheziţiilor au fost confiscate reviste, cărţi şi filme fotografice. Au găsit o maşină de scris, au citit scrisori şi s-au interesat cum suntem plătiţi. Investigaţiile se învîrteau în jurul unui singur lucru: Au oferit credincioşii sacrificii umane?"

Poliţia n-a găsit niciodată vreun indiciu care să ajute la rezolvarea crimei. În loc să fie o anchetă privitoare la o crimă, părea tare asemănătoare cu fazele iniţiale ale unui pogrom, în care ţăranii îi acuzau pe evrei că au oferit sacrificii umane ca motiv de a-i măcelări. În scrisoarea lor, conducătorii bisericii afirmă: „Nu este de mirare, după aceea toţi locuitorii de la noi au început să spună că cei care au ucis-o pe fetiţă sunt credincioşii. Ei strigă la noi, copiii o iau la fugă cînd ne văd şi prietenul nostru Aleksei Savinkov, care este credincios şi lucrează la fabrica de lapte a oraşului, a fost ameninţat de muncitori, care au vrut să-l lovească în cap cu o bară de fier. Nikolai Makarovici Vinskurov a primit scrisori de ameninţare care cuprindeau lucruri de felul: ‚Voi, baptiştii, duşmani ai poporului sovietic, sunteţi vinovaţi de omorîrea sadică, fascistă a acelei fetiţe. Nu veţi scăpa nepedepsiţi pentru uciderea unor copii nevinovaţi. Ne ascuţim cuţitele pentru voi'". Cei opt credincioşi care au semnat petiţia au încheiat cu cuvintele: „Într-adevăr, este mai uşor să calomniezi decît să cauţi un ucigaş".

Dacă moara de zvonuri nu funcţiona, autorităţile aveau căi mai subtile de a discredita Biserica şi pe conducătorii ei. Ei aveau de fapt specialişti pentru acest tip de şiretlicuri murdare, bărbaţi şi femei care aveau îndatorirea de a-i ademeni pe liderii religioşi în situaţii compromiţătoare pe linie morală sau de a le păta de-a dreptul reputaţia.

Un bun prieten de-al meu, Dr. Paul Negruţ, fondatorul şi directorul primei universităţi creştine din România, mi-a povestit cum i-au întins autorităţile o cursă. În timpul anilor 70, în punctul culminant al regimului opresiv al lui Ceauşescu, Paul, pastor ordinat, încă mai lucra ca psiholog în clinică. Superiorii lui au decis că Paul avea nevoie de o infirmieră ca asistentă personală. Cîteva zile mai tîrziu, şi-a făcut apariţia o tînără femeie foarte atrăgătoare, amabilă şi sociabilă. Nu se pricepea deloc în meseria de infirmieră, şi Paul a descoperit curînd motivul. Femeia era o specialistă antrenată în seducerea bărbaţilor.

Paul, care are o căsnicie fericită şi două fiice, a spus lucrurilor pe nu-

me: „Știm amîndoi de ce sunteți aici. Și, pentru că știm, ușa acestui birou va rămîne deschisă tot timpul cît sunteți în el". Paul știa prea bine ce s-ar fi întîmplat dacă nu proceda așa. O asistentă atrăgătoare, o ușă închisă – și zvonurile s-ar fi împrăștiat ca vîntul. Dacă lucrul acesta nu s-ar fi întîmplat, atunci tînăra femeie putea pretinde pur și simplu că Paul a agresat-o sexual. Ar fi fost cuvîntul lui împotriva cuvîntului ei. Chiar dacă soția, prietenii și congregația lui ar fi fost de partea lui, în adîncul sufletului toți ar fi avut îndoieli, și reputația lui ar fi rămas pentru totdeauna pătată.

Paul mi-a spus că regimul avea și alte tactici. Autoritățile puneau o femeie ca această infirmieră să facă autostopul cînd știau că pastorul călătorea cu mașina de la o biserică la alta. Scenariul este simplu, o tînără femeie pare rătăcită, înfricoșată și în căutare de ajutor. Pastorul, fără să bănuiască nimic, îi sare în ajutor și o ia în mașină. Nu se mai întîmplă nimic. Dar după cîteva zile încep zvonurile, sădite cu grijă de agenți. Nu va fi greu pentru autorități să îndrepte degetul acuzator spre pastor. Curînd, întreaga biserică zumzăie de insinuări și aluzii. Fără să fi greșit cu ceva, pastorul este compromis în așa măsură, încît nu se mai poate menține în funcție. Și, bineînțeles, acesta este scopul acțiunii.

Nu numai modul inteligent în care Paul a dezamorsat intențiile „infirmierei" arată de ce a devenit el unul dintre cei mai de seamă lideri creștini din România. Împreună cu cîțiva pastori care gîndeau la fel ca el, Paul a fondat în secret un institut teologic subteran. În timpul dictaturii lui Ceaușescu, noi adunări evanghelice s-au răspîndit pretutindeni în țară; aproape toate duceau lipsă de pastori pregătiți. În secret și cu mare risc, Paul Negruț și colegii lui au predat teologie ca să pregătească pastori noi. Unul dintre cei ce lucrau alături de Paul a fost John Oros; mai tîrziu, el a emigrat cu familia în Canada și a devenit o voce puternică în folosul a mii de copii care suferă în orfelinate.

Conducerea statului român se uita la oameni ca Paul Negruț și John Oros în felul în care ne uităm noi la traficanții de droguri; numai că în cazul lui „drogul" respectiv era Biblia. Toate țările comuniste, considerînd adevărată vorba lui Marx că religia este opiul poporului, priveau Biblia și literatura creștină ca un drog periculos care deforma mințile celor care le citeau și trebuiau tratate ca atare. Oricine ajungea la aeroportul internațional din Moscova înainte de destrămarea vechiului regim era familiarizat cu scena următoare:

Vameșului îi lua mult timp să-ți studieze pașaportul. Îi lua și mai mult

timp să verifice mulțimea de formulare pe care le aveai de completat. Și, în final, înainte de a-ți cere să-ți deschizi geamantanul, îți punea inevitabila întrebare: „Transportați droguri, reviste pornografice sau Biblii?" În mintea lui, cele trei erau la fel de dezgustătoare; toate trei erau o amenințare la sănătatea morală a unor comuniști cinstiți. Astfel, el confisca Bibliile cu aceeași ardoare și din același motiv ca ultimul număr din revista *Playboy*.

Guvernul albanez se temea atît de mult de Biblie, încît interzicea posedarea ei. Artan Metohu, un fost ghid în capitala Tirana care supraveghează actualmente organizația pe care am fondat-o în Albania, a primit o Biblie de la un turist. Deși Artan nu era creștin înfocat, a decis s-o păstreze. Era obsedat de găsirea unei ascunzători sigure. El trăia cu părinții pe vremea aceea și era foarte neliniștit că cineva i-ar putea găsi Biblia, fapt care ar fi însemnat un dezastru pentru el și pentru părinții lui.

În tot blocul est-european, tribunalele deveniseră instrumente de oprimare, în acest caz oprimarea libertății religioase. Într-o societate liberă, oamenii consideră că independența sistemului judiciar de guvern este un lucru de la sine înțeles. Cît de necesară este această independență se vede dureros de limpede atunci cînd nu mai există libertate. O dată ce tribunalul degenerează într-o anexă a opresiunii politice, este mult mai greu și mai periculos să lupți împotriva acestei opresiuni.

Regimurile lui Hitler și Stalin au fost la fel de nemiloase în înăbușirea a tot ce li se părea a fi o opoziție. Dar ei n-au fost singurii care au procedat așa. Dictatorii de toate culorile au abuzat de sistemul judiciar, fie prin forțarea lui să coopereze, fie prin ignorarea lui. În Uganda lui Idi Amin, închisorile erau pline de deținuți care n-au văzut niciodată un judecător; zeci de mii s-au aflat în fața unui pluton de execuție fără să fi trecut mai întîi pe la tribunal. În Cambodgea lui Pol Pot, purtarea ochelarilor putea avea ca urmare o condamnare la moarte.

Acest abuz al sistemului judiciar continuă astăzi în ceea ce a mai rămas din lumea comunistă, ca și în afara ei. Nici China, nici Cuba sau Coreea de Nord nu permit tribunalelor să fie complet independente. O tendință nouă și tulburătoare se observă în mai multe țări predominant musulmane care au reintrodus persecuția religioasă, în pofida legislației contrare. În fosta republică sovietică Turkmenistan, de exemplu, libertatea religioasă este garantată în mod oficial. Dar într-un recent decret prezidențial, alte organizații religioase decît cele de origine musulmană trebuie să aibă cinci sute de membri ca să poată fi recunoscute. Aceasta este

teoretic. În realitate, numai Biserica Ortodoxă Rusă a reușit să obțină recunoașterea. Toate celelalte denominațiuni rămîn ilegale. În 1997, liderii tuturor congregațiilor ne-ortodoxe au fost interogați de poliție și li s-a ordonat să-și stopeze activitățile.[55]

Keston News Service relatează că, în mod obișnuit, credincioșii sunt hărțuiți, Bibliile și literatura creștină le este confiscată și, în plus, li se dau amenzi mari pentru ținerea adunărilor.[56] Dacă creștinii se strîng în particular la închinare, riscă o descindere a poliției. Dacă fac plîngere, răspunsul invariabil este: „Puteți să vă rugați singuri, nu împreună".[57] Mai rău încă, bisericile lor sunt distruse. Adventiștii de Ziua a Șaptea din capitala Așkebad au fost nevoiți să-și abandoneze sanctuarul. Autoritățile le-au spus că pe acolo va trece o stradă nouă. În clipa în care credincioșii au părăsit biserica, ea a fost demolată. Mai rămîne de construit strada.

Sunt indispensabile legi și tribunale independente. Atunci cînd sistemul judiciar este corupt, cetățeanul obișnuit se află în încurcătură din cauza incertitudinilor. Aș dori să subliniez că în general nu acesta era cazul în Uniunea Sovietică sau în sfera ei de influență. De fapt, partea proastă era că tribunalele își făceau treaba, cel puțin pînă cînd nu intrau în joc considerente politice. Dacă vecinul te bătea, puteai să-l dai în judecată. Dacă se întîmpla ca persoana să fie conducătorul local de partid, lucrurile erau ceva mai complicate. Dar atunci cînd erai creștin, considerentele politice dominau dintr-o dată legea altminteri clară. În toată emisfera estică, legea și tribunalul lucrau bine cît timp nu interveneau alte considerente.

Este ușor pentru noi să judecăm și să condamnăm. Pentru cei care duc lipsă de protecția unui sistem judiciar puternic, situația este mai complexă. Creștinii din Est știau că au drepturi. Ei nu și-au pierdut niciodată speranța într-un sistem despre care știau că poate funcționa și funcționase deja pentru ei în multe cazuri. Într-o anumită măsură, aceasta explică de ce au încercat de fapt mulți creștini să folosească tribunalele în lupta lor pentru libertate religioasă. Era extrem de dificil pentru ei să înțeleagă de ce, în asemenea cazuri, legea nu mai funcționa brusc. Ori de cîte ori interesele politice preluau puterea, judecătorii deveneau marionete ale regimurilor.

Cei mai mulți creștini erau mîndri că sunt ruși, bulgari sau români. Unii credeau sincer că liderii de la vîrf ai statului erau plini de intenții bune. Din perspectiva lor, mărunții conducători locali de partid și alți birocrați îi oprimau, și ei făceau astfel fără cunoștința sau consimțămîntul președintelui națiunii. Avînd în inimă această încredere, ei au scris conducă-

torului suprem.

Am în arhivele mele sute de asemenea scrisori. Documente mişcătoare adresate „dragului tovarăş Brejnev" şi altor conducători ai zilei. Documente care cereau dreptate şi domolire a opresiunii ştabilor locali.

Soţiile implorau anularea închiderii pe nedrept a soţilor lor. Pastorii cereau să li se dea înapoi bisericile demolate. Congregaţiile cereau o anulare a legilor care restrîngeau libertatea religioasă. O petiţie, scrisă în 1969 de *Uniunea Mamelor Creştine Baptiste*, este urmată de patruzeci de pagini cu semnături, în total 1453.[58]

În septembrie 1979, Pavel Timofeievici Rîtikov i-a scris lui Leonid Brejnev, preşedintele Prezidiului Sovietului Suprem al URSS. Scrisoarea lui este cu mult mai mult decît un document personal; ea arată de asemenea cum acţiona un sistem judiciar falimentar ca unealtă a opresiunii în mîinile KGB-ului.

„În 1942, la vîrsta de 12 ani, am rămas fără tată", scrie Pavel Rîtikov. La vîrsta de 13 ani m-am dus să lucrez în mină ca ucenic de electrician. Prietenii mei erau jucători de cărţi şi hoţi. Am dat mult de furcă poliţiei şi am fost închis de mai multe ori. Tot mereu vedeam în ziare articole cu titluri ca ‚Obscurantism', ‚Fanatici sălbatici' sau ‚Cuibul de viespi'. Aceste articole îi criticau pe credincioşii evanghelici baptişti în orice fel posibil. Desigur, credeam tot ce scriau ele. Cum ar fi putut oare nişte ziare aşa renumite ca *Pravda*, *Izvestia* şi *Komsomolskaia Pravda* să scrie minciuni despre credincioşi?"

Pavel continuă: „În august 1952, doi prieteni de-ai mei şi cu mine ne-am hotărît să vizităm o biserică baptistă ca să-i vedem cu ochii noştri pe aceşti oameni ciudaţi despre care citeam. În drum spre biserică ne-am oprit de mai multe ori, nesiguri dacă să continuăm sau să ne întoarcem acasă. Ziarele scriseseră că în timpul serviciilor religioase luminile se reduc şi se aduc sacrificii. Oare vom sfîrşi şi noi ca sacrificiu oferit Dumnezeului lor? Am intrat într-un bar, am tras cîteva duşte de băutură ca să ne facem curaj şi am decis mai degrabă să atacăm decît să ne retragem. ‚Să mergem şi să terminăm odată cu fanaticii ăştia, autorităţilor o să le placă ce-am făcut'.

Cînd am ajuns la biserică, ne aşteptam să vedem nişte oameni groaznici, poate chiar oameni cu coarne. Biserica era plină. La amvon stătea un tînăr cu o carte în mînă, spunînd ceva despre Dumnezeu. O fată stătea la pian, apoi a început să cînte un cor de tineri. Nişte melodii minunate Îl lăudau pe Dumnezeu. Toţi cei din biserică arătau perfect normal. În locul

unor oameni ciudați și al unor fanatici sălbatici am văzut oameni manierați, sănătoși la minte și fericiți.

Pe drum spre casă am vorbit despre ceea ce văzusem. De ce scriau ziarele asemenea lucruri groaznice despre ei? Oare nu cumva cei ce scriau aceste articole erau fanaticii sălbatici?

Din ziua aceea m-am dus regulat la biserică. Curînd după aceea m-am pocăit și m-am dedicat lui Dumnezeu. Polițici nu i-a păsat, dar KGB-ul s-a alarmat. Am fost convocat la birourile KGB din Krasnodon, unde maiorul L.P. Petrov a încercat timp de șase ore să facă din mine un colaborator secret care să dea informații despre credincioși. Am refuzat.

În 8 septembrie 1968, doi maiori KGB, Starostin și Drokin, m-au arestat. Au promis să-mi dea drumul de îndată ce voi semna o bucățică de hîrtie.

L-am întrebat pe maiorul Drokin: ‚De ce determinați ziarele să scrie articole defăimătoare la adresa credincioșilor? De ce spuneți că oferă sacrificii umane sau că reduc luminile din biserică pentru a comite acte indecente?' Iată cum a răspuns Drokin: ‚Ai dreptate, ei nu comit aceste lucruri. Dar tu trebuie să înțelegi că trăim într-o țară ateistă; noi ducem un război ideologic împotriva credincioșilor. Minciunile și calomnia fac parte dintre armele noastre în această luptă ideologică'.

Maiorul Drokin m-a dus la închisoarea din Voroșilovgrad. Gardienii m-au băgat în celula specială nr. 88, una dintre cele pentru criminali periculoși. Mai întîi am împărțit-o cu doi gangsteri care se numeau Ivan Goncearov și Șirkov. Autoritățile le promiseseră libertate dacă făceau ceea ce li se spusese să facă. Șirkov, un țigan înalt, m-a atacat imediat, încercînd să mă forțeze să renunț la credință. Cînd au văzut că nu merge, mi l-au adus în celulă pe Pokrovski, un tînăr ofițer de poliție care își omorîse soția în vîrstă de 18 ani. El era socotit în stare să continue reeducarea. Pokrovski s-a lăudat că i se promisese o sentință blîndă.

Am petrecut șapte luni în celula specială. Am făcut de două ori greva foamei ca să-i forțez să oprească reeducarea. Odată, procurorul supraveghetor s-a uitat prin celulă ca să vadă dacă sunt posibilități de a mă spînzura. Dar șeful închisorii i-a spus imediat: ‚Ăsta nu-i unul de-ai voștri. KGB-ul se ocupă de el'. Auzind aceasta, procurorul mi-a făcut cu mîna și a plecat fără să asculte ce aveam de zis.

În aceste șapte luni, KGB-ul a încercat să mă forțeze să colaborez cu ei. ‚Dacă nu accepți', mi-a spus maiorul Drokin, ‚vom născoci povești despre tine care vor face să înfunzi pușcăria timp de cinci ani. Te vom lă-

să să putrezești acolo'.

Într-o zi geroasă de februarie, cu temperatura de -28 grade Celsius, am fost adus în fața unui alt ofițer KGB, I.A. Romașka. A trebuit să stau în fața lui în biroul neîncălzit, având încălțăminte fără șosete; el ședea la birou cu *velenki* (cizme de pîslă) în picioare, încotoșmănit într-o haină călduroasă. Romașka mi-a arătat certificatul de la Voroșilovgrad, arătînd spre semnătura unui general KGB. ‚Recunoaște că ești vinovat că ți-ai învățat copiii despre Dumnezeu și te voi elibera'.

‚Mai degrabă mi-aș petrece toată viața în închisoare decît să-mi cresc copiii fără Dumnezeu'.

Romașka a încercat o altă abordare: ‚Dacă colaborezi cu noi te vom elibera, și împreună cu tine patru dintre frații tăi arestați. Dacă refuzi, veți primi fiecare cîte cinci ani'.

‚Cum puteți face așa ceva?' l-am întrebat eu. ‚Ce lege vă dă acest drept?' ‚Noi acționăm după o lege nescrisă', a spus el, ‚care este în interesul guvernului'.

După șapte luni, P. Pecini și cu mine am fost aduși cu cătușe la tribunalul din Krasnodon. Acolo ne-au așteptat prietenii și frații noștri de credință, inclusiv soțiile și copiii. Poliția a trebuit să facă un cordon prin mulțime ca să ne ducă din duba închisorii în tribunal.

Cînd am ieșit din dubă am ridicat mîinile încătușate ca să ne salutăm prietenii. Ei ne-au ‚bombardat' cu buchete de flori. Un Romașka furios urmărea scena.

Procesul s-a ținut cu ușile închise. Numai cei cu invitație specială puteau asista. În a treia zi, judecătorul a dat citire sentințelor. Amîndoi am primit cîte o detenție de cinci ani (muncă silnică) pentru că am luat parte la o adunare neînregistrată în care copiii erau învățați despre Dumnezeu. Cînd am părăsit sala tribunalului, prietenii noștri ne-au ‚bombardat' din nou cu flori și au strigat: ‚Fiți credincioși pînă la moarte!' Niște polițiști au călcat disprețuitor florile în picioare.

Cînd duba închisorii a pornit la drum, prietenii noștri ne-au făcut cu mîna în semn de rămas-bun. Numai Valeri, băiețelul de șase ani al lui Pecini, a fugit în urma dubei, strigînd: ‚Tati, tati, unde te duc?' Prin ușă, gardianul din dubă i-a strigat cuvinte urîte.

Ne-au dus la închisoarea din Voroșilovgrad. După opt zile am fost adus din nou în fața lui Romașka. ‚În timpul procesului am stat în camera judecătorilor', a zis el, ‚și cînd judecătorul Smitkin a venit să-mi ceară sfatul, i-am spus să vă dea cinci ani. Așa a și făcut. Aceasta este ultima

voastră șansă. Dacă vreți să colaborați, semnează aici. Tu și cu Pecini sunteți liberi. Documentul va fi ținut în secret în seiful unui general KGB. Nimeni nu va ști despre el. Vom mai elibera alți trei inși o dată cu voi. Nu este mare lucru pentru mine să schimb sentința tribunalului. Ceea ce doresc de la tine e să afli unde este tipografia baptistă, și de asemenea unde își țin liderii întrunirile'.

I-am spus lui Romașka: ‚Trimiteți-mă la închisoare'.

Am fost dus într-un lagăr de muncă... Romașka nu m-a lăsat singur nici acolo. În timpul celor cinci ani de lagăr am fost chemat de mai multe ori în biroul șefului închisorii. Romașka stătea și el acolo, amenințîndu-mă că va adăuga mai mulți ani la sentința mea sau mă va pune la regim sever. ‚Mai este destul material pentru încă un proces', spunea el. Cu scurt timp înainte de eliberarea mea m-a avertizat: ‚Cînd vei fi în libertate, vei putea găsi de lucru numai prin mine'.

Și-a ținut promisiunea. Am căutat de lucru timp de patru luni. În final am găsit un loc de muncă în orașul Koșehabl. Trei luni mai tîrziu m-a chemat șeful: ‚Avem probleme cu KGB-ul din cauza ta. Dă-ți demisia, altfel găsesc eu motiv să te dau afară'.

M-am dus la Briuhov și am găsit de lucru la un service. N-a durat mult pînă ce șeful personalului m-a chemat la el: ‚A venit un om de la KGB și a cerut să vadă toate cărțile de muncă. Cînd a dat peste a ta, mi-a ordonat să te dau afară'. Și din nou am fost fără serviciu.

După aceea am început să lucrez pentru biserica din Krasnodon, avînd aprobarea deplină a Uniunii bisericilor și a comitetului local al pastorilor. În 23 august 1979 m-am întors din Carpați cu un grup de copii ai credincioșilor. În gara din Lvov, poliția și KGB-ul m-au arestat pe mine, pe fiul meu Vladimir și pe Galina Vladimirovna Vilcinskaia. Autoritățile ne-au încadrat la articolul 138 și ne-au reținut în celule separate printre beți și vagabonzi. Mai rău, ne-au confiscat cele 1.600 de ruble care îmi fuseseră date ca să plătesc biletele copiilor.

Nici prietenii mei nu știu ce-am scris în această scrisoare. Unii vă vor spune, Leonid Ilici, că defăimez viața sovietică. Dar acesta este adevărul, și nu o defăimare. Totul a început atunci cînd am refuzat să-L trădez pe Cristos. Romașka a fost dat afară din KGB, dar activitățile KGB-ului împotriva credincioșilor continuă".

El n-a primit niciodată răspuns de la Leonid Ilici Brejnev sau de la alții cărora le-a trimis scrisoarea.

Chiar și cei care nu împărtășeau credința în bunăvoința fundamentală

a conducătorilor statului le-au scris. Dacă nu-i puteau mișca, cel puțin doreau să-i confrunte cu adevărul. Cei ce scriau aveau intenția de a-și expune cauza și a-i confrunta cu promisiuni pe care nu și le-au ținut și cu legi pe care nu le-au respectat, în speranța că acești conducători vor fi nevoiți să-și vadă propria ipocrizie. Mai important ca orice, cei ce scriau doreau să se opună unui abuz.

Acest curaj personal îi distinge pe creștinii din Europa de Est. Ai nevoie de curaj să te închini cînd știi că simplul act al rugăciunii te poate duce la închisoare. Dar a te ridica și a expune conducerii și întregii lumi această nedreptate cere mai mult decît curaj, cere o coloană vertebrală morală, o convingere fermă că nedreptatea este nedreptate și că trebuie să te lupți cu ea, indiferent de consecințe.

Următoarea declarație este un bun exemplu în acest sens. Ea a fost scrisă în iulie 1978 și adresată președintelui Prezidiului Sovietului Suprem al URSS, L.I. Brejnev, cu copii trimise la procurorul general, la Departamentul Cultelor și la redactorii ziarului *Izvestia*, printre altele. Copiile trimise la *Comitetul Rudelor Deținuților* a garantat acestei scrisori că-și va găsi drumul spre Occident. Toți cei 88 de membri ai unei biserici baptiste neînregistrate din Dedovsk, o suburbie a Moscovei, au semnat cu numele întreg.

„De la adoptarea Noii Constituții a URSS, situația credincioșilor din țara noastră s-a deteriorat considerabil". Așa începe declarația. „Rapoarte trimise de diferite biserici *Comitetului Rudelor Deținuților CEB* depun mărturie acestui fapt. Prin publicarea lor în buletine și comunicări urgente, autenticitatea tuturor acestor încălcări grosolane ale legii comise de autorități față de credincioși și a noului val de represiuni, care crește zilnic, a devenit foarte evident. Încă o dată, așa-numita propagandă științific-ateistă s-a pus în mișcare în diferite feluri, și consecințele ei ne obligă să le așternem pe hîrtie, cu singurul scop de a expune în această declarație o mică parte din aceste activități scandaloase".

Și ei le-au expus. Au arătat cum i-au răpit autoritățile doi copii lui Liubov Fiodorovna Nosova. Au descris cum niște polițiști beți au întrerupt niște servicii religioase din Rostov-pe-Don. Au spus cum o ceată de ofițeri de poliție au internat cinci fete, Liuba Ovcinnikova, Sveta Kulakova, Olia Șciukina, Tania Moiakova și Olia Moiakova în clinica de boli venerice de pe strada Bauman din Rostov-pe-Don. Acolo, ofițerii s-au jucat literalmente de-a doctorul cu ele.[59]

Nu mai este nevoie să spunem că cei 88 de membri ai bisericii n-au pri-

mit niciodată răspuns, doar asigurarea că hărțuielile vor înceta.

Cei care au scris știau precis că cererile lor adresate lui Brejnev vor fi zadarnice. Nu acesta era esențialul. Problema era de a face conducerea din Kremlin să roșească de ruşine. Ei doreau să expună un sistem care pretindea corectitudine în respectarea legilor, dar care practica fărădelegea. Prin scrisorile lor, ei doreau ca întreaga lume să afle că cei din Kremlin puteau să aibă putere fizică asupra supușilor lor, dar nu și asupra sufletelor lor.

6

Credință în închisoare

„Cei care refuză altora libertatea n-o merită pentru ei înşişi, şi sub un Dumnezeu drept, nu le-o pot reţine mult timp".
Abraham Lincoln

Multă vreme, curajul neclintit al credincioşilor din fosta Uniune Sovietică şi Europa de Est a rămas un mister pentru mine. Cum puteau să arate atîta fermitate şi tenacitate în faţa terorii? Mi-au trebuit ani de zile să înţeleg că nu este nevoie să fii Supraom ca să învingi chiar şi în cele mai rele condiţii. Aceşti creştini erau oameni obişnuiţi, bărbaţi şi femei ca tine şi ca mine. Ce anume îi distingea de ceilalţi era calitatea credinţei lor. Cu siguranţă că aşa a fost în cazul lui Mihail Horev.

„Nu voi uita ziua aceea cînd mi s-a dat prima condamnare la închisoare", scrie el.[60] „Mulţi dintre prietenii mei au stat alături de mine atunci cînd judecătorul a citit sentinţa. În timp ce plecam, ei au strigat: ‚Dumnezeu să te binecuvînteze; îmbărbătează-te, stai tare'.

Ştiam că voi petrece mulţi ani în lagăre, ştiam că copiii mei vor creşte fără mine şi mă bucuram de prezenţa prietenilor mei. Dar Domnul m-a mîngîiat încă şi mai mult în ziua aceea. Duba închisorii era acolo; mulţi deţinuţi se aflau deja în ea. Prietenii mei mi-au strigat cuvinte de încurajare şi mi-au aruncat flori, dar gardienii mi-au dat ordin să-mi ţin mîinile la spate. Pe cînd păşeam aşa spre dubă am încercat să nu calc nici o floare, dar erau multe sub picioarele mele. Ochii îmi erau plini de lacrimi, nu de regret, ci de o frămîntare profundă. Eram ultimul care trebuia să treacă prin pasajul făcut de poliţişti.

Nici nu s-a închis bine uşa cu zăbrele în urma noastră, că cineva a aruncat după mine un buchet de flori bine ţintit. Deţinuţii au întins mîinile printre zăbrele spre florile care cădeau şi le-au adunat cît ai clipi din ochi. Fiecare ţinea cîte o floricică, dar eu am reuşit să prind sfoara cu care erau legate. Toţi vorbeau despre procesele lor, dar nimeni n-a întrebat pentru cine erau florile. Cincisprezece minute mai tîrziu, duba a ajuns la alt tribunal regional, şi în ea s-a urcat o femeie de vreo 25 de ani. Bărbaţii au început să urle ca sălbaticii, făcînd tot felul de observaţii. Femeia, care nu era deloc timidă, a parat cu uşurinţă observaţiile. Ea a fost băgată într-un compartiment al maşinii în care de abia încăpea o singură persoană,

numit ‚boksik'.

Cineva a sugerat în glumă: ‚Băieţi, să strîngem florile pentru doamna noastră'. Toţi şi-au trecut florile printre zăbrele şi buchetul a fost adunat din nou. Deţinuţii i-au cerut gardianului: ‚Te rugăm, dă aceste flori frumoasei noastre vecine'. Spre satisfacţia tuturor, el a deschis pe jumătate uşiţa şi i-a înmînat buchetul. Surprinsă, ea ne-a întrebat: ‚De unde aveţi aceste flori frumoase?' Unul dintre deţinuţi a răspuns: ‚Nu ştim, au fost aruncate cuiva dintre noi'. ‚Ale cui sunt florile?' a vrut ea să ştie, şi astfel i-am spus că sunt ale mele. ‚De ce nu le-aţi ţinut?' a întrebat ea. ‚Prietenii mei mi le-au aruncat, dar n-am putut să le prind', am zis eu.

O vreme, ea a tăcut. Dar apoi a vorbit din nou. ‚Nimănui nu i se dau flori după proces'. ‚Procesul meu este excepţia de la regulă', am zis eu. ‚Din ce cauză aţi fost condamnat?' a dorit ea să ştie. ‚Pentru că L-am servit pe Dumnezeu. Sunt creştin'.

Aşa cum s-a dovedit mai tîrziu, femeia stătuse în celulă cu o soră creştină. Imediat a încetat să mai folosească un limbaj murdar şi a întrebat: ‚Ce-aţi lucrat în biserică?' I-am spus că sunt prezbiter. Apoi, vorbele ei m-au impresionat profund: ‚Aş vrea să-mi promiteţi că vă veţi ruga astăzi pentru mine', a spus ea. ‚Am fost crescută într-un orfelinat şi numai acum am auzit despre Dumnezeu. Spuneţi-mi, este adevărat ce mi-a spus creştina aceea, că Dumnezeu iartă orice păcat?' ‚Da', i-am spus eu. Unii din dubă au început să rîdă, dar ea mi-a spus prin peretele despărţitor: ‚Nu le daţi nici o atenţie. Mai înainte şi eu obişnuiam să rîd'. Apoi ea a strigat: ‚Băieţi, vă rog să vă purtaţi cu respect faţă de omul acesta şi să daţi mîna cu el în locul meu, căci de unde sunt nu pot s-o fac'.

Ceva mai tîrziu a adăugat: ‚De ce mi s-au dat aceste flori cînd de fapt sunt ale dumneavoastră?' Ea a chemat paza şi a început să-l roage: ‚Vă rog, daţi-i înapoi florile'. Gardianul nici n-a vrut să audă de aşa ceva. ‚Nu sunt aici să vă împlinesc moftur ile, dă-le încoace, apoi dă-le dincolo'. Dar ea a continuat să-l cicălească, pînă cînd el a deschis pe jumătate uşa compartimentului şi mi-a întins printre zăbrele buchetul. Eu am luat sfoara şi am legat din nou florile ca un buchet.

Cînd s-a oprit duba, femeia a vorbit pentru ultima dată: ‚Ce altceva îmi mai puteţi spune?' a întrebat ea. ‚Isus Cristos, care salvează în orice împrejurare, să fie totdeauna cu dumneata', am spus eu. M-am uitat la ceilalţi deţinuţi: ‚El să fie cu voi toţi!'

Duba s-a oprit chiar în faţa porţii închisorii. Ajunsesem la închisoarea Lefort a KGB-ului. Un gardian a deschis poarta, şi pentru prima dată un

deținut a intrat în închisoare cu un buchet de flori. „De ce-ai venit la închisoare cu florile?' a întrebat el. ‚Mi le-au dat prietenii mei', am zis eu. ‚Aruncă-le jos', mi-a ordonat el. Cu grijă, am pus buchetul jos.

Mulți ani mai tîrziu, cînd am fost eliberat, m-am dus la poarta aceasta și am stat pe locul în care îmi pusesem odinioară buchetul. M-am gîndit cum m-a încurajat Domnul cu aceste flori în clipele cele mai grele din viață și cum o făcuseră ele pe femeie să-mi ceară să mă rog pentru ea. Mă întreb ce s-o fi întîmplat cu ea; n-am mai întîlnit-o niciodată de atunci".

În comparație cu tăria simplă a credinței lui Horev, cei mai mulți dintre noi occidentalii nu ajungem la nivelul ei. În țările din Vest, mai ales în Statele Unite, este ușor să crezi. Multe biserici au coborît standardul pentru a se adapta dorințelor fiecăruia, devenind parte din cultura noastră axată pe principiul „simte-te bine". Serviciile religioase sunt distractive, ele sunt menite să distreze, să amuze, iar credința este prezentată ca ceva nedureros și ușor. Dar nu la fel e în Est. Acolo, fiecare credincios știe, fără umbră de îndoială, că faptul de a avea credință atrage după sine privațiuni și suferință.

În zilele de persecuție, credincioșii și-au strîns rîndurile și s-au sprijinit unul pe altul; ei știau foarte bine cît de greu ar fi fost să-și păstreze credința. Ei au înțeles că a fi credincioși va avea inevitabil ca rezultat sacrificii. Înarmați cu această cunoștință, credincioșii au primit cu bucurie dificultățile care le stăteau înainte. Credința lor a acționat ca apărătoarea pe care am descris-o deja, o apărătoare care creștea de fapt în proporție cu persecuția.

Ei aveau nevoie de această apărătoare.

Într-un caz care a cîștigat notorietate în anii 80, KGB-ul a folosit droguri pentru a manevra prin înșelătorie convingerea unei creștine. Este istoria Galinei Vladimirovna Vilcinskaia. În 13 noiembrie 1982, Galina și-a dus gențile la magazia de bagaje de pe aeroportul din Vladivostok. Ea dorea să viziteze niște prietene înainte de a lua avionul spre orașul natal, Brest-Litovsk din Belarus. Galina de abia aștepta să părăsească lumea aspră a Siberiei. Cu mai puțin de trei luni înainte terminase o lungă perioadă de detenție într-un lagăr de muncă, ascuns undeva în regiunea din jurul Vladivostokului.

Ceea ce i s-a întîmplat Galinei aruncă o lumină asupra gradului de persecuție suferit de creștini și scoate în evidență slăbiciunea unei ideologii care nu putea să suporte puncte de vedere disidente. Istoria ei arată corupția și decăderea morală a unui sistem care era nevoit să recurgă la în-

șelăciune pentru a-și atinge scopul. Dar mult mai important decît toate acestea este altceva. Experiența Galinei demonstrează modul în care oamenii au stat în picioare în fața opresiunii.

O admir profund pe Galina. În ciuda suferinței ei, ea nu a cedat, n-a slăbit, nu și-a plecat capul în fața presiunilor. Oameni ca ea m-au ajutat să întrezăresc *schema directoare* pentru viața mea. Ea este cea care m-a făcut să realizez că nu contează cît de greu îți vine, nu contează cît de disperată îți este situația sau de grele împrejurările, dacă ai o inimă puternică, dacă ai tăria credinței și siguranța convingerilor tale, nimic nu te poate zdrobi.

Iată ce știu despre Galina. Am compilat această istorie în parte din propriile mele arhive, pe baza unor mesaje aduse în secret din Uniunea Sovietică, precum și din rapoarte publicate de publicația *Nachrichten von den Feldern der Verfolgung* (Veşti de pe cîmpurile de persecuție) a societății misionare germane *Missionswerk Friedensstimme*.[61]

În vara lui 1979, cîțiva creștini organizaseră o tabără în vestul Ucrainei pentru copiii deținuților și ai celor cu familii numeroase. Știm deja cîteva lucruri despre aceasta din scrisoarea lui Pavel Rîtikov adresată lui Brejnev din capitolul anterior. Pavel, fiul său Vladimir și Galina așteptau la gara din Lvov trenul care urma să-i ducă acasă. Totuși, în loc să se întoarcă acasă, ei au fost reținuți de către autorități.

Galina, sau Galia, cum îi spun prietenii ei, a petrecut un an în închisoare, în așteptarea procesului. Din cauză că fusese cel mai mult timp în tabăra de vară, ofițerii de poliție și KGB au interogat-o zilnic. Ea trebuia să facă față pe zi la șapte sau mai multe ore unui baraj de întrebări, toate învîrtindu-se în jurul aceleiași teme:

„Cine a organizat tabăra?"

„Cine a mai participat?"

Cine a suportat costurile?"

Galina n-a trădat pe nimeni.

Procesul ei a avut loc în 18 august 1980. Judecătorul a condamnat-o pe Galina la trei ani în lagăr cu regim general, un eufemism pentru muncă silnică în Gulagul din Siberia. Maiorul Stezenko, unul dintre ofițerii KGB care a interogat-o, a amenințat-o: „Te voi trimite la urșii polari. De acolo nu te mai întorci vie".

La două luni după darea sentinței a început călătoria ei spre urșii polari. Cînd celelalte deținute aflate în închisoarea din Lvov au auzit că Galina va fi trimisă în Gulag, au strîns mîncare pentru ea. Urma să aibă nevoie

de ea. Călătoria a durat două luni, cu staționări pe drum în nouă închisori, unde treizeci sau și mai mulți deținuți trebuiau să se înghesuie în celule destinate la zece oameni. Lagărul de muncă era infern pur. Părinții Galinei au strîns cum au putut niște bani și au reușit să-și viziteze fiica de două ori. Fiecare călătorie i-a costat 1.000 de ruble, salariul anual pentru o infirmieră. Într-o scrisoare ajunsă în Occident, mama Galinei și-a descris impresiile.

„Am aflat recent că, în lagărul de muncă unde se află Galina, condițiile de detenție sunt cele mai proaste dintre toate lagărele de femei cu regim general din URSS. Lagărul găzduiește 2.000 de femei, 120 dintre ele în baraca Galinei și pînă la 200 în celelalte barăci. Da, Vladimir (tatăl Galinei) a fost închis, dar cînd a văzut acest lagăr s-a îngrozit. Barăcile pentru deținute sunt ca niște grajduri de vite care nu mai pot fi folosite și astfel au fost abandonate. Ele sunt vechi, pline de găuri și pe jumătate în ruină. În timpul iernii, condițiile de trai sunt aproape insuportabile din cauza frigului. Singura sursă de căldură este o conductă de apă fierbinte instalată pe un zid. Mai înainte fuseseră sobe în barăci; ele au fost înlocuite cu conducta de apă. O dată cu venirea iernii, deținutele vor fi fără apărare și la cheremul frigului mușcător.

În iarna anterioară, ghetele Galinei s-au rupt din cauză că era interzis să le usuce pe sobă. În fiecare dimineață erau din nou înghețate. Cînd vine noaptea, deținutele își pun pe ele absolut tot ce au – pufoaice, mantii, printre altele –, deoarece pereții subțiri de lemn, plini de crăpături, dădeau o protecție insuficientă împotriva frigului. Iarna, temperaturile coboară pînă la 40 grade sub zero, aerul are un procent scăzut de oxigen și, în medie, 80 la sută umiditate; aceasta face ca frigul să fie deosebit de greu suportat.

Apa este adusă din afara lagărului. Deținutele primesc numai o găleată de apă pe săptămînă de persoană. Cu această apă trebuiau să se spele, să-și spele hainele și de asemenea așternutul. Desigur, lucrul acesta este imposibil. Ca să economisească apă, femeile își pun peste noapte șosete în picioarele murdare. Acumularea de murdărie care nu poate fi niciodată complet îndepărtată prin spălare duce la o creștere neîncetată a puricilor, păduchilor și ploșnițelor. Cînd femeile se trezesc dimineața, corpul și fața le sunt pline de înțepături.

Hrana este foarte proastă și fără variație: dimineața, două linguri cu crupe de ovăz sau de grîu, o bucată de pîine și o ceașcă de ceai cu o lingură de zahăr; seara din nou crupe, o bucată de pîine și apă fiartă fără

zahăr – şi acestea zi de zi, fără încetare. Cu această dietă, deţinutele trebuie să lucreze zece ore pe zi şi uneori pînă seara.

Sănătatea Galinei este acum ceva mai bună. După ce situaţia ei a fost făcută cunoscut şi s-a apelat la guvernul sovietic, precum şi (după cum credem) după ce s-au înălţat multe rugăciuni pentru ea, în lagăr a venit un doctor de la spitalul din Vladivostok şi a consultat-o. El a dus-o imediat la spital. Fără aceste apeluri, Galina n-ar fi fost dusă acolo – aceasta este realitatea! Ea a rămas trei săptămîni în spital şi a primit o dietă specială timp de două săptămîni. A fost un mare ajutor. Galina crede că s-a şi îngrăşat puţin în timpul spitalizării. Totuşi, unele lucruri nu mai pot fi refăcute – i-au căzut şapte dinţi ca urmare a scorbutului. Umflarea gingiilor aproape a dispărut, iar stomacul ei este într-o stare mai bună. Cu siguranţă că hrana bună a schimbat situaţia!

Noi am ajuns chiar după ce a fost adusă de la spital şi trebuie să spunem că este încă foarte slabă. În tot lagărul e o singură persoană care are nişte cunoştinţe medicale. Noi am vrut să-i dăm vitamine sub formă de tablete, dar este strict interzis ca vizitatorii să le dea deţinuţilor vitamine.

Am avut o discuţie cu şeful lagărului, Iacuşevici, şi cu şeful Secţiei Speciale (KGB), Malasai. Ultimul este deosebit de ostil în împotrivirea lui faţă de Galina, chiar dacă ea n-a încălcat regimul din lagăr şi îndeplineşte 130 la sută din norma de lucru. Cînd l-am întrebat de ce Galina nu primeşte scrisorile noastre, a răspuns tăios: ‚Dacă amintiţi de Dumnezeu în scrisori, atunci ea nu le va primi'. Trecuseră deja două luni de la ultima noastră vizită şi Galina nu primise nici o scrisoare. Nu numai scrisorile în care este menţionat Dumnezeu sunt confiscate, ci toate celelalte, precum şi hîrtia albă şi plicurile pentru răspuns.

Nu ştim ce va permite Dumnezeu în viitor. Le cerem prietenilor noştri să se roage pentru Galina ca să poată supravieţui restul de detenţie cu aceeaşi tărie şi devotare pentru Dumnezeu".

Galina a supravieţuit.

Cînd a putut în final să părăsească lagărul, ştia că autorităţile o urmăreau îndeaproape. În acea seară hotărîtoare de noiembrie, pe cînd se afla în aeroportul din Vladivostok, Galina era conştientă că este urmărită. Ea a ridicat din umeri şi şi-a scos bagajele de la magazie. Atunci au năvălit asupra ei patru poliţişti şi un funcţionar KGB. Galina avea trei genţi, dar poliţiştii au căutat doar în două; ei ştiau exact ce căutau. Într-o geantă, poliţia a găsit o cutie plină cu o substanţă ca argila. Din altă geantă au scos ceva ce semăna cu nişte bomboane învelite. Cînd au desfăcut înveli-

tomen, „bomboana" era din aceeași substanță ca lutul. Chiar și Galina a putut să-și dea seama că era vorba despre marijuana.

Polițiștii au ținut-o pe Galina peste noapte într-o celulă la aeroport. Dimineața următoare, n-au dus-o la o secție de poliție sau la procurorul regional. În loc de aceasta, au dus-o într-o limuzină Volga la șeful KGB-ului.

Cinci persoane o așteptau în biroul șefului. El a făcut un semn din cap adjunctului său, și acesta a început: „Galina Vladimirovna", a spus el, „nu mai ești copil mic. Știi ce vrem. Tot ce ai de făcut este să semnezi această convenție de colaborare cu noi, și poți să iei avionul. În felul acesta îți vei păstra reputația intactă. Du-te acasă. Îți vom da de știre cînd vom avea nevoie de tine". Era evident că bărbații aceia sperau s-o șantajeze și să devină astfel un agent secret.

Galina a refuzat.

Ofițerii KGB s-au înfuriat. „Avem destul material împotriva ta ca să te condamnăm pentru aceleași motive ca prima dată. Dar nu dorim lucrul acesta, deoarece ar putea duce la reacții nefavorabile în străinătate. De data aceasta îți facem proces pentru deținere ilegală de droguri. Nimeni nu va vorbi în favoarea ta. Prietenii și familia te vor disprețui, credincioșii își vor întoarce fața de la tine. Vei trăi în rușine restul vieții. Ești încă tînără, ai o viață personală, într-o zi te vei mărita. Știi ce face închisoarea din tine".

Ei i-au arătat Galinei Codul Penal și Articolul 224 despre deținerea de droguri. Apoi, șeful KGB a ordonat subordonaților săi s-o ducă într-o cameră goală, ca să se mai gîndească la oferta lor. KGB-ul a încercat toată ziua aceea s-o constrîngă ca să semneze convenția. Galina a refuzat. La căderea nopții, ofițerii au pus-o în fața unei ferestre. „Uită-te pentru ultima dată la lume ca om liber. Vei fi arestată în cîteva minute".

Aceeași limuzină Volga a dus-o înapoi pe Galina, dar nu la închisoare. Nici n-a fost arestată oficial. În schimb, Galina a fost dusă într-un alt loc. Ofițerii KGB nu renunțaseră încă la ea. Ei îi mai dăduseră trei zile ca să mediteze la propunerea lor. Galina a refuzat și acum. După trei zile, ofițerii KGB au dus-o la procurorul regional. Acolo i-au dat un alt ultimatum – două ore în care să consimtă semnarea convenției. După exact două ore, ofițerii au escortat-o la procuror. Acesta ședea la birou, avînd în fața lui mandatul de arestare încă nesemnat. „Aceasta este ultima ta șansă", a spus ofițerul KGB, „o dată ce s-a semnat mandatul de arestare va fi deja prea tîrziu". Cu o voce limpede, Galina a spus: „Nu". Procuro-

rul a semnat imediat mandatul de arestare, și Galina a fost dusă la închisoare.

În aceste zile, nimeni nu s-a deranjat s-o întrebe despre marijuana sau despre modul în care a făcut rost de ea. Procesul însuși s-a dovedit o mascaradă. A început tîrziu, în 9 februarie, la ora 3:30 după-amiaza, în tribunalul din Artem, un oraș din apropierea Vladivostokului în sud-estul Siberiei, pe țărmul mării Japoniei. În fața unui tribunal plin de prieteni și frați de credință ai Galinei, judecătorul Loginov a anunțat componența curții de jurați, a cerut datele personale ale Galinei, apoi a citit cu voce tare acuzațiile care i se aduceau. Galina era acuzată de posedare de narcotice fără intenția de a le vinde, conform articolului 224-3 din Codul Penal.

Procurorul regional de abia reușea să păstreze aparențele unui proces adevărat. Cei șapte martori au dat niște declarații atît de incoerente și confuze, încît, la un moment dat, chiar judecătorul a trebuit să admită că ceva era dubios la mijloc: „Declarațiile lui Starovoitov și Melniciuk nu se potrivesc cu cele din anchetă", a observat el. Dar vorbele lui n-au fost de ajutor.

În final, îndreptînd degetul spre Galina, procurorul regional a zis: „Persoana care stă pe banca inculpaților nu este la prima abatere, ci un infractor care a ispășit deja o condamnare la detenție. Totuși, este o persoană care nu vrea să meargă pe calea reformei".

De la eliberarea ei, Galina dusese o viață parazitară, a pretins procurorul. Nu-și făcea griji de dovezile pe care le putea aduce Galina că tocmai venise de la un interviu pentru un loc de muncă. În loc de aceasta, a zis pe un ton monoton că Galina fusese ridicată de pe aeroportul din Vladivostok avînd în posesia ei haşiş, drogul cel mai răspîndit în lumea interlopă de pe zona de coastă a Estului Îndepărtat. Este caracteristic, a adăugat procurorul, cei mai mulți oameni care au de-a face cu haşişul sunt cei care au făcut închisoare. El a cerut curții s-o condamne pe Galina la trei ani de închisoare pentru că, după cuvintele lui, ea era un pericol pentru public.

Galina a avut un avocat numit din oficiu. Cînd acesta a zis judecătorului că Galina a comis o infracțiune periculoasă pentru public, toți cei aflați în sala de tribunal au știut că sentința era dată dinainte. Nu mai conta că martorii se contraziceau între ei. Nici chiar dovezile nu mai contau. Cînd Galina a cerut judecătorului să ia amprentele de pe cutia cu haşiş, el i-a refuzat cererea.

În din incața următoare, Galina şi-a rostit declarația finală. Ea a fost foarte scurtă: „Onorați cetățeni şi judecător, procuror şi judecător adjunct, vă mulțumesc pentru că m-ați ascultat". Apoi ea s-a întors către ascultătorii din sală: „Aş dori să mulțumesc tuturor prietenilor care m-au vizitat aici; vă mulțumesc pentru sprijinul în rugăciune. N-ar avea nici un rost să încerc a mă disculpa; n-aş reuşi s-o fac. Stau în fața tribunalului de aici doar pentru că sunt creştină. Îmi voi ispăşi cu cinste condamnarea făcînd treabă bună".

Curtea s-a retras pentru deliberări. S-au întors după numai zece minute. Judecătorul Loginov a anunțat sentința, citind trei pagini de manuscris. Era imposibil să-l fi scris doar în zece minute. În sentință, judecătorul o găsea vinovată pe Galina de viață parazitară şi o condamna la doi ani de muncă silnică. Nici unul dintre juraţi nu se aşteptase la ceea ce s-a întîmplat apoi. Prietenii ei i-au înmînat Galinei flori ca un dar de rămas-bun şi pentru a-i lăuda statornicia. Gardienii au încercat să intervină, dar Galina a strîns florile la piept şi le-a ținut strîns lipite de ea în timp ce era dusă la o maşină care o aştepta. Ea făcea încă semn cu florile cînd maşina a dispărut după colț.

În timp ce Galina îşi aştepta procesul şi, mai tîrziu, în timp ce îşi aştepta transferarea la lagărul de muncă, a reuşit să trimită două scrisori. Pe prima a scris-o chiar după arestarea ei.

„Sunt aici deja de douăsprezece zile, şi încă nu mă pot obişnui cu gîndul acestei nedreptăți. Îmi amintesc de cuvintele KGB-istului care mi-a zis: ‚Te vei gîndi la mine'. Acum probabil că este fericit. Dar, cu ajutorul lui Dumnezeu, sper că voi putea îndura toate acestea. Aş fi putut fi eliberată doar rostind un cuvințel. Dar, nu, mai degrabă voi rămîne în închisoare; poate că sunt mai folositoare aici. Păcat că am fost în libertate aşa de puțin timp – pentru că m-am înzdrăvenit atît de puțin. Cînd îngenunchez cer doar un singur lucru: Doamne, Te rog să-mi dai putere".

Într-o scrisoare trimisă ulterior scrie: „Am intrat pe genunchi în Noul An. La ora 12 s-au tras afară focuri de armă, şi în felul acesta am ştiut că era miezul nopții. Acesta este al treilea an consecutiv în care intru în felul acesta în Anul Nou. Am economisit o bucată de cîrnați şi o ceapă aduse de un vizitator, şi pentru că eram singura care avea ceva, şi suntem patru în celulă, le-am împărțit cu celelalte – toate au fost foarte încîntate".

Condițiile din al doilea lagăr de muncă erau ceva mai bune ca în primul, în primul rînd pentru că deținutele primeau mai multă apă. Era un lagăr pentru recidiviste, femei împietrite care nu se temeau de nimic şi

nimeni, care au început odată o răzmeriţă atunci cînd autorităţile lagărului uitaseră să aprovizioneze chioşcul lagărului cu ţigări.

În 20 noiembrie 1984, Galina şi-a ispăşit în sfîrşit pedeapsa şi a putut pleca din lagărul de femei aflat în Saosernoie, o localitate în partea de răsărit a Siberiei. Arăta groaznic, pielea avea o culoare galbenă şi corpul îi era la fel de subţire ca cel al unui copil de unsprezece ani. La fel ca şi alţii care au ispăşit condamnări grele, zîmbetul Galinei a dispărut foarte repede, scoţînd la iveală faţa tristă şi întunecată a cuiva care duce o povară enormă. Pe atunci, Galina avea 26 de ani. Petrecuse în Gulag cinci dintre aceştia.

În prima ei seară de libertate s-a alăturat unei adunări de creştini din comuna Habarovsk de lîngă oraş. Un reprezentant al autorităţilor locale a dat buzna la eveniment şi s-a oferit s-o ajute să cumpere un bilet de avion – era evident important pentru autorităţi să se descotorosească de ea cît mai repede posibil.

După două zile, Galina a ajuns în Brest. În duminica următoare a luat parte la un serviciu de Recunoştinţă. Poliţia a întrerupt adunarea şi a dat ordin să se oprească serviciul divin; nimeni nu i-a ascultat. În ziua următoare, Galina a fost amendată cu 50 de ruble pentru că era motivul sărbătorii. Părinţii ei au primit fiecare aceeaşi amendă; tatăl ei pentru că permisese sărbătorirea, iar mama ei pentru că nu ascultase de instrucţiunile poliţiştilor de a împrăştia adunarea.

Autorităţile au pus-o pe Galina sub „supraveghere administrativă". Ea trebuia să raporteze regulat la poliţie şi nu i se permitea să părăsească domiciliul de la opt seara pînă la şase dimineaţa.

Dacă Galina a putut supravieţui la cinci ani de Gulag, putea suporta şi aceasta. Ea cîştigase. O femeie de 26 de ani din Belarus s-a dovedit mai puternică decît toată puterea Uniunii Sovietice. Manevra judiciară nu convinsese pe nimeni, ameninţările şi ispitele n-o corupseseră, iar asprimea Gulagului nu-i zdrobiseră spiritul. Ea avea ceea ce le lipsea asupritorilor ei: tărie interioară, miezul convingerii ei. Încă şi mai rău pentru autorităţi, Galina devenise un model pentru toţi oamenii cu care avusese de a face în lunga ei călătorie de la un capăt al imperiului sovietic la celălalt. De la membrii bisericilor pînă la criminali înrăiţi din sistemul sovietic de închisori, toţi au dobîndit tărie din exemplul ei. Toţi au putut să vadă că sistemul era slab, în timp ce Galina a rămas puternică.

Nici celorlalţi arestaţi împreună cu ea după tabăra de vară nu le-a mers mai bine. Vladimir Rîtikov şi tatăl său Pavel au ajuns în închisoarea din

Lvov. După ce Vladimir s-a întors din Gulag, s-a pus pe scris despre ceea ce trăise. A rezultat o descriere nemijlocită a privațiunilor pe care le-au trăit credincioșii și un document care le demonstrează curajul. Iată relatarea lui Vladimir:

„Am fost primul care am plecat. Avînd sub braț o saltea am intrat în celulă cu tradiționalul salut al creștinilor sovietici: ‚Pace casei tale'. Cei vreo douăzeci de deținuți au fost luați prin surprindere, dar au răspuns aproape într-un singur glas: ‚Te primim cu pace'. M-au înconjurat imediat și m-au întrebat de ce fusesem arestat. Cam după zece minute s-a deschis ușa celulei și mi s-a ordonat să plec. A reieșit că gardienii mă confundaseră cu tata și mă băgaseră în celula cu deținuții condamnați anterior.

De data aceasta m-au băgat în celula care trebuia. I-am salutat din nou pe deținuți cu: ‚Pace casei tale'. Ei, la rîndul lor, au răspuns: ‚Te primim cu pace'. Cînd le-am spus de ce mă aflam în închisoare, unii nu puteau să creadă că niște sovietici sunt persecutați pentru credința lor; ei nu știau nici măcar că în Codul Penal sunt articole speciale pentru credincioși. Totuși, au acceptat ceea ce le-am spus și m-au tratat cu respect.

Dar comportarea lor s-a schimbat curînd mulțumită maiorului KGB Malieșev care, împreună cu judecătorul de instrucție, îi convocase pe tovarășii mei de celulă și îi atîțase împotriva mea. În clipa cînd s-au întors mi-au strigat că au descoperit adevărul – că doar mă deghizasem în credincios; că am fost arestat pentru că am ținut un cuțit la gîtul unor călători ca să-i oblig să spună că ei cred în Dumnezeu și că poliția a confiscat literatură anti-sovietică. După aceea, în timpul nopții, aruncau în mine cu încălțările, turnau peste mine apă rece sau mă chinuiau în alte feluri.

După două luni am fost transferat într-o celulă mică cu doar două paturi de scîndură. Aici a trebuit să stau cu un fost detectiv al poliției care luase mită. El s-a dovedit a fi un individ extrem de obraznic și de răutăcios. Cînd luam masa ajungea chiar să-mi scuipe în mîncare. Sarcina lui era să obțină o informație cît de mică despre credincioși și despre activitățile lor. Am fost nevoit să-i îndur compania timp de șase luni pînă ce, în cele din urmă, a renunțat.

Într-o zi, gardienii mi l-au adus pe Șevciuc, judecătorul de instrucție din biroul procurorului public din districtul Lvov. El mi-a cerut să semnez înregistrarea care fusese făcută cu ocazia audierilor. Am refuzat. Nu numai că documentul prezenta denaturat realitatea, dar prin semnarea lui

mi-aş fi recunoscut vina înaintea legii. Furios, Şevciuc s-a năpustit asupra mea, a apucat tocul şi l-a ţinut în aşa fel, de parcă ar fi vrut să mi-l înfigă în gît. Cu cealaltă mînă mi-a fluturat înaintea ochilor foaia cu înregistrarea, dar n-am semnat-o nici atunci. S-a făcut că vrea să-mi scoată ochii cu tocul. Domnul mi-a dat o pace deplină în inimă şi nu m-am temut absolut deloc, fapt care l-a înfuriat şi mai mult pe Şevciuc. În cele din urmă a fost nevoit să mă lase să mă întorc în celulă fără să fi obţinut nimic.

Gardienii m-au dus într-o celulă fără sticlă în fereastră. Pe acolo intra fum. La început am fost singur în celulă, dar curînd a mai venit un deţinut. Fumul era aşa de gros, că nu puteam vedea lampa de pe tavan acoperită cu o plasă de sîrmă. Fumul ne dădea nişte dureri de cap groaznice şi greaţă continuă. Amîndoi am bătut cu pumnii în uşă şi i-am implorat pe gardienii care treceau să pună sticlă în fereastră sau să ne mute în altă celulă. Ei n-au răspuns. În schimb, judecătorul de instrucţie venea în fiecare zi şi mă întreba: „Te doare capul? Pregăteşte-te să fii mutat într-un spital de psihiatrie".

Domnul a făcut în aşa fel, încît să scot pe ascuns din închisoare o scrisoare care îmi descria amănunţit situaţia în care mă aflam. Un alt deţinut, care trebuia să se ducă la tribunal a luat-o şi a dat-o mamei lui, fără ca gardianul să observe. Apoi, ea a trimis mamei mele scrisoarea. La o săptămînă după ce am fost mutat în celula cu fum, mama s-a înfiinţat la biroul procurorului public din Lvov.

Descrierea amănunţită a situaţiei mele şi ameninţările lui Şevciuc de a mă trimite într-un spital de psihiatrie au fost un şoc uriaş pentru autorităţi. Nu din cauza felul de a se purta cu mine, ci din cauză că familia mea aflase despre aceasta. Cum auzise mama despre celulă? Cum de ştia despre spitalul de psihiatrie? Şeful Secţiei Speciale (KGB) a zbierat la mine şi m-a înjurat cît a putut de urît, promiţîndu-mi iadul pe pămînt. Dar cînd m-au adus înapoi n-a mai trebuit să mă duc în celula cu fum.

A trebuit să aştept un an de zile pînă la proces. Audierile au durat de fapt trei zile, şi autorităţile le-au organizat ca un mare spectacol. Chiar şi postul local de televiziune a transmis momente alese cu grijă.

Galina, tatăl meu şi cu mine am primit cîte trei ani de muncă silnică. După condamnare, comandantul-şef al gardienilor, un colonel, a venit la noi şi ne-a spus: ‚Judecătorii n-au putut dovedi nici măcar o acuzaţie'.

În noiembrie 1980 am primit ordin să-mi împachetez lucrurile. Am fost dus împreună cu ceilalţi deţinuţi la gară, unde ne aştepta ‚Corbul

Negru', trenul care duce deținuții în Gulag.

Timp de o zi și jumătate am mers pînă la Harkov, unde am așteptat trei zile într-o închisoare de tranzit înainte de a fi înghesuiți înapoi în vagoanele unui alt ‚Corb Negru', de data aceasta cu destinația Sverdlovsk.

Acolo, am stat patru zile într-o celulă. Condițiile erau mai rele ca în alte închisoare de tranzit. Eram ca într-o cușcă destinată pentru treizeci de deținuți. În clipa în care am intrat am observat zidurile ciudat de roșii. Erau acoperite cu ploșnițe. Mii se tîrau pe pereți și altele cădeau jos de pe tavan, drept pe prada lor umană. Deținuții, istoviți de lunga lor călătorie cu trenul, nu mai prea aveau putere să se lupte pentru un pic de spațiu în care să doarmă. În clipa cînd închideau ochii, ploșnițele erau deja la atac asupra lor.

În loc de treizeci de deținuți, celula conținea vreo sută douăzeci. Să stai în picioare în intervalul dintre paturi era imposibil, ca să nu mai vorbim de întinderea pe un pat de scîndură. Unii dintre deținuți trebuiau să doarmă chiar sub paturi.

Eu am plecat mai departe spre est. Mai întîi la Novosibirsk, apoi la Irkuțk. În Irkuțk, celulele erau atît de aglomerate, încît majoritatea deținuților erau nevoiți să stea în picioare. Ferestrele nu aveau geamuri și frigul aspru din nopțile de noiembrie din Siberia era greu de suportat.

În 2 decembrie am sosit la destinația finală, lagărul de deținuți de la Tulun. Călătoria luase o lună.

De abia am pus piciorul în lagăr, că un tînăr a venit la mine și mi s-a prezentat ca adventist. Din cauza credinței lui, el refuza să lucreze sîmbăta în timp ce-și satisfăcea serviciul militar. Din cauza aceasta a fost condamnat. Îi voi fi mereu recunoscător. El m-a ajutat să capăt ghete de pîslă și îmbrăcăminte de iarnă, o necesitate absolută în iernile aspre din Siberia.

Timp de șase luni am lucrat la joagărul lagărului. Adesea, în timpul serii, deținuții îmi cereau să le spun despre credința mea. Cam pînă la o sută de oameni ședeau în barăcile întunecoase și mă ascultau. Nu le venea să creadă că fusesem condamnat numai pentru credință. Pentru mine, aceste adunări erau o sursă de bucurie și recunoștință, deoarece puteam să-L mărturisesc pe Domnul meu.

După șase luni nu s-a mai adus lemn la joagăr. Mi-am pierdut locul de muncă. În Gulag, deținuții sunt plătiți pentru munca lor silnică. Pentru șase luni de muncă am primit 4 ruble și 50 de copeici (cam suma pe care o primește pe zi în mod normal un muncitor).

La scurtă vreme după ce s-a încheiat lucrul la joagăr, am fost chemat la baraca ofițerilor. Șeful KGB Petrov voia să mă vadă. El avea de făcut o cerere simplă: ‚Dacă mă ajuți, te voi ajuta'. El dorea să scriu o petiție pentru înregistrarea bisericii. În schimb, mi-a promis că mă va trece la muncă silnică (o îmbunătățire față de munca din închisoare, deoarece aveai mai multă libertate) sau puteam fi chiar eliberat. Am refuzat.

Petrov a schimbat subiectul și a început să mă chestioneze în legătură cu sciziunea dintre bisericile înregistrate și cele neînregistrate. Aceasta avusese loc în 1961, și eu i-am răspuns că pe vremea aceea aveam doar doi ani. El s-a uitat la mine. ‚Cu alte cuvinte vrei să spui că nu ești vinovat de asta', a zis el. ‚Ei bine, vom vedea ce mai facem'. El a chemat gardienii și le-a spus să mă ducă în închisoarea din Tulun în locul lagărului de muncă.

La închisoare am fost dus mai întîi la directorul închisorii. L-am întrebat de ce am fost mutat. ‚Te afli aici din motive tehnice, deoarece nu te-ai arătat vrednic de încrederea pusă în tine'. Cînd gardienii m-au dus de acolo l-am întrezărit pentru o secundă pe șeful KGB Petrov.

Gardianul a descuiat o celulă, mi-a dat ordin să intru în ea și i-a întrebat pe deținuții care erau deja acolo: ‚O săptămînă este destul?' ‚Da', au răspuns ei.

Cînd ușa s-a închis m-am uitat de jur împrejurul celulei minuscule și la cei trei bărbați tineri și voinici. Totul a început destul de inofensiv. Ei m-au întrebat despre credința mea și despre viața din lagăr. Curînd însă a ieșit la iveală ce treabă le dăduse Petrov să facă. La început, au încercat să mă convingă să trec la concepțiile lor. ‚Scrie KGB-ului că renunți la Dumnezeu. Vei fi eliberat din închisoare. Poți să faci tot ce-ți place. O să ai cel mai bun apartament. Și, într-o zi, fiul tău va deveni astronaut'. Eu am continuat să tac. Apoi au încercat cu amenințări: ‚Te vom ucide ca pe un cîine. Te lovim de dușumeaua de beton – te facem noi să renunți la Dumnezeu!'

Unul dintre ei a venit la mine și m-a lovit la umăr. ‚Unde este Dumnezeul tău acum?' a rîs el. ‚De ce nu ți-a sărit în ajutor?' Altul m-a apucat brusc. ‚Cînd ai intrat în celulă te-ai prezentat ca și creștin. Nu mai trebuie să ni te prezinți în felul acesta, pentru că o să-ți crestăm pe frunte cuvîntul ‚creștin' cu cuțitul. Sau, mai bine, o să-ți tatuăm pe frunte cuvîntul ‚creștin' și o să-ți scriem pe spate blesteme și blasfemii – și atunci să vedem ce Dumnezeu te va ajuta!'

Știam că mă găseam la mare ananghie. M-am rugat Domnului să-mi

dea putere să-I rămîn fidel pînă la capăt şi I-am simţit prezenţa chiar lîngă mine. Lucrul acesta m-a întărit atît de mult, încît i-am putut privi drept în ochi pe bărbaţii aceia. Pentru mine, este un miracol că zilele au trecut şi nu s-a întîmplat nimic. Desigur, ameninţările lor erau tot mai veninoase. Mi-am dat seama că întrebarea gardianului dacă ‚o singură săptămînă va fi suficient' putea însemna că încă nu venise ceea ce era mai rău. Ziua următoare era 9 mai, o duminică. Am hotărît să-mi petrec ziua în rugăciune şi post. Curînd după ora şase dimineaţa, cei trei bărbaţi au început să-şi ascută cuţitele. Au petrecut toată ziua cu lucrul acesta, lucrînd pînă erau uzi de transpiraţie. S-au oprit doar de cîteva ori ca să mănînce. Eu stăteam pe patul meu de scîndură şi mă rugam ca Domnul să-mi dea statornicie dacă mă aştepta un sfîrşit crud şi sîngeros.

În ziua următoare a venit gardianul şi mi-a spus că am cinci minute la dispoziţie ca să-mi strîng lucrurile. În clipa cînd am ajuns în vechiul lagăr, am fost pus într-o celulă de pedeapsă. Ei găsiseră asupra mea două fotografii care mă înfăţişau împreună cu cîţiva deţinuţi. Aveam de multă vreme aceste fotografii la mine, chiar şi supraveghetorii le văzuseră de mai multe ori şi nu obiectaseră niciodată cu privire la ele. Dar acum aveau nevoie de un motiv ca să mă pedepsească, şi fotografiile erau un motiv la fel de bun ca oricare altul.

Am petrecut cincisprezece zile în celula de pedeapsă. Relativa mea libertate din lagăr a durat doar două săptămîni. Pentru a lămuri ce s-a întîmplat trebuie să explic chestia cu *mujicii* şi cu *miliţienii*. Mujicii trăiau în cinci dintre cele şapte sectoare ale lagărului. În afara lagărului, mujicii sunt oameni simpli. În Gulag, termenul descrie infractori obişnuiţi care nu colaborează niciodată cu oficialii lagărului. Miliţienii însă colaborau cu ei şi ajungeau membri ai Secţiei pentru Ordinea Interioară. Ei trebuiau să se încredinţeze că deţinuţii nu luau droguri, nu acţionau împotriva regulilor lagărului şi nu plănuiau o evadare, şi ei raportau oficialilor lagărului toate încălcările. Iată de ce aveau ei în toate lagărele de muncă numele purtat de poliţiştii sovietici. Din motive evidente, mujicii şi miliţienii nu puteau să stea împreună. Ei se urau reciproc cu atîta pasiune, încît trebuiau să stea strict separaţi.

Chiar dacă eram mujic, oficialii lagărului m-au pus printre miliţieni. Este limpede că ei sperau ca miliţienii să se folosească de această şansă pentru a se răfui cu duşmanul lor, un mujic. Dar ei nu mi-au făcut rău, deoarece ştiau că eram creştin. Am făcut greva foamei ca să forţez autorităţile lagărului să mă pună înapoi cu mujicii. După cinci zile, m-au re-

adus la ei. Din fericire, am fost pus în celulă cu deţinuţi pe care-i cunoşteam. Chiar şi aşa, poziţia mea era critică. Miliţienii nu-mi făcuseră rău. Aceasta putea să însemne un singur lucru: că eram informator. Preţul pe care trebuiau să-l plătească aceştia era moartea. Pentru a dovedi că nu eram informator, trebuia fie să atac miliţienii, fie să-mi crestez încheietura mîinilor, lucruri pe care eu ca şi creştin nu eram dispus să le fac. Chiar şi aici, Domnul S-a dovedit a fi cel mai puternic. Deţinuţii au crezut în nevinovăţia mea, din cauza integrităţii mele ca şi creştin.

Tînărul adventist pe care l-am întîlnit în prima zi de lagăr mi-a spus că el şi cîţiva Martori ai lui Iehova împărţeau o Biblie între ei. Ei mi-au împrumutat-o pentru o lună. Am avut deci şansa în fine de a citi din nou Sfînta Scriptură. Nici măcar nu trebuia să ascund Biblia: nimănui nu-i păsa de ea. Lucrul acesta este absolut uimitor, deoarece de obicei în lagăr e confiscată fiecare bucată de hîrtie cu un text religios. Dar Domnul îndreaptă inimile oamenilor ca nişte pîraie de apă, şi El ştia cît de mare nevoie aveam de hrană spirituală.

Cu trei săptămîni înainte de a mi se încheia perioada de detenţie, un sergent de armată a venit la mine. Mi-a spus să vin în baraca vizitatorilor. M-am îmbrăcat şi m-am dus cu el. În baracă era o linie trasă pe duşumea care îi desparte pe vizitatori de deţinuţi. Nu mă aştepta nimeni. Deodată, sergentul mi-a dat un brînci puternic şi eu m-am rostogolit, ajungînd în partea interzisă. Aceasta însemna alte cincisprezece zile în celula de pedeapsă pentru ‚încălcare'. Sergentul mi-a început perioada de pedepsire cu o bătaie în toată regula.

Cu cinci zile înainte de a mi se încheia detenţia, mama a venit la Tulun. Ea dorea să salute momentul în care ieşeam afară din lagăr ca om liber. A cerut să i se spună de ce stăteam în celula de pedeapsă. Ea dăduse de ştire în toate bisericile despre modul în care eram tratat, şi din toată ţara au sosit telegrame care cereau să fiu tratat conform legii. Faptul că situaţia mea grea devenise atît de bine cunoscută a ajuns să-i încurce pe oficiali. Procurorul public din Tulun şi directorul lagărului din Irkuţk au venit să descurce cazul meu. Cînd şi-au dat seama că nu puteau ascunde ceea ce se întîmplase, au trecut la ameninţări.

‚Nu-ţi place lagărul meu?' a strigat directorul lagărului. ‚Te voi trimite la capătul pămîntului!' Maiorul Golovicev mi-a spus: ‚Vei fi norocos dacă scapi viu din Tulun. Nimeni nu-ţi va face vreun rău cîtă vreme eşti în lagăr, dar o dată ce eşti liber oamenii mei te vor urmări. O să aibă grijă de tine'.

În 23 august 1982, directorul lagărului şi maiorul Golovicev s-au întors. Era şase dimineaţa. ‚Împachetează-ţi lucrurile!', au ordonat ei. M-am îmbrăcat şi i-am urmat afară. Ei voiau să mă ducă la gară şi să mă trimită acasă. Totuşi, mama şi mai mulţi credincioşi mă aşteptau la poarta lagărului încă de la cinci şi jumătate dimineaţa. În silă, mi-au dat drumul să plec cu ei.

Ne-am dus imediat la casa unor credincioşi din Tulun. Au continuat să vină oameni, şi pentru prima dată în trei ani am putut sta împreună cu fraţii şi surorile mele.

Oamenii maiorului n-au încercat să mă omoare. În schimb, un poliţist însoţit de doi martori a apărut la casa acestor credincioşi ospitalieri. ‚Cine a fost eliberat chiar acum?' a vrut poliţistul să ştie. Gazdele mele i-au spus ceea ce ştia deja. El a întocmit un proces verbal pentru că ţineam o adunare neautorizată şi cei doi martori au semnat raportul.

În drum spre casă, ne-am întîlnit cu tata într-un loc stabilit dinainte. El fusese eliberat în aceeaşi zi ca şi mine. Am călătorit împreună pînă la Krasnodon şi acolo ne-am dus direct la biroul de paşapoarte, deoarece ne trebuiau paşapoarte noi în locul celor vechi, care expiraseră. În clipa cînd am intrat ni s-a cerut să ne ducem într-o cameră alăturată. Acolo ne aşteptau procurorul din Krasnodon, şeful adjunct al poliţiei şi maiorul. Ei au început să ne ceară înregistrarea bisericii. Lucrul acesta a fost urmat de ameninţări că ne vor aresta din nou dacă nu ne conformăm. Tata le-a spus calm să ne arunce din nou în închisoare, deoarece nu aveam nici cea mai mică intenţie de a înregistra biserica. Oficialii nu ştiau ce să facă. Tot ce-au spus a fost că nu-l vor aresta imediat, ci vor mai aştepta un timp. Cu aceasta, am putut pleca.

Cîteva zile mai tîrziu, în 12 septembrie, s-a ţinut un serviciu de cununie. După atîta timp puteam în sfîrşit lua parte la o adunare a comunităţii noastre. Fraţii şi surorile ne-au urat un minunat de călduros bun-venit. În timpul detenţiei noastre se rugaseră cu fidelitate pentru noi, iar noi ne rugasem pentru ei, aşa că eram totdeauna legaţi împreună în spirit.

Spre marea noastră bucurie, a venit şi Galina la cununie. Au apărut şi alţi musafiri nepoftiţi, poliţişti, membri ai comitetului orăşenesc, chiar şi reprezentantul pentru probleme religioase din Voroşilovgrad. Ei au cerut să se stopeze sărbătoarea. Noi am refuzat. Fără să aibă un motiv valabil pentru a opri cununia, oficialii au întocmit un proces verbal pentru o ‚adunare religioasă neautorizată'. Apoi au plecat, şi noi am putut continua în pace".

Iată cum se termină textul lui Vladimir. Ca mulți dintre creștinii închiși, el a făcut o impresie uriașă asupra celor pe care i-a întîlnit în timpul petrecut în spatele gratiilor. Același lucru este adevărat despre Katia Kalmus. Tînăra femeie, care avea ochelari cu lentile groase, a primit doi ani de închisoare într-un lagăr de detenție pentru femei din sudul Kazahstanului aproape de granița cu China. Celelalte deținute fuseseră avertizate dinainte: „Evitați-o; nu știi niciodată la ce să te aștepți din partea acestor creștini". Cînd a sosit Katia, unele au dorit s-o cunoască pur și simplu pentru că fuseseră avertizate să nu facă așa. Altora le-a fost teamă. Doar cîteva deținute i-au făcut viața grea. Într-o zi, Katia și-a lăsat ochelarii pe pat în baracă înainte de a se duce să se spele. Cînd s-a întors, ochelarii dispăruseră. „Dați-i Katiei ochelarii înapoi", a strigat o deținută. „Și eu port ochelari, și știu ce înseamnă să fii fără ei. Dacă nu aveți curajul să-i înapoiați pe față, puneți-i înapoi de unde i-ați luat. Dacă nu-i dați înapoi, Katia se va ruga la Dumnezeu, și El vă va pedepsi".

Desigur, nimeni n-a ieșit în față. Dar, după cîteva zile, Katia și-a descoperit sub pernă ochelarii de care avea mare nevoie. La scurt timp după aceasta, una dintre femei s-a îmbolnăvit; avea dureri mari de ochi, astfel că a trebuit să fie internată. Cînd femeia s-a întors în lagăr, purta ochelari la rîndul ei. S-a apropiat de Katia și și-a mărturisit furtul. Numai după ce au început ochii s-o doară a înapoiat ochelarii. Totuși, durerea s-a intensificat, și acum i se făcuse teamă; la urma urmelor, Katia Îi ceruse lui Dumnezeu să pedepsească hoața. Katia a asigurat-o că se rugase doar pentru recăpătarea ochelarilor. Katiei i-a trebuit mult timp ca s-o convingă pe femeie.

Exemplul Galinei, al lui Vladimir și al Katiei sunt doar trei dintre miile celor care au suferit în închisoare. Cruzimea și răutatea au variat de la țară la țară și în funcție de administratorii locali și de gardienii din închisoare. Bulgaria și România aveau reputația de a fi deosebit de inventive cînd era vorba de tortură. În orașul românesc Gherla exista o clădire galbenă cu trei etaje despre care oamenii vorbeau numai în șoaptă. Unul dintre cei care a avut de-a face cu ea a descris o listă lungă de torturi care aveau loc în spatele frumoasei fațade a clădirii.[62] Niște gardieni l-au bătut pe diaconul Cojocaru cu o mașină făcută în mod special pentru a bate, alcătuită din niște mîini mecanice acoperite cu mănuși de box care îl cotonogeau cu o precizie matematică.[63] Totuși, gardienii foloseau de obicei metode mai puțin sofisticate. În zilele dogoritoare, scria Cojocaru, gardienii puneau sare mai multă în mîncare și nu-i lăsau pe deținuți să bea apă.

Uneori, ei nu-i lăsau pe deținuți să doarmă cu zilele, bătîndu-i cu niște vergele peste glezne ca să nu adoarmă. Aceasta continua pînă ce mintea deținuților era zăpăcită. Dar nimic nu se dovedea mai umilitor decît ultima tortură de pe listă. Deținuții trebuiau să stea jos pe dușumeaua goală și li se dădea mîncarea și apa obișnuită. Cînd bărbații cereau să-și facă nevoile, gardienii le permiteau doar să urineze. Într-un caz, după trei zile, un om mai în vîrstă nu s-a mai putut reține. Patru deținuți din grupul care trebuia să treacă prin această corvoadă au fost duși în fața celorlalți deținuți și li s-a dat ordin să mănînce fecalele omului. Gardienii i-au bătut atîta timp, pînă cînd oamenii îngroziți s-au conformat, mîncînd și vomitînd, în timp ce gardienii rîdeau de se prăpădeau.

Sistemul a putut frînge pe unii, dar marea majoritate s-a întors mai puternică în convingeri decît înainte. Confruntate cu aceasta, autoritățile aveau nevoie de o alternativă. Nu le-a luat mult timp să descopere cine suferea chiar mai mult decît deținuții. Familiile acestora. Și ei au făcut tot ce-au putut ca să le mărească și mai mult această suferință.

7

Ţinta atacurilor: familiile

„Este imposibil să robeşti mintal sau social pe cei care citesc Biblia".
Horace Greeley

Majoritatea familiilor creştine din Vest încurajează valorile tradiţionale. Spre marea groază a feministelor, majoritatea femeilor creştine sunt mîndre de rolul lor ca gospodine şi aşteaptă de la soţii lor să fie capi de familie care s-o întreţină. Cu toate acestea, realitatea economică obliga tot mai multe femei să lase bucătăria şi să-şi caute un serviciu. Ca şi surorile lor necreştine, aveau de jonglat cu cariera, gospodăria şi copiii.

În Est, situaţia se prezintă diferit. Creştinii sunt încă extrem de conservatori. Femeile poartă rochii lungi, de culoare închisă, şi multe îşi acoperă capul în public. Rareori poţi vedea o femeie în biserică fără o basma sau un batic pe cap. Regulile sunt stricte; băutul, dansul sau mersul la cinema nu sunt acceptate.

Parţial, conservatorismul lor este bazat pe Scriptură. „În acelaşi fel şi voi", afirmă cartea 1.Timotei, „vreau ca femeile să se împodobească în chip cuviincios, cu ruşine şi cu sfială; nu cu împletituri de păr, nici cu aur, nici cu mărgăritare, nici cu haine scumpe".[64]

Pentru la fel de multe, aceasta se bazează pe un efort conştient al creştinilor de a se distanţa de necredincioşi. Îmi amintesc amestecul de admiraţie şi invidie pe care l-am simţit în anii 50 cînd am citit despre nişte femei din Uniunea Sovietică. Ele conduceau tractoare şi buldozere, autobuze pe străzile Moscovei şi călau oţel în topitorii cot la cot cu muncitorii bărbaţi, purtînd aceeaşi cască de protecţie şi salopetă. Cam pe aceeaşi vreme, schimbarea se făcea încet în Portland, Oregon, unde am crescut eu. Al doilea război mondial obligase femeile să intre în fabrici şi birouri. În timp ce bărbaţii luptau, femeile le fabricau armele şi muniţia, conduceau avioanele de la hangar pînă la front şi erau în plină activitate la ţară. O dată ce s-a terminat războiul, bărbaţii s-au întors acasă şi au găsit o lume schimbată. Chiar dacă cele mai multe femei s-au întors la bucătărie, au făcut în silă lucrul acesta, şi fiicele lor aveau să se răzvrătească curînd împotriva acestui statut social. Totuşi, în anii 50, şi mai ales în casele creştinilor, vechea împărţire a îndatoririlor încă era la putere, cu bărba-

tul care se ducea în lume ca să aducă hrană pe masă şi femeia care stătea acasă pentru a o găti.

De la bun început, conducătorii imperiului sovietic hotărîseră drepturi, îndatoriri şi oportunităţi egale pentru sexe. Era de aşteptat din partea femeilor să-şi aducă aportul la forţa de muncă. Pentru prima dată, tovarăşii bărbaţi trebuiau să le trateze pe femei ca egale cu ei la locul de muncă. Femeile sovietice au descoperit curînd că egalitatea nu se extindea şi în căminul lor. Bărbaţii aşteptau ca soţiile lor să gătească, să se îngrijească de copii şi să-şi aştepte soţii. Chiar şi aşa, comparativ cu Occidentul, femeile din sfera sovietică de influenţă au început mult mai devreme să li se alăture bărbaţilor în servicii care erau altădată domeniul exclusiv al bărbaţilor.

Datorită perspectivei lor diferite asupra vieţii, familiile creştine participau mult mai puţin la aceste schimbări. Conservatorismul lor a contribuit la sărăcia celor mai multe congregaţii; femeile stăteau acasă, numai bărbaţii aduceau un venit în cămin. Lucrul acesta a oferit autorităţilor un alt mijloc de constrîngere pentru a ţine în frîu activităţile bisericii. Chiar şi cea mai mică congregaţie avea nevoie de un pastor, şi fiecare pastor îşi dorea o biserică în care să lucreze. Dacă o congregaţie nu avea mijloacele de a plăti un pastor, el trebuia să se angajeze în altă parte, şi autorităţile aveau grijă să-l trimită cît mai departe de biserică. Dacă congregaţia îşi putea permite serviciile unui pastor cu normă întreagă, biserica trebuia să se înregistreze; prin lege, bisericile neînregistrate nu puteau deveni angajatori.

Acesta este unul dintre motivele pentru care autorităţile au ţinut la minimum înregistrările. Ele sperau ca bisericile ilegale să rămînă mici şi fără cîrmă, fără un pastor care să atragă mai mulţi credincioşi. Dacă congregaţia mergea înainte şi alegea oricum un pastor, el devenea în ochii legii un „parazit", o creatură trîndavă care suge banii greu cîştigaţi din buzunarele tovarăşilor ce trudeau – o contravenţie gravă care atrăgea după sine muncă silnică şi detenţie în închisoare.

Fiecare persoană din imperiul sovietic trebuia să poarte cu sine un paşaport intern pentru republicile unionale în care se înregistra locul de muncă şi angajatorul. Chiar şi astăzi, la peste un deceniu de cînd a venit democraţia în Rusia, noul guvern democratic arată încă aceeaşi suspiciune faţă de cetăţenii ei ca şi fostul guvern sovietic. Fiecărui cetăţean rus i se cere încă să poarte cu sine un paşaport intern. Oamenii nu pot pur şi simplu să aleagă unde doresc să trăiască.

Eram în Moscova după terminarea celui de-al doilea război din Cecenia. Groznîi, capitala, devenise o grămadă de moloz. Zeci de mii au pierdut totul şi au devenit refugiaţi în propria lor ţară. Alte mii şi-au croit drum la Moscova, unde au fost întîmpinaţi de o primire rece ca gheaţa. Potrivit paşaportului lor intern, refugiaţii erau înregistraţi în Groznîi şi nu în Moscova. Era ilegal ca ei să stea în Moscova. Chiar dacă aveau familie în Moscova, autorităţile au făcut presiuni asupra cecenilor să plece. Pentru a-şi legaliza statutul, refugiaţii trebuiau să plătească taxe pe care nu şi le puteau permite, sau să fie forţaţi să trăiască în cartierele mărginaşe ale marii Moscove, la o mare distanţă de centru.

Aceşti refugiaţi fuseseră bombardaţi în casele lor de către propriul lor guvern. Ei au venit la Moscova în căutare de ajutor şi lucru. Fiind ilegali, aceasta însemna că nu puteau lucra, nu puteau primi asistenţă medicală şi urmau să fie hărţuiţi de poliţie pînă ce în final renunţau şi plecau.

În acea călătorie am întîlnit două surori cecene. Pe feţele celor două tinere se rostogoleau lacrimi cînd îmi povesteau despre cei iubiţi pe care îi pierduseră şi cum le fuseseră distruse casele. Mama lor îşi pierduse minţile de supărare; tatăl lor a avut un atac de cord. Familiei îi lipsea hrana, medicamentele şi locul de muncă. Orice om din Moscova îi trata ca pe nişte proscrişi. Cele două surori erau musulmane, dar veniseră la biserica baptistă pe care o vizitam eu: singura lor speranţă de ajutor.

În timpul zilelor Uniunii Sovietice, tribunale speciale găseau locuri de muncă celor declaraţi drept „paraziţi". Lucrul acesta i s-a întîmplat lui Georgi Vins cînd a ieşit din închisoare. În ciuda faptului că era pastor ales de congregaţia lui, tribunalul l-a condamnat la muncă obligatorie cu salariu redus într-o fabrică din suburbia Kievului.[65] Pastorii puteau fi siguri că vor fi condamnaţi la cele mai înjositoare locuri de muncă, cît mai departe posibil de congregaţia lor.

Sărăcia şi persecutarea pastorilor au devenit punctul de pornire pentru organizaţia pe care am fondat-o împreună cu soţul meu Joe, în 1960. Un an mai înainte, Joe întîlnise un pastor din Iugoslavia într-o călătorie cu avionul. Pentru prima dată am auzit atunci despre Biserica persecutată din Est. Pastorul i-a povestit lui Joe că predicatori din tot Blocul est-european se vor întîlni în Iugoslavia pentru a se ruga.

Întîlnirea a avut loc în Zagreb, în ceea ce era încă pe vremea aceea Iugoslavia. Mareşalul Tito a stăpînit cu un pumn de fier, unificîndu-i forţat pe sîrbi cu bosniaci şi cu croaţi, precum şi cu alţii din nestatornicul său imperiu balcanic. Pe vremea aceea, Iugoslavia se decisese să aleagă o

cale autonomă, la limita între profitabil și neprofitabil. Țara rămînea parte a Blocului est-european, dar acționa într-o măsură mai mică în confruntare cu Occidentul. Oamenii din spatele Cortinei de Fier nu puteau călători în Occident, dar puteau vizita Iugoslavia, care rămînea deschisă călătorilor occidentali. Libertatea era limitată; și Tito îi persecuta pe credincioși, dar permitea o oarecare libertate de discutare a chestiunilor religioase. De aceea veniseră la Zagreb cei treizeci de pastori din tot Blocul sovietic. Ei doreau să afle cum putea Biserica să supraviețuiască unei presiuni tot mai mari a persecuției.

Am strîns împreună suficienți bani pentru ca Joe să ia avionul pînă la Zagreb. Pastorii s-au întîlnit la un demisol. La început, Joe a crezut că vor veni foarte puțini oameni. Au fost necesare mai multe ore pentru a putea începe întîlnirea, deoarece pastorii trebuiau să sosească doar cîțiva o dată. Cînd ea a început în cele din urmă, demisolul era atît de aglomerat, încît nu mai era loc de șezut jos. În următoarele ore, Joe i-a văzut pentru prima oară pe bărbații aceia curajoși care erau dispuși să plătească prețul pentru credința lor.

Un pastor în vîrstă petrecuse șaptesprezece ani în închisoare pentru crima de a se duce la spital ca să se roage pentru un membru al bisericii sale. În timpul acelor ani, el avusese de citit o singură pagină din Biblie. El i-a lansat lui Joe o chemare prin aceste cuvinte: „În fiecare țară din Vest sunt societăți misionare. De ce nu aveți o societate misionară pentru noi?"

El doar clătina din cap cînd Joe îi spunea că nu puteam trimite misionari în țara lui. „Noi n-avem nevoie de misionari", a zis el, „*noi* suntem misionarii. Dar avem nevoie de sprijinul vostru ca să putem ajunge la propriul nostru popor. Uitați-vă ce mulți suntem. Unde sunt tovarășii noștri creștini? Avem nevoie de Biblii. Chiar și pastorii au numai părți din Biblie. Suferim, dar vouă, celor din Vest, nu vă pasă. Noi mergem la închisoare, și familiile noastre zac în mizerie și foame. Ne luptăm pentru credința noastră, dar frații și surorile noastre din Vest se uită în altă parte". El s-a uitat drept în ochii lui Joe și i-a spus: „Cînd vă întoarceți acasă, să nu uitați de noi".

N-am uitat. Cînd Joe s-a întors, am realizat că Dumnezeu ne arătase ceea ce dorea să facem. Deși eram lefteri, am decis să-i sprijinim pe cei treizeci de pastori pe care Joe îi întîlnise în Zagreb. Am fondat organizația *Underground Evangelism* pentru a-i ajuta pe acești oameni și pe alții ca ei cu fonduri și literatură, și am vrut ca organizația noastră să devină

un purtător de cuvînt în Occident pentru Biserica persecutată.

Am descoperit curînd că sărăcia îi făcea pe creştini mai vulnerabili decît alte grupări, chiar dacă sărăcia devenise un mod de viaţă pentru majoritatea oamenilor din Uniunea Sovietică şi Europa de Est. Convingerile lor i-au împins spre rolul de proscrişi. Încălcări ale legii, cum ar fi studii biblice făcute acasă sau rugăciune cu cîţiva prieteni, aduceau după sine amenzi paralizante. În 1967, un grup de credincioşi din Rostov a fost amendat cu 1500 de ruble, pe vremea aceea mai mult decît salariul anual al unui muncitor.[66] Ceva mai mult de zece ani după aceea, a ajuns la noi un raport urgent privind opt cazuri de persecuţie. Iată cazul numărul patru:

„La biserica ECB din Briansko-Bejiţki, care ţine de Uniunea Bisericilor, toate adunările din anul trecut au fost întrerupte de raiduri ale poliţiei, ale *drujniki*-lor, ale KGB-ului şi ale autorităţilor locale. Credincioşii au fost scoşi din biserică, înghesuiţi în autobuze şi duşi la secţia de poliţie, unde li s-au luat declaraţii şi li s-au impus amenzi excesive. Acolo au fost supuşi presiunilor de a se înregistra pe baza unei legislaţii antievanghelice privind închinarea religioasă. Într-o perioadă de două luni, familia Seniuşcenkov (a cărei adresă este: strada Selskohoziaisvetnaia 28) a fost amendată cu 1900 de ruble".[67]

În paranteză, tocmai asemenea informaţii detaliate cu nume şi adrese au făcut posibil ca *Underground Evangelism* să-i ajute pe cei persecutaţi. Datorită acestor scrisori, am reuşit să plătim amenzile multor mii de creştini. Dar povara amenzilor pălea în comparaţie cu durerea de a-ţi vedea soţul şi tatăl mergînd la închisoare. A trimite un credincios la închisoare, chiar şi pentru o perioadă relativ scurtă de timp, punea în pericol viaţa familiei. Autorităţile ştiau aceasta şi au profitat la maximum de acest lucru. Dacă închisoarea nu-l putea frînge pe bărbat, raţionau ele, privaţiunile celor dragi lui puteau.

Iată istoria lui Nikolai Klassen, care a scris despre încercarea lui grea după ce a reuşit să ajungă în Occident:

„Trăiesc în prezent în Germania Federală după sosirea mea din Uniunea Sovietică pe data de 14 martie 1976, unde trăiam în Alma-Ata. În 1966 am fost numit pastor al bisericii din oraşul meu natal. La o lună după numirea mea, în 28 ianuarie 1967, am fost arestat de poliţie şi condamnat la trei ani închisoare pentru că mi-am învăţat biserica şi familia în conformitate cu spiritul Evangheliei. Am fost eliberat prin amnistia din 15 decembrie 1968, deci cu un an înainte de ispăşirea pedepsei. Totuşi, li-

bertatea mea n-a ținut mult. În 8 mai 1969 am fost din nou închis din același motiv, de data aceasta pentru trei ani de regim strict.

Deși se aflau în libertate, soția și copiii sufereau împreună cu mine. Copiii noștri erau mici și soția mea nu era în stare să muncească. Fără să țină cont de aceasta, autoritățile au amendat-o cu 50 de ruble. Deoarece nu putea plăti, tribunalul a decis să-i confiște bunurile din casă ca să acopere amenda. Cu toate acestea, lupii răpitori n-au rămas cu nimic, deoarece n-au putut găsi nimic de valoare în căminul nostru".

La sfîrșitul relatării lui, el scrie: „Am petrecut cinci ani chinuitori în închisoare. Familia mea a fost condamnată și ea la o viață de suferință și înfometare".[68]

Nikolai Klassen n-a fost singurul, și lucrul acesta nu s-a petrecut numai în Uniunea Sovietică. În 1982 am primit această scrisoare, adusă în secret din România.

„Numele meu este Gheorghe Dudaș. M-am născut în 1914 în satul Sarasău din România. Am lucrat din greu toată viața ca să-mi cîștig traiul pentru mine și familia mea și am avut multe necazuri din cauza credinței mele în Dumnezeu. Ani la rîndul am fost persecutați fără încetare; hărțuiți, umiliți, dați afară din servicii. Am ajuns acum la capătul puterilor. Am fost amendați de multe ori pentru că ne-am adunat în casele altor creștini. Am fost amendat chiar și pentru faptul că mi-am vizitat fratele de sînge, care e și el credincios. În 1974 am primit cea mai mare amendă. A trebuit să plătesc 15.000 lei (salariul pe un an), iar fiica mea, Anuța, a fost amendată cu 25.000 lei pentru că am fost găsiți rugîndu-ne cu verii noștri din Sibiu.

Necazurile de care a avut parte fiul meu Gavrilă ar putea umple paginile unei cărți. După ce a terminat facultatea, l-a contactat poliția secretă ca să lucreze pentru ei ca informator. Ei l-au avertizat că nu va putea avea alt loc de muncă. În disperarea lui, a încercat să fugă din țară, dar a fost prins la graniță. Pentru aceasta a primit un an de închisoare. După eliberare a căutat din nou serviciu, dar nimeni n-a vrut să-l angajeze. A încercat din nou să treacă granița spre Iugoslavia. Poliția de acolo l-a găsit și l-a dat înapoi în România. De data aceasta a fost obligat să stea doi ani în închisoare. La proces a tot repetat: ‚Îmi caut doar de lucru'. După eliberare a venit acasă la noi. A încercat din nou să-și găsească de lucru, dar nimeni nu-l angaja. Gavrilă era așa de disperat, că a încercat iarăși să fugă. De data aceasta, gărzile l-au împușcat în cap. I-au adus corpul acasă și l-au arestat pe celălalt fiu al meu, Vasile. Ei l-au acuzat de faptul că știa

despre intenţiile fratelui său şi nu a informat poliţia. A primit unsprezece ani de închisoare.

Motivul pentru toate aceste lucruri este faptul că suntem creştini. Ştiu că mulţi alţii trec prin aceleaşi situaţii ca şi noi, dar am dorit să-mi descarc inima". Semnat Gheorghe Dudaş.

O condamnare la închisoare distrugea efectiv fundaţia economică necesară supravieţuirii unei familii. În majoritatea cazurilor, creştinul închis era capul de familie. În acele cazuri cînd soţia deţinutului lucra, autorităţile puteau pur şi simplu s-o declare necorespunzătoare pentru locul acela de muncă. Pentru a slăbi şi mai mult Corpul Bisericii, guvernul avea la dispoziţie şi un alt instrument legal. Adesea, sentinţa suna exil intern, un mod nevinovat de a descrie faptul că sentinţa trebuia executată în Gulagurile din Siberia. Familia deţinutului nu avea altă alegere decît aceea de a-l urma, lăsînd în urmă totul, inclusiv biserica şi fraţii de credinţă.

Am făcut deja cunoştinţă cu Georgi Vins. Iată ce scrie mama sa Lidia despre primii lor ani:

„În 1927 m-am măritat cu Peter Vins, cetăţean american care a venit în Rusia ca misionar baptist. El şi-a început lucrarea în Uniunea Sovietică ca pastor în Blagovescensk. În 1930, soţul meu a fost arestat pentru lucrare şi a fost condamnat la trei ani închisoare. Apoi a fost exilat în Siberia, şi fiul meu Georgi şi cu mine l-am urmat acolo".[69]

Cineva care avea să devină mai tîrziu bun prieten cu mine a trecut prin aceeaşi încercare grea. Numele lui este Johann Wiebe. Ne vom reîntîlni cu el într-un capitol viitor. Johann a crescut în Ucraina. După al doilea război mondial, Stalin l-a trimis pe tatăl lui Johann, împreună cu mii de alţi etnici germani, în lagărele de muncă silnică din Siberia; soţia şi cei cinci copii ai lor n-au avut altă soluţie decît să-l urmeze. Într-o scrisoare pe care Johann mi-a trimis-o cu mai mulţi ani în urmă, el a scris:[70] „Am trăit în Siberia cam zece ani. Mama era bolnavă şi nu aveam nimic de mîncare. Singurul loc pe care l-am găsit a fost un coteţ de păsări, unde era foarte rece. Nu aveam paturi, ci doar nişte paie într-un colţ, şi noi dormeam într-o parte a coteţului, iar puii de cealaltă parte. Fratele meu şi cu mine trebuia să cerşim mîncare. Umblam din sat în sat, bătînd la uşi, cerînd pîine. În final, după trei ani, am găsit de lucru ca ciobani".

Autorităţile nu-şi ascundeau intenţiile de a pedepsi întreaga familie, nu numai creştinul care fusese judecat şi condamnat. Acesta e un străvechi element principal al regimurilor totalitare. Naziştii îl numeau *Sippenhaft*, responsabilitatea familiei pentru acţiuni ale unuia dintre membrii ei. În

Lituania, de exemplu, Ministerul Învățămîntului a desfăcut rapid contractele de muncă a doi profesori căsătoriți din cauză că fiul lor intrase la seminar ca să se facă preot. Fiica lor, învățătoare la grădiniță, a fost și ea dată afară.[71]

În timpul comunismului, guvernele n-au permis niciodată ca familia întreagă să facă o vizită în străinătate. Ei se asigurau totdeauna că acasă rămînea un soț, o soție sau un copil pentru a servi ca mijloc de constrîngere. Lucrul acesta trimitea un mesaj limpede: dacă persoana respectivă era destul de norocoasă să călătorească dincolo de Cortina de Fier ca să ceară azil politic în Occident, familia rămasă acasă era considerată răspunzătoare.

Pentru noi, cei din Occidentul răsfățat, istorii ca acestea au o aureolă exotică. Cei mai mulți dintre noi presupunem că foamea și sărăcia există numai în țări foarte îndepărtate. Într-o națiune unde hrana prea multă a devenit riscul major de sănătate, este greu pentru mulți să-și imagineze cît de dureroasă este sărăcia. Aveam 14 ani cînd am aflat în mod necruțător ce este sărăcia.

Tatăl meu vitreg și-a luat viața în împrejurări pe care aș vrea să le explic în următorul capitol, oricît ar fi de dureros. Acțiunile care au culminat cu moartea sa au aruncat-o pe mama, pe surorile, pe fratele meu și pe mine într-o groapă adîncă. Dintr-o dată, n-am mai avut unde să locuim și am rămas pe deasupra și fără bani. La început am stat în casa unor rude, dar lucrul acesta nu putea ține la infinit. Mama dorea să stăm împreună, dar în același timp știa că avem nevoie să ne cîștigăm traiul. La începutul lui iunie 1952, ea a văzut o reclamă care suna cam așa: „Mare nevoie urgentă de culegători de căpșuni. Cabane și terenuri de camping disponibile".[72] Cabana s-a dovedit a fi o șură uriașă în care să locuiască familiile imigrante. Niște cuverturi împărțeau interiorul șurii în niște cămăruțe, mobilate cu niște paturi de campanie. Aceasta oferea o anume intimitate, dar, deși nu ne puteam vedea unul pe altul, ne puteam totuși auzi. Fiecare cuvînt, fiecare acces de tuse, fiecare sunet străbătea șura de la un capăt la celălalt, făcîndu-i pe ceilalți să fie martori la lupte, dragoste și mizerie. În mijlocul șurii era o sobă uriașă care servea tuturor familiilor. Femeile găteau pe rînd; noi mîncam totdeauna împreună.

În fiecare dimineață devreme, proprietarul căpșunilor ne repartiza lucrul. Trebuia să mergem de-a lungul rîndurilor cu picioarele desfăcute și să le culegem cît de repede puteam. Căpșunile erau încă ude de rouă și făceau să mi se umfle mîinile. După ce culegeam un rînd, venea supra-

veghetorul ca să se asigure că l-am cules cum trebuie. Pentru fiecare coş plin eram plătiţi cu şapte cenţi. Trebuia să punem şase coşuri într-un transportor şi să-l ducem la birou, unde supraveghetorul ne perfora cartela. La sfîrşitul zilei eram plătiţi în funcţie de numărul de perforaţii. De obicei reuşeam să fac circa trei dolari pe zi. Cu siguranţă că nu ne-am îmbogăţit. Culegerea căpşunilor nu era lucru uşor, ci îţi dădea dureri de mijloc; un mod nenorocit de a o duce de azi pe mîine. În prezent trăiesc în sudul Californiei, lîngă Oxnard, „Capitala mondială a căpşunilor". De fiecare dată cînd trec prin aceste cîmpuri, inima mi se îndreaptă cu compasiune spre lucrătorii imigranţi care stau aplecaţi deasupra şirurilor nesfîrşite de căpşuni.

Sărăcia avea să ne însoţească timp de mulţi ani. Cînd se termina sezonul căpşunilor, începeam să culegem fasole. Aceasta era plătită şi mai prost decît căpşunile. Ne-am mutat din nou pe la rude, şi în final ne-am întors la bunica. Nu la mult timp după aceea, mama l-a întîlnit pe Louis LeRue; ei au stat căsătoriţi peste patruzeci de ani, pînă la moartea lui în 1998. Louis era un om bun şi voinic care lucra din greu ca să ne întreţină, mai întîi ca vînzător într-un magazin, apoi ca lucrător într-o fabrică de materiale pentru acoperiş. Seara frecventa Şcoala Biblică. Prima lui soţie murise; din acea căsătorie avea trei copii. Cînd Louis s-a căsătorit cu mama, în casa noastră erau şapte copii. Mai tîrziu, familia avea să crească şi mai mult. În al doilea şi al patrulea an al meu de liceu s-au născut cele două surioare ale mele.

Eu eram cea mai mare şi trebuia să-mi aduc aportul. Cînd eram elevă în clasa a 10-a am primit un permis special de lucru din cauza greutăţilor materiale. În fiecare după-amiază plecam de la şcoală la ora 2 şi mă duceam la o cofetărie unde serveam clienţii cu îngheţată pînă la ora 11 seara. După cîteva ore de somn trebuia să mă scol, să pregătesc pachetele de mîncare pentru fraţii şi surorile mele, să pun micul dejun pe masă, să mă asi-gur că toţi plecau în rînduială la şcoală şi apoi să mă duc şi eu la şcoală. La sfîrşitul de săptămînă trebuia să fac faţă la munţi de lenjerie care trebuia spălată şi călcată.

Cînd mi-am pierdut slujba de la cofetărie, am început să lucrez ca ospătăriţă la Newberry's, un restaurant cu preţ unic [pentru consumaţie se plăteşte un preţ unic şi se poate consuma oricît şi orice – n. tr.] din Portland. Şefa mea mă ura pentru că eram creştină. Ea îşi pierduse soţul şi doi fii într-un accident pe mare şi de atunci era plină de amărăciune. Într-o zi s-a desprins fundul cafetierei şi cafeaua fierbinte m-a opărit pe picioare.

Am țipat de durere. Cu toate acestea, șefa mea n-a vrut să mă lase să mă duc la infirmieră. În cele din urmă, durerea a devenit atît de mare, încît am plecat oricum. Infirmiera m-a trimis imediat la doctor, care m-a certat pentru că nu venisem mai repede. Încă mai am cicatricile de la arsurile de gradul II. Atunci m-am hotărît să plec de la restaurantul acela. M-am dus direct la Meyer & Frank, cel mai mare magazin universal din Portland. Aveau o ceainărie la etajul 9. Acolo am rămas pînă la două săptămîni înainte de căsătorie.

Familia mea de abia se descurca cu banii cîștigați de mine și de tata. De fiecare dată cînd primeam salariul, cineva avea nevoie de o pereche de pantofi sau altceva. Mîncam carne doar o singură dată pe săptămînă. Tot ce ne puteam permite era carne de cal. Mama s-a hotărît să facă din duminică ziua noastră de carne, și vestea s-a răspîndit repede. În fiecare duminică, fără excepție, mătușile mele își făceau apariția. Toți știau ce bucătăreasă excelentă era mama; ceea ce nu știau era ce fel de carne mîncau. Eu, pe de altă parte, mi-am dat seama că dacă le aveam pe cap pe mătușile noastre nu mai puteam pune nimic deoparte pentru săptămînile viitoare. Într-o zi, m-am săturat. Cînd mătușile mele lăudau sus și tare friptura mamei, am zis cu o voce pițigăiată: „Este carne de cal". Ele n-au mai mîncat niciodată carne la noi acasă.

Livada ne-a ajutat mult. Mama, surorile mele și cu mine făceam multe conserve. Odată, tata a fost plătit cu pere în loc de bani, așa că am făcut sute de borcane de gem. Mama s-a săturat într-atîta de el, încît s-a hotărît să coloreze gemul. În timpul următoarei ierni am avut un regim permanent cu pere. Mai întîi am mîncat perele galbene normale. Ultimele care au venit la rînd au fost perele albastre.

Chiar dacă nu aveam bani, am crescut împreună ca o familie bine sudată. La fel suntem și azi. Cînd am fost de 15 ani, am întîlnit un tînăr din Arkansas, pe nume Joe Bass. El s-a mutat în Portland pentru a face o școală biblică și frecventa aceeași biserică ca și mine. Ne-am împrietenit și am rămas prieteni pînă cînd a plecat în Nigeria ca misionar. Joe s-a întors din Africa la scurtă vreme după ce am împlinit 18 ani. Două săptămîni mai tîrziu, în septembrie 1956, eram căsătoriți.

Am plecat din Portland în ziua următoare. Cele cîteva haine pe care le aveam de abia încăpeau într-un geamantan. Nu-mi păsa. Știam că eram în drum spre ceea ce voiam să fac, să-i ajut pe oameni. Am călătorit din biserică în biserică, unde Joe arăta diapozitivele pe care le făcuse în Africa. Erau biserici mici, și noi trăiam din ofrandele pe care le primeam.

Am rămas însărcinată cu primul fiu cînd aveam 19 ani. În ultimele luni de sarcină am locuit într-un mic apartament din Baltimore, Maryland. Joe călătorea, şi eu datoram deja băcanului de la colţ treizeci de dolari. Pur şi simplu nu aveam curajul să-i cer mai mult. Mai înainte făcusem nişte prăjituri uscate. Din ele am tot mîncat două săptămîni pînă cînd s-a întors Joe.

Banii în sine nu sunt importanţi. Nu este o ruşine să fii sărac, să ai mai puţine oportunităţi. Singurul regret este că nu mi-am putut permite să fac colegiul. Doream dintotdeauna să fiu învăţătoare ca să-i pot ajuta mai bine pe ceilalţi. Într-un fel, sărăcia a fost ea însăşi o şcoală. Privaţiunile vieţii ne modelează caracterul şi ne învaţă cum să înfruntăm dificultăţile.

Poate că aveam bani puţini în acele zile de început, dar aveam credinţă, familie şi o viaţă care merita să fie trăită. Era aceeaşi credinţă care a ţinut împreună familiile din estul Europei. În cazul lor, credinţa ducea adesea la sărăcie şi lipsuri. A rămîne creştin putea însemna pierderea unui loc de muncă. Aceasta se reducea la o alegere. Creştinii din Est puteau să renunţe la credinţa lor şi să-şi aleagă o carieră, sau puteau să renunţe la cariera lor şi să aleagă credinţa cu sărăcie. Majoritatea copleşitoare n-a şovăit. Credinţa fusese totdeauna sursa bucuriei şi fericirii lor. Nici un ban din lume nu putea înlocui lucrul acesta. Credinţa i-a ajutat să treacă prin cele mai grele timpuri, fără să le pese de privaţiuni. Ei ştiau că numai prin credinţă puteau trăi o viaţă cu adevărat deplină.

8

Copii fără viitor

„Dacă va face cineva să păcătuiască pe unul dintre aceşti micuţi care cred în mine, ar fi mai bine pentru el să i se lege de gît o piatră mare de moară şi să fie aruncat în mare".
Marcu 9:42

Într-o după-amiază fierbinte de pe timpul fostei Republici Democrate Germane, o învăţătoare, comunistă înfocată, i-a adunat pe elevii din clasa întîia. Le-a zîmbit, mai ales fetiţei despre care ştia că are părinţii creştini.

„Este aşa de cald astăzi", a zis ea. „Tare aş mai mînca nişte îngheţată. Unii dintre noi cred într-un Dumnezeu care poate face totul. Deci, dacă poate face totul, atunci cu siguranţă că ne poate aduce nişte îngheţată. Să ne rugăm toţi la acest Dumnezeu pentru îngheţată".

Şi copiii s-au rugat cu stăruinţă, în timp ce după-amiaza se tîra alene.

„Dacă există un Dumnezeu, el vă va auzi. Trebuie doar să vă rugaţi cu stăruinţă", i-a îndemnat ea pe cei care erau gata să renunţe.

Copiii s-au rugat în continuare, dar nu s-a întîmplat nimic. După un interval destul de mare de timp, învăţătoarea a spus copiilor să se oprească.

„Văd că nu merge aşa", a zis ea. „Dumnezeu nu răspunde. Poate că greşim, poate că nu există nici un Dumnezeu. Haideţi să încercăm altceva. Să-i cerem îngheţată tătucului Lenin".

Copiii, ascultători, l-au rugat în cor pe tătucul Lenin să le dea îngheţată. Şi, lucru de necrezut, s-a deschis uşa şi a intrat bucătăreasa de la cantina şcolii, încărcată cu tăvi pe care se aflau cupele de îngheţată.[73]

Pretutindeni în Blocul Răsăritean, autorităţile ştiau că pot cîştiga lupta împotriva religiei numai prin cîştigarea inimilor copiilor. Chiar şi cei mai înfocaţi marxist-leninişti nu se aşteptau ca religia să dispară peste noapte. După cum am văzut deja, comuniştii se aşteptau ca Biserica să mai existe timp de o generaţie sau două. Ea va pieri din lipsă de credincioşi, demodîndu-se în această nouă eră a unei societăţi comuniste.

Împiedicarea creştinilor de a-şi învăţa copiii era doar un aspect al războiului dus împotriva credinţelor religioase; celălalt era şcoala. Pentru a avea succes, regimurile trebuiau, mai întîi de toate, să cureţe şcoala de profesorii răi, lăsînd numai comuniştii sănătoşi. În al doilea rînd, profe-

sorii trebuiau să-i umilească pe copiii creştini prin supunere, sau să-i exmatriculeze din şcoală. Ei au făcut o treabă excelentă.

La scurtă vreme după al doilea război mondial, Ministrul Învăţământului din Lituania, Cimieliauskas, a strigat la o conferinţă: „Profesorii care nu zguduie superstiţiile religioase nu vor putea să lucreze în şcolile sovietice". Prin urmare, doar în regiunea Rikiski au fost demişi peste cincizeci de profesori. Greşeala lor era următoarea: „Destituiţi din cauza superstiţiilor religioase".[74]

După ce tagma profesorilor a fost curăţată de elementele religioase, copiii au devenit următoarea ţintă. În timpul unui examen, profesorul a avertizat-o pe Rita Googe, o fată în clasa a 10-a din Martuk, Kazahstan: „Dacă autorităţile ne mai informează vreodată că ai fost la o adunare a credincioşilor, vei primi nota 2 la examenele finale". (În multe ţări est-europene, 6 este cea mai bună notă; cu un 2, Rita va pica automat la examene.) În aceeaşi şcoală, Profesorul de matematică Goroh l-a ridiculizat pe Kolea Kviring pentru „închinarea pe mînă şi picior, ca un cîine". Profesorul a ordonat elevului să demonstreze lucrul acesta în faţa clasei, spre marea veselie a colegilor lui.[75]

Nici chiar moartea nu-i ocrotea pe copiii creştini de persecuţia profesorilor lor. În 13 aprilie 1975, Antanas Tamosaitis, un băiat din clasa a 10-a, a murit într-un accident de maşină. În ziua următoare, profesoara lui Antanas, Aldona Staliauskiene, i-a vizitat pe părinţi şi le-a spus în termeni clari: „Dacă vă înmormîntaţi fiul cu biserica, voi veni şi voi smulge panglicile de pe coroane". Mama a refuzat să bată în retragere. În ziua înmormîntării, copiii din clasa lui Antanas au venit acasă la el ca să formeze o gardă de onoare la căpătîiul prietenului lor. Înainte de a pleca la biserică, a apărut Aldona Staliauskiene. Fidelă promisiunii ei, a smuls panglicile de pe coroane şi le-a aruncat într-un colţ, în timp ce oamenii aflaţi în doliu o priveau uluiţi. Împreună cu preşedintele cooperativei locale, au condus-o pe mamă în altă cameră, unde au folosit forţa ca s-o convingă să facă înmormîntarea fără serviciul religios în biserică.[76]

Este limpede, şcolile deveniseră cea mai importantă ţintă cînd era vorba de modelarea omului nou pe care îl proclama socialismul.

Nu vreau să spun prin aceasta că şcolile din Rusia şi Europa de Est n-ar fi altceva decît nişte locuri întunecoase în care copiii sunt transformaţi în nişte monştri comunişti stupizi. Este adevărat, pregătirea ideologică juca un rol important în educaţie. Regimurile marxiste făceau orice efort pentru a îndoctrina noile generaţii cu sistemul lor de valori şi con-

vingeri, și eliminau nemilos profesorii necooperanți și studenții sfidători. Dar lăsînd la o parte aspectele ideologice, școlile din Europa comunistă furnizau o educație corespunzătoare dată de cadre didactice dedicate. Lucrul acesta se adeverea mai ales în cazul copiilor talentați. Fie în sport, în arte sau științe, copiii talentați primeau mult mai multă încurajare și atenție decît cei similari din Occident. Aceasta, desigur, dacă nu cumva copiilor le lipsea obîrșia „sănătoasă".

Nu numai creștinii erau prinși în această capcană specială. Timp de decenii după revoluție, urmașii a ceea ce regimurile etichetaseră deja drept clase burgheze nu aveau voie să urmeze studii superioare, indiferent de talentul lor. Trebuia să provii din muncitorime sau țărănime ca să primești privilegiul unei pregătiri superioare. În cele din urmă, resentimentul împotriva moștenirii burgheze a slăbit, dar regimurile n-au abandonat niciodată atacul împotriva creștinilor. Dacă proveneai dintr-un mediu creștin te confruntai cu obstacole uriașe. Dacă un elev recunoștea că este credincios, toate ușile spre o pregătire superioară îi erau imediat închise.

Adventiștii de Ziua a Șaptea aveau de dus o povară deosebit de grea. Din cauză că ei onorează Sabatul, credința lor le interzice să lucreze sîmbăta. Lucrul acesta i-a făcut ținte ușoare. De exemplu, în școala de mecanici din Slatina, România, directorul a exmatriculat cu ușurință elevi provenind din familii adventiste.[77] Într-un caz, două fete tinere, Felicia Preda și Emilia Pancu, erau printre cei care doreau să fie admiși în școală. „Sunteți adventiste?" a întrebat directorul.

„Da", au răspuns cele două fete.

„Promiteți să veniți sîmbăta la școală?" Evident, Felicia și Emilia trebuiau să spună nu. „Îmi pare rău", spunea directorul, „nu putem să vă primim. Luați-vă dosarele. Avem deja trei cazuri de adventiști în școală, dar o să scăpăm și de ei".

Din acest motiv, unii tineri ascundeau faptul că au convingeri creștine. Chiar și mai tîrziu, cînd lucrau ca doctori, ingineri sau, în special, profesori, trebuiau să fie cu mare grijă ca să nu-și afirme în public convingerile creștine, altfel își pierdeau locurile de muncă. Alții nu voiau să-și ascundă credința. Tinerii și tinerele care își susțineau credința știau că au de plătit un preț mare. Pentru ca niște elevi să recunoască faptul că sunt creștini însemna să-și îngroape visele de a deveni doctori, ingineri sau profesori. Tot ce puteau spera erau locuri de muncă necalificate la baza scării sociale.

Modul de gîndire aflat în spatele acestui lucru era simplu. Pentru re-

gimuri, creştinii păreau să fie excesiv de încăpăţînaţi. Închisoarea şi teroarea nu puteau face presiuni asupra lor ca să-i determine să renunţe la credinţă. Dacă distrugeai o adunare, apăreau triumfătoare alte două noi. Dacă autorităţile nu le puteau interzice, dacă nu reuşeau nici măcar să interzică copiilor de a lua parte, aveau nevoie să-i ţină pe credincioşi la nivelul cel mai de jos şi mai neînsemnat. A lăsa nişte creştini să devină lideri şi modele era ceva de neconceput. Succesul social ar face doar să le perpetueze credinţa şi să le dea chiar credibilitatea pe care încercau autorităţile s-o distrugă. Cei care predicau comunismul nu puteau înţelege de ce se agăţau oamenii de ceea ce credeau ei a fi un sistem de gîndire demodat, depăşit. Nu-i de mirare că băgau copii perfect normali în şcoli de corecţie sau în şcoli pentru copii reduşi mintal, doar pentru că-şi mărturiseau în public credinţa în Dumnezeu. În sudul Cehoslovaciei, învăţătoarea l-a făcut pe Vladimir Slamena de 12 ani să defileze prin toate clasele şcolii lui şi l-a prezentat colegilor lui ca fiind „cam înapoiat mintal şi nebun" din cauza credinţei lui. Băiatul umilit s-a spînzurat.[78]

Multe cadre didactice mai active pe linie politică îi asigurau pe elevii lor că sectanţii nu vor putea face cariere. În Lituania, de exemplu, doamna Sidliauskiene îi certa pe copiii care fuseseră la biserică de Paşte. Ea le spunea că erau o ruşine pentru şcoala şi profesorii lor, şi că mersul la biserică le punea serios în primejdie şansele de a fi primiţi la colegiu.[79]

Problema credinţei contra carieră a apărut la Andrei în toamna lui 1986. El fusese student la universitatea din Sverdlovsk, capitala regiunii Ural din fosta Uniunea Sovietică. Pe vremea aceea nu era creştin. În timp ce frecventa universitatea, a fost fascinat de vechile icoane şi crucifixuri de bronz care fuseseră făcute de secole cu mîna în munţii Ural. Dar cînd a încercat să le colecţioneze, s-a lovit de o problemă. Existau numai două surse. Una era guvernul sovietic, care vindea articolele numai străinilor pe valută forte. Cealaltă sursă era o grupare numită Vechii Credincioşi care se desprinseseră de Biserica Ortodoxă Rusă în secolul 17. Vechii Credincioşi îşi dădeau icoanele pe gratis, dar numai unor creştini.

Hotărît cum era, Andrei a făcut un plan. A reuşit cumva să obţină un Nou Testament. L-a studiat pînă a cunoscut suficicient de multe amănunte ca să-i înşele pe Vechii Credincioşi. Strategia lui Andrei a funcţionat uimitor de bine şi astfel colecţia lui a crescut rapid.

După ce a absolvit facultatea, lui Andrei i s-a dat un post de profesor la o şcoală elementară dintr-un sat rusesc, unde a intrat în contact cu o mică adunare evanghelică. Încetul cu încetul, a început să dea de rostul a

ceea ce citise în Biblie, nu ca un mijloc de a colecționa obiecte de artă, ci ca forță schimbătoare de viață. Andrei n-a făcut niciodată un secret din convertirea lui, și o vreme viața a continuat ca de obicei.

Totuși, într-o zi fatală, directorul școlii l-a chemat la el. „Andrei", a zis el, „ești un profesor bun. Copiii te iubesc. Poți să te descurci bine. Eu voi pleca într-o zi și sper că mă vei înlocui ca director". Evident, Andrei era încîntat. Dar apoi directorul a adăugat: „Desigur, va trebui să renunți la credința pe care ai găsit-o de curînd".

Andrei a tăcut o clipă, dar apoi a zis: „Nu voi renunța la credința mea, chiar dacă mi-aș pierde postul". Exact lucrul acesta se urmărea. Directorul l-a demis pe loc. Apoi, cît a mai continuat Uniunea Sovietică să existe, Andrei a lucrat ca muncitor la centrul local de distribuție a hranei.

Lenin și adepții lui credeau în controlul absolut. Pentru ei, descotorosirea școlilor de profesorii care nu erau vrednici de încredere, intimidarea copiilor ca să se supună și împiedicarea disidenților de a face studii superioare nu erau suficiente. Ei aveau o singură alternativă. Aceasta este probabil cea mai tristă parte din acest capitol deja trist. Dacă autoritățile nu puteau forța părinții să renunțe la credința lor, îi puteau împiedica s-o treacă asupra lor prin aceea că le luau copiii. Nu vorbesc despre cîteva cazuri izolate. Sute și-au pierdut drepturile părintești, mai ales în timpul intervalului de zece ani dintre sfîrșitul anilor 60 pînă la sfîrșitul anilor 70. Unii copii au fost dați spre adopție unor familii de comuniști integri. Majoritatea copiilor luați atunci au dispărut într-un Gulag deosebit de crud, iadul orfelinatelor sovietice. Destul de înșelător, aceste cămine de copii sunt numite internat sau pension, și ele poartă pînă astăzi numele acesta. Dar aceste cămine nu aduc deloc a pension, așa cum îl cunoaștem noi.

Această răpire autorizată oficial a devenit cea mai mare armă din arsenal pentru a reduce la tăcere niște creștini declarați. De obicei, tatăl fusese deja condamnat la închisoare. Amenzi mari au dus la confiscarea tuturor obiectelor valoroase. Dacă mama avea un serviciu, urma inevitabil să fie dată afară. Foamea a devenit un oaspete zilnic. Familia nu se putea baza pe ajutor din exterior; bisericii i se interzicea să întindă o mînă – Codul Penal interzicea limpede ajutorul dat familiilor deținuților. O dată ce erau blocate toate mijloacele de subzistență și familia ajungea la sapă de lemn, autoritățile puteau ușor s-o declare pe mamă un părinte necorespunzător și să-i ia copiii.

Durerea sfîșietoare este imposibil de imaginat. O mamă disperată, Z.P. Radîghina, a scris această scrisoare conducerii ruse:[80]

„Printr-o decizie a tribunalului ateu mi-au fost luate drepturile părinteşti. Sunt o mamă creştină. Justiţia a aprobat acest act ilegal în Perm, 8 iunie 1973... Nişte copii care se ţin de părinţii lor sunt luaţi de oameni nemiloşi şi fără temere de Dumnezeu, aruncaţi în dube ale poliţiei şi duşi în locuri necunoscute. Pe data de 1 august, la ora 12, o maşină a poliţiei a oprit chiar lîngă casa noastră. Au intrat două femei de la tribunal şi au spus: „Vi se contestă autoritatea maternă, am venit să vă luăm copiii". Copiii au alergat la mine plîngînd şi au strigat: ‚Noi o iubim pe mama, vrem să stăm cu ea!' În final, toţi trei am fost băgaţi în maşina poliţiei şi duşi la secţia de poliţie. Acolo, copiii mi-au fost luaţi cu adevărat. Mi s-a spus că nimeni nu ştie unde vor sta copiii mei".

Deşi autorităţile au acţionat rapid, legislaţia presupusă a le face acţiunile mai bune decît erau rămînea vagă. De obicei, instanţele judecătoreşti invocau Articolul 52 din Codul Familiei şi Căsătoriei, care cerea de la părinţi „să-şi educe copiii în spiritul codului moral al constructorilor comunismului". Articolul 59 stipulează că „la cererea statului sau a unor organizaţii publice... părinţii, sau unul dintre ei, pot fi lipsiţi de drepturile părinteşti dacă se constată că au... o influenţă negativă asupra copiilor prin comportarea lor amorală, antisocială".[81] Unor judecători le venea greu să dea vina pe părinţii creştini de comportare amorală şi antisocială. În cîteva cazuri, instanţele au anulat drepturile părinteşti, dar copiii au rămas cu părinţii, în altele, părinţii şi-au păstrat drepturile, cu toate că autorităţile le-au luat copiii. Totuşi, de obicei părinţii îşi pierdeau toate drepturile şi copiii lor dispăreau în internate.

Puţini s-au întors la familiile lor. Cu mai mulţi ani în urmă, unul dintre curierii noştri, un eufemism pe care îl foloseam pentru profesionişti care distribuiau clandestin literatură şi ajutoare, ne-a trimis acest raport din Ucraina.

„Mă uitam la băiatul de cincisprezece ani cum a ieşit din apele botezului şi le-a străbătut încet spre malul rîului. Cu părul ud, s-a întors spre o femeie care l-a sărutat cu o tandreţe infinită, l-a învelit cu un prosop şi s-a dus cu el spre camera de îmbrăcare. Deodată, i-am recunoscut pe cei doi. Vera Mihailovna şi fiul ei Mişa. Cînd Vera a devenit creştină, căsnicia ei s-a destrămat. În ziua în care soţul ei a părăsit-o, i-a spus: ‚Deoarece ai devenit creştină, nu-mi mai eşti de nici un folos. Nu mă interesează nici băiatul, pentru că i-ai împuiat capul cu credinţa ta. Dar am să-ţi fac un cadou la plecare. Voi cere autorităţilor să-l ia de la tine şi să-l bage într-un internat. În felul acesta, nici unul dintre noi nu-l va avea pe Mişa'.

După cîteva luni, Vera a primit înştiinţarea mult temută. Aceasta îi spunea că fusese declarată ‚persoană necorespunzătoare calităţii de mamă' şi că trebuia să-şi dea statului fiul. Ea a luptat contra sentinţei, dar n-a putut face nimic. Într-o zi, acasă la Vera au apărut trei reprezentanţi ai guvernului şi mai mulţi poliţişti. ‚Am venit să vă luăm băiatul'. Ei l-au smuls pe copil de lîngă ea. Băiatul plîngea cu suspine, la fel ca şi mama lui, care i-a urmat pe bărbaţi în stradă. Între timp se adunase o mulţime de oameni. Asistînd la drama sfîşietoare, ei s-au revoltat şi s-au îndreptat spre poliţişti. Simţind pericolul potenţial, ei au apucat-o pe Vera de braţ şi au împins-o în maşină. După ce au trecut de suburbiile oraşului, maşina s-a oprit şi Vera a fost împinsă jos fără menajamente, la marginea unui drum singuratic.

Au trecut aproape doi ani. Apoi, într-o zi, a licărit din nou speranţa. Un prieten i-a făcut rost de adresele orfelinatelor şi internatelor de stat. Fără şovăire, ea s-a hotărît să le viziteze pe fiecare în parte. S-a dus de la stabiliment la stabiliment, punînd aceeaşi întrebare: „E aici fiul meu Mişa?"

Tîrziu, într-o seară, investigaţia ei a condus-o într-un orăşel de ţară. Ea s-a interesat la gară de locul unde este internatul şi s-a dus direct acolo. Umblînd pe coridorul întunecat, o voce din spatele ei a făcut-o să se oprească. ‚Ce doriţi?' O femeie înaltă se uita bănuitor la ea. ‚Îl caut pe un băiat. Numele lui este Mişa'. Femeia înaltă s-a îmblînzit. ‚Sunteţi mama lui Mişa Mihailov?' Inima Verei a tresăltat de bucurie. ‚Totdeauna am dorit să fac cunoştinţă cu mama acestui băiat neobişnuit'. Femeia s-a dovedit a fi pedagogul de serviciu. ‚Mişa este admirat de toţi băieţii din şcoală', a zis femeia. ‚Majoritatea personalului are de asemenea o părere foarte bună despre el. Nu le place tot ce face – faptul că se roagă, cîntă imnuri şi altele ca acestea. Dar, doamnă Mihailovna, manierele fiului dumneavoastră sunt incredibil de bune pentru un copil de această vîrstă. Este totdeauna politicos, amabil, adresînd fiecăruia un zîmbet plăcut, deşi ştiu că adînc în inima lui a fost uneori foarte îndurerat. Îl voi aduce aici, dar să nu suflaţi o vorbă despre aceasta. Îmi asum un mare risc, înţelegeţi'.

Vera n-a spus niciodată cuiva despre această primă întîlnire cu fiul ei. Ea spune că numai Dumnezeu va rămîne martor. Totuşi, a spus cîtorva prietene de-ale ei că lui Mişa nu i se dăduse niciodată voie să-i scrie şi că încercase de două ori să fugă. Pedagogul i-a dat Verei permisiunea de a-l vizita pe Mişa de fiecare dată cînd era de serviciu. Între cele două femei s-a legat o prietenie puternică. În cele din urmă, Mişa a fost eliberat

din şcoală şi dat în grija mamei lui. Curînd după aceea stăteam pe malul rîului şi mă uitam la botezul lui".

Rareori istoriile au un asemenea final fericit. Acesta a fost cazul Galiei şi Şurei, cele două fete care au fugit de la orfelinat şi au scris o scrisoare deschisă, deoarece doreau să se reunească cu familia lor. De fapt, ele mai aveau doi fraţi şi o soră care, la vremea aceea, erau încă cu tatăl lor, Ivan Sloboda.

„Am rămas cu ceilalţi trei copii", scrie Ivan Sloboda,[82] „Kolea, de 10 ani, Liusa de 7 ani şi Pavlik de 5 ani. M-am străduit din răsputeri să le fiu şi mamă şi să-mi fac căminul cald şi comod. Dar ateii militanţi din sat nu erau încă mulţumiţi. În 16 ianuarie, ei şi ceilalţi oficiali au întocmit un raport fals, pe baza căruia tribunalul mi i-a luat şi pe ceilalţi copii. Dragul meu băiat de 10 ani, Kolea, a trebuit să se înfăţişeze la proces. El a fost luat în altă cameră, unde a fost interogat de judecător şi de procuror. Cînd s-au întors de la interogatoriu, judecătorul a spus: ‚A fost destul să-l auzim zicînd: Dumnezeu există'. Băiatului nu i s-a mai dat voie să rămînă în sala tribunalului. Copiii mi-au fost luaţi în data de 13 februarie 1970, la ora 1 după-amiază. Sentinţa a fost citită cu voce tare bieţilor copii şi apoi li s-a ordonat să-şi îmbrace hainele. Ei au început să plîngă de disperare. Au fost îmbrăcaţi cu forţa şi tîrîţi în maşina poliţiei.

Mi s-a ordonat să-i însoţesc şi am fost duşi la Verhnedvinsk, unde mi s-a spus să ies din maşină, iar copiii mei dragi şi nefericiţi care plîngeau au fost duşi mai departe... O, unde pot găsi cuvinte care să exprime mîhnirea copiilor mei şi suferinţele mele? Sunt singur. În casa goală nu se mai aud vocile soţiei mele şi ale copiilor".

În toate aceste cazuri, autorităţile i-au plasat pe copii în orfelinate, deoarece doreau să-i salveze. Pentru regimuri, educaţia religioasă echivala cu o formă deosebit de periculoasă de maltratare de care copiii aveau nevoie să fie protejaţi.

Nu voi înţelege niciodată cum poate justifica cineva cruzimea împotriva copiilor sub pretextul de a-i salva. Nu mă refer la disciplina pentru o greşeală, ci la cruzimea sistematică. Dacă există un mediu permisiv, maltratarea se răspîndeşte ca şi cancerul. Atunci survine cruzimea continuă şi pe scară largă, deoarece aceia care aplică cruzimea cred că o să le meargă cu ea.

Puţini oameni îşi dau seama că maltratarea copiilor se întîmplă în mai multe familii decît îndrăznim să admitem. Faţada arătată vecinilor şi publicului este foarte diferită de realitatea din spatele perdelelor trase. Vor-

besc despre aceasta din experienţă.

Cea mai mare parte a copilăriei am trăit sub un regim de teroare. Tatăl meu vitreg conducea suveran. Cînd am fugit toţi după ameninţările lui Dave de a ne împuşca, mă gîndeam că am lăsat tot ce-a fost rău în urmă. Timp de aproape un an am trăit liniştiţi în casa bunicii. De aceea, a fost un şoc atunci cînd, într-o bună zi, tatăl meu vitreg şi-a făcut apariţia la casa bunicii, avînd-o pe mama alături de el în maşină.

Eram copil pe vremea aceea şi nu am ştiut pînă ce n-am devenit eu însămi mamă cît a suferit mama din cauza separării de copii. Lucra ca ospătăriţă şi putea să ne viziteze numai duminica. Mai înainte, divorţase de Dave, dar acum se recăsătoriseră. Mama m-a luat la o parte şi mi-a spus că nu avea ce face. Ca să poată sta cu noi trebuia să se întoarcă la el. Altfel, ar fi fost imposibil să aibă grijă de noi. „Putem să ne îngrijim singuri!" am strigat eu şi am luat-o la fugă în pădure.

Doream să mă ascund pentru totdeauna în pădure. Curînd, am găsit un loc unde eram convinsă că nu mă va găsi nimeni. Acolo, am plănuit să-mi fac o colibă şi să plantez o grădină. Am auzit-o pe mama strigînd, dar am stat ascunsă mai multe ore. În final, am început să mă simt vinovată că o făceam pe mama să plîngă şi m-am întors înapoi.

Spre surprinderea mea, Dave se comporta cît se poate de frumos. Mama mi-a spus că el se schimbase şi că totul va fi bine de acum înainte. Mai tîrziu, aveam să aflu mai multe despre ceea ce producea oscilaţii atît de mari în dispoziţia lui Dave. Am aflat însă că nici o etichetă medicală nu-i justifica comportamentul. Dave putea fi prost şi generos un minut, şi în următorul să fie cuprins de o turbare necontrolabilă. Nu ştiam niciodată la ce să ne aşteptăm; securea putea să cadă oricînd. Cînd cădea, el avea totdeauna mustrări de conştiinţă şi ne cumpăra cadouri, şi îi promitea mamei că de data aceasta se schimbase cu adevărat.

N-a trecut mult pînă ce securea a căzut după ce ne-am mutat din nou în casa din Portland. Nu-mi aduc aminte ce anume a declanşat furia lui Dave. Tot ce-mi amintesc a fost că a spart toate farfuriile. Cînd am început să plîngem, ne-a bătut pe toţi.

Mă simţeam blestemată. Ne întorsesem la starea dinainte, cînd nu ştiam niciodată ce ne aştepta în clipa următoare. Apoi, la scurt timp după aniversarea zilei mele de naştere, viaţa s-a întunecat pentru mine.

Dave avea un mic birou în centrul oraşului Portland, unde scotea publicaţia *The Portland Statesman*, un săptămînal gratuit în zona oraşului Portland. Nu avea nici un angajat; de fapt, eu eram singurul lui ajutor.

Îmi plăcea să mă duc la birou. Singura parte care nu-mi plăcea era aceea de a solicita reclame, chiar dacă era un lucru foarte uşor.

În acea zi anume, curînd după ziua mea de naştere, Dave m-a dus la birou. A închis uşa şi mi-a spus: „Există un mod în care poţi să opreşti bătăile". Eram uluită. „Cum?"

„Dă-ţi jos bluza!" a zis el. Am refuzat.

În ziua următoare, Dave le-a bătut cu înverşunare pe surorile mele, pe fratele meu şi pe mama. Tot timpul se uita la mine de parcă ar fi vrut să spună: Asta vrei? Cînd mi-a spus să mă duc cu el la birou, ştiam ce mă aştepta. Mi-am cerut scuze că nu pot să mă duc. În final, mama m-a rugat să merg cu Dave; ştia că-mi place să stau în birou şi nu putea înţelege de ce m-am sustras dintr-o dată.

Dave a trecut curînd dincolo de bluză. După cîteva săptămîni, m-a violat pentru prima dată. A întins pe jos pagini de ziar ca să protejeze duşumeaua şi m-a siluit. A fost brutal, dureros şi umilitor. După aceea, am găsit cîteva monede în sertarul din dormitorul meu. El lăsa totdeauna bani în sertarul meu. Aceasta mă făcea să mă simt şi mai murdară decît eram deja.

Din acea zi, am trăit ca în beznă. Nu doream să vorbesc cu nimeni. La şcoală le-am spus prietenelor să mă lase singură. Cu cît se folosea Dave mai mult de mine, cu atît mă retrăgeam în mine. Curînd, biroul n-a mai fost suficient. A început să mă ia cu asalt acasă. Cînd mă duceam la demisol să spăl rufele, Dave apărea brusc. Coborîtul la demisol a devenit un coşmar pentru mine. Cînd trebuia să mă duc în spălătorie sau să aduc ceva din camera unde erau fructele, el stătea drept în spatele meu. Cînd totul se termina, mă lăsa în demisol, singură cu ruşinea mea. Mă îmbăiam de trei sau mai multe ori pe zi, şi tot mă simţeam murdară şi mînjită. De atunci înainte mi-a fost frică de întuneric şi demisoluri.

Nu aveam pe nimeni la care să mă duc. Mama îl primise înapoi pe Dave după ce aproape că ne-a omorît. Mi-era teamă că şi dacă îi spuneam, îl va primi înapoi, mai ales dacă Dave denatura ceea ce am spus, făcînd să pară că este vina mea. Nu numai atît, dar mi-era teamă pentru viaţa mea. Mi-a spus-o clar de fiecare dată cînd mă siluia: „Dacă spui cuiva, te nenorocesc. Dacă spui, te omor". Aveam toate motivele să-l cred. Dar mai rău decît teama era altceva. Mă simţeam iremediabil prinsă în cursă. Pentru prima dată, s-au oprit bătăile. El ne disciplina cînd era necesar, şi ne aveam cu siguranţă partea de bătăi. În cazul meu, cînd făceam ceva pentru care trebuia să mă pedepsească, mă lua în baie. Acolo trebuia să

urlu, în timp ce el plesnea chiuveta sau cada de baie, dar pe mine nu mă atingea nici o lovitură. Spre mirarea mamei, a surorilor şi a fratelui, bătăile sminţite se opriseră. Din cînd în cînd, Dave se lăsa învins de mînie. Atunci îl înfruntam şi strigam: „Opreşte-te!" Şi se oprea totdeauna.

Treptat, am început să pierd contactul cu realitatea. Mă închipuiam singură într-o lume mai bună. Fusesem timidă înainte, dar acum ajunsesem izolată social. Cînd mă întorceam de la şcoală şi îi vedeam maşina pe drumul de acces spre casă, mă imaginam ca fată-pionier care se apropie de un convoi cu tracţiune animală. Cînd fanteziile s-au preschimbat în halucinaţii, mi-a fost teamă că-mi pierd minţile. La data aceea, erau optsprezece luni de cînd aveau loc violurile. Ştiam că trebuie să le pun capăt, dar habar n-aveam cum. Am încercat să ascund bani şi să fug. Dar mi-era teamă că mă va găsi şi mă va forţa să mă întorc înapoi.

În cele din urmă, singura soluţie pe care am găsit-o a fost aceea a sinuciderii. M-am dus în baie şi am luat o lamă. Va fi uşor. Două tăieturi rapide în apa caldă, şi apoi voi sîngera pînă voi muri. Nici nu vei simţi ceva, mi-am spus eu. Cu siguranţă că va fi mai puţin dureros decît tot ce îndurasem pînă atunci. Dar apoi m-am gîndit la bunica mea care îmi povestise despre Iuda şi cum se spînzurase. M-am îngrijorat. Ce se întîmpla dacă nu mă trezeam în cer, ci în iad? M-am gîndit la mama, care va avea de şters sîngele. Şi în final m-am înfuriat. Nimeni nu avea dreptul să mă aducă pînă acolo încît să doresc să-mi iau viaţa. Am decis să lupt. În ziua aceea i-am spus lui Dave că nu mă va mai putea atinge niciodată.

Nu mult după aceea, mama mi-a cerut să-i aduc un inel. În timp ce coboram pe scări, am încercat inelul pe deget. El mi-a scăpat şi s-a rostogolit pe trepte în jos. Cînd l-am ridicat de jos, Dave stătea în faţa mea. Se uita la mine cu ochi reci ca şi cremenea. Îmi amintesc clipa de parcă ar fi fost azi: „S-a zis cu mine".

Dave s-a înfuriat pentru că-mi scăpase inelul. Apucîndu-mă de păr, m-a împins în baie şi a încuiat uşa. A început să mă bată cu o surcea mare din cele folosite pentru aprins focul; era unealta lui preferată de pedeapsă. Nu era o bătaie normală, dacă poate exista aşa ceva. Dave mă lovea cu toată puterea, mi-a dat peste cap şi peste tot corpul în accesul acela de furie puternică îndreptat asupra mea. Loviturile m-au făcut să alunec în cadă. El m-a înhăţat de păr, m-a trîntit pe duşumea şi m-a bătut pînă mi-a curs sînge pe nas şi pe urechi. Am simţit că-mi pierd cunoştinţa.

Mama mi-a salvat viaţa. Cu un topor, a spart uşa şi l-a forţat pe Dave să iasă afară. Nu puteam umbla. A trebuit să mă ia pe sus şi să mă ducă

în camera mea. N-am părăsit camera timp de două săptămîni, pînă ce s-au vindecat cele mai rele dintre răni.

Dave era numai un zîmbet. El a venit şi şi-a cerut scuze. Mi-a spus: „Desigur, dacă nu vrei, n-o să mai facem niciodată". De parcă aş fi vrut pînă atunci. În ciuda tuturor zîmbetelor lui, ştiam că trebuie să găsesc o cale de scăpare; data viitoare va sfîrşi ceea ce a început.

Chiar începuse sezonul zmeurei, şi mătuşa mea Clara şi verişoara Margaret au venit să mă ia ca să ne ducem să culegem zmeură împreună. I-am cerut voie lui Dave, dar el m-a refuzat. Atunci i-am promis că dacă mă lasă să plec va putea să mă aibă mai tîrziu aşa ca mai înainte. Au fost ultimele cuvinte pe care i le-am spus. În clipa cînd m-am văzut în maşină, i-am povestit totul mătuşii Clara. Ea m-a dus cu maşina drept la bunica, şi aceasta a chemat poliţia. Am fost nevoită să-mi petrec noaptea la Secţia de Protecţie a Femeilor într-o celulă care m-a făcut să mă simt de parcă aş fi făcut ceva rău.

Nu le-a fost uşor anchetatorilor sau juriului care aprobă sau respinge punerea sub acuzare să mă interogheze. Nu mai auzisem niciodată pînă atunci cuvîntul viol. Pentru a o proteja pe mama şi pe mine, le-am povestit ce s-a întîmplat fără să intru în prea multe amănunte. Juriul mă intimida cel mai mult, toate feţele acelea încruntate şi reci, cele mai multe de bărbaţi, holbîndu-se la mine. Sunt sigură că le-a fost greu să obţină fapte de la o fată de treisprezece ani confuză, înfricoşată şi groaznic de jenată. Au avut nevoie de cîteva luni ca să mă facă să spun cel puţin în parte prin ce trecusem. Mă făceam mică de ruşine la fiecare cuvînt.

În afară de mărturia mea dată în silă, juriul a fost probabil influenţat de concluziile comisiei medicale. Doctorii au spus juriului că nu fusesem obiectul unui incident izolat sau că fusesem de acord cu maltratarea, ci că fusesem expusă o lungă perioadă de timp la brutalizări. Nu m-am restabilit niciodată cu adevărat. Ţesutul cicatrizat a necesitat o histerectomie cînd am avut doar 26 de ani.

În clipa cînd bunica a sunat-o pe mama şi i-a spus că eram la Secţia de Protecţie a Femeilor şi motivul, mama le-a luat pe cele două surori ale mele şi pe fratele meu şi a fugit la mătuşa mea. N-a apucat să ia decît cîteva haine şi nimic altceva de valoare. După aceea, nu s-a mai putut întoarce acasă pentru ca să ia lucrurile noastre. Aşa a început lungul nostru declin spre sărăcie. Cînd eram deja în timpul perioadei de deliberare a juriului, ne-am mutat în şura uriaşă ca lucrători fără o leţcaie. Mai tîrziu, ne-am întors la rude şi, în final, la bunica, unde am rămas în timpul cla-

sei a noua.

Cel mai mare necaz al meu în tot acest timp a fost faptul că nimeni nu avea curajul să vorbească cu mine. Nu mă refer la autorităţi, la feţele acelea impasibile care îmi puneau întrebări ce mă făceau să mă simt prost. Vorbesc despre familia mea, pastorul meu, oamenii de lîngă mine. Mai rău, am descoperit că fusesem sensibilizată. Îmi amintesc încă şi azi ruşinea şi jena pe care am simţit-o cînd am auzit o mătuşă zicînd bunicii mele: „Ei bine, acum s-a terminat cu ea; va sfîrşi ca prostituată sau nimfomană". Am stat singură cu durerea mea, fără să ştiu încotro s-o apuc.

Iată de ce mă simt atît de apropiată de femeile din Est care au trăit maltratarea şi persecuţia fără să aibă un umăr compătimitor pe care să plîngă. Creştinii au reguli foarte stricte cînd vine vorba de intimitate. Chiar şi astăzi, în Est, discutarea chestiunilor intime rămîne un tabu în cercurile evanghelice. Bărbaţii aşteaptă ca soţiile lor să rămînă pure pînă la căsătorie, indiferent de motive, fără să se permită scuze. Aceasta făcea ca suferinţa fetelor maltratate să fie de două ori mai groaznică.

Cînd Elena Matveiciuk de 28 de ani, din Ucraina, şi-a vizitat prietenele, era o tînără fericită.[83] I-a trebuit KGB-ului o singură noapte ca s-o distrugă. În ziua cînd a sosit, *nişte KGB-işti au arestat-o şi au mutat-o la o* secţie de poliţie care opera sub controlul direct al KGB-ului. Elena n-a spus niciodată ce s-a întîmplat la cazarmă în noaptea aceea fatală, dar cînd soldaţii au dus-o în dimineaţa următoare la Clinica de Psihiatrie Beregovskaia, ea era îmbrăcată numai cu un cearşaf de pat. Prietenele ei au venit repede la clinică, unde un oficial le-a luat la o parte şi le-a informat: „I-au dat o injecţie ca să-i scoată ideile alea prosteşti din cap. Nu va trece mult şi va renunţa la credinţa în Dumnezeu". După trei zile, părinţii ei au reuşit să-şi scoată fiica din clinică. Timp de o lună, Elena a stat în pat, plîngînd amarnic. Ea n-a îndrăznit niciodată să spună de ce.

Violul lasă cicatrici care nu se vindecă niciodată cu adevărat.

În 4 septembrie 1952, juriul l-a acuzat pe Dave de viol. Potrivit extraselor de presă din vremea aceea, el a înfierat sentinţa ca fiind „acuzaţie născocită".[84] A depus o cauţiune de 3.000 de dolari şi a plecat acasă. Cu o săptămînă înainte de Crăciun, Dave a fixat un furtun de grădină la ţeava de eşapament a maşinii lui, a închis uşa garajului şi a pornit motorul. Avea 37 de ani. Fratele lui, Harry Goldman, i-a găsit corpul. Ca o ultimă insultă, Dave a lăsat mamei un bilet pe care scria: „Mulţumesc, Marvel". O dată cu nota i-a lăsat moştenire cincizeci de cenţi.

Ştiu că este teribil să spun astfel, dar noi am simţit că ni s-a luat de pe

umeri o mare povară. Poate că cel mai puţin mie. Mă simţeam vinovată. Mi-au trebuit ani de zile ca să-mi înving sentimentele de vinovăţie.

Ştiam, fără vreo umbră de îndoială, că numai credinţa mă putea ajuta să trec peste rănile maltratării. Dar am înţeles de asemenea de ce mulţi încetează să mai creadă ca urmare a maltratării. Ei se simt trădaţi şi abandonaţi, nu numai de sistemul judiciar, de familii şi de biserică, ci şi de Dumnezeu. De ce nu m-a ajutat El în clipele de nevoie? În aceste momente, profunzimea credinţei schimbă complet lucrurile. O credinţă uşoară, care te face să te simţi bine, nu ajută. Ceea ce le-a făcut pe femeile din Est aşa de puternice e calitatea credinţei lor. Ele nu s-au aşteptat la o viaţă uşoară din cauză că erau creştine, ci şi-au luat în serios angajamentul. Vieţile lor au servit de schemă directoare pentru propria mea viaţă, pentru că şi ele au îndurat suferinţele şi încercările cele mai mari, totuşi le-au folosit ca pe nişte oportunităţi de a-L servi pe Dumnezeu. Ca şi creştine, şi-au recunoscut suferinţa ca fiind parte a unui plan pe care îl vor înţelege într-o zi. Dacă nu în această viaţă, atunci în următoarea.

Mi-am dat seama că mă vor urmări totdeauna amintirile maltratării, indiferent cît de mult aş încerca să le uit. Dar am înţeles şi faptul că aceste amintiri fac parte din femeia care sunt astăzi; ele m-au pus pe cale şi m-au călăuzit de atunci. Credinţa mi-a dat tăria de a continua, sentimentul propriei mele valori şi siguranţa că viaţa mea are un scop.

Ar fi o nechibzuinţă să-mi scot în relief propria mea copilărie faţă de cea a creştinilor persecutaţi din Est. Dar toată nefericirea de care am avut parte în prima parte a vieţii mele mi-a dat un simţ dezvoltat pentru maltratarea de orice fel. Am ajuns ca lucrarea vieţii mele să fie aceea de a împiedica maltratarea oricînd şi oriunde pot şi să le ajut pe victime să continue cu viaţa lor.

Pot doar să sper că acei copii din familii creştine care au dispărut în labirintul căminelor de copii au reuşit să-şi păstreze credinţa. Pot doar să-mi imaginez cît de mult au suferit.

La scurt timp după ce a căzut Cortina de Fier în 1989, am stat pentru prima dată într-un internat, versiunea estică a unui cămin de copii sau orfelinat. Am fost şocată pînă în străfunduri. Bebeluşi la un pas de a muri de foame, zăcînd în propria lor murdărie. Copii de patru sau cinci ani care nu puteau vorbi din cauză că nimeni nu vorbise cu ei. Cînd am vrut să-i ating, s-au dat înapoi. Singura atingere pe care o simţiseră vreodată era o lovitură de palmă. Cînd copiii mă lăsau în cele din urmă să-i îmbrăţişez, se lipeau de mine de parcă n-ar mai fi vrut să plec.

Mi-am petrecut noaptea în casa unui pastor din Craiova, orașul cu cele mai rele internate. În acea seară, mulți pastori au venit să mă viziteze. Știau că doresc să ajut căminele de copii și practic m-au implorat să-i las pe ei să facă treaba. Am întrebat de ce erau bisericile așa de dornice să facă lucrul acesta. Ei mi-au spus de ce. În timpul celor 45 de ani de comunism, autoritățile române luaseră zeci de copii de la creștini. Ei începeau totdeauna cu cel mai mic. Pentru a ascunde locul unde se aflau copiii, le dădeau nume noi. Acum, cînd mijeau zorile unei epoci noi, părinții disperați sperau să dea de urma copiilor lor furați sau, dacă nu reușeau, să facă viața mai suportabilă tuturor copiilor din internate, inclusiv celor pe care îi pierduseră pentru totdeauna.

Situația s-a ameliorat în ultimul deceniu, nu în ultimul rînd datorită eforturilor organizațiilor occidentale de caritate ca a mea și ale bisericilor locale. Dar orfelinatele sunt încă niște locuri reci și neatrăgătoare pentru a crește un copil în ele. Cu cîțiva ani în urmă am vizitat un cămin de copii din România unde l-am întîlnit doctorul din localitatea aceea. Copiii se duceau la școala din comună, iar doctorul mi-a spus că-i putea identifica cu ușurință pe cei care proveneau din cămin. Ei erau totdeauna cei mai scunzi, cei mai subțiri și cei care învățau cel mai încet.

Nu este totul numai întunecime și tristețe, știu aceasta. Mulți dintre cei care conduc orfelinatele se îngrijesc de copii. Dar este greu să dai suficientă atenție unui singur copil cînd ai două sute sau trei sute de care să te îngrijești. Este și mai rău atunci cînd hrana este sărăcăcioasă și nu ai destui cărbuni să încălzești orfelinatul în timpul iernii. Chiar și cu cele mai bune intenții, orfelinatele sunt doar niște instituții impersonale în care copiii cresc pînă sunt destul de mari ca să li se dea drumul în lume.

Nu voi uita niciodată fețele disperate ale fetelor dintr-o instituție specială din Bulgaria. Toate fetele fuseseră maltratate grav. Acum, se opriseră din progres într-un loc căruia îi lipsea mijloacele sau capacitatea de a le ajuta. Orfelinatul nici măcar nu avea hrană suficientă pentru ele. Fetele s-au strîns în jurul meu, cu părul tuns la zero din cauza păduchilor. Nimeni nu le-a spus ce frumoase și prețioase erau. Nimeni nu le-a pregătit pentru viața în afara zidurilor instituției. Directoarea mi-a explicat că atunci cînd fetele împlinesc optsprezece ani ies afară pe ușă în piațeta din fața orfelinatului, unde le așteaptă codoșii.

În fosta Uniune Sovietică și în Europa de Est sunt împrăștiate o serie de asemenea instituții; este moștenirea tristă a unui sistem care nu a reușit să-i ajute pe cei pe care se presupunea că-i ocrotește. Această moște-

nire va chinui şi munci în următoarele decenii noile state democratice. Nu ştiu cîţi copii trăiesc astăzi în internatele din fostul bloc sovietic. Numai în România sunt vreo 100.000. Unii sunt orfani, dar cei mai mulţi au fost abandonaţi la naştere sau luaţi de la familii care îi maltratau. Ironia soartei este că, aşa cum am văzut, în zilele comunismului, autorităţile priveau educaţia religioasă ca o formă de maltratare.

În unele cazuri, personalul nepăsător combinat cu fonduri insuficiente transformă aceste cămine de copii în adevărate case insalubre. Am vizitat odată dormitorul unui cămin de băieţi de lîngă Gilău. El fusese probabil magazia unei vile vechi şi îmbătrînite; nişte plase erau puse ici şi colo pe acoperiş ca să împiedice ţiglele să cadă peste băieţi. În cele două dormitoare alăturate, care semănau cu nişte pivniţe boltite, erau cam 120 de paturi de copii, fiecare avînd o saltea subţire. Nu era loc de manevrat între paturi. Băieţii trebuiau să treacă peste paturile celorlalţi pentru a ajunge la al lor. Era o după-amiază caldă de aprilie, dar în dormitoare era tot rece. Băieţii nu aveau lucruri personale. Fiecare avea un pat în care să doarmă şi un cui în care să-şi atîrne cîrpa de vase. La ora 6 seara, băieţii erau încuiaţi în dormitor; uşile nu se deschideau din nou decît a doua zi la 6 dimineaţa. În dormitor nu exista toaletă. Aproape orice saltea pe care am pus mîna era îmbibată de urină.

Orfelinatele erau închise duminica şi în timpul vacanţei de vară; la fel este şi acum. Mulţi dintre copii se duc acasă în timpul vacanţelor. Numai orfanii adevăraţi nu au unde să se ducă şi trebuie să rămînă în cămine. Alţii stau cu o mătuşă sau cu bunicii lor, ori merg cîteva săptămîni la un părinte. Era deosebit de greu pentru copiii din familiile creştine. Oficial, ei nu mai aveau familie. Guvernul îi privase pe părinţii lor de toate drepturile părinteşti. Copiii deveniseră orfani administrativi.

Din punctul de vedere al regimului, acest sistem funcţiona admirabil de bine prin despărţirea copiilor de învăţăturile religioase ale părinţilor lor. În plus, suferinţa pricinuită familiilor servea ca mijloc de a-i intimida pe toţi credincioşii. În final, nu mai conta nici dacă copiii îşi păstrau credinţa şi se alăturau bisericilor după ce plecau din cămine. O dată ce proveneau din internate, slab educaţi şi fără pregătire în vreo meserie, aceşti copii nu aveau nici un viitor.

9

Casa groazei

„Cruzimea vine dintr-o minte netrebnică şi adesea dintr-o inimă laşă".
Lodovico Ariosto

Ca toţi habotnicii, comuniştii nu puteau înţelege de ce oamenii nu erau de acord cu ei. Pentru ei, adevărul era atît de evident, încît a nu-l crede era nebunie. Înarmaţi cu adevărul lor ca unealtă de diagnostic, i-au închis pe disidenţii cei mai încăpăţînaţi în clinici de psihiatrie. Din păcate, profesia de medic a devenit o colaboratoare voluntară şi binevoitoare.

Dintre toate ştiinţele medicale, tratamentul bolilor psihice are istoria cea mai tulbure; chiar şi astăzi are o reputaţie îndoielnică. Modul în care percepem boala psihică este, în mare măsură, responsabilă de lucrul acesta. A te văita de durere din cauza unei răni vizibile este în ordine. A te văita de o durere ascunsă e ceva vrednic de dispreţ sau, mai rău, de luat în rîs. Cei mai mulţi dintre noi ne dăm înapoi din faţa celor cu mintea deranjată. Preferăm să traversăm de cealaltă parte a drumului decît să trecem pe lîngă un biet suflet care se bate cu demonii lui dinăuntru şi încercăm să ignorăm vorbirea fără şir a unei minţi deranjate. Ei sunt nişte proscrişi. Unele culturi străvechi au avut respect pentru o asemenea povară sau durere şi i-au onorat pe cei pe care zeii i-au evidenţiat în felul acesta. În Europa şi în Statele Unite avem tendinţa de a-i ignora pe cei bolnavi psihic; dacă devin o ameninţare pentru ei înşişi şi pentru noi, îi ascundem în instituţii.

Secole de-a rîndul, a suferi de schizofrenie sau a dezvolta o psihoză însemna a fi posedat de diavol sau de demoni. Preoţii băteau drumurile ţării şi practicau exorcismul; colegii lor mai siniştri din Inchiziţie îi încadrau printre proscrişi sau neadaptaţi pe cei care se abăteau de la standardul religios. Ca urmare, mii de femei nenorocite au fost arse de vii ca vrăjitoare între secolele 15 şi 18.

Mult mai devreme, prin 920, califul Bagdadului şi-a dat binecuvîntarea peste primul ospiciu cunoscut în istorie pentru cei deranjaţi mintal, oameni pe care arabii îi considerau a fi „bătuţi de Allah". În Europa a fost nevoie de alţi trei sute de ani pînă ce s-au deschis primele instituţii nedezvoltate. Încătuşaţi şi maltrataţi, cei alienaţi mintal au vegetat în con-

dițiile nenorocite din aceste case de nebuni. Numai spre sfîrșitul secolului 18 a început comunitatea medicală și societatea să înțeleagă că oamenii care sufereau de o boală psihică erau tot oameni; ei meritau un tratament omenos.

De-a lungul anilor, tot mai mulți pacienți au fost eliberați de cătușele lor sau scoși din închisorile obișnuite și dați în grija unor instituții speciale. Acesta s-a dovedit a fi un proces încet, plin de căderi și dări înapoi. Începînd cu 1840, Dorothea Dix, o profesoară, a început să ducă o campanie împotriva practicii de a-i închide pe bolnavii psihici în închisori obișnuite. Eforturile ei au dus la reforme pe scară largă. Actualmente, după o reorganizare greșită a spitalelor noastre de psihiatrie și cu fonduri insuficiente de a-i ajuta pe cei aflați în nevoie, cei deranjați mintal sunt înapoi în închisoare. Ei nu au altă alternativă decît să rătăcească pe străzile orașelor noastre. Mii sunt culeși de poliție și puși după gratii pentru o perioadă de timp, pînă ce se reia ciclul.

Majoritatea medicilor din clinicile de psihiatrie au încercat să facă tot ce pot ca să-i ajute pe pacienți; totuși, unii au arătat puțin respect pentru suferința lor. Ca să-i supună pe cei violenți și să-i normalizeze pe cei cu comportări bizare, au făcut cu dezinvoltură experiențe pe seama lor. Una dintre cele mai recente și, nu pot spune altfel, mai nebune idei a ajuns să se împrăștie numai pe la jumătatea anilor 50, după ce a fost accesibilă terapia cu medicamente. În efortul de a-i face pe pacienți mai docili, doi medici portughezi au pus la punct în 1935 o procedură pe care au numit-o lobotomie. Ea a devenit o pasiune psihiatrică care a cucerit lumea, inclusiv Statele Unite. În esență, cei doi medici au făcut cu sfredelul două găuri în craniul pacienților pentru a reteza nervii din lobii frontali. Mai tîrziu, alți medici au pretins că au perfecționat practica; au forțat un instrument asemănător unui piolet să intre prin orbită în creier, avînd în final cam același rezultat. Pacienții erau vindecați în sensul că-și pierdeau orice sentiment, vitalitate și putere de rațiune. Sunt sigură că deveneau perfect docili.

În timp ce bolnavii psihici din Occident au suferit din cauza aroganței ocazionale a celor care îi tratau, Estul a descoperit psihiatria ca mijloc de control pe linie politică și de opresiune. Transformarea psihiatriei sovietice într-o unealtă a terorii are multe piese la dosar. Suferința din spatele acestor dosare este inimaginabilă. Deși clinicile de psihiatrie din Vest nu sunt cu siguranță niște locuri vesele, cele din Est s-au apropiat de iad cît de mult este posibil în această lume. Mi-am făcut o idee despre cît de rea

este situația în 1997, anul în care am început să scriu această carte. La începutul lui martie vizitam orașul Sibiu, acolo unde își are sediul în România organizația noastră.

Vreau să fac o paranteză. Obiectivul lucrării noastre în România a fost acela de a-i ajuta pe copiii din orfelinate. Cei mai mulți dintre ei au fost abandonați de părinți. Deoarece sunt sub tutela statului, sunt aduși în cămine de copii. Ca în majoritatea țărilor din Est, copiii din căminele românești sunt clasificați în trei grupe și duși în trei tipuri diferite de instituții, în funcție de această etichetare. Cei considerați normali merg în cele mai bune cămine. A doua categorie constă din ceea ce în România se numește *retardați*, copii greoi la minte. În loc să li se dea consilierea de care au nevoie, acești copii primesc mai puțină atenție, trăiesc în condiții mai grele și primesc o educație sporadică, cu mai puțină pregătire pentru viață după ce părăsesc căminul. A treia și cea mai tristă categorie sunt *irecuperabilii*, un cuvînt folosit de autorități pentru a eticheta niște copii care li se pare că sunt fără speranță de îndreptare. Acești copii sunt duși în clinici de psihiatrie unde stau pînă mor.

Eticheta care i se dă unui copil este în mare măsură un proces arbitrar. Contează foarte mult pentru viața copilului dacă un băiețel sau o fetiță este agitat și gălăgios, sau doar nesimpatizat de directorul instituției. Iar dacă băiețelul ori fetița continuă să se poarte nepotrivit, copilul devine *irecuperabil*, ceea ce echivalează cu un bilet de drum spre o clinică de psihiatrie.

Nu voi uita niciodată scena pe care am văzut-o într-un orfelinat din Moldova, la cîteva luni după vizita mea în România. Vorbeam cu o fetiță foarte frumoasă cînd ne-a ajuns din urmă directoarea instituției. Ignorînd prezența copilului, ea mi-a spus pe șleau că fata era *irecuperabilă*. Mi s-a frînt inima cînd am văzut fața fetiței. Era pur și simplu abătută. Dintr-o dată, ardoarea și energia pe care le arătase mai devreme au dispărut, lăsînd loc tristeții. Fetița știa la fel de bine ca mine că tocmai fusese condamnată la o viață pe care o va petrece într-o clinică de psihiatrie.

Va sfîrși în cele din urmă într-un loc foarte asemănător cu cel pe care l-am vizitat în afara Sibiului. Zidurile fărîmițate stau lîngă un rîu cu apa întunecată. Înăuntru, pereții sunt acoperiți cu pete de igrasie. Directoarea, o doctoriță tînără generalistă, fără pregătire de specialitate în psihiatrie, a dat din umeri cînd am întrebat-o despre condiții. Practic, ea nu primea deloc bani de la guvern, nici măcar pentru mîncarea pacienților.

Cu excepția celor mai mici, copiii trăiesc împreună cu niște adulți care

au tulburări mintale grave. Majoritatea timpului, ei stau în pat. Pentru a ușura munca personalului, cei care nu-și pot ține sub control funcțiile corpului sunt ținuți goi, expuși celorlalți pacienți și vizitatorilor. Neglijența și absența oricărei terapii cît de cît adecvate au transformat niște pacienți altminteri sănătoși în infirmi care nu-și pot părăsi paturile. 23 de ore pe zi, pacienții stau în camerele lor. Cei care mai pot încă umbla au la dispoziție o oră ca să se plimbe de colo-colo pe coridoarele întunecoase și neîncălzite. În clipa în care m-au văzut copiii, s-au agățat de mine. Nu voi uita niciodată rugămințile lor: „Ia-mă cu tine. Te rog, ia-mă cu tine". Mai tîrziu am aflat că instituția din Sibiu este un exemplu foarte obișnuit de spital de psihiatrie. Multe sunt însă și mai rele. Într-o clinică de psihiatrie din partea de nord a Moldovei, geamurile s-au spart în dormitor în timpul iernii. Personalul a mutat pacienții în labirintul coridoarelor întunecoase. Ei susțineau că nu pot urmări tot ce fac pacienții, dar eu cred că nici nu încearcă de fapt să facă lucrul acesta. Doi pacienți s-au tîrît pînă în cele mai întunecoase colțuri ale coridorului, unde au murit de frig.

Toți și-au întors spatele pensionarilor acestor instituții, chiar și creștinii. Am încercat să-l conving pe ghidul meu creștin să-i motiveze pe voluntarii din biserica lui să viziteze pacienții și să cînte cu ei, așa cum fac în căminele normale de copii. Dar nici o forță de pe pămînt nu-l putea readuce în acest loc de mizerie omenească.

Acestea sunt instituțiile regimurilor comuniste folosite pentru creștinii care au refuzat să retracteze, credincioși ca Ana Vasilievna Certkova.[85] În 1973, ea a fost arestată pentru mărturisirea credinței. Ana a primit cea mai rea condamnare posibil, și anume internarea pe o perioadă nedefinită într-un spital special de psihiatrie din Taşkent.

În emisfera sovietică, instituțiile psihiatrice au fost împărțite în două categorii, normale și speciale. Spitalele normale de psihiatrie erau sub autoritatea Ministerului Sănătății și deservea comunitățile, dar spitalele speciale de psihiatrie erau conduse de Ministerul Afacerilor Interne, MVD-urilor, acestea fiind inițialele numelui rusesc al acestor spitale, li s-au încredințat atribuții pe linie de poliție și închisori. Astfel, spitalele speciale au devenit parte a sistemului penitenciarelor și serveau ca instrumente de pedepsire și teroare. Spitalele speciale erau locul final de reținere a ucigașilor în serie și a altor nebuni periculoși; ei erau ținuți alături de credincioși și disidenți politici.

Șase ani după ce Ana a dispărut în casa groazei, niște membri ai bisericii sale au reușit să scoată pe ascuns din țară o scrisoare.[86] În ea, ei

de primul locul în care se ofilea încă Ana ca fiind un infern din beton armat cu garduri de sîrmă ghimpată, sîrma cea mai de sus fiind electrificată, şi cu soldaţi care patrulau. Femeile erau încuiate în dormitoare. Dacă doreau să folosească baia, trebuiau să ciocănească la uşă. Dacă ciocăneau prea tare, gardienele le pedepseau; dacă băteau prea încet, nu erau auzite.

Aceste lucruri sunt confirmate de Mihail Kukobaka. În memoriile sale, activistul politic ne furnizează o descriere plină de viaţă a spitalului special de psihiatrie Sîciovka.[87]

„Primul lucru care m-a izbit au fost gardienii cu mitraliere din foişoare, bariere protectoare, o fîşie de teren arat de jur împrejurul perimetrului, gard de sîrmă ghimpată cu sistem de alarmă, gratii la ferestre. Halal spital!... În saloane (sau, mai corect, în celule), pacienţii merg de colo-colo în halate lungi. Pantaloni primesc doar cei care lucrează în ateliere şi la alte munci. După ce se întorc în secţie, pacienţilor li se iau hainele. Nu li se permite să aibă ţigări, pixuri sau stilouri, plicuri, nici măcar hîrtie curată. Dacă pacientul are nevoie să scrie o scrisoare, trebuie să ceară permisiune, şi atunci i se dă o bucată de hîrtie şi un plic (aceasta, desigur, dacă are bani în contul din spital pentru a le plăti). Scrisorile sunt scrise numai în prezenţa personalului. Asemenea limitări nu sunt legate în nici un fel de condiţiile psihiatrice ale pacienţilor-deţinuţi, nici de vreo preocupare oarecare pentru sănătatea lor. În ateliere, aceşti ‚pacienţi' lucrează cu maşini electrice de cusut, cu maşini care fabrică cuie; ei folosesc ciocane, ferăstraie, securi şi alte unelte tăietoare".

De fapt, ca şi în Gulag, se abuzează de pacienţii-deţinuţi pentru munca sistematică de sclav care a susţinut o bună parte din economia sovietică (şi încă susţine economia chineză). Nu este nimic rău în ateliere. Multe clinici de psihiatrie din Occident le folosesc pentru valoarea lor terapeutică. Atelierele care vînd bunuri şi servicii veghează ca pacienţii să aibă o parte din cîştig. Fiecare ban cîştigat are un efect terapeutic; pacienţii dobîndesc astfel încredere de sine. Dar atelierele ca cele din Sîciovka erau unele în care munca era extenuantă şi prost plătită. Kukobaka scrie:

„Aşa-zisa ‚terapie prin muncă' s-a dovedit a fi o întreprindere profitabilă pentru autorităţi. Maşinile erau aşezate fără să se ţină seama de norme sanitare sau de aglomeraţie. Singura ventilaţie era făcută printr-o serie de gemulcţe. Pacienţii sunt constrînşi, direct sau indirect, să lucreze de dimineaţă pînă seara. Se subînţelege că, formal, este pe bază de voluntariat. Dar să încerce cineva să nu se ducă! Imediat, vor descoperi în el o ‚schimbare a stării', va fi torturat prin tot felul de injecţii, bătut la cap de

oameni de pază care sunt tot deținuți, etc. Deosebit de răspîndită este folosirea datei eliberării ca șantaj, întrucît perioada de detenție nu este definită și, astfel, depinde de voința autorităților".

Toți oamenii de pază din spitalele speciale erau deținuți pe termen lung; lor li s-a încredințat îndatorirea deosebit de detestată a muncii în spitalele de psihiatrie. Sidney Bloch și Peter Reddaway, printre cei mai renumiți experți în abuzul psihiatric din Uniunea Sovietică, scriu despre ei:[88]

„Sentința medie a omului de pază este între doi și cinci ani, și el își petrece timpul în spitalul special de psihiatrie pînă ce este... mutat pentru purtare bună într-o situație mai favorabilă". Și ei continuă: „O mare parte din munca lui rămîne nesupravegheată și neverificată. Lucrul acesta este foarte important, deoarece omul de pază are cel mai frecvent contact cu pacienții, păzindu-i, ținîndu-i pentru a li se face injecții, însoțindu-i în curte pentru plimbare". Această curte, în cazul Anei, era un pătrat mic de beton fără copaci sau tufe, închis de un gard înalt de 5 metri.

„De aceea, în mod paradoxal", continuă Bloch și Reddaway, „o persoană cel mai puțin potrivită pentru terapie petrece mai mult timp cu pacientul decît oricine altcineva din personalul spitalului. Frustrările omului de pază, situația propriei sale detenții, mîncarea slabă, toate acestea încurajează corupția. El cere mîncare și îmbrăcăminte de la ei. În schimb, le permite un mers în plus la toaletă sau o rație în plus de țigări".

Viața într-un spital normal de psihiatrie nu era cu mult mai bună. În 1972, un tînăr disident politic, Andrei Dubrov, a ajuns în spitalul de psihiatrie din Moscova pentru că a publicat articole *Samizdat*.[89]

„Bărbați goi stau pe paturi, legați de ele, zvîrcolindu-se în convulsii, scoțînd urlete sălbatice. Din cînd în cînd vine un planton și le dă o lovitură puternică în stomac. Tac un timp din cauza durerii teribile, doar gem, apoi reîncep să urle. De dimineață pînă seara, aproape toți sunt injectați cu mai multe doze de aminazină... În salon miroase îngrozitor de urît: pacienții își fac nevoile pe paturile de care sunt legați... Este interzis să iasă pe coridor, precum și să umble de colo-colo prin salon. Fiecare trebuie să stea culcat pe patul lui".

După ce descrierea făcută de el a fost publicată în Occident, autoritățile l-au mutat pe Dubrov în alt salon. Acolo nu era cu mult mai bine. „Pacienții erau treziți la șapte. Răsuna strigătul strident al infirmierei: ‚Haideți să vă luați aminazina'. Se forma o coadă lungă de pacienți. La nouă venea micul dejun. Mîncarea era dezgustătoare: de obicei ovăz fiert în lapte

la micul dejun, la prînz şi la cină... ‚Tratamentul', cel puţin în această secţie, era doar de două feluri: injecţii cu aminazină şi legarea pacienţilor de încheieturi, picioare şi chiar piept de patul lor. Mulţi erau ţinuţi în această poziţie timp de cinci sau zece zile".

După două săptămîni, Dubrov a ieşit din spital şi a emigrat în final la Viena.

În timp ce internarea într-un spital normal de psihiatrie dura săptămîni sau luni, cei aruncaţi în clinici speciale stăteau ani de zile. Cei închişi în spitale speciale trebuiau să stea mai mult şi să sufere mult mai îngrozitor. În scrisoarea lor, membrii bisericii Anei au afirmat: „Dacă vorbeşti prea mult primeşti o injecţie cu sulfalazină". Cu decenii în urmă, s-a renunţat la această formă de sulf purificat ca fiind un medicament important. Nu numai că sulfalazina nu avea nici o valoare terapeutică, dar avea puternice efecte secundare, printre care durere arzătoare şi febră mare. În ochii acestei psihiatrii demente, această substanţă era ideală ca pedeapsă.

Sulfalazina nu era nicidecum singurul produs farmaceutic folosit ca „bîtă" chimică pentru a-i aduce la supunere pe pacienţi. În cazul tuturor numeroaselor substanţe disponibile astăzi în tratarea bolilor psihice, dozarea corectă este decisivă. Toate au efecte secundare care se amplifică dacă se creşte doza. Toate ar trebui să fie administrate numai din raţiuni terapeutice. Dar în spitalele sovietice de psihiatrie nu juca un rol prea mare nici doza, nici efectul terapeutic. Pacienţii primeau doze mari, indiferent de necesităţile lor medicale. După cum am văzut, doctorii injectau frecvent aminazină. Această substanţă, mai bine cunoscută în Statele Unite sub numele de torazină, este un tranchilizant puternic. În doze mari are efect asupra creierului, întrerupînd coordonarea şi mişcările corpului. Oamenii încep să tremure; mai întîi, buzele şi limba se mişcă incontrolabil, apoi faţa începe să se contracteze. Unele părţi ale corpului se scutură, în timp ce altele sunt rigide. Mişcările devin încete şi dezorientate. Dacă se continuă suficient de mult administrarea, efectele secundare ale substanţei pot duce la vătămări permanente.

Aceasta i s-a întîmplat lui Ivan Lazuta.[90] Acest creştin din Bielorusia a fost arestat în 1970 şi internat într-o clinică de psihiatrie, în cazul lui un spital normal. La prima lui întîlnire cu psihiatrul, Ivan a întrebat: „Ce s-ar întîmpla dacă aş renunţa la credinţa mea în Dumnezeu şi nu m-aş mai duce la biserică?"

Psihiatrul n-a ezitat nici o secundă: „Te-am externa imediat". Dar pentru că Ivan n-a renunţat, doctorul a prescris o cură de injecţii cu insulină.

După tratament, el a întrebat: „Ei bine, Lazuta, tot mai crezi în Dumnezeu?"

„Da", a răspuns Ivan. Doctorul i-a spus: „O să te tratăm şi o să te descotorosim de fanatismul tău". Psihiatrul a făcut probabil treabă bună, pentru că, mai tîrziu, nişte membri din biserica lui Ivan au scris: „I s-au prescris tratamente noi, şi ca urmare sănătatea fratelui nostru s-a înrăutăţit foarte mult. Braţele au început să i se umfle şi toate încheieturile au început să-l doară. De la 18 mai, fratele nostru nu mai poate coborî din pat din cauza bolii şi nu mai poate umbla fără ajutor".

Deşi Ivan Lazuta n-a ajuns în titlurile de pe prima pagină a ziarelor din presa occidentală, alţi creştini au ajuns. După eliberarea lui din clinica de psihiatrie, Ghenadi Şimanov, un creştin ortodox, a scris *Note din Casa Roşie*, o mărturie personală care va duce la indignarea Occidentului privind maltratarea făcută de sovietici în spitale de psihiatrie.[91] Cînd Ghenadi a ajuns în spitalul de psihiatrie Kaşcenko din Moscova în 1968, era pentru a doua oară că trecea prin această încercare grea. Ghenadi ştia deja din prima sa internare că psihiatrii sovietici considerau experienţa lui religioasă a fi rădăcina aşa-ziselor lui probleme. Ei i-au spus: „Religiozitatea ta este o boală, te vom trata şi nu vei pleca de aici pînă nu te vom vindeca de ea". În timpul primei lui spitalizări, Ghenadi a fost tratat cu insulină pentru a-l vindeca de o convertire religioasă survenită în 1962. Nu e de mirare, tratamentul n-a reuşit. Acum, şase ani mai tîrziu, a fost condamnat să se interneze din nou în spital, doar pentru cîteva zile.

Psihiatrii din clinica Kaşcenko, fără să vrea, l-au făcut să întrezărească starea mintală a psihiatriei sovietice. „Vezi, Ghenadi Mihailovici", şi-au dat ei aere, „tot ce ne-ai spus ne confirmă părerea că boala stă la rădăcina convertirii dumitale. Desigur, nu poţi să înţelegi lucrul acesta, dar trebuie să ai încredere în noi, pentru că suntem specialişti".

Era aceeaşi placă pe care o auziseră şi alţi credincioşi de la doctorii lor. Iuri Belov, de exemplu, fusese şi el internat într-un spital special de psihiatrie, şi anume la Sîciovka. Acolo, psihiatrul l-a asigurat pe Belov că nu suferă de nici o boală. Dar, „credem că convingerile tale religioase sunt patologice, şi de aceea te vom trata".

În cazul lui Ghenadi, psihiatrii au mai adăugat un motiv pentru acţiunile lor: „Religia poate fi comparativ nedăunătoare dacă este în descreştere, dacă este pe cale de dispariţie... Dar dacă se întoarce la atac, dacă cîştigă tot mai mulţi adepţi, atunci este un fenomen periculos din punct de vedere social... Noi construim socialismul, îi educăm pe oameni să fie

din ce în ce mai conştienţi din punct de vedere social, şi tu îi corupi".

Când Ghenadi a protestat că n-a făcut nimic rău, doctorii l-au dojenit: „Poate că n-ai depăşit cadrul legii. Dar ce importanţă are: De fapt, tu produci totuşi daune regimului existent prin aducerea înapoi la Biserică a oilor rătăcite. Şi, ştii şi tu, Ghena, că acest regim este destul de strict... şi nu va tolera o asemenea activitate. Aici vorbeşti despre legi. Nu-ţi dai seama că Comitetul Securităţii de Stat (KGB) nu dă doi bani pe legi?"

În final, ei i-au arătat lui Ghenadi care era evaluarea lor ca experţi: „Ai devenit o persoană periculoasă pentru societate. Trebuie să te tratăm un pic... în interesul societăţii... precum şi în propriul tău interes, desigur".

El a fost tratat un pic. După patru săptămîni în spitalul Kaşcenko, Ghenadi a intrat într-o grevă a foamei de trei zile care a dus în final la eliberarea sa.

Nu toţi medicii au fost de acord cu această parodie a ştiinţei medicale. Maltratarea prin psihiatrie era motivată de accentul oficial pus pe binele mai mare al societăţii în detrimentul binelui individului. Fiecare medic ştia din zilele studenţiei că statul aştepta de la ei să joace un rol în construirea imperiului comunist. Ca parte a jurămîntului lor, medicii sovietici promiteau: „În toate acţiunile mele să fiu călăuzit de principiile moralei comuniste şi să ţin minte înalta chemare a medicului sovietic şi responsabilitatea mea faţă de poporul şi statul sovietic".

Autorităţile interpretau acest jurămînt în mare parte ca o confirmare că interesele statului sunt suverane. Totuşi, unii psihiatri au refuzat să pună considerentele politice mai presus de responsabilităţile lor faţă de oameni. Dr. Semion Gluzman,[92] un tînăr psihiatru din Kiev, a refuzat un post la un spital special de psihiatrie. El ştia că acolo sunt tratate persoane sănătoase din cauză că opiniile lor nu coincideau cu linia partidului. În 1971, Dr. Gluzman a pus un diagnostic alternativ privind generalul Piotr Grigorenko, în care a respins constatarea oficială că Grigorenko era bolnav psihic. Aceasta a dus la o reacţie rapidă şi dură. Dr. Gluzman a fost declarat vinovat de agitaţie şi propagandă antisovietică şi condamnat la şapte ani într-o colonie de muncă corecţională cu regim strict, urmaţi de trei ani de exil intern. Dar Dr. Gluzman n-a fost redus la tăcere chiar aşa uşor. În celula din Lagărul Politic Perm, Dr. Gluzman a reuşit să scrie cu un alt deţinut un *Manual de psihiatrie pentru disidenţi* care le dădea acestora instrucţiuni privind modul de a acţiona cînd sunt aduşi în faţa unei comisii de psihiatri.[93]

Cazul care l-a adus pe Dr. Gluzman în lagărul de deţinuţi din munţii

Urali a stîrnit proteste la începutul anilor 70 din cauza staturii personajului principal, Piotr Grigorenko.[94] El a servit ca general-maior în armată şi a fost recunoscut ca unul dintre cei mai formidabili oameni de ştiinţă din Uniunea Sovietică în domeniul militar. Complet dezgustat de ceea ce a văzut în politică, generalul Grigorenko a fondat *Grupul pentru lupta de reînviere a leninismului.*

În cartea lor *Russia's Political Hospitals*, Bloch şi Reddaway estimează că circa 15 la sută din oamenii sănătoşi mintal aflaţi în clinicile de psihiatrie sovietice erau disidenţi religioşi. Alţii erau disidenţi politici. Deoarece disidenţa religioasă fusese deja transformată cu succes într-o infracţiune, mai puţini credincioşi ajungeau în spitale de psihiatrie decît disidenţii politici. Oamenii care se închină pot fi închişi în mod legal. Era mult mai greu cu disidenţii politici, mai ales dacă se întîmpla să fie comunişti. Generalul Grigorenko era în mod limpede un comunist cu rezultate impecabile. În timp ce Codul Penal putea condamna pe cineva pentru conducerea unei şcoli duminicale, cu siguranţă că nu putea arunca în închisoare o persoană pentru că dorea să reînvie leninismul, baza ideologică a Uniunii Sovietice. Soluţia rapidă şi murdară a fost aceea de a-l declara nebun pe general.

Estimările făcute de Bloc şi Reddaway pot de fapt să fie prea mici, mai ales dacă luăm în considerare amintirile Nataliei Gorbanevskaia.[95] Renumita poetă a dat de necaz cînd a luat parte la o demonstraţie din Piaţa Roşie în Moscova, unde ea şi alte şase persoane au protestat în tăcere împotriva ocupării Cehoslovaciei în 1968. Mult mai tîrziu, după ce Natalia a reuşit să emigreze, şi-a adus aminte de „groaza insurmontabilă" din clinica de psihiatrie. Jumătate dintre pacientele din salonul femeilor erau ucigaşe. „Cincisprezece eram deţinuţi politici, şi jumătate din cei de acolo erau din cauza convingerilor religioase".

Ca şi tovarăşii lor de suferinţă profani, credincioşii care se ofileau în instituţiile de psihiatrie duceau lipsă de mijloace legale pentru a face recurs. Aleksandr Iankovici a încercat. Din celula aflată în spitalul de psihiatrie din Kaiuga, el a scris procurorului public:[96]

„Tratamentul care mi-a fost prescris produce efecte contrare. Am febră mare. Viteza pulsului s-a triplat. Presiunea sanguină este în creştere. Am hemoragii nazale, o bătaie puternică în tîmple şi în cap şi o durere acută în inimă. Şi aceşti servitori ai ştiinţelor medicale cu diplomă continuă să-mi dea injecţii. Pentru ce sunt pedepsit? Şi de ce este acesta al patrulea an de cînd sunt aici? Nu mi se poate atribui nici un act criminal (nici nu

mi-a fost), și pe deasupra m-au făcut să fiu în mod legal bolnav psihic. Sunt privat de întîlniri cu cunoștințele, prietenii, frații și surorile mele în Domnul. Care sunt măsurile legale și motivele pentru acest act? Vă rog să-mi dați o explicație pe baza legii". N-a primit niciodată vreuna.

Centrul unei asemenea psihiatrii politizate era comisia Serbsky din Moscova. Ea opera sub controlul MVD, și comisia ei de psihiatri devenise un instrument voluntar al regimului pentru a le da disidenților diferite diagnostice, ca apoi să-i facă să tacă. În cazul generalului, comisia Serbsky a conchis după cinci săptămîni că el suferea de o „boală psihică în forma unei evoluții paranoide a personalității ce include iluzii, combinate cu primele semne de arterioscleroză cerebrală". Doctorii l-au declarat iresponsabil și avînd nevoie de un tratament obligatoriu într-un spital special de psihiatrie. Ei au pretins că „starea lui psihică era caracterizată de prezența unor idei reformiste, mai ales pentru reorganizarea aparatului de stat".

Grigorenko a petrecut patru ani în instituții de psihiatrie. Soția lui s-a luptat neobosit pentru eliberarea lui, alertînd mass-media internațională și organizația Amnesty International privind situația grea a soțului ei. Parțial ca rezultat al campaniei ei, eminentul fizician Andrei Zaharov a făcut apel la Nixon și Brejnev în ajunul vizitei lui Nixon la Moscova în 1974 pentru eliberarea lui. Cu cîteva săptămîni înainte de venirea lui Nixon la Moscova, Grigorenko a ieșit pe poarta clinicii de psihiatrie. Grigorenko, avînd 67 de ani pe atunci, a spus ziariștilor care-l așteptau că are nevoie de odihnă. KGB-ul a fost de acord cu aceasta. Ei o chemaseră deja pe soția generalului, Zenaida, și i-au spus să-l ducă la țară, departe de ziariștii străini. Generalul s-a folosit de șederea lui și a reînceput activitatea de disidență. Printre altele, a fondat o grupare cetățenească pentru a urmări încălcările drepturilor omului după ce guvernul sovietic a semnat acordul din Helsinki în 1975.

Acest acord a adus Uniunea Sovietică în prim-planul inspecției atente internaționale. De acum, autoritățile trebuiau să fie mai precaute. Acumularea de informații strînse despre indivizi sau grupuri a avut ca rezultat condamnarea unanimă a Uniunii Sovietice pentru folosirea greșită a spitalelor. Psihiatri recunoscuți pe plan mondial, precum profesorul german Walter von Bayer, au dat greutate acestor acuzații. Ei au cerut din partea autorităților „să împiedice abuzul psihiatriei judiciare" și și-au îndemnat colegii „să ridice voci critice și acuzatoare de avertizare mai puternică și mai tare ca pînă acum".[97]

Oficial, Uniunea Sovietică a negat vreun delict. Psihiatrii care au luat parte la conferințe internaționale au fost instruiți să respingă orice reproș. Pentru a-și înăbuși conștiința de medic, doctorii sovietici inventaseră un nou tip de schizofrenie în care intrau toți disidenții. Sub conducerea celui mai respectat psihiatru din Rusia de pe timpul acela, Dr. A.V. Snejnevsky, oamenii de știință au venit cu un mod diferit de clasificare a schizofreniei față de colegii lor din Occident. Sistemul lor permitea includerea a ceea ce pretindeau a fi o formă mai blîndă a bolii, schizofrenia latentă, care nu avea nevoie de simptome psihotice, ci doar schimbări de personalitate. Cu siguranță că aici se încadra o persoană care făcea o experiență religioasă. O dată ce a primit diagnosticul de schizofrenie, pacientul urma să poarte toată viața stigmatul unei boli psihice. Doctorii considerau că schizofrenia este o boală incurabilă. Singurul lucru de care țineau cont era o formă periodică a bolii care permitea pacientului să revină la comportarea normală, schizofrenia așteptînd în culise, gata să devină activă în orice moment.

Schizofrenia nesimptomatică a dus la dialoguri absurde, ca cele din procesul Olgăi Iofe care distribuise publicații *Samizdat*. Institutul Serbsky i-a pus diagnosticul de schizofrenie latentă. La proces, avocatul care o apăra l-a întrebat pe Dr. Martinenko, președintele secției de diagnosticare psihiatrică:[98] „Ce fel de teste fiziologice au fost făcute pentru a se stabili că ea suferă de o boală?"

Doctorul a răspuns: „Asemenea teste fiziologice sunt realizate pe oricine, fără excepție. Absența simptomelor unei boli nu poate dovedi absența bolii însăși". Iar mai tîrziu, cînd a fost confruntat cu exemple de comportare perfect normală a Olgăi Iofe, doctorul a adăugat: „Prezența acestei forme de schizofrenii nu presupune schimbări în personalitate care pot fi observate de alții".

În raportul ei, Amnesty International afirmă: „În ciuda absenței la domnișoara Iofe a unor simptome evidente de boală psihică și în ciuda absenței oricărui indiciu că comportamentul domnișoarei Iofe ar fi periculos în sens fizic, comisia de psihiatrie a recomandat ca ea să fie trimisă într-un spital special de psihiatrie, adică o instituție desemnată de lege pentru persoane care reprezintă un pericol special pentru societate".

Ca totdeauna, autoritățile au negat și au încercat să justifice fiecare dintre cazurile care au început să apară prin anii 60. Dar, de-a lungul anilor, au început să se acumuleze rapid probele care aduceau tot mai multe dovezi, mai ales o dată cu apariția unei publicații *Samizdat* consacrată

violărilor drepturilor omului. *O cronică a evenimentelor actuale* apărea tot la cîteva luni începînd cu 1968 şi a avut parte de o largă audienţă în Occident. Numărul 15 al *Cronicii* a fost acela care a alertat organizaţia Amnesty International despre cazul Olgăi Iofe.

Conştienţa crescîndă a acestui abuz al psihiatriei a devenit un coşmar al relaţiilor publice pentru cei care transformau psihiatria într-o armă politică. Uniunea Sovietică a suferit o pierdere gravă a rangului, şi la fel s-a întîmplat cu ştiinţa medicală sovietică. Potrivit lui Bloch şi Reddaway: „Bătălia a culminat în cele din urmă cu demisia în ianuarie 1983 a Societăţii Sovietice de Psihiatrie din Asociaţia Mondială de Psihiatrie şi cu repercusiuni însemnate la Congresul Mondial al Asociaţiei şase luni mai tîrziu. Rezultatul a fost o profesie supusă dezbinării şi schismei".[99]

În ciuda protestelor şi a ostracismului profesional, Uniunea Sovietică a continuat să-i interneze pe disidenţi, religioşi sau politici, în clinici de psihiatrie. La o jumătate de an după scandalul de la Asociaţia Mondială de Psihiatrie, un tînăr cîntăreţ rock a primit prima serie de injecţii cu aminazină.[100] Valeri Baranov adunase în jurul lui un grup de muzicieni însufleţiţi de aceleaşi sentimente. Ei cîntau muzică profană la nunţi şi îi electrizau pe nişte tineri credincioşi cu tipul lor de rock creştin ori de cîte ori aveau ocazia să cînte. Valeri devenise deja o voce recunoscută în rockul creştin, nu în ultimul rînd prin piesa lui rock *Trumpet Call* (Chemarea trîmbiţei).

Cam tot pe atunci, gruparea din New York numită *Freedom House*[101] a scris că: „din 1110 deţinuţi politici, 215 – 19 la sută – se aflau închişi în închisori psihiatrice sovietice. Din cei 215 deţinuţi în spitale de psihiatrie, pe baza expertizei făcută în 1983, 132 sunt tot închişi şi s-au adăugat 34 de cazuri noi. Unele persoane au fost închise pentru 10, 15, 20 şi – într-un caz, pentru 37 de ani".

Nu numai Uniunea Sovietică a folosit spitalele de psihiatrie pentru a se descotorosi de disidenţi. În noiembrie 1985, Augustin Navratil,[102] un binecunoscut luptător pentru drepturile omului din Cehoslovacia, a fost arestat pentru că a scris o scrisoare deschisă preşedintelui Cehoslovaciei. El aducea dovezi că, în 1981, poliţia secretă îl asasinase pe preotul Presmysl Coufal. La început, autorităţile l-au acuzat pe Navratil de „instigare", care primea o pedeapsă maximă de cinci ani în închisoare. Dar, la o lună după arestare, autorităţile au decis să evite spectacolul unui proces public şi l-au mutat în clinica de psihiatrie din Kromeriz. În loc să fie audiat într-un tribunal regional, Navratil a fost condamnat la şedere

nedefinită în clinica de psihiatrie.

Din cîte ştiu eu, acest abuz al psihiatriei s-a oprit doar prin prăbuşirea comunismului. Dar, aşa cum am văzut, nişte copii nevinovaţi încă se află din obişnuinţă în spitalele de psihiatrie cu personal necorespunzător şi fonduri absolut insuficiente din fosta Uniunea Sovietică. Nu am de unde să ştiu cîţi dintre copiii abandonaţi şi consideraţi irecuperabili ar putea fi recuperaţi prin consiliere şi terapie, oferindu-li-se o şansă pentru o viaţă împlinită şi fericită. Tot ce ştiu este că, contrar disidenţilor religioşi şi politici, aceşti copii nu au nici un purtător de cuvînt care să le facă publice cazul. Şi, contrar disidenţilor, ei nu sunt surghiuniţi în clinici pentru cîţiva ani, ci au fost condamnaţi pentru toată viaţa.

10

Un fel diferit de război

„Credința este o încredere vie și neclintită, o convingere despre grația lui Dumnezeu atît de sigură, încît cineva mai degrabă ar muri de o mie de ori de dragul ei".
Martin Luther

În 20 iulie 1972, tînărul de 21 de ani Ivan Moiseiev a fost înmormîntat în satul natal Volontirovka din Moldova, pe vremea aceea încă republică a Uniunii Sovietice. Cu optsprezece luni înainte, Ivan fusese luat la armată. Lucrul acesta însemna o înrolare a tinerilor apți din punct de vedere fizic în armatele Europei de Est și ale altor națiuni; așa se face și azi. De obicei, tinerii petreceau doi sau trei ani în serviciul țării lor înainte de a se întoarce în viața civilă. Aceasta dădea regimurilor nu numai o sursă vastă de tineri soldați pentru a-și menține uriașele forțe armate, ci le oferea și ocazia de a-i modela ideologic. Ofițerii nu caută soldați cu personalitate; de fapt, este o însușire pe care încearcă s-o îndepărteze. Așa cum află orice soldat, orele nenumărate de instrucție servesc la transformarea indivizilor în niște unități care mărșăluiesc în același ritm. A fi diferit nu este o trăsătură binevenită într-o lume a conformismului forțat.

În fosta Uniune Sovietică și aliații săi, conformismul se extindea dincolo de instrucția militară. Regimurile puneau accent pe gîndire unitară. În timp ce fiecare armată națională este alimentată de patriotism, armatele din Est cereau mai mult. Ele doreau ca soldații lor să fie puri din punct de vedere ideologic. Fiecare soldat un bun comunist, fiecare bun comunist un soldat.

Majoritatea recruților se asemănau. Ei înghițeau păsatul ideologic și rămîneau pitici. Cei cu convingeri puternice nu puteau. Majoritatea creștinilor erau patrioți. Ei știau că trebuie să-și aducă aportul la apărarea națiunii. Ei mai știau că nu vor să-și compromită creștinismul. Amănuntele privind ceea ce constituia un compromis diferea de la denominațiune la denominațiune, chiar de la creștin la creștin. Unii creștini se considerau pacifiști. Ei detestau violența și refuzau să facă armata, pe care o priveau ca pe un instrument al violenței. Alții realizau că trebuie să-și facă datoria patriotică, dar obiectau la purtarea armelor sau muncii făcute în ziua de sîmbătă. Totuși, majoritatea creștinilor făceau ceea ce făceau și ceilalți

recruți, și anume încercau să se contopească cu ceilalți.

Știm cu toții influența presiunii exercitată de semeni asupra noastră și cît de greu este să-i reziști. Dacă ești diferit, dacă te simți diferit, ai nevoie de toată tăria pentru a rezista ispitei de a-ți compromite căile, de teamă că semenii tăi te vor respinge. Aici este separat grîul de pleavă. O parte a schemei directoare este să-ți prețuiești convingerile mai presus de ceva atît de trecător ca aprobarea semenilor.

Cît timp creștinii au încercat să se conformeze fără să-și compromită credința, au ieșit în relief. Ei nu beau, nu fumau, nu vorbeau urît. În loc de aceasta, se rugau și depuneau mărturie. Chiar și ofițerii care îi urau cel mai mult pe creștini trebuiau să recunoască faptul că soldații creștini își făceau datoria în mod conștiincios și de bunăvoie, chiar dacă li se dădeau cele mai grele sarcini din cauza credinței lor.

Recruții creștini nu au devenit niciodată ca ceilalți. Ținea în mare măsură de comandantul unității cum să reacționeze față de lucrul acesta. Unii au ales să ignore diferențele. Alții au încercat să distrugă cu înverșunare individualitatea creștină. Jurămîntul pe care îl depuneau soldații sovietici la începutul serviciului militar conținea angajamentul că un soldat va lupta pentru țara lui „pînă la ultima lui picătură de sînge și la ultima lui suflare", și că „va fi brav, loial și nu va trăda Uniunea Sovietică". Majoritatea națiunilor cer jurăminte similare pline de patos și patriotism. Bazați pe Scriptură, unii creștini refuzau să depună jurămîntul: „Să nu juraţi, nici pe cer, nici pe pămînt, nici cu vreun alt fel de jurămînt".[103] Alții nu respingeau neapărat jurămîntul de bază, dar obiectau față de modul în care unii comandanți transformau ceremonia de prestare a jurămîntului într-un ritual quasi-religios prin ordinul dat soldaților de a îngenunchea și a săruta steagul. Mai rău, mulți ofițeri au modificat jurămîntul de bază și au inclus o parte în care soldații trebuiau de asemenea să se angajeze să sprijinească și să apere comunismul. Nici un creștin nu putea depune un jurămînt care cerea loialitate față de o ideologie ce susținea ateismul.

Cînd creștinii au refuzat să depună jurămîntul, un număr bun dintre comandanții lor au ales să se uite în altă parte, mai ales atunci cînd sperau să fie promovați. Tulburările puteau să stîrnească o atenție nedorită din partea superiorilor lor. Alți ofițerii au raportat KGB-ului soldații disidenți. În 1983, trei tineri baptiști au refuzat să depună jurămîntul și au primit sentințe de trei ani închisoare. În acel an, trei tineri soldați au ajuns în spitalele de psihiatrie din același motiv.[104] Totuși, majoritatea ofițerilor au făcut din soldații care au refuzat să depună jurămîntul ținta unei mînii

personale.

Tînărul recrut Grigori Cheban a descris momentul într-un raport[105] pe care l-a trimis Şefului Secţiei Militare 537 V.S.O. „4 iulie 1982 a fost ziua de depunere a jurămîntului. Cînd mi-a venit rîndul, am păşit în faţă şi am spus că nu-l pot depune. Locotenentul Dubovski a spus soldatului Ambaian să mă ia şi să facă ce vrea cu mine. Ambaian m-a luat la o parte şi m-a bătut rău. Eram ameţit. După aceea, locotenentul Dubovski a venit şi m-a lovit cu genunchiul în abdomen. Am căzut jos. El a spus soldaţilor să mă ducă la spital". Cheban s-a regăsit în aripa medicală a unităţii. „Am stat acolo pînă a doua zi cînd a venit locotenentul Dubovski şi mi-a spus că dacă nu depun jurămîntul n-o să scap teafăr de acolo; că dacă sunt sănătos acum, va avea el grijă ca să ajung un infirm psihic sau fizic. După aceea mi s-a ordonat să mă duc la biroul locotenentului, unde comandantul de regiment m-a condamnat la cinci zile de închisoare. În închisoare, gura mi-a fost legată cu un prosop şi am fost bătut. Apoi am fost încuiat într-o celulă unde am fost luat în rîs. Ceilalţi deţinuţi mi-au ordonat să dansez, să înjur şi să fumez; m-au lovit peste cap, au turnat apă peste mine, şi aşa mai departe. Apoi, locotenentul Dubovski m-a luat la birourile principale şi mi-a ordonat să depun jurămîntul. A venit locotenentul Pikusa şi mi-a poruncit să semnez. Locotenentul Dubovski a repetat cuvintele pe care mi le-a spus în aripa medicală: ‚Nu vei ieşi teafăr de aici; vei ajunge ori infirm, ori bolnav psihic. Vei sta în închisoarea militară pînă vei depune jurămîntul'".

Ivan Moiseiev[106] a fost nevoit să facă faţă unor greutăţi şi mai mari încă din prima zi de serviciu ca şofer de camion în unitatea 61968 T.

„N-am odihnă, nici zi, nici noapte", a înregistrat el pe o casetă care a ajuns apoi în Occident, „de cincisprezece ori pe zi trimit după mine din secţii diferite ca să mă facă să-mi schimb părerea". Cînd Moiseiev a refuzat să-şi renege credinţa, şurubul a fost strîns tot mai mult. „M-au ţinut flămînd timp de cinci zile, apoi m-au întrebat: ‚Ei, ţi-ai schimbat părerea?" El nu şi-o schimbase.

Hărţuirea lui Moiseiev ar fi putut să devină mai uşoară în timp sau cel puţin să nu fie scăpată de sub control dacă n-ar fi fost un incident care să-l transforme într-o ameninţare ideologică cu care trebuiau să lupte ofiţerii. El a avut loc atunci cînd compania lui Moiseiev a fost chemată să ia parte la una din interminabilele sesiuni politice. Aceste sesiuni erau un produs al vieţii militare din Uniunea Sovietică. Pînă la sfîrşitul celui de-al doilea război mondial, nişte delegaţi pe linie politică erau trimişi în

unităţi pentru a-i urmări pe ofiţeri şi a îndoctrina trupele. O dată cu sfîrşitul războiului a venit demobilizarea, iar cei mai mulţi ofiţeri înrolaţi s-au întors la viaţa civilă. Ca urmare, corpul ofiţerilor era alcătuit din soldaţi profesionişti trecuţi deja prin ciurul corectitudinii politice; ei au devenit cei ce trebuiau să servească trupelor nutreţul ideologic. În cazul lui Moiseiev, comandantul companiei era şi delegat pe linie politică. Totuşi, comandantul nu a apărut în ziua sesiunii politice, aşa că oamenii s-au hotărît să aibă ei o discuţie cu Moiseiev.

„Ce este Dumnezeul tău?" au întrebat ei. Sergentul l-a luat în derîdere pe Moiseiev: „Dacă Dumnezeul tău este atotputernic, să facă să plec mîine acasă".

Toţi soldaţii l-au aprobat: „Da, dacă Dumnezeu îl lasă să plece, atunci vom şti că există un Dumnezeu. Dar, pentru moment, tot ce ne spui tu vor fi nişte basme pentru noi".

Moiseiev ştia la fel de bine ca alţii că cererea de permisie a sergentului fusese refuzată de către comandantul unităţii. „M-am rugat", a scris el părinţilor săi, „şi Domnul mi-a arătat că îmi va asculta rugăciunea. Apoi, întorcîndu-mă spre sergent, i-am spus: ‚Mîine vei pleca în permisie'".

În ziua următoare, un ordin surprinzător dat de generalul aflat în cartierul general din Odessa spunea ca sergentul să plece imediat acasă în permisie. Sergentul, încîntat, şi-a făcut repede bagajul şi s-a grăbit să ajungă la gară. Cînd soldaţii au auzit ce s-a întîmplat, au povestit ofiţerilor cum prezisese Moiseiev lucrul acesta şi cum făcuse Dumnezeu ca sergentul să poată pleca. Imediat, ofiţerii s-au dus după sergent ca să-l oprească.

Ei doreau să-l aducă înapoi şi să anuleze permisia, ca să dovedească astfel că nu există Dumnezeu şi că Moiseiev era doar un visător rupt de realitate. Dar ofiţerii au ajuns prea tîrziu. Trenul sergentului plecase deja. Scrisoarea lui Ivan către părinţii lui spunea restul istoriei:

„Cînd sergentul s-a întors din permisie, în unitate s-a ţinut o adunare generală, unde am fost supus batjocurii şi ameninţărilor pentru predicţia mea şi s-au străduit să facă tărăboi pentru permisie. Dar sergentul s-a ridicat şi a zis: ‚A cui putere a fost aceasta? Acum cred că există un Dumnezeu, pentru că atunci cînd mi-aţi respins cererea de permisie, Dumnezeu a făcut o minune pe care a putut s-o vadă oricine'. Soldaţii au ovaţionat îndelung, dar ofiţerii au plecat ruşinaţi".

Evident, această întorsătură a evenimentelor n-a fost pe placul superiorilor lui Moiseiev. A început tortura. La început, Moiseiev a rămas în unitatea lui. Într-o casetă înregistrată de el în timpul unei permisii scurte,

a afirmat: „Am stat cinci ore pe noapte în zăpadă la minus 25-30 grade Celsius, într-o uniformă de vară, apoi toată noaptea, şi pe urmă mai multe nopţi. Aceasta a durat două săptămîni". Uniforma lui de vară consta din cizme, pantaloni, cămaşă şi şapcă. „În ianuarie 1971", a continuat Moiseiev, „după ce am fost ‚prelucrat' în unitatea militară din oraşul Kerci, m-au pus într-o maşină specială pentru deţinuţi şi m-au trimis la Sverdlosk". El a trebuit să treacă prin cinci tipuri diferite de celule, fiecare dintre ele o cameră de tortură mai rea decît cea anterioară. Prima celulă avea barem un pat îngust pe care se putea întinde. În cea de a doua, mult mai mică, Moiseiev avea numai o bancă pe care să stea. A treia era aşa de mică, încît putea sta numai în picioare; din tavan picura neîncetat peste el apă rece. A patra celulă avea pereţii îngheţaţi, înfrigurîndu-l pînă la oase. Dar cea mai rea cameră de tortură s-a dovedit a fi camera numărul 5.

„M-au băgat într-un costum special de cauciuc şi, umflîndu-l cu aer, mi-au apăsat întregul corp, crescînd treptat presiunea aerului şi spunîndu-mi de fiecare dată: ‚Ei, ori îţi schimbi părerea, ori o să stai aici şapte ani'. Eu le-am spus: ‚Dacă este voia lui Dumnezeu, atunci voi sta aici şapte ani, dar dacă nu, atunci tortura se va termina mîine'. Lucrul acesta a continuat timp de douăsprezece zile, după care m-au adus din nou la Kerci".

Puţinele săptămîni care mai rămîneau din viaţa lui Moiseiev au fost o lungă perioadă de tortură. El ştia că nu va supravieţui. Într-o scrisoare datată în ziua morţii lui, Moiseiev a scris fratelui său Vladimir: „Primeşte această ultimă scrisoare de pe acest pămînt de la cel mai neînsemnat dintre fraţi". În seara acelei zile, 16 iulie 1972, locotenent-colonelul Malsin şi mai mulţi civili l-au dus pe Moiseiev cu maşina la marea Neagră, l-au torturat şi l-au înecat pe ţărm. Locotenent-colonelul Malsin a afirmat mai tîrziu: „Sunt la al şaptelea pachet de ţigări pe ziua de astăzi. Soţia mea a slăbit aproape cinci kilograme pe săptămînă de la experienţele cu moartea lui Moiseiev. Nu mă mai urc în camionul GAZ-69 pe care l-a condus el".

Cînd părinţii lui Moiseiev au venit în oraşul Kerci din Crimeea ca să-i ceară corpul, au primit un sicriu închis. Un căpitan şi un sergent-major i-au însoţit pînă acasă în Moldova pentru înmormîntare. Nimeni n-a crezut varianta oficială a înecării accidentale. Cînd congregaţia a început să deschidă capacul cu un levier, căpitanul şi sergentul-major au bătut rapid în retragere. Ştiau ei de ce. Părinţii îngroziţi şi congregaţia au văzut rămăşiţele pămînteşti ale lui Moiseiev. El fusese înjungheat de şase ori în

zona inimii. Semne negre şi albastre îi desfigurau faţa; ambele laturi ale capului aveau răni şi jupuituri. Pieptul îi era plin de arsuri, iar picioarele şi spatele au dezvăluit semnele profunde ale unei bătăi sălbatice.

În ziua înmormîntării, 19 iulie 1972, cei treizeci şi trei de oameni prezenţi au semnat o notă de protest care dezmintea certificatul oficial de deces şi documenta martiriul lui Ivan Moiseiev cu fotografii înfiorătoare ale corpului său mutilat.

Moiseiev n-a fost primul soldat care a murit pentru credinţa lui, şi nu va fi nici ultimul. Şase ani mai tîrziu, soarta unui alt credincios a ajuns cunoscută în Occident. Victor Sedleţki, fiul în vîrstă de 21 de ani al unei familii creştine dintr-un orăşel în zona Cernăuţi din Ucraina, a fost înmormîntat în 28 iulie 1978.[107] Victor fusese foarte activ în biserica lui înainte de a fi luat la armată. O dată ce a ajuns în Armata Sovietică, şi-a petrecut cea mai mare parte din timpul liber spunînd altor soldaţi despre Cristos. Trei soldaţi din Armata Sovietică au adus corpul într-un sicriu închis, pe care nu avea voie să-l deschidă nimeni. La înmormîntare, soldaţii păzeau sicriul sigilat, dar în ultimul minut, mama lui Victor a refuzat să-i lase să coboare sicriul în mormînt. „Nu pot să îngrop ceea ce nu văd! Ei spun că este fiul meu, dar eu n-am văzut că aşa este". În ciuda protestelor soldaţilor, mama lui Victor şi-a impus voinţa. Unul dintre predicatorii de la serviciul de înmormîntare a ajutat la deschiderea sicriului. Ei au găsit o privelişte înfiorătoare. Craniul lui Victor fusese despicat şi umplut cu cîrpe. Ochii îi fuseseră scoşi din orbite. Degetele de la mîini îi fuseseră tăiate. În jurul gîtului şi pe tot corpul erau răni deschise. Singurul răspuns pe care l-au dat autorităţile la protestele familiei a fost acela de a-l ameninţa pe predicator cu şase ani de închisoare pentru că nu se supusese ordinelor date de soldaţi.

Istorii ca acestea s-au răspîndi ca focul prin toate comunităţile strîns unite de creştini din Uniunea Sovietică şi Europa de Est. De fiecare dată cînd un fiu era luat în armată, mama lui tremura de teamă că soarta lui va fi cea a lui Moiseiev sau Sedleţki. O mamă a scris Ministrului Apărării din Uniunea Sovietică, Ustinov, şi comandantului din Şevcenko:[108]

„Fiul meu Rîtikov îşi satisface serviciul militar în Şevcenko V/unitatea 54061 ‚J'. Eu sunt creştină şi am nouă copii. Pavel, cel mai mare, este şi el creştin. În 2 iulie anul acesta, comandantul unităţii, căpitanul Taranov, l-a chemat la el pe fiul meu, l-a insultat cu înjurături care nu pot fi redate şi a promis să-l dea pe mîna tribunalului, acuzîndu-l de comportare în detrimentul statului sovietic. Locotenentul Posilaev l-a lovit pe fiul meu în

prezenţa căpitanului. În ziua aceea, după rondul de seară, căpitanul Goncearenko, după ce l-a acuzat pe fiul meu de propagandă, i-a promis: ‚Te aranjez eu, Rîtikov'. Acasă am alţi patru fii. Cu ce inimă să-i trimit la armată, cînd întîiul meu născut primeşte atîtea ameninţări, insulte şi bătăi pentru că este creştin? Cer ca actele de violenţă şi ameninţările împotriva fiului meu să fie oprite imediat. Interziceţi comandantului unităţii să permită atacuri similare pentru a evita repetarea unui alt caz de tip Vania Moiseiev. Dacă se mai repetă lucruri similare, fac apel la opinia publică mondială".

Destul de surprinzător, apeluri ca acestea au avut efect, aşa cum a descoperit recrutul Serghei Petrenko.[109] Cu zece zile înainte de Crăciunul din 1981, soldaţii l-au luat din cazarmă şi l-au dus în camera Lenin. După o scurtă discuţie cu ofiţerul, a venit un sergent şi l-a lovit cu toată puterea în plină figură. El i-a ordonat lui Serghei, buimăcit de lovitură, să îngenuncheze în faţa lui, dar Serghei a refuzat. Ca urmare, sergentul l-a bătut şi mai tare. În dimineaţa următoare, faţa lui era de nerecunoscut. Falca îi era aşa de umflată, că nici nu mai putea mînca. Bătăile au continuat pînă în martie 1982, cînd Serghei n-a mai putut rezista şi s-a plîns ofiţerilor superiori. În noaptea următoare a primit o bătaie şi mai mare. Cînd părinţii lui au auzit despre aceasta, au făcut imediat apel la autorităţi. După cîteva zile, comandantul le-a răspuns în scris şi le-a spus că problema fusese rezolvată şi că cei doi ofiţeri implicaţi şi-au cerut scuze lui Serghei.

Între timp, în Uniunea Sovietică, ca şi în Occident, numele Moiseiev a devenit aproape sinonim cu persecuţia în cadrul militar. După ani de zile, o scrisoare ajunsă clandestin în Occident a oferit o privire asupra vieţii familiei Moiseiev. Scrisoarea a venit de la Liudmila Moiseieva, soţia lui Roman Moiseiev, fratele lui Ivan, şi a fost adresată procurorului public şef al Republicii Sovietice Moldova.[110]

„În dimineaţa de 10 octombrie 1983, doar la o săptămînă după ce fusesem externată din spital cu o febră mare ca urmare a naşterii celui de-al treilea copil al nostru, un ofiţer de poliţie a sosit împreună cu un locotenent de la criminalistică. Ei doreau să ştie unde este soţul meu şi locul lui de muncă. Deoarece ştiam din experienţa altor creştini că în asemenea situaţii va urma curînd o arestare, n-am dat nici un răspuns. La 8:30 seara, soţul meu se întorsese de la muncă şi tocmai termina de mîncat, cînd s-a auzit o bătaie puternică în uşă. Poliţistul şi locotenentul se întorseseră. N-am vrut să deschid uşa, dar bătutul lor era aşa de asurzitor şi persistent, încît îmi făceam griji pentru geamul de la uşă, şi în final am deschis.

Cei doi bărbaţi m-au împins la o parte şi au alergat înăuntru, strigîndu-i soţului meu: ‚Eşti arestat!' Soţul şi-a încrucişat mîinile la spate pe scaun, ca ei să nu-l poată apuca imediat, şi locotenentul a strigat furios: ‚O să-ţi zbor creierii!'

Cînd să-l ducă pe soţul meu, am cerut permisiunea să ne rugăm împreună. Ei l-au luat de la mine şi de la copii cu asigurarea că a doua zi îl vor aduce acasă. El a petrecut noaptea într-o celulă din satul Slobozia. În ziua următoare a fost dus cu căruţe la mîini în satul Străşeni. Soţul meu este creştin şi depune mărturie publică de faptul că Domnul Isus este Salvatorul lui. Pentru această mărturie, el este considerat criminal în ţara noastră ateistă. Nici unul dintre răspunsurile dumneavoastră nu mă vor convinge pe mine sau pe prietenii lui că Roman Moiseiev este un criminal, cum n-a fost nici fratele lui ucis, Ivan. După ameninţările rostite de locotenent în timpul arestării soţului meu, fac apel la dumneavoastră în numele copiilor mei să-l lăsaţi pe soţul meu să se întoarcă la mine".

Scrisoarea n-a ajutat. Roman Moiseiev a fost condamnat la doi ani de închisoare pentru organizarea şi conducerea unei întîlniri de tineret.

În timp ce cazurile lui Moiseiev şi Sedleţki sunt exemple de martiriu pe care autorităţile nu le-au putut nega, alte cazuri au fost mai puţin lămurite. Adesea, hărţuirea continuă a unui soldat a fost urmată de moartea lui, dar aceasta putea fi explicată ca fiind urmarea unui accident. Chiar dacă autorităţile reuşeau să scape de responsabilitatea directă pentru moartea unui soldat, cu siguranţă că nu făceau nici un efort de a o împiedica.

Iată de exemplu soarta lui Vasili Fedorovici Druk, ale cărui necazuri au început cînd a refuzat să depună jurămîntul.[111] În ciuda presiunilor neîncetate la care a fost supus ca să renunţe la credinţa lui, superiorii lui au recunoscut în silă serviciul exemplar al lui Vasili, care a primit numeroase distincţii. El a avut şi privilegiul unei călătorii speciale de la Leningrad, unde era cantonată unitatea lui, la familia lui din Moldova. După ce Druk s-a întors în cazarmă, scrisorile trimise de el acasă au devenit tot mai rare. În ultima scrisoare pe care a scris-o Druk, a spus familiei lui că un sergent îl ameninţase cu moartea. După o zi, părinţii lui au primit o telegramă din Leningrad care le spunea că fiul lor murise.

În 13 august 1981 a izbucnit o luptă în unitatea lui Druk între soldaţi ruşi şi uzbeci. Luptele între grupări etnice aveau loc tot mereu. Ca de obicei, comandantul a dat ordin trupelor să se ducă pe terenul pentru instrucţia militară şi acolo le-a ţinut o prelegere despre felul în care dorea să se poarte soldaţii sovietici. El i-a trimis pe soldaţii pedepsiţi să se ducă

înapoi la cazarmă, dar i-a spus lui Druk şi altui soldat, Dimitri Tersin, să se prezinte la birou. Cînd au intrat, maiorul a blocat intrarea şi a ordonat şoferului său: „Lioşa, du-te şi rezolvă problema între cei doi". Lioşa a făcut aşa. A fugit după Vasili şi Dimitri şi l-a înjunghiat pe Vasili în piept. Acesta a urlat de durere. Soldaţii i-au auzit urletul şi au luat-o la fugă spre birou. Au văzut limpede cum scotea Lioşa cuţitul din corpul lui Vasili. Maiorul a strigat: „Fugi, Lioşa!" şi a luat-o şi el la fugă, înspăimîntat de soldaţii mînioşi care alergau spre el. După trei luni, Lioşa a fost judecat pentru omor şi a fost condamnat la şase ani de lagăr în regim strict. Ca motiv, curtea a declarat o relaţie încordată între Lioşa şi Vasili. Nimeni nu ştie ce s-a întîmplat în culisele instanţei judecătoreşti. Părinţilor lui Vasili nu li s-a permis să asiste. Instanţa nici măcar nu i-a interogat pe soldaţii care fuseseră martori la omor.

Nu era nevoie să fii soldat ca să mori ca martir sau să te afli în pericol de moarte. Nikolai Kmara este un caz demonstrativ; am văzut deja cum torţionarii lui i-au smuls limba şi l-au ucis pentru că a refuzat să renunţe la credinţa lui. Totuşi, majoritatea creştinilor au murit fără acest fel de tortură directă. Nu vom şti niciodată cîţi au pierit în închisoare sau în lagărele de muncă printr-o combinaţie de înfometare şi istovire din cauza muncii silnice. Deşi în cazul lor moartea ar putea fi atribuită unor cauze naturale, calea care a dus la acea moarte nu este deloc naturală. Ei au murit ca martiri.

În arhivele mele am zeci de istorii cu soţi care au murit în accidente suspecte sau au dispărut, doar pentru a reapărea în mod misterios, morţi. În 13 septembrie 1975, de exemplu, Ivan Biblenko, un lider baptist, a împrumutat şase ruble de la fiicele lui pentru biletul de autobuz de la Krivoi Rog, Rusia, la Dnepropetrovsk, la o distanţă de 100 kilometri. A fost ultima dată cînd l-au văzut ele pe tatăl lor în vîrstă de 47 de ani. Treisprezece zile mai tîrziu, au primit o telegramă de la Secţia de Neurochirurgie a spitalului Mecinikov din Dnepropetrovsk, care le informa că tatăl lor murise în urmă cu două zile. Potrivit declaraţiei spitalului, Biblenko fusese implicat într-un accident de maşină în ziua cînd intenţiona să ia autobuzul, călătorind pe bancheta din spate a unui taxi pe care nu avea bani să-l ia, în drum spre un sat unde nu intenţiona să ajungă.

Doar cu cîteva luni înainte de moartea sa, Biblenko a fost eliberat din închisoare după ispăşirea unei pedepse de trei ani pentru distribuirea de literatură religioasă. Familia lui n-a acceptat versiunea oficială. Cu cît o analizau mai îndeaproape, cu atît i se vedea mai bine deficienţele. Cînd

au cercetat corpul lui Biblenko, au găsit semne de înţepături pe piele. Pe partea stîngă a capului erau două rînduri de înţepături. Din felul în care erau hainele pătate de sînge s-a dedus că Biblenko era aşezat, ţinîndu-şi în mîini capul rănit, în timp ce sîngele îi curgea pe haină şi pe pantaloni. Ceea ce a tulburat cel mai mult familia a fost faptul că spitalul nu i-a anunţat de internarea lui. Conducerea spitalului le-a oferit o scuză plauzibilă, şi anume că starea lui Biblenko nu-i permitea să le dea adresa. Lucrul acesta era în contrast cu mărturiile vizitatorilor care l-au văzut pe Biblenko stînd în pat, citind o carte şi spunîndu-le cît era de îngrijorat de familia lui. Cînd nişte rude s-au dus la spitalul Mecinikov ca să lămurească aceste discrepanţe şi altele, personalul a refuzat să le primească.

Istoria lui Biblenko este un exemplu tipic. A fost oare un accident combinat cu neglijenţă în spital? Sau a fost ceva mai sinistru, actul final în persecuţia autorizată oficial a unui creştin? Nu numai că istoria lui arată cît de întunecate pot fi detaliile, şi cît de puţin dispuse erau autorităţile să arunce lumină asupra a ceea ce s-a întîmplat cu adevărat, dar mai dezvăluie şi profunda neîncredere pe care o nutreau creştinii faţă de oficialităţi.

Cei care critică Biserica subterană au folosit în avantajul lor această neîncredere. Ori de cîte ori creştinii puneau la îndoială explicaţiile oficiale în privinţa unui deces, erau acuzaţi că devin nişte fanatici paranoici cu zel pentru speculaţii legate de o conspiraţie. Biserica ştia mai bine. Ei puteau arăta spre Kmara, Moiseiev şi mulţi alţii care îşi pierduseră viaţa.

11

„Nu ne uitați“

„Persecuția n-a zdrobit Biserica; puterea n-a făcut-o să dea înapoi; timpul nu i-a slăbit forțele; și lucrul cel mai minunat dintre toate este că maltratarea membrilor ei nu i-a clătinat stabilitatea“.
Horace Bushnell

A fost nevoie de decenii și de istorii înfiorătoare ca cea a lui Moisiev pentru ca starea critică a creștinilor din Est să ajungă la conștiința occidentalilor. Chiar și atunci cînd conștiințele au început să se trezească, persecuția n-a devenit o problemă gravă pentru marele public. Puține cazuri au electrizat publicul, cel mai bun exemplu fiind Georgi Vins și lupta lui pentru libertate. Mass-media, la modul general, a relatat cînd și cînd despre persecuție, dar nu destul de des pentru a o face să fie evidentă. Încă și mai puțin a reușit publicarea de informații în mass-media și indignarea publică să-i forțeze pe politicieni să intre în acțiune. Din nou, cazul lui Georgi Vins este un exemplu excelent, ajutat de faptul că președintele Carter era un creștin evanghelic consacrat.

În puținele ocazii în care congresmenii și senatorii au dus război contra persecuției, eforturile lor au avut rareori un impact durabil, cu siguranță nu suficient pentru a convinge regimurile din Est să-și schimbe obiceiurile. În 1967, cînd România a cerut de la Statele Unite să-i acorde statutul de națiunea cea mai favorizată, îngrijorarea referitoare la încălcarea drepturilor omului n-a răzbătut niciodată în convorbirile la nivel înalt. În cele din urmă, lipsa libertății religioase a debordat în audierile din congres, dar fără prea mult efect. Dictatorul român Ceaușescu arătase semne de independență față de Uniunea Sovietică. Crezînd că dau mîna cu un eventual aliat, Statele Unite i-au acordat acest statut în 1968, aruncînd astfel o ancoră de salvare unuia dintre cele mai crude, mai prosteși și mai corupte regimuri din Europa de Est.[112]

Uneori, îngrijorări legate de încălcarea drepturilor omului au avut cîștig de cauză în fața motivelor politice. În 1982, Casa Reprezentanților din statul Kentucky a votat în unanimitate ca să i se recomande președintelui Reagan și Congresului SUA să anuleze României statutul de națiunea cea mai favorizată. În timpul audierilor de la Capitoll Hill, politicienii din ambele tabere ale spectrului politic, precum senatorul Patrick Moynihan

și senatorul Jesse Helms, au ridicat chestiunea persecuției creștinilor din România. Într-o mișcare evidentă de a îndepărta dezastrul, România l-a eliberat pe Ioan Teodosiu, purtătorul de cuvînt al Comitetului Creștin Român, care fusese acuzat de trădare.[113] Era deja prea tîrziu. România pierduse statutul de națiunea cea mai favorizată.

În general, chestiunea libertății religioase a avut rareori ecouri dincolo de granițele bisericilor. Într-o anumită măsură, acesta a fost rezultatul schismei care a dezbinat Biserica înregistrată de creștinii din Biserica subterană. Bisericile occidentale au rămas la fel de divizate în privința acestei chestiuni ca și cele din Est. Mulți lideri de biserici din Occident n-au luat în serios fantoma persecuției, din cauză că bisericile înregistrate spuneau în esență că totul este în ordine.

Nivelul de informații din Occident varia de la denominațiune la denominațiune. Adventiștii de Ziua a Șaptea, de exemplu, nu aveau biserici înregistrate în Uniunea Sovietică după ce *Uniunea* oficială *a Adventiștilor de Ziua a Șaptea* s-a desființat la sfîrșitul anilor 20. Ei au trecut prin persecuție mai devreme și într-un grad mai mare decît alții, fapt care i-a făcut pe frații lor de credință din Occident mult mai conștienți de situația lor.

Persecutarea altor credințe religioase a avut și mai puține ecouri. În afară de comunitățile evreiești, puțini oameni realizau anvergura și răutatea antisemitismului din imperiul sovietic. Lucrul acesta începuse cu mult timp înainte de ridicarea lui Lenin la putere și a continuat și după demisia lui Gorbaciov în 1991.

În 1995, expoziția *Ostracizații* și-a început turneul în Rusia ca să-i facă pe oameni mai conștienți de lunga istorie a antisemitismului și a le face cunoștință cu modul evreiesc de viață.[114] Lenin obișnuia să numească ideea de cultură evreiască indigenă „Sloganul dușmanilor noștri". Comunistă sau nu, populația părea să fie de acord. În Ucraina, unde trăiau odată 60 la sută dintre evreii ruși, se estimează că în două mii de pogromuri din timpul războiului civil care a bîntuit între 1918 și 1921 au fost uciși o sută de mii de evrei.

Ca și creștinii, evreii au fost martorii distrugerii locurilor lor de închinare și confiscării cărților și obiectelor lor religioase. Autoritățile sovietice au scos în afara legii pînă și învățarea limbii ebraice. În al doilea război mondial, forțele germane au invadat o mare parte din Uniunea Sovietică și Europa de Est. Unități mobile de ucidere, așa-numitele *Einsatzgruppen*, au străbătut orașe și sate, împușcînd populația evreiască și îngropînd-o în morminte comune. Începînd cu 1943, după înfrîngerea de la

Stalingrad, germanii au început să se retragă. Armata Roşie i-a împins înapoi în Germania, anexînd pe drum statele baltice, Polonia şi România, şi închizînd sistematic tot ce mai rămăsese din instituţiile culturii evreieşti. Deşi un număr mare de evrei a luptat pe front, neîncrezătorul Stalin a dat ordin ca zeci de mii să fie deportaţi în lagărele de muncă.

După război, mass-media controlată de stat a ignorat Holocaustul. În schimb, a folosit vechi clişee antisemite pentru a alinia sentimentele publicului la acţiunile oficiale anti-evreieşti. În 1948, Stalin arestase 25 de scriitori evrei de seamă şi îi executase în secret patru ani mai tîrziu în închisoarea din Lubianka. Nu s-ar putea spune că viaţa evreilor s-a ameliorat după moartea lui Stalin. Hruşciov distrusese cimitire evreieşti şi închisese sinagogi, într-un efort continuu de a şterge toate urmele de cultură evreiască. Similară cu trezirea creştinilor în timpul anilor de persecuţie, această presiune i-a motivat pe evrei să-şi redescopere rădăcinile. Tot mai mulţi evrei tineri au început să viziteze sinagogile sau să studieze ebraica în şcoli clandestine.

Dintr-o populaţie de 280 de milioane de oameni trăind în Uniunea Sovietică, 48 de milioane erau musulmani. Aceasta făcea din islamism a doua grupare religioasă ca mărime, depăşită numai de Biserica Ortodoxă Rusă. Din consideraţii politice, autorităţile au ţinut sub observaţie activităţile musulmane. Ele au interzis pelerinajul la Mecca, o lovitură deosebit de dureroasă dată tradiţiei islamice. Republicile musulmane din Caucaz, în particular, au suferit atacuri neîncetate ale oprimării. Dorinţa lor aprigă de independenţă a dus la vărsări de sînge care au izbucnit regulat în timpul dominaţiei sovietice şi care erup şi astăzi, cum arată războiul din Cecenia.[115] După reluarea tulburărilor în anii 40, Stalin a decis să exileze şase naţiuni întregi din Caucaz. Peste un milion de musulmani au fost transportaţi în lagăre speciale din Asia Centrală. Potrivit unor estimări, cel puţin o treime din ei au pierit. Cînd supravieţuitorii au putut să se întoarcă în 1957, cultura lor fusese distrusă şi ţara lor bună fusese dată coloniştilor ruşi. Autorităţile închiseseră, convertiseră sau distruseseră toate cele opt sute de moschei şi patru sute de şcoli religioase. Numai în 1978 au fost de acord sovieticii să redeschidă patruzeci de moschei.

În Albania, o ţară în marea majoritate musulmană, conducătorul comunist Enver Hodja a distrus cu zel neîntrecut orice rămăşiţă de închinare. În timp ce istorii cu atrocităţi comise împotriva creştinilor şi-au găsit drum în Occident, mai puţin cunoscută a fost soarta clericilor şi credincioşilor musulmani. O situaţie similară exista în China cu privire la per-

secutarea minorităților musulmane. Aceasta s-a schimbat doar marginal în 1979, cînd China a declarat o libertate religioasă moderată. Ca și colegii lor creștini, clericilor musulmani li se cere să dea raport privind activitățile lor și cele ale congregației lor și trebuie să ia parte regulat la sesiuni de educare promovate de guvern. „Este nevoie să-i învățăm pe imami (conducători ai rugăciunii în moschei) ce pot și ce nu pot să predice", a declarat un oficial din regiunea predominant musulmană Xinjiang, „există reglementări foarte detaliate care se referă la tot ce pot spune". Rezultatul este previzibil. Același oficial a adăugat: „Activitățile religioase ilegale sunt foarte numeroase".[116]

În Occident se cunosc mai multe despre budism, a patra religie majoră din zona comunistă, ajutată de trezirea interesului pentru tot ce e budist în Europa și Statele Unite. În special Tibetul a atras mințile multor occidentali, în mare parte datorită destinului și personalității lui Dalai Lama.

În China, primul val de purificări ale mănăstirilor budiste a coincis cu *Marele salt înainte* (1958 la 1962), încercarea caraghioasă a lui Mao de a încerca introducerea forțată a industrializării într-o Chină bazată mai ales pe agricultură. Peste noapte, fiecare sat trebuia să-și aibă propriul ei furnal de oțel, iar niște cadre excesiv de zeloase i-au organizat pe țărani în brigăzi de muncitori în salopetă fără să aibă un fir conducător. Această încercare stîngace de modernizare a avut ca urmare o foamete dezastruoasă care a omorît milioane. Călugării care au fugit de persecuție și au încercat să se ascundă în populație au avut puține șanse de supraviețuire.[117]

Foametea a lovit și Tibetul, omorînd zeci de budiști închiși. Persecuția din Tibet s-a dovedit a fi deosebit de aspră, întrucît călugării și călugărițele tibetane s-au opus chinezilor nu numai din motive religioase. Ei s-au luptat cu mult curaj și cu puține resurse pentru libertate de sub asupritorii chinezi, care le-au anexat națiunea în 1951, le-au închis mănăstirile, au distrus structura religioasă care ținea societatea tibetană laolaltă și au început să-i distrugă demografic prin colonizarea unui mare număr de chinezi în Tibet. Lupta lor continuă pînă astăzi.

Cînd era persecuția mai aspră, oponența față de președintele Mao și tipul lui de comunism a avut ca rezultat execuții. Ani Pachen, o călugăriță budistă tibetană care a petrecut 21 de ani în închisorile chinezești, scrie:

„Într-o zi am fost chemate toate în curte. Pe o platformă aflată în fața noastră au fost aduși șase prizonieri. Printre ei era un tînăr *lama* numit Gyalwa Yungdrung. Îl întîlnisem pe dealurile din Naru cînd fugeam și am fost izbită de elocvența și pasiunea lui de a apăra țara noastră. Dar pînă nu

i s-a rostit numele nu mi-am dat seama cine era; faţa lui era numai vînătăi din cauza bătăilor. I s-a spus să stea înaintea noastră, fără să vorbească sau să-şi ridice privirea. Lîngă el stătea un ofiţer. ‚Este un trădător'. Cuvintele era rostite pe un ton gutural. ‚E un spion imperialist. Este o unealtă a forţelor revizioniste'. În timp ce vorbea ofiţerul, Gyalwa Yungdrung şi-a ridicat capul cu greu, şi aruncînd în aer un braţ, a strigat: ‚De-aş putea lua asupra mea suferinţa tuturor prizonierilor! Să trăiască Dalai Lama! Există un Tibet liber!" Ofiţerul a sărit la el şi i-a înfundat o cîrpă în gură. Doi soldaţi s-au dus spre el. Şi-au ridicat puştile. Gyalwa Yungdrung se uita drept înainte. Ochii lui priveau departe. Credeam că-i văd buzele mişcîndu-se în rugăciune. ‚Roagă-te Domnului Budha', am zis eu în şoaptă. Au răsunat două împuşcături. Gyalwa Yungdrung s-a prăbuşit într-o parte. Bucăţi din creier l-au împroşcat pe prizonierul din spatele său. Mi-am închis ochii".[118]

Cît priveşte persecuţia bisericilor din sfera sovietică de influenţă, veştile despre soarta lor au început de timpuriu să apară în Occident. Credincioşii se străduiau să-şi facă cunoscut situaţia în străinătate. Fără să bage în seamă iritarea regimurilor, ei au adunat istoriile şi numele celor persecutaţi şi le-au tipărit ca documente *Samizdat* interzise, pe care le-au distribuit prin toate bisericile din Est şi le-au trecut clandestin şi peste graniţă. În timp, sursa cea mai consecventă şi mai cuprinzătoare privind creştinii evanghelici din Uniunea Sovietică s-a dovedit a fi *Comitetul Rudelor Deţinuţilor CEB*, fondat de Lidia Vins, mama lui Georgi Vins.

Alimentate de rapoarte venite din Est, zeci de reviste şi buletine specializate din Occident au început să descrie persecuţia din spatele Cortinei de Fier. Unele se îngrijeau de o anumită denominaţiune, precum *The Orthodox Monitor*, publicat bianual în Washington, D.C. Altele erau interdenominaţionale, cum ar fi *Glaube in der 2. Welt* (Credinţă în a doua lume) redactată de elveţieni, iar altele aveau ca ţintă ţări şi denominaţiuni specifice, de exemplu *Chronicle of the Catholic Church in Lithuania*, publicată în Statele Unite. Unele periodice reflectau eforturi pe linie politică din timpul Războiului Rece şi se ocupau de o gamă întreagă de subiecte, printre care persecuţia religioasă. Printre ele, *Problems of Communism*, editată şi tipărită de Agenţia de Informaţii Americană şi de *East-West Digest* din Marea Britanie, care era trimisă fiecărui membru al Camerei Comunelor. Alte publicaţii erau roadele unor eforturi private, cum ar fi *Open Doors* a fratelui Andrew (Andrei) din Olanda.

Ceea ce părea a fi un asalt jurnalistic a rămas pe toată durata Războiu-

lui Rece o voce neînsemnată a unor reviste cu circulație mică, o voce de abia auzită. Încercarea cea mai serioasă de a strînge, a difuza și a arhiva valul de informații din Uniunea Sovietică și din alte țări a început în Marea Britanie la inițiativa reverendului Michael Bourdeaux. Mai precis, a început în 1964, cînd Bourdeaux a citit o scrisoare ce descria persecuția creștinilor ortodocși din Ucraina în timpul lui Hrușciov. Bourdeaux s-a hotărît să vadă totul cu propriii săi ochi. În timp ce se uita la ruinele unei biserici distruse din Moscova, a întîlnit două femei. Ele călătoriseră 1200 km doar ca să găsească un străin ce avea să spună lumii din exterior planul Uniunii Sovietice de a anihila religia. Lucru deosebit de interesant, cele două femei s-au dovedit a fi chiar cele care trimiseseră acea scrisoare care a declanșat vizita lui Michael Bourdeaux în Uniunea Sovietică.[119]

Keston College înființat de Michael Bourdeaux, cunoscut astăzi sub numele de Keston Institute, a devenit un birou central pentru strîngerea și difuzarea de informații din Est și un susținător formidabil al libertății religioase; la fel este și astăzi. Lista celor persecutați actualizată regulat de Keston College a devenit curînd arma ei cea mai ascuțită. Lista publica numele și adresele deținuților pentru credință din Uniunea Sovietică cu încurajarea de a scrie deținuților, familiilor lor și autorităților. Reacția publică a ajutat la constrîngerea regimurilor de a îmblînzi tratamentul aplicat deținuților. Începînd cu 1974, organizația din California *Society for the Study of Religion under Communism* a publicat lista în Statele Unite sub numele de Lista deținuților creștini din Uniunea Sovietică.

În 1989, Michael Bourdeaux, jubilînd de bucurie, n-a mai publicat lista. Confruntat cu prăbușirea imperiului ei, Uniunea Sovietică trimisese acasă ultimii deținuți. Pacea n-a durat mult timp. Astăzi, lista de persecuții este publicată din nou, cu nume din fostele republici sovietice, pe lîngă cele din China, Coreea de Nord, Vietnam și alte națiuni care suprimă libertatea religioasă.[120]

Modul în care Michael Bourdeaux a început lucrarea la Keston College a fost ciudat de similar cu felul în care Joe și cu mine am început *Underground Evangelism*. Cele două ucraineence îi ceruseră lui Bourdeaux să „fie vocea noastră acolo unde nu suntem auziți";[121] în cazul nostru, pastorii din Iugoslavia ne-au provocat, spunînd: „Nu ne uitați!" Cînd am făcut pentru prima dată promisiunea în 1959 de a ajuta treizeci de pastori, nu aveam destui bani ca să punem mîncare pe masă, darmite să mai trimitem ajutoare în Europa de Est.

Mă căsătorisem cu Joe la o sptămînă după ce împlinisem 18 ani. Prima

dată cînd ne-am întîlnit aveam 15 ani, iar el 17. Joe venise în Oregon ca să studieze la şcoala biblică, şi eu frecventam biserica de care aparţinea şcoala. Ca să-şi plătească studiile, ducea maşini second-hand din Arkansas în Texas, unde se vindeau mai bine. Am început să fim prieteni. Cînd legătura noastră a devenit mai serioasă, am întrerupt-o, deoarece Joe dorea să se concentreze asupra planului său de a lucra în Africa. A plecat în Nigeria ca misionar la scurt timp după ce a împlinit 17 ani.

Tinereţea lui Joe n-a împiedicat biserica să-l trimită. Erau zilele cînd mişcarea Latter Rain ajunsese la punctul culminant. Ca un vînt proaspăt, o trezire spirituală începuse să se răspîndească prin toată ţara. Termenul de Latter Rain se referă la Spiritul Sfînt şi la versetul din cartea Ioel, care spune: „După aceea voi turna Duhul Meu peste orice făptură; fiii şi fiicele voastre vor prooroci, bătrînii voştri vor visa visuri şi tineri voştri vor avea vedenii".[122] Exact aşa s-a întîmplat. Biserica noastră ţinea servicii în fiecare zi şi veneau mii. Oamenii veneau în scaune cu rotile şi plecau din biserică pe picioarele lor. Era uimitor.

Joe a stat în Nigeria timp de aproape doi ani. Curînd după ce s-a întors ne-am căsătorit. Am plecat în aceeaşi zi, şi pentru prima dată am călătorit dincolo de graniţele statului Oregon. Nu aveam o adresă permanentă. Am plecat din Oregon pe şoseaua 66 spre sud într-un Chevrolet de culoare turcoaz pe care Joe îl primise de la tatăl lui ca dar de nuntă. Joe predica în fiecare biserică care îi dădea voie. Deşi eram mult prea timidă pentru a deschide gura, stăteam alături cînd lumea vorbea cu el şi aveam o agendă în care să-şi scrie numele şi adresele. Înnoptam în moteluri murdare. După serviciul religios, seara tîrziu, ne duceam la un local Big Boy ca să mîncăm un hamburger; era tot ce ne puteam permite. Nu voi mai mînca niciodată hamburger de la Big Boy.

Mă gîndeam că vom pleca misionari în Africa. Spre marea supărare a tatălui său, Joe a vîndut maşina ca să plătească biletele de drum. Banii au acoperit doar un singur bilet, aşa că a trebuit să rămîn acasă. Toate darurile de la nuntă au plecat cu Joe în Nigeria. După şase luni, el s-a întors. Se îmbolnăvise grav de malarie, şi aceasta îl va împiedica să mai stea vreodată în Africa. Ceea ce a mai rămas din darurile de la nuntă s-au întors după un an, distruse de furnici şi molii.

Din nou, Joe a predicat fiecărei adunări care voia să-l asculte. Socrul ne-a lăsat să locuim cu chirie într-una din locuinţele mici cu trei dormitoare pe care le construise în Fort Smith, Arkansas, şi eu mi-am făcut biroul în garajul neîncălzit. În ciuda tinereţii lui, Joe predica cu putere.

Ca băiat, se ducea cu prietenul său Jacky în munții Ozark ca să predice în ce numeau ei *adunările din tufărie*. Găseau o biserică, o clădire sau un simplu luminiș în pădure, și veneau muntenii să-i asculte.

Cînd oamenii au început să ceară predicile lui Joe în scris, am început să publicăm o revistă numită *Faith Times*, pe care am trimis-o la toate adresele pe care le strînsesem. Lucram încă la *Faith Times* cînd am început să-i ajutăm pe pastorii pe care îi întîlnise Joe în Iugoslavia, dar numele nu prea avea de-a face cu persecuția din Uniunea Sovietică și Europa de Est. De aceea, am propus un alt nume, *Underground Evangelism* (Evanghelizare clandestină). Prima ediție a revistei *Underground Evangelism Magazine* a ieșit la începutul lui 1960.

Știam precis ceea ce voiam să facem. Cînd Joe îi întrebase pe pastori cum să-i ajutăm, ne-au dat un răspuns foarte lămurit: „Nu puteți lucra în țara noastră prin trimitere de misionari", au spus ei. „Nu de lucrul acesta avem noi nevoie, ci de ajutorul vostru, ca să putem continua să facem lucrarea în biserică". Ne-am hotărît să trimitem fiecărui pastor cîte 30 de dolari în fiecare lună și să ducem în țările lor cît de multe Biblii și literatură creștină putem.

De-a lungul anilor, *Underground Evangelism* a ajuns o organizație de douăzeci de milioane de dolari cu filiale în douăsprezece țări. Totuși, la început, eram departe de a avea birouri și angajați. Joe călătorea majoritatea timpului, în timp ce eu țineam piept acasă problemelor.

Îmi aduc aminte că stăteam singură în garaj într-o zi de vară înăbușitoare, băgînd niște foi volante în toate cele șapte mii de exemplare ale revistei. Eram pe atunci departe de posibilitățile tehnice de astăzi. Trebuia să ștanțez fiecare adresă pe o tablă metalică înainte de a le tipări pe etichetă. Poșta ne-a dat permisiunea să plătim un porto poștal mai mic dacă nu depășeam ziua de 13 a lunii pentru trimiterea revistelor. Banii erau puțini, și adesea nu puteam plăti tipograful decît în ultimul moment. De aceea, ședeam trei zile în garaj, lucrînd toată noaptea pînă în ultima zi, timbrînd plicurile, băgînd foaia volantă în reviste și îndoindu-le. După ce-am făcut aceste operațiuni, trebuia să pun revistele în saci de poștă, să-i încarc în mașină și să merg pînă la Tulsa. Chiar dacă locuiam și lucram în Arkansas, ne foloseam de Tulsa [cel mai mare oraș din zonă, actualmente cu 367.000 locuitori, iar cu suburbii 709.000], orașul de reședință al lui Oral Roberts, ca adresa noastră oficială. Cu doar cîteva săptămîni înainte de nașterea lui Scott, al doilea fiu al nostru, tîram sacii din mașină. Îi am și azi înaintea ochilor pe bărbații care stăteau în fața poștei, zîmbind la

vederea tinerei femei gravide trăgînd sacii grei pînă la tejghea. Nici unul dintre ei n-a mişcat un deget ca să mă ajute.

După ce expediam revistele, goleam cutia poştală. Tot în Tulsa era şi banca noastră. Pentru că nu aveam birou, mă duceam la toaleta poştei, mă aşezam pe o bancă, triam corespondenţa pentru misiune şi completam formularele de depunere a banilor. Neavînd pe nimeni acasă, trebuia să-l iau cu mine pe micul Mark de 2 ani şi jumătate. Într-o zi, am fost aşa de absorbită de expedierea revistelor, încît nu l-am observat pe Mark tîrîndu-se pe duşumea şi ţipîndu-se de sub tejghea. Cu o voce cristalină, a întrebat-o pe doamna care stătea acolo: „Ce faci?" Ea nu era deloc amuzată. Am ştiut atunci că nu mai puteam continua să lucrăm aşa.

În 1961 ne-am mutat la Broken Arrow, Oklahoma, şi am închiriat un mic birou în Tulsa, care se afla în apropiere. Joe şi cu mine ne-am luptat să ţinem misiunea pe linia de plutire. În fiecare zi speram şi ne rugam ca la sfîrşitul lunii donaţiile să acopere fondul pentru pastori şi să ne rămînă suficienţi bani pentru a plăti chiria şi ceea ce cumpăram de la băcănie.

Ştiam că pastorii se rugau pentru noi. Totdeauna eram mişcată şi ruşinată de modul în care creştinii din Est se rugau pentru noi, în loc să se roage pentru ei. Se rugau să nu ne pierdem credinţa şi să nu ne considerăm libertatea ca ceva de la sine înţeles. Ei ştiau cît de preţioase sunt amîndouă.

Ca şi creştină, îmi dau seama, desigur, de puterea rugăciunii. Chiar de la început, am cerut cititorilor revistei noastre să se roage pentru cei aflaţi în închisoare şi pentru familiile lor. Mulţi ani mai tîrziu, în 1986, am aflat cît de mult contează rugăciunile. Rudolf Klassen, un pastor din Kazahstan, fusese persecutat toată viaţa lui. În anul acela, la scurt timp după eliberarea lui din închisoare, Klassen s-a aflat încă o dată în faţa adunării sale.

„Dragi prieteni", a zis el, „în cursul celor unsprezece ani de închisoare am fost sprijinit de rugăciunile prietenilor mei. Puteam simţi totdeauna că cineva se roagă pentru mine. Şi dacă undeva se termina o rugăciune, începea alta nouă. Aceste rugăciuni m-au purtat, şi ştiu, dragi prieteni, că alţii care sunt acum în închisoare sunt purtaţi pe aripi de rugăciune".[123]

Punctul de cotitură pentru *Underground Evangelism* a venit la cîteva luni după ce ne-am mutat în Tulsa. În zilele acelea nu existau computere. Citeam fiecare scrisoare în parte şi apoi mă aşezam la maşina de scris ca să răspund personal la ea. Într-o zi am primit o scrisoare lungă din Arizona cu o donaţie de 25 de cenţi. Era prima dintre multele scrisori primite de la Josephine Avila. De fiecare dată, ea învelea cîteva monede în hîrtie ca dar

din partea ei. În scrisorile ei, îmi spunea cît de singuratică devenise viața ei. Nu mai avea pe nimeni în afară de cîteva nepoate care se purtau urît cu ea.

Mi-a părut rău de doamna Avila și mi-am propus să-i răspund cu conștiinciozitate la scrisori. Cu cît ne scriam mai mult, cu atît mai personale deveneau scrisorile. Îi spuneam despre viața mea, puneam fotografii ale copiilor mei și îi scriam de parcă ar fi fost un membru al familiei noastre. Curînd după aceea, ea urma să răspundă cu o altă scrisoare lungă și să bage cîteva monede în plic.

Era o muncă grea să citești și să răspunzi la o listă tot mai mare de donatori. Într-o zi deosebit de grea, am primit un plic gros de la doamna Avila. Nu mă puteam închipui sub nici un motiv stînd o oră sau două la mașina de scris, așa că am pus scrisoarea într-un sertar. N-a trecut mult timp pînă m-am simțit rușinată. Indiferent dacă un donator dă 25 de cenți sau 25 de dolari, toți merită același respect. Am deschis sertarul și am început să citesc scrisoarea.

Doamna Avila scria: „V-am ajutat de multe luni. Ați ajuns pentru mine ca o familie. De fapt, sunteți singura familie care mi-a rămas. Nepoatele mele m-au închis într-o cameră de la etaj și mă bat. De aceea, vă trimit o parte din testamentul meu creștin. Este Biblia mea. În ea am ascuns 64 de dolari. Nu spuneți nimănui și nu-mi trimiteți o chitanță".

I-am cerut lui Joe să se ducă la poștă ca să ceară pachetul. S-a întors cu un pachețel învelit într-o hîrtie cafenie. Sfoara se desfăcuse și adresa fusese scrisă atît de mîzgălit, încît poșta n-a putut descifra numele destinatarului și adresa. Ei nu știau ce să facă cu pachetul și erau pe punctul de a-l trimite înapoi.

Am deschis pachetul și am scos Biblia. Tot la cîteva pagini, doamna Avila ascunsese o bancnotă de o sută de dolari. Cînd am scos toate bancnotele și le-am numărat, am văzut că erau 6.400 dolari. În scrisoarea ei, doamna Avila ne-a spus să cheltuim banii după cum dorim. Dar, în inima mea, știam că nu-i putem folosi pentru achitarea facturilor noastre. Ne-am decis să ne extindem lucrarea în Est cu donația ei.

Din acea zi, n-am mai fost puși în situația de a nu avea bani să ne plătim tipograful, chiria și, cel mai important, aveam fonduri pentru lucrarea noastră în Est. Parcă această donație ar fi fost un test. Au început să vină alte donații, un șuvoi regulat și mereu crescînd. N-am mai auzit niciodată despre doamna Avila. Poate că nepoatele ei au aflat despre donație. Poate că au dus-o la azil. Dar ea a fost în stare să facă ce dorea cu banii ei. Aceasta m-a îmbucurat și în același timp m-a întristat, pentru că n-am mai

avut ocazia de a-i mulţumi personal.

Mai aveam încă multe de învăţat. La vremea aceea, nu ne puteam baza pe informaţii primite de la Keston College sau alte surse. La scurt timp după ce ne-am mutat în California, am intrat în contact cu Robert Thompson. El avea să devină mentorul şi îndrumătorul organizaţiei *Underground Evangelism*. După ce s-a pensionat din armata britanică, colonelul Thompson a fondat o mică organizaţie numită *Slavlands Christian Fellowship*. El n-a vorbit niciodată despre trecutul său, dar bănuiesc că a lucrat în domeniul serviciilor secrete. Oricum, colonelul Thompson a pus la punct o reţea clandestină de contacte în spatele Cortinei de Fier, mai ales în Bielorusia. Prin această reţea, grupul lui a reuşit să introducă ajutoare şi să obţină informaţii.

Chiar de la începutul anilor 60, colonelul Thompson ne-a luat sub aripa sa. Îi plăcea entuziasmul nostru şi era nespus de bucuros că, în cele din urmă, începeau şi alţii să dea atenţie situaţiei grele a bisericilor persecutate din Est. Multe imagini publicate de noi în revistă au ajuns în Occident prin reţeaua lui din Uniunea Sovietică. Dar, mai important, el ne-a învăţat cum să punem în acţiune un sistem de curieri. La început am lucrat cu oamenii colonelului Thompson pînă cînd ne-am format propriile contacte şi am avut ocazia de a ne desprinde de reţeaua lui.

Mai mult ca orice altceva, curierii au lămurit modul în care îi puteam ajuta pe creştinii persecutaţi. *Curier* e un cuvînt nevinovat care induce în eroare referitor la ceea ce făceau în realitate aceşti bărbaţi şi femei plini de curaj. Ei introduceau în mod clandestin bunuri în ţările respective şi aduceau înapoi informaţii vitale. Fie că ne plăcea, fie că nu, fapt este că nu aveam de ales. Cînd am început lucrarea, schisma separa deja Biserica din Est, o separare care s-a finalizat în 1965. Deoarece o mare parte din Biserică se ascundea în clandestinitate, ajutorul nu putea veni la ea pe cale legală. Noi devenisem la fel de ilegali ca Biserica însăşi.

Am ştiut de la primul nostru contact cu pastorii din Iugoslavia ceea ce doreau ei: O şansă de a păstra vie Biserica. Ca să facă astfel, ei aveau nevoie nu numai de fonduri, ci şi de ceea ce le lipsea cel mai mult, Biblii şi literatură creştină în limbile lor. Aceasta a devenit prioritatea noastră.

Şi alţii au acceptat această provocare. Peste ani, tot mai multe organizaţii au început aceeaşi luptă. Cele mai multe au rămas mici, ajutînd un pastor aici, o congregaţie acolo; altele au crescut ca şi a noastră, devenind un ghimpe în carnea autorităţilor şi o ancoră de salvare pentru bisericile din Est.

12

Arta de a face contrabandă

„Ce frumoase sunt picioarele celor care aduc veşti bune!"
Romani 10:15

În timpul anilor îndelungi ai imperiului sovietic, bisericile evanghelice trebuiau să lupte cu două tipuri de foame: foamea foarte reală care provine din sărăcie şi o foame spirituală cauzată de absenţa Bibliilor şi literaturii creştine.

Spre deosebire de Biserica naţională, precum cea Ortodoxă, denominaţiunile evanghelice din Est au fost tradiţional sărace. În timp ce Biserica naţională avea membri din toate păturile societăţii, majoritatea celor care se închinau în bisericile evanghelice trebuiau să întoarcă de două ori fiecare bănuţ înainte de a-l cheltui, dacă cumva îl aveau. Autorităţile s-au asigurat că ei vor rămîne săraci sau, în caz că o persoană avută se alătura congregaţiei, îi trăgeau „covorul economic" de sub picioare.

Asemănările cu Biserica primară sunt evidente. Ca şi Biserica din catacombele romane, bisericile evanghelice din Est şi-au deschis braţele faţă de cei care căutau adevărul spiritual şi i-au întîmpinat cu bucurie pe cei călcaţi în picioare şi respinşi de societate. La fel ca şi strămoşii ei, Biserica din Est a suferit din cauza persecuţiei şi a trebuit să se ascundă în subteran; refugierea în ilegalitate n-a făcut decît să intensifice privaţiunile lor materiale.

În timp ce creştinii puteau înfrunta faptul că aveau puţine lucruri materiale, li se părea mult mai dificil să fie săraci din punct de vedere spiritual. Biblia era cu adevărat Pîinea Vieţii lor, şi fără ea se ofileau. Este foametea despre care vorbeşte Biblia: „Iată, vin zile, zice Domnul Dumnezeu, cînd voi trimite foamete în ţară, nu foamete de pîine, nici sete de apă, ci foamete şi sete după auzirea cuvintelor Domnului. Vor pribegi atunci de la o mare la alta, de la miazănoapte la răsărit, vor umbla istoviţi încoace şi încolo ca să caute Cuvîntul Domnului, şi tot nu-l vor găsi".[124]

Cu atît mai mare era bucuria lor cînd îl găseau. Cu ani înainte de desfiinţarea Cortinei de Fier, unul dintre curierii noştri a vizitat o casă mică în care aştepta un grup de 15-20 de credincioşi. El avea o geantă plină cu Biblii ruseşti. După ce curierul a sfîrşit împărţirea Bibliilor, s-a apropiat de el o femeie. Ea tăcuse pînă atunci. Acum a întrebat: „Frate, ai o Biblie

pentru poporul meu?" Lucrătorul nostru n-a înțeles; tocmai împărțise Bibliile și credea că femeia făcea parte din grup. Gazda i-a șoptit: „Nu este dintre noi. A sosit astăzi după ce a călătorit aproape zece mii de kilometri, din Siberia, în căutarea unei Biblii pe care s-o ducă la poporul ei".

Mai tîrziu, femeia a explicat că membrii bisericii ei din Siberia aveau numai părți din Biblie scrise de mînă, și le lipseau cărți și capitole întregi. Congregația economisise tot ce putuse și o trimisese pe ea cu banii în partea cealaltă a Rusiei ca să găsească o Biblie completă. Avînd această Biblie, plănuiau să facă copii scrise de mînă. Timp de mai multe săptămîni, femeia a călătorit, s-a întîlnit cu credincioși și a vizitat bisericile oficiale, dar n-a putut pune mîna pe o Biblie. Acum, cînd timpul și banii îi erau pe terminate, se temea că misiunea ei va eșua. Curierul nostru i-a dat toate Bibliile care-i mai rămăseseră în geantă. Mai tîrziu, el ne-a spus că femeia a stat o clipă fără să se miște sau să-și schimbe expresia. Apoi, ochii i s-au înroșit, iar roșeața i s-a schimbat încet în lacrimi care i se rostogoleau pe obraji.[125]

Autoritățile au avut grijă ca să fie extrem de greu pentru oameni să găsească o Biblie. În toate țările comuniste, imprimeriile erau sub controlul statului. Guvernul hotăra ce tiraj să se tipărească și prețul fiecărei cărți într-un proces arbitrar care avea puțin de a face cu cererea sau interesul publicului. Cel puțin teoretic, guvernele permiteau tipărirea Bibliilor, singura excepție fiind Albania, unde era interzisă pînă și simpla posedare a unei Biblii. În practică, permisiunea de a tipări Biblii era acordată numai ocazional și se ajungea totdeauna la ediții mici, suficient pentru ca guvernul să pretindă că se găseau Biblii, iar turiștii să repereze o Biblie ocazională în cele mai centrale librării din capitalele națiunilor. Edițiile oficiale nu satisfăceau niciodată cererea. A vedea o Biblie în Moscova sau în St. Petersburg era un lucru, și cu totul altul a găsi una în Siberia, în Urali sau în orice regiune îndepărtată dintr-o țară imensă ca Rusia. Mai rău, Bibliile aveau în mod intenționat un preț foarte mare, astfel încît membrii adunărilor evanghelice nu și-l puteau permite, nici chiar pastorii lor. Acei pastori care și-l puteau permite ezitau totuși. Pentru a cumpăra o Biblie trebuia să fii înregistrat cu numele, adresa și biserica din care făceai parte. Aceasta îi transforma în niște creștini cunoscuți de oficialități, cu toate pericolele implicate de lucrul acesta.

Scuzele des auzite privind criza de hîrtie sau strîmtorări financiare ale tipografiilor de stat erau baliverne. Tot mereu, organizațiile occidentale oferiseră bani, hîrtie, sau ambele, pentru a se putea tipări Biblii, lucru

care nu s-a întîmplat niciodată. O altă scuză oferită de simpatizanți occidentali erau deficiențele planificării centralizate a economiei din Uniunea Sovietică. Este adevărat, rigiditatea acestui sistem ducea la lipsa de stocuri. Mult mai semnificativ, deficitul sau lipsa stocurilor devenise un joc ciudat de ghicire. Poporul trebuia să piardă ore stînd la coadă pentru mîncare. Transporturile de mărfuri către magazinele de stat soseau neregulat. Uneori, un magazin primea pîine, alteori cîrnați; un transport ulterior aducea becuri, următorul lenjerie de corp pentru iarnă, și nu conta că era luna august. Cumpărătorii se repezeau la ce venea. Nu știau niciodată cînd vor avea o altă ocazie de a cumpăra ceea ce birocrații de la centru consideraseră potrivit să trimită prin liniile scîrțîitoare ale sistemului lor de aprovizionare.

Planificarea centralizată a economiei, piatră de temelie a filozofiei sovietice, s-a dovedit a fi un eșec colosal. Pretutindeni în emisfera sovietică, sistemul a avut ca rezultat un coșmar administrativ care producea după cum se decisese în planul lor cincinal în loc să producă ceea ce cerea piața, și s-a încurcat fără speranță de mai bine în labirintul birocrației pe care a creat-o el. Căile împovărătoare ale economiei conduse centralizat au jucat un rol major în prăbușirea comunismului.

Totuși, în cazul Bibliilor, sistemul centralizat nu era suficient ca explicație. În realitate, motivul pentru tipărirea unui număr așa mic de Biblii a rămas ceea ce era totdeauna, o decizie politică. Natura politică a acestei decizii devine limpede cînd examinăm alternativa, și anume importul de Biblii. Din nou, regimurile se blocau și se sustrăgeau cît mai mult posibil. Numai presiunile din exterior le forța să permită un transport ocazional. Majoritatea timpului era imposibil să importi Biblii în mod legal. Singura resursă care rămînea era aceea de a le trece clandestin peste granită.

Situația era și mai rea în privința literaturii creștine. Ceea ce considerăm noi ca ceva de la sine înțeles, cărți de cîntări de exemplu, literatură devoțională și, în special, literatură pentru cei mici, cum ar fi Bibliile pentru copii, dispăruseră practic în spatele Cortinei de Fier. Bisericile știau, la fel de bine ca și noi, că singurul mod de a le avea era să le introduci ilegal peste granită. Dar aceasta era mai ușor de zis decît de făcut.

Nu ne-am gîndit niciodată să conducem un grup de contrabandiști de profesie, dar exact așa s-a întîmplat. *Underground Evangelism* avea ca misiune să facă ceva pentru cele două forme de foame din Est, chiar dacă aceasta însemna să încalce legea. Chiar dacă a fost ceva ilegal, nu mi-e

rușine să spun că am ajuns foarte buni în operațiunea de contrabandă. Dar, la început, a mers greu.

Cu siguranță că n-am fost singurul grup care trecea clandestin mărfuri dincolo de Cortina de fier, departe de asta, dar am ajuns treptat unul dintre cele mai mari, dacă nu cea mai mare organizație de acest fel. Dată fiind natura ilegală a activităților noastre, știu prea puțin despre modul în care au reușit alții să-și aducă ajutorul peste granță; pot doar să scriu cum am făcut noi.

L-am amintit deja pe colonelul Thompson, care ne-a arătat stratagemele. Dar detaliile privind modul de a pune în mișcare o rețea clandestină le-am aflat din sursa cea mai puțin probabilă, o doamnă în vîrstă care trăia în ceea ce era pe atunci Berlinul de Vest. Joe plecase în Germania și voia să dea un telefon. A format însă greșit numărul. Luptîndu-se cu bariera limbii, a încercat să spună că el căuta un credincios. Vocea amabilă de la celălalt capăt al firului a spus într-o engleză corectă: „Și eu sunt credincioasă. Cred că ar trebui să ne întîlnim".

Așa ne-am întîlnit cu Lydia Breidenbach. A reieșit mai tîrziu că ea îl cunoștea de fapt pe colonelul Thompson. Această doamnă modestă supraviețuise în Berlin ororilor din ultimele zile de război. Nu știu ce s-a întîmplat cu ea atunci cînd soldații ruși au ocupat Berlinul. Fapt este că în clipa în care armata rusă a înălțat steagul roșu cu secera și ciocanul peste orașul distrus de incendii, soldații n-au mai cunoscut nici o măsură. Zile întregi au jefuit tot ce mai rămăsese din Berlin, prădînd, violînd, furînd, alimentați de ura înverșunată pentru naziști și pentru ceea ce făcuseră aceștia Rusiei. Lydia Breidenbach nu avea deloc încredere în forțele ruseți de ocupație. Cu prima ocazie a fugit în părțile vestice ale orașului, dar s-a hotărît să stea aproape de granță ca să-i ajute pe cei care rămăseseră acolo.

Planul Lydiei era simplu. Ea dorea să ajute familiile care mai erau în bisericile evanghelice din Berlinul răsăritean. Cînd am întîlnit-o, Lydia împărțea un apartament minuscul cu o altă doamnă în vîrstă, Herta Fehlhaber, care urma să-i devină soră-de-arme. De-a lungul anilor, cele două au făurit un cerc neoficial de bunici transformate în contrabandiste. La începutul anilor 60, numai pensionarii puteau călători din Berlinul de Vest în cel de Est cu relativă ușurință. Forțele din Berlinul de Vest forțaseră mîna celor din Est ca să permită vizite de familie pentru persoanele în vîrstă. Lydia Breidenbach și prietenele ei au exploatat la maximum lucrul acesta. Ori de cîte ori dorea Lydia să treacă granța, înce-

pea prin a se îmbrăca cu grijă. Aceasta însemna să pună pe ea haină după haină. Încărcată cu genți pline de cadouri și înarmată cu o umbrelă, se prezenta la punctul de trecere spre Berlinul de Est. Vai de soldatul acela de la graniță care încerca s-o controleze! Ea ridica umbrela și-l amenința cu ea pe bietul soldat, dojenindu-l că chinuiește o femeie bătrînă. În final a devenit o prezență atît de regulată la graniță, încît soldații intimidați pur și simplu îi făceau semn să treacă. O dată aflată în Est, se ducea imediat la o familie de încredere. Acolo dădea jos hainele, îndeplinindu-și astfel misiunea. O altă Lydia Breidenbach, mult mai subțire, se înapoia în Berlinul de Vest pe la un alt punct de trecere. Herta și celelalte doamne făceau la fel.

Nu-mi amintesc cînd am întîlnit-o pe Lydia prima dată, dar îmi aduc aminte cît m-a impresionat cu felul în care reușea să facă atît de mult cu așa puțin. În ea am găsit ceea ce am recunoscut mai tîrziu ca un model clar pentru schema directoare. Nu contează dacă ai mult sau puțin. Nu contează dacă ești puternic sau nu. Ceea ce contează este ce faci cu ce ai.

Baptistă fiind, Lydia a primit donații ocazionale de la biserica din Berlin, dar care au fost totdeauna ca o picătură de apă din ocean. Lydia și prietenele sale acționau din apartamentul ei. Unealta ei principală era o agendă mare, neagră, unde scria numele, zilele de naștere și mărimea la îmbrăcăminte pentru fiecare membru din sute de familii, pînă și preferințe personale. Ea se mîndrea cu faptul că totdeauna ducea mărimea corectă de pantofi și dădea jachete și pulovere care nu numai că se potriveau perfect, dar aveau și culoarea preferată. Familiile din Est nu încetau să se minuneze că cineva se îngrijea de zilele lor de naștere ca să le dea exact ceea ce aveau nevoie cel mai mult.

După fiecare călătorie făcută în Berlinul de Est, Lydia și cercul ei aduceau înapoi știri pe care le cizelau cu grijă. Ori de cîte ori întîlnea Lydia pe cineva din Est care era vrednic de încredere, punea întrebări. Cine s-a mutat? Cine și-a pierdut locul de muncă? Cine a fost trimis la închisoare? Fiecare persoană o aducea în contact cu altele. Cu fiecare călătorie creștea cercul ei de informatori. Curînd, ea servea ca centru de informații secrete care ducea mesaje înspre și dinspre Est mai eficient și mai sigur decît poșta.

Cînd am început să ne combinăm forțele, Lydia Breidenbach ne-a arătat veriga care lipsea din lucrarea noastră. Desigur, pastorii aveau nevoie de ajutoare. În primii ani, *Underground Evangelism* trimitea încă fonduri pastorilor din clandestinitate. Lydia ne-a deschis ochii pentru cei care

aveau cea mai mare nevoie de ajutorul nostru, familiile credincioşilor închişi. Dacă cel care cîştiga pîinea nu mai era, dacă mamei i se interzicea adesea să aibă un serviciu, familiile depindeau de daruri interzise din partea unor prieteni şi vecini la fel de săraci. Acestea erau familiile pe care dorea Lydia să le ajutăm cel mai mult. În timp ce Lydia Breidenbach şi prietenele ei s-au concentrat asupra Berlinului de Est şi a altor părţi din Germania de Est, noi aveam planuri mai mari. Ce să facem cu Rusia, Polonia, Ungaria, Bulgaria şi toate celelalte ţări din Europa de Est? Şi, mai aproape de noi, ce să facem cu Cuba?

Fidel Castro ajunsese conducătorul suprem al Cubei cam prin aceeaşi perioadă în care ne-am început lucrarea. Deşi nimeni nu ducea lipsa regimului corupt al generalului Batista înlăturat de la putere, Fidel Castro a dus în esenţă insula virtual bogată la sapă de lemn (economia slabă a Cubei a decăzut şi mai mult, aş spune eu, prin blocada impusă de Statele Unite). Mai ales în anii de după prăbuşirea Uniunii Sovietice, Cuba a devenit foarte săracă. Astăzi, puţini îşi mai amintesc ce dur s-a purtat Castro cu Biserica, mai ales cu cea evanghelică. La începutul anilor 60, Alberto Ruana[126] a fost arestat din două motive, pentru că era creştin şi pentru că dorea fierbinte libertatea. Pentru aceasta, studentul de 23 de ani de la arhitectură a primit pedeapsa cu moartea. Cu cîteva ore înainte de a sta în faţa plutonului de execuţie, el a scris o scrisoare de rămas-bun familiei sale. A încheiat-o cu: „Fé en Dios", credinţă în Dumnezeu.

Sărăcia făcea ca viaţa să fie o luptă disperată, mai ales pentru cei care nu se puteau baza pe partidul comunist care să-i ajute să iasă la liman. Pastorii, în particular, aveau nevoie de tot ajutorul pe care-l puteau obţine. Preţurile urcaseră foarte mult. În primii ani haotici de după revoluţia lui Castro, o pereche de pantaloni bărbăteşti costau echivalentul a 250 de dolari. Îmi aduc aminte de un pastor care s-a tot rugat pentru nişte pantaloni noi. Cei pe care îi avea erau zdrenţuiţi şi fuseseră de atîtea ori cîrpiţi, încît se desfăcea urzeala. A construit o despărţitură în biserică, deoarece nu îndrăznea să stea în faţa adunării în pantaloni care aveau mai multe găuri decît stofă.

Ca americani, nu puteam vizita Cuba, dar canadienii puteau. Prin contactele noastre din Canada, am organizat un grup de curieri. Ei au început să călătorească în Cuba ca turişti, ducînd geamantane pline cu haine şi Biblii. O dată ce erau în Cuba, curierii vizitau bisericile şi lăsau pur şi simplu geamantanele acolo. Lucrul acesta a devenit o adevărată ancoră de salvare. Curierii îşi umpleau totdeauna geamantanele cu haine noi, pe

care pastorii le puteau vinde cu uşurinţă. Banii pe care-i cîştigau astfel le permiteau să continue lucrarea în biserică. Ajutoarele pe care le dădeam familiilor au fost duse exact la fel. Curierii lăsau geamantane pline cu pături şi haine. Familiile luau ceea ce aveau nevoie şi vindeau restul. În felul acesta puteau să trăiască o perioadă de timp.

Era bine şi frumos că puteai să treci clandestin peste graniţă haine cu ajutorul unei doamne în vîrstă sau al unui turist, dar era cu totul altceva să strecori baloturi de haine şi paleţi cu Biblii. Cu cît lucram mai mult în Est, cu atît mai mare devenea cererea, cu atît le spuneam donatorilor noştri despre munca noastră, cu atît mai mare deveneau donaţiile. Aveam fonduri cu care să ne mărim ajutoarele date, dar era necesar să găsim căi pentru a face aşa. De la începutul anilor 70 trebuia să găsim profesionişti pentru trecerea clandestină peste graniţă.

Cînd am început să căutăm prin jurul nostru pe cineva care să ne organizeze operaţiunea, Dale şi soţia sa Clarise locuiau în Mexico City, unde operau o staţie creştină de radio. În clipa cînd l-am întîlnit pe Dale am ştiut că am găsit omul potrivit. N-am mai stat pe gînduri, ci l-am întrebat simplu: „Ai vrea să te muţi în Germania şi să ne organizezi cîmpul de misiune?" Spre marea noastră uşurare, a fost de acord. Dale a înfiinţat un birou în München, Germania, în 1972. N-am mai întîlnit niciodată pe altcineva aşa de organizat. Dale lucra zi şi noapte, aducînd biroul la forma dorită printr-o acţiune viguroasă. El a început şi *EWIC, East-West Information Center*, care a devenit sursa noastră principală de informaţii privind persecuţia în Est. O cartotecă foarte bine pusă la punct permite şi astăzi, după decenii, obţinerea unor informaţii clare şi precise.

Cel mai important ingredient pentru o contrabandă de succes pe scară mare este discreţia. Ca şi organizaţiile similare, *Underground Evangelism* a ajuns să fie un ghimpe mare în coasta regimurilor din spatele Cortinei de Fier. Mai devreme sau mai tîrziu, unii dintre oamenii noştri vor fi prinşi. Cea mai mare teamă a lui Dale era că, prin capturarea unei echipe, cei care luau interogatoriul puteau afla informaţii care să dea peste cap întreaga operaţiune. Cu cît ştiau mai puţin curierii noştri, cu atît mai bine. Membrii unui grup nu ştiau pe ce rută va merge alt grup, sau ce vehicule vor folosi. Dacă un grup era prins, nu putea da informaţii despre celelalte.

În interiorul ţărilor-ţintă, nimeni nu ne cunoştea. Ne prezentam ca „prieteni din Occident". Desigur, oamenii au început să recunoască feţele familiare ale curierilor noştri, dar n-am dezvăluit niciodată cine finanţa bunurile pe care le transportau ei. Nu ne-am tipărit numele pe Biblii sau

pe alte cărți, le-am marcat numai cu o cruciuliță. Odată, în România, la scurt timp după prăbușirea comunismului, mă aflam în biroul unui pastor. Mă uitam la Biblia pe care o avea pe masă. Pe prima pagină am găsit semnul acela familiar cu cruciuliţa într-un cerc. „Aceasta este dintr-ale noastre", am spus eu. „Nu", a negat pastorul, „un cuplu din Anglia mi-a dat-o". Mi-a luat mult timp ca să-l conving că noi pregătisem cuplul acela, îi finanţasem călătoria, ascunsesem Bibliile în microbuzul lor şi ne ocupasem de contactele între ei şi bisericile locale.

Contrabandiştii voluntari s-au dovedit foarte eficienţi în trecerea unor cantităţi apreciabile de bunuri dincolo de Cortina de Fier. Cei mai mulţi erau tineri cu bani puţini care căutau o aventură turistică. Multe ţări din Estul Europei, ca Bulgaria, ofereau cazare ieftină şi captivantă departe de locurile frecventate de turişti. Pentru tinerii creştini, şansa de a ajuta Biserica persecutată creştea mult exaltarea. Noi îi pregăteam bine pe voluntari pentru aventură.

Cea mai mare parte din munca de recrutare se făcea prin bisericile din Anglia. Aveam şi acolo o adresă secretă unde făceam pregătirile. Cursul era de o săptămînă. Voluntarii învăţau ce să poarte, la ce să se aştepte şi, mai ales, ce să facă dacă erau prinşi. Toţi cunoşteau riscurile. Am făcut tot ce-am putut ca să le reducem la minimum. Un mod de a reduce la minimum pericolul era securitatea. Fiecare voluntar trebuia să folosească un nume cifrat. Conducătorul grupului, totdeauna un profesionist experimentat, folosea şi el un nume cifrat. Ne asiguram ca voluntarii noştri să nu afle adevărata identitate a altora. De fapt, ne asiguram ca ei să nu ştie nici măcar că *Underground Evangelism* stătea în spatele operaţiunii.

Dacă pregătirea era terminată, tinerii erau repartizaţi uneia dintre maşinile noastre transformate şi trimişi în Est. Dale Smith a venit de timpuriu cu ideea unor vehicule speciale. A înfiinţat un garaj în Elveţia care transforma maşini obişnuite în ceva asemănător unei maşini dintr-un film cu James Bond. Mecanicii elveţieni s-au distrat de minune să păcălească vameşii din Est cu vehiculele lor transformate, numite *gizzlies*. În fiecare maşină din parcul de automobile care se tot mărea, ei găseau noi căi de a ascunde literatură creştină şi alte ajutoare. Inevitabil, vameşii urmau să dea peste vreun compartiment secret. Fiecare descoperire îi motiva pe mecanicii noştri să se întreacă pe sine ca să găsească moduri şi mai complicate de a-şi ascunde comorile. E uimitor cîte cavităţi are o maşină obişnuită, şi ce puţin ştiu despre ele chiar şi experţii! Pentru prima dată, am reuşit să trimitem transporturi mari dincolo de Cortina de Fier.

În fiecare vară, două sau trei sute de voluntari se îndreptau spre plajele din Bulgaria sau spre munții din România în vehiculele noastre speciale. În pofida pericolelor, aveam mai mulți doritori decît posibilități de a pleca. Cuvîntul lui Dumnezeu se răspîndea și voluntarii se întorceau, nerăbdători să spună prietenilor lor despre aventurile avute. Adevărul este că cei mai mulți aveau tendința să exagereze. Mulți plecau dincolo de Cortina de Fier așteptîndu-se la evenimente dramatice. Realitatea arăta cu totul altfel. Biserica din Est trebuia să-și limiteze cît mai mult posibil contactele cu voluntarii. Folosind diferite canale, stabileam locuri de întîlnire. Ar fi fost pur și simplu prea riscant pentru toți cei interesați prelungirea întîlnirilor. Spre dezamăgirea multor voluntari, contactele cu credincioșii constau din întîlniri grăbite la miezul nopții. În cîteva minute, aceștia descărcau mașina și dispăreau.

În ciuda celor mai bune pregătiri, unii voluntari erau prinși. Ei erau antrenați să acționeze ca niște nevinovați. Îi învățasem cum să se uite la vameși cu niște ochi mari, inocenți. Noi suntem doar turiști, trebuiau ei să spună. Am auzit că pe aici nu prea sunt Biblii și am adus cîteva cu noi. Vai, nici n-am știut că-i așa mare problemă. De cele mai multe ori, lucrul acesta avea efect.

Iată cîteva extrase din jurnalul de misiune al grupului W din ianuarie 1982. Cele două tinere femei din Germania nu erau doar niște voluntare ocazionale, ci călătoriseră deja de mai multe ori înainte, trecînd peste graniță ajutoare și scoțînd informații. Chipurile, ele fuseseră într-o excursie la schiat în România și acum se întorceau acasă prin Ungaria:

„Un grănicer morocănos a venit la mașină și a zis: ‚Așteptați aici'. Mă așteptam să urmeze o inspecție serioasă. Au vorbit între ei cam un minut, apoi unul dintre ei ne-a ordonat să coborîm din mașină. O vameșă stătea în interiorul unei cămăruțe. Mi s-a spus să intru la ea. Femeia a trîntit ușa în urma mea. ‚Dezbrăcați-vă', a zis ea".

În ciuda protestelor ei, femeia i-a examinat fiecare piesă de îmbrăcăminte pînă la piele. Cînd tînăra femeie a încercat să ascundă o rolă de film, vameșa i-a luat-o imediat. Și prietena tinerei fusese percheziționată pînă la piele. Cînd s-au îmbrăcat și au ieșit afară, gardienii demontau deja mașina, bucată cu bucată. Cînd s-a înserat, celor două femei li s-a ordonat să-și petreacă noaptea în mașină. A doua zi dis-de-dimineață au fost trezite de o bătaie puternică. „Veniți imediat la birou", a zbierat cineva.

„Un vameș voinic și roșu la față a intrat în cameră. Imediat au început să curgă întrebările. M-a întrebat dacă îl știu pe cutare sau cutare, și a

continuat cu nume după nume, o listă lungă de persoane din Occident care fuseseră în România. I-am spus că nu cunoşteam pe nimeni. Mătăhălosul a ridicat doar din umeri.

‚Cred că în mai anul trecut aţi luat parte la un transport uriaş cu literatură'.

‚Habar n-am... despre ce vorbiţi', am răspuns eu.

Apoi, el mi-a arătat fotografiile cu credincioşi români pe care le confiscaseră, întrebîndu-mă dacă le ştiu numele. ‚Unde le-aţi făcut pe acestea? Pentru cine sunt aceste poze? Ce intenţionaţi să faceţi cu ele?' Eu n-am răspuns. În schimb, am cerut să-mi contactez ambasada".

După ore de întrebări şi ameninţări, vameşul a renunţat şi le-a lăsat pe cele două femei să plece.

„Cînd am pornit motorul, vameşul şef s-a aplecat spre mine, cu o privire ciudată pe faţă. ‚Spuneţi şefului dumneavoastră că-l ştiu bine. Spuneţi-i că-i cunosc maşinile, ştiu cine lucrează pentru el şi îi cunosc pe oamenii cu care se întîlnesc în România. Spuneţi-i că nici unuia dintre oamenii lui nu i se va mai permite să intre în ţară'. ‚Sunteţi libere să plecaţi', a adăugat el, ‚dar nu mai puteţi să reveniţi niciodată'".

Nu toţi au scăpat aşa uşor. Nişte curieri austrieci dintr-o altă organizaţie au vrut să aducă în România îmbrăcăminte, medicamente, casete, Biblii şi literatură peste graniţa cu Iugoslavia. N-a trecut mult timp şi grănicerii au descoperit contrabanda. Vameşii i-au acuzat pe austrieci că sunt spioni şi i-au ameninţat cu internarea într-un spital de psihiatrie. Ei şi-au concentrat în special atenţia asupra tinerei Mia de 19 ani. În timpul nopţii, vameşii au separat-o pe Mia de ceilalţi şi au dus-o la sediul poliţiei. Acolo, ei au violat-o. În dimineaţa următoare, echipa a fost brusc pusă în libertate, după ce a fost amendată cu 750 dolari, exact suma pe care o aveau la ei.[127]

De regulă, Dale cerea profesionişti atît pentru transporturi mari, cît şi pentru locuri periculoase. Foloseam un grup restrîns de bărbaţi care aveau ca ambiţie în viaţă ajutarea celor din Est, indiferent de riscuri.

Chiar dacă voluntarii nu s-au considerat totdeauna în felul acesta, ei au jucat un rol important în succesul contrabandiştilor noştri profesionişti prin furnizarea de informaţii foarte importante. Pentru noi, lucrul acesta s-a dovedit la fel de vital ca şi transporturile. Datorită informaţiilor furnizate de voluntarii noştri, am ştiut totdeauna care punct de trecere a graniţei era sigur şi care trebuia evitat. Ştiam dacă schimbul de dimineaţă era mai îngăduitor decît cel de după-amiază; am descoperit ce căutau

vameşii, ce răspunsuri aşteptau şi ce răspunsuri îi făceau bănuitori. Aceasta i-a ajutat nu numai pe ceilalţi voluntari, ci şi pe curierii noştri profesionişti, care îşi măreau şansele dacă soseau pregătiţi la graniţă.

Curierii noştri profesionişti erau o rasă specială. Fritz Sodickmeier, de exemplu, începuse ca şofer de camion, dar n-a putut continua, din cauză că-l durea piciorul. Fritz mergea şchiopătînd, dar aceasta nu l-a împiedicat să devină un curier nesăţios. Îi plăcea fiecare clipă, în aşa măsură, încît soţia lui se plîngea că de abia îl mai vede pe acasă. Stilul lui nu era ingeniozitatea şi perspicacitatea. El mergea cu camionul pînă la graniţă şi apoi scăpa rapid de încărcătură. Uneori însă nu reuşea, şi Fritz ateriza la poliţie, unde gardienii îl băteau tare. Aceasta însă nu lăsa urme în entuziasmul lui. Odată, s-a întors din Ungaria după o bătaie deosebit de brutală. A intrat şchiopătînd în biroul nostru, cu un zîmbet larg pe faţă, şi dorea să pornească din nou la drum în aceeaşi zi. Fritz iubea Ungaria, România, Bulgaria şi Polonia. În fiecare ţară cunoştea sute de persoane şi formase o reţea de ajutoare şi surse de informaţii care s-a dovedit a fi de neprețuit.

Totuşi, cea mai fermecătoare persoană a fost Johann Wiebe, un german născut în Rusia care vorbea fluent rusa şi putea călători cu relativă uşurinţă în toate ţările vorbitoare de limbă rusă din blocul sovietic. Johann nu numai că vorbea rusa, dar şi arăta ca un urs polar. Un bărbat înalt cu mare putere fizică, era şi înţelept şi deştept. Nu ştiu cum făcea, dar Johann a trecut totdeauna cu bine graniţa, reuşind să livreze bunurile. Ceea ce-l făcea deosebit este faptul că a început ca şi curier în interiorul Rusiei.

Cu toate că s-a dovedit lucru uşor să aduci bunuri într-o ţară care avea graniţă cu o naţiune occidentală, era mult mai greu şi mai periculos să pătrunzi mai adînc în imperiul sovietic. A călători de la o ţară răsăriteană la următoarea sporea riscul descoperirii. Călătoria în interiorul Uniunii Sovietice însăşi necesita permise speciale. Mai rău, pe fiecare drum principal înspre un oraş şi dinspre el erau poliţişti care verificau traficul. Pentru a ne distribui literatura şi ajutoarele în imensitatea tărîmului sovietic, organizaţia noastră s-a bazat pe o reţea de curieri interni. Iată cum a început să lucreze Johann Wiebe.

După al doilea război mondial, Stalin a trimis familia lui Johann în lagăre de muncă din Siberia, aşa cum am amintit în capitolul 7. Pe atunci, Johann încă nu era creştin. După serviciul militar de trei ani, el s-a căsătorit cu o creştină şi curînd a devenit el însuşi creştin. „M-am rugat Domnului şi am spus: ‚Ei bine, Doamne, ce să fac?' El mi-a cerut să găsesc Biblii şi să le dau altora. Pe vremea aceea trăiam în altă parte a Rusiei.

Am obținut Biblii în limba germană și le-am trimis în Siberia. Uneori, turiștii veneau cu mesaje și cu rugăminți. Mulți aduceau și Biblii. Aveam de ascuns pînă la cinci sute de Biblii pînă venea cineva să le ridice. Nu știam niciodată cînd veneau turiștii. În fiecare seară, soția mea și cu mine ne rugam: ‚Doamne, arată-ne cînd vin turiștii pe la noi'. De fiecare dată cînd visam despre creștini mă sculam și mă duceam cu mașina la Rada, și de fiecare dată mă așteptau oameni".[128]

Sute de alți curieri au făcut aceeași lucrare. De-a lungul anilor, rețeaua noastră a acoperit întreaga emisferă sovietică. Acești bărbați și femei curajoase au transportat prin ea Biblii, bunuri și bani fără să se gîndească la siguranța lor personală.

În timpul prăbușirii Uniunii Sovietice, am făcut o călătorie în Letonia. Un bun prieten de-al meu, pastorul Iosif Bondarenko, m-a însoțit în casa modestă a unui om bătrîn. Chiar dacă omul trăia într-o sărăcie totală, ne-a întîmpinat cu cel mai călduros surîs. Ca totdeauna, am pus întrebări despre persecuție. De obicei, oamenii nu doreau să discute despre suferința lor; amintirile erau încă prea proaspete și dureroase. Dar bătrînul acesta a reacționat diferit.

S-a dovedit că el își cîștigase traiul crescînd porci și vînzînd perii din păr de porc. În căsuța lui era un banc de lucru cu o grămadă de bidinele pe care le confecționa. Cînd am făcut aluzie la vremurile de odinioară, mi-a făcut semn să-l urmez. Am coborît la demisol, unde mi-a arătat o trapă în mijlocul dușumelei. „Știți ce este aici?" a întrebat el. „Am clătinat din cap. „Aici am ascuns Bibliile". El zîmbea cu gura pînă la urechi. „Aici îmi țineam porcii". Demisolul chiar mirosea a porci. „Porcii sunt animale foarte curate", a continuat el, „totdeauna aleg același loc ca să-și lase excrementele. Acesta este locul pe care și l-au ales". El a arătat spre trapă. Bătrînul a îngenuncheat și a deschis trapa, dezvăluind privirilor o gaură mare. „Aici îmi țineam eu Bibliile".

Cu Bondarenko ca interpret, el a explicat că poliția secretă năvălea din cînd în cînd în casa lui. Fiecare știa că el ascundea Biblii. Poliția îl supraveghea îndeaproape, urmărind șuvoiul neîncetat de oameni care intrau și ieșeau. Cînd erau siguri că-l pot prinde pe bătrîn asupra faptului, năvăleau în casă, căutînd în fiecare ungher, inclusiv la demisol. Niciodată nu s-au deranjat să ridice excrementele porcilor de la locul lor. Bătrînul mi-a arătat una din prețioasele lui Biblii. Era una de-a noastră. Amîndoi aveam lacrimi în ochi.

Aventurile curierilor noștri ar putea umple cîte o carte. Istoria persona-

lă care-i plăcea cel mai mult lui Johann Wiebe era cea cu trei geamantane. Odată, trei bărbaţi şi o femeie au venit cu feribotul în Estonia, ducînd trei geamantane cu Biblii. La punctul de trecere a frontierei, grănicerii s-au dus la femeie şi au întrebat: „Aveţi Biblii la dumneavoastră?" „Da", a răspuns ea. „Am două Biblii în geanta de mînă. Am auzit multe despre libertatea din Rusia şi vreau să le fac cadou". Grănicerul perplex a luat-o imediat la întrebări într-o altă cameră. În timp ce vameşii interogau femeia, tovarăşii ei au trecut geamantanele peste graniţă fără să fie controlaţi.

Johann i-a întîlnit în exterior. Au încărcat repede geamantanele într-un taxi. Johann şi un prieten creştin au plănuit să le ducă într-o ascunzătoare, în timp ce turiştii vizitau Estonia. Cînd Johann a zis taximetristului să pornească, omul s-a uitat în oglinda retrovizoare. „Poliţia Secretă este în urma noastră", a zis el. Johann i-a dat o adresă şi a dublat suma de bani pe care o negociase pentru cursă. Împreună cu prietenul său, Johann a sărit din maşină şi a alergat spre o pădure. Au alergat cît de repede puteau, cu Poliţia Secretă pe urmele lor. Poliţiştii au avut nevoie de un timp ca să-i ajungă, dar Johann ştia deja că Bibliile erau în siguranţă. Poliţiştii i-au brutalizat, dar în final le-au dat drumul să plece.

Unul dintre cele trei geamantane a rămas în Estonia. Johann a încredinţat celelalte două unui om în vîrstă. El nu avea familie şi s-a oferit să ducă Bibliile oriunde doreau ei. Johann l-a luat cu el la gară şi i-a cumpărat bilet. Bătrînul s-a încurcat şi a coborît la staţia greşită. Un gardian l-a îndrumat la drumul principal. De acolo, cu siguranţă că va găsi o maşină care să-l ducă la staţia următoare. Bătrînul n-a avut mult de aşteptat. Deodată, a oprit o maşină şi şoferul s-a oferit să-l ia. Numai că aceasta era o maşină a poliţiei. Politicoşi, poliţiştii l-au ajutat pe bătrîn să se urce în maşină cu geamantanele. În timp ce mergeau spre staţia următoare, poliţiştii vorbeau unul cu altul despre un bătrîn cu două geamantane pline de Biblii pe care trebuiau să-l prindă. În clipa cînd au ajuns la gară, bătrînul a mulţumit şi a zis: „Lăsaţi-mă aici, pot să fac pe jos restul drumului".

Poliţiştii au insistat. „Nu, nu, aşteptăm mai întîi trenul", au spus ei, „şi după ce l-am prins pe cel pe care îl aşteptăm, vă ducem cu maşina oriunde doriţi". Din disperare, bătrînul a pretextat că trebuie să-şi facă nevoile. Puţin nedumeriţi de comportarea lui, poliţiştii l-au ajutat să iasă din maşină, au pus geamantanele în faţa lui şi s-au dus în gară să aştepte trenul şi pe omul cu Bibliile.

În cele din urmă, Johann a fost exilat din Uniunea Sovietică. Ca etnic german, el şi familia lui au fost deportaţi în Germania. N-a trecut mult şi

Johann s-a întors în Rusia. De data aceasta cu un pașaport nou și cu un camion plin de Biblii.

Nimănui nu-i place să fie bătaia de joc a cuiva, dar exact așa se simțeau autoritățile. Ele nu puteau suferi să fie trase pe sfoară de curieri. Ca urmare, fiecare curier indigen pe care-l prindeau plătea un preț mare. Vasile Tașcă cu siguranță că l-a plătit.[129] Creștinul evanghelic din Chișinău a fost arestat în timp ce transporta mai multe tone de literatură creștină. În martie 1981, tribunalul l-a condamnat la trei ani de închisoare. O echipă de la TV a filmat audierile. Într-o seară în închisoare, gardienii l-au luat pe Tașcă, împreună cu cîțiva adventiști și Martori ai lui Iehova și i-au dus la cantină ca să urmărească programul. Stația locală l-a numit *Sub paravanul pietății*, făcînd legătura între creștini și literatura creștină cu avioanele și rachetele americane gata să invadeze Uniunea Sovietică.

Tașcă nu a uitat ziua în care a ajuns la închisoare. Un panou mare deasupra porții declara: *„Mare este omul care progresează prin muncă"*; ciudat de asemănător în spirit cu panoul deasupra intrării în lagărul nazist de exterminare de la Auschwitz, *Arbeit macht frei* – munca eliberează. Sub el, cineva a mîzgălit: „Abandonați orice speranță, voi toți care intrați aici", cuvintele de deasupra Porții Iadului din Divina Comedie a lui Dante. În ciuda privațiunilor, cel mai greu moment pentru Tașcă a venit atunci cînd literatura pe care o transportase a fost arsă în cuptorul închisorii. Gardienii au avut nevoie de săptămîni de zile pentru a scăpa de ea. În fiecare zi, pagini ieșeau zburînd pe coș și erau împrăștiate peste tot lagărul, arse, înnegrite și fragile, unele avînd încă fragmente de text.

Campanii murdare au servit ca o altă tactică împotriva curierilor. Ziarul românesc *Scînteia*, organ al Comitetului Central al Partidului Comunist din România, a tipărit mai multe atacuri împotriva celor care introduceau Biblii în țară și celor aflați în spatele lor. În 11 noiembrie 1982, un titlu mare din ziar spune: „Misionari din toată lumea tremură la gîndul ateismului". Despre introducerea de Biblii în țară, Scînteia a scris: „Punctul de intrare este Stamora-Moravița. Trei turiști americani – Andrew Lloy Zupke, Fieri Joel Howard și Lois Anne Zupke – sosesc într-un minibus Chevrolet. Un control vamal de rutină descoperă o cantitate mare de literatură mistico-religioasă care urma să fie distribuită în România. Cei trei recunosc că au fost tocmiți în Anglia de Thomas Kirk. Acest antreprenor este plătit din fonduri ale Misiunii Rosendaal sau ale Bisericii Evanghelice Clandestine, condusă de Rev. Jos Baas, care este o agenție a C.I.A., că la biroul lor din Viena pregătesc ascunzători în auto-

mobile. Partea importantă este că aceşti misionari, pregătiţi şi plătiţi de această misiune, îşi declară fără ruşine intenţiile de a se implica în problemele libertăţii de conştiinţă a celor credincioşi din ţara noastră. Problema care îi supără pe cei ce primesc lefuri este – ţineţi-vă bine! – lipsa acestui tip de material". Articolul se încheie cu: „N-ar fi pentru prima dată în istorie cînd au umblat cu Biblia într-o mînă şi cu sabia în alta. Şi aceeaşi istorie este martoră că evoluţia societăţii nu poate fi împiedicată. Cu atît mai puţin aici, acasă, în condiţii în care o naţiune întreagă îşi creează liber propriul ei destin în istorie".

Apropo, am auzit tot mai des acuzaţia că *Underground Evangelism* ar lucra pentru C.I.A. Adevărul este că mai multe agenţii secrete au sondat terenul. Reţeaua noastră clandestină din Est era prea ispititoare. Totuşi, nu ne-am amestecat cu C.I.A. sau cu vreun alt serviciu secret.

Datorită creşterii reţelei noastre, voluntarii şi curierii noştri profesionişti au reuşit să introducă cantităţi mari de ajutoare practic în fiecare ţară dinapoia Cortinei de Fier, cu excepţia Albaniei, care a rămas închisă pentru lumea exterioară. Transporturile noastre cu hrană, îmbrăcăminte, bani şi literatură au fost o ancoră de salvare pentru familiile persecutate.

Nu toate bunurile trebuiau să treacă ilegal graniţa. Mulţi ani de zile am sprijinit familii prin trimiterea unor pachete duse de companii specializate. N-am folosit niciodată numele de *Underground Evangelism*. Eram în capul oricărei liste negre din Est, şi autorităţile ar fi confiscat bunurile. Ba mai rău, numele nostru ar fi pus în pericol familiile pe care doream să le ajutăm. În loc de aceasta, donatorii şi voluntarii se dădeau drept familie sau prieteni. Problema cea mai greu de rezolvat erau taxele vamale. Uniunea Sovietică impunea taxe de 100%, dublînd astfel preţul bunurilor pe care le cumpăram pentru familii. Lor nici nu le trecea prin minte să plătească asemenea taxe. Dar companiile specializate aveau un contract cu guvernul sovietic şi nu numai că acceptau pachetele, dar şi plăteau dinainte taxele vamale.

Nu altruismul era acela care făcea autorităţile să fie de acord cu un asemenea aranjament. Noi trebuia să plătim taxele în valută forte. Sovieticii, aflaţi în mare nevoie de bani, duceau lipsă de dolarii noştri. Totuşi, la sfîrşitul lui iulie 1984, ideologia a triumfat asupra consideraţiilor economice, şi Uniunea Sovietică a anulat această opţiune.[130] Am fost forţaţi să găsim o altă cale. Cea mai simplă soluţie este adesea cea mai eficientă. Am trimis pachetele cu poşta. Cu cîteva zile înainte de a trimite pachetul mare aduceam la poştă unul mult mai mic, care conţinea ceva mic, dar folosi-

lor, pe care familiile îl puteau vinde. În felul acesta făceau rost de bani ca să plătească suma enormă ca taxă de import pentru următorul pachet, mai mare. O vreme, niște cuverturi de pat din nylon au servit acestui scop, pînă ce sovieticii și-au dat seama de aranjament și au mărit taxa de import pentru cuverturi de pat de la 20 de ruble la 120 de ruble, un salariu lunar mediu.

Știam că ajutorul nostru era vital pentru familiile persecutate, de aceea făceam tot ce puteam ca să rămînem flexibili, astfel încît ei să primească ajutorul nostru. Mulți ani mai tîrziu, stăteam în biserica baptistă a lui Bondarenko din Riga, capitala Letoniei. Sunt sigură că am fost prima femeie care a vorbit vreodată acestei congregații. Cînd am coborît de la amvon, femeile m-au înconjurat. Fețele le erau pline de lacrimi. Toate spuneau același lucru: Fără ajutorul vostru, nu ne-am fi descurcat.

Se știa că vremea politică din Est era imprevizibilă. Chiar și așa, existau totdeauna perspective de viitor; trebuia pur și simplu să le cauți. Spre sfîrșitul anilor 80, asemenea persepective s-au deschis dintr-o dată în tot blocul răsăritean. La începutul lui 1989, am avut un prim semn al schimbărilor care veneau. Un cutremur devastator a lovit Armenia. Am reacționat imediat. În primul dintre mai multe transporturi, am încărcat un convoi de camioane de douăzeci de tone conținînd bunuri în valoare de peste un milion de dolari. Nu știam nimic ce ne așteptă la graniță. Dar, spre deosebire de trecut, autoritățile au deschis larg ușile, și noi am introdus ajutoarele în țară fără nici o formalitate. De fapt, cînd șoferii noștri au ajuns la granița sovietică, grănicerii le-au dat cadou cupoane ca să poată lua gratis motorină din țară.

Cu cît înaintau oamenii în Uniunea Sovietică, cu atît mai rele deveneau drumurile. Manevrele făcute pentru evitarea gropilor și a altor obstacole micșorau viteza, dar trecerea munților Caucaz era, de departe, obstacolul cel mai greu. La ultimul post de control al poliției, polițiștii avertizau șoferii să fie prudenți; trecătorile erau încă acoperite cu zăpadă. Nu numai că era zăpadă, dar mai erau și pietre mari, pe care șoferii trebuiau să le înlăture; în unele locuri, drumul fusese total distrus. Cînd șoferii ajungeau în final de cealaltă parte, fiecare alerga în întîmpinarea lor. Localnicii nu puteau crede că niște camioane așa de mari trecuseră prin munte. Șoferii noștri au descărcat bunurile în piața Lenin din centrul Erevanului. Spre surprinderea lor, oficialii orașului le aranjaseră deja la hotel cazare gratuită.

Următorul semn a venit în vara aceluiași an. Doream să distribuim Bi-

blii în Rusia. Uniunea Sovietică încă exista, condusă de Gorbaciov. Spre uimirea şi încîntarea noastră, n-a fost nevoie să introducem Bibliile în mod clandestin. Pentru prima dată am putut duce Biblii în mod legal, împreună cu mai multe tone de hîrtie de tipar şi alte tone de bunuri.

O dată ce s-a desfiinţat în final Cortina de Fier, m-am aşezat şi am calculat cantitatea totală de literatură pe care fie o introdusesem clandestin peste graniţă, fie o ajutasem să se tipărească în ascuns pe maşinile de tipărit secrete.[131] În peste treizeci de ani, am transportat mai mult de 40 de milioane de Biblii, Noi Testamente, concordanţe şi altă literatură pentru credincioşii din Est.

Cea mai mare parte a materialului fusese tipărit şi predat de noi. În plus, am primit titluri de la alte grupări şi le-am trecut peste graniţă. Am ajutat de asemenea credincioşii să tipărească ei înşişi unele cărţi prin faptul că le-am adus piesele de schimb cu care au putut să-şi construiască maşinile de tipărit, hîrtie şi sprijin financiar pentru tipografii din clandestinitate. În multe cazuri, congregaţiile locale ne-au cerut să le tipărim propriile lor titluri. Ei au trecut manuscrisele peste graniţă, noi le-am tipărit şi am introdus înapoi în ţară cărţile terminate. Alternativ, credincioşii cereau anumite titluri de evanghelişti binecunoscuţi, cum ar fi Dr. Billy Graham, Dr. Oswald Smith şi Dr. Bill Bright de la *Campus Crusade*. Obişnuiam să-l vizitez pe Bill Bright în Lake Arrowhead din California, unde Campus Crusade îşi începuse lucrarea. El era un om de mare viziune care a ajutat *Underground Evangelism* cu sfaturi bune şi cu permisiunea de a folosi materialele de la Campus Crusade. Filmele şi literatura făcute de ei au avut un mare impact în Est.

Iată cifrele exacte pentru toată literatura pe care am reuşit s-o introducem în Uniunea Sovietică şi Europa de Est:

Biblii şi Noi Testamente		5.442.441
Concordanţe şi cărţi de cîntări		2.278.476
Cărţi de învăţătură		8.042.380
Evanghelii, broşuri, tractate		19.889.110
Altă literatură	(circa)	5.000.000
	Total	40.652.407

Nu este de mirare că autorităţile ne ţineau sub observaţie. Noi nu numai că am introdus clandestin bunuri interzise, dar am reuşit şi să le subminăm autoritatea şi să ţinem credinţa vie.

13

Vocea libertății

„Mare este adevărul, mai puternic ca orice".
Apocrife, Ezra 4:22

Oricît de plină de succes s-a dovedit introducerea clandestină de bunuri, şi-a avut limitele ei. Cu toate că grupurile din Occident au reuşit să treacă o mare cantitate de ajutoare şi literatură dincolo de Cortina de Fier, era mult prea puţin pentru un imperiu de această mărime. Lucrul acesta era deosebit de adevărat în privinţa laturii spirituale a ajutorului. Similar cu transporturile de ajutoare materiale, organizaţiile din străinătate concepeau căi mai simple şi mai eficiente de a trece mesajele. Destul de devreme, credincioşii din imperiul sovietic au pornit propria lor alternativă, o abordare îndrăzneaţă şi periculoasă ca să-şi facă auzite vocile, o abordare care, pe termen lung, a ajutat la prăbuşirea imperiului însuşi. Privind retrospectiv, putem vorbi despre trei tipuri de voci ale libertăţii.

Pentru organizaţiile din Occident, emisiunile de radio serveau ca mod uşor şi sigur de a avea o audienţă largă. Numai în Uniunea Sovietică erau în uz pînă la o sută de milioane de aparate radio, toate echipate cu unde scurte. De fapt, regimurile depindeau de radio. Pentru ţări uriaşe ca Uniunea Sovietică sau China, radioul în general şi benzile de unde scurte în particular serveau la promovarea şi cimentarea unităţii naţionale. Oamenii care locuiau în regiunile îndepărtate, ca Siberia în Uniunea Sovietică sau Xinjiang în nord-vestul Chinei aveau nevoie să poată asculta ceea ce aveau de zis Moscova sau Beijingul. Era mult prea scump să acoperi întregul teritoriu cu staţii de transmisiuni pe unde ultrascurte sau medii. Undele scurte ofereau un mijloc centralizat de a ajunge la întreaga populaţie.

Cînd m-am făcut mare, copiii şedeau ore întregi în faţa aparatului de radio, călătorind în locuri exotice prin simpla învîrtire a unui buton. Prin anii 50, lucrul acesta a început să se schimbe. Televizorul a fost preferat tot mai mult ca mijloc de comunicare în masă, iar radiourile erau înzestrate mai mult cu benzi ultrascurte locale sau cu unde medii; poate că sună mai bine, dar sunt cu siguranţă mai puţin captivante ca cele scurte. Totuşi, în Est, radiourile cu benzi scurte erau (şi încă sunt) prima fereas-

tră spre lume. Deşi autorităţile aveau nevoie de ele ca să ajungă la cetăţenii lor, şi-au dat curînd seama de reversul medaliei. Oamenii nu aveau altceva de făcut decît să răsucească un buton ca să facă o excursie peste graniţă şi să asculte *Radio Europa Liberă* sau una dintre numeroasele staţii de radio care transmiteau emisiuni în limbile lor materne.

Ca urmare, regimurile au început să bruieze semnalele staţiunilor pe care nu le agreau. Nu era un lucru aşa uşor pe cît pare. Trebuia să se transmită un semnal pe frecvenţa fiecărei staţii radio pe care doreau s-o anihileze cu zgomotul dispozitivelor de bruiaj. Cu alte cuvinte, cenzorii trebuiau să stabilească nişte priorităţi şi să aleagă staţiile pe care doreau să le bruieze cel mai mult. Chiar şi timpul zilei juca un rol; condiţiile ionosferice din timpul nopţii îngreuiau bruiajul semnalelor undelor scurte. Tehnicienii sovietici au aflat curînd că cel mai bun mod de a bloca transmisiunile din Occident era prin transmiţătorii locali, dar aceştia au o rază de circa 22 km. Asemenea dispozitive de bruiaj local erau folosite pe scară largă în oraşe mari şi în centre industriale, dar la ţară oamenii puteau prinde posturile occidentale. Unul dintre curierii noştri a relatat din Bulgaria:[132]

„Cînd eram în Sofia, am folosit ocazia de a urmări transmisiunile în limba bulgară. Am prins frecvenţa noastră şi am putut auzi staţiunea din Portugalia transmiţînd foarte clar în alte limbi. Dar de îndată ce a început programul în limba bulgară, de abia şi-a anunţat numele crainicul, că dispozitivele locale de bruiaj au şi fost puse pe aceeaşi frecvenţă. Timp de cincisprezece minute nu s-a putut auzi decît zgomotul urît produs de bruiaj. În ziua următoare am încercat din nou, de data aceasta cam la 50 km de Sofia. Acolo, postul nostru se putea auzi perfect limpede, fără nici cea mai mică interferenţă".

În Uniunea Sovietică, autorităţile puneau asemenea dispozitive de bruiaj sub acoperişurile caselor primarilor locali. Ori de cîte ori primarul primea un telefon de la KGB, trebuia să ajungă repede în pod şi să regleze dispozitivul de bruiaj pe frecvenţa cerută. Aceasta bloca doar un singur post. KGB-ul trebuia să decidă care post de radio era cel mai periculos; de obicei, lăsau la o parte transmisiunile religioase şi se concentrau asupra posturilor pe care le acuzau de propagandă politică, cum ar fi *Vocea Americii*. Totuşi, Albania şi Bulgaria au ţinut posturile religioase în fruntea listei de posturi bruiate.

În timpul celui de-al doilea război mondial, naziştii au declarat că este înaltă trădare să asculţi postul de radio *BBC*. În ciuda pericolului real de

a fi trimise într-un lagăr de concenterare, multe familii, însetate de adevăr, lăsau storurile în jos și se strîngeau în jurul radioului. Uniunea Sovietică și protejatele ei au dus o luptă similară din același motiv. Ca și naziștii, comuniștii își hrăneau poporul cu ciuperci în loc de știri. Potrivit acestei gîndiri elitiste mai degrabă decît comuniste, oamenii nu erau în stare să manevreze adevărul și nu aveau mijloacele necesare de a-l pune în context. Mass-media degenerase într-un război propagandistic care a bîntuit pînă în 1990. Oamenii trebuiau să se adreseze în altă parte pentru a afla adevărul. Pentru mulți, însuși numele ziarului principal din Rusia, *Pravda*, sau Adevărul, fondat în 1912 și avîndu-l pe Stalin ca redactor, a devenit o glumă. Cei mai mulți oameni ascultau mai degrabă știrile de la *BBC* recunoscute ca fiind cumpănite, sau programele de la *Vocea Americii*, și multe alte posturi care se auzeau în imperiul sovietic.

Această foame după adevăr i-a transformat atît pe creștini, cît și pe necreștini în ascultători radio avizi. Pentru creștini, butonul aparatului de radio a devenit cheia secretă de a descuia lumea spirituală.

Încă de timpuriu, organizații ca a mea au devenit conștiente de puterea transmisiunilor radio. Pe la jumătatea anilor 60, operam propriile noastre studiouri în München, Germania și în California, studiouri care au produs mii de ore pentru ascultătorii din spatele Cortinei de Fier. Nu știu amănunte despre alte organizații, dar noi am lucrat cu o echipă multiculturală care cuprindea toate țările oprimate. Mulți pastori au fost nevoiți să fugă din țările lor sau erau forțați să plece în exil. În esență, ei erau păstori care și-au pierdut oile. Le-am oferit ocazia de a vorbi unei congregații mult mai mari. Ca redactori și vorbitori la radio, acești pastori aveau libertatea de a crea propriile lor programe naționale în limbile lor. În punctul culminant al operațiunii noastre cu radioul, transmiteam în vreo douăzeci de limbi, printre care rusa, maghiara, ceha, mongola și mandarina. Este posibil ca transmisiunile noastre să fi fost ascultate de patru sute de milioane de oameni.

Pentru a evita bruiajul, nu ne-am împletit mesajele cu propagandă politică. Am folosit de asemenea postori de radio mai mici ca să ne transmitem emisiunile, precum *IBRA (Radio Trans-Europa)* din Portugalia, *Far East Broadcasting Company* din Manila și diferite stații din Mexic, de care să beneficieze ascultătorii noștri din Cuba și America Latină. Stațiile *HLKX* și *HLDA* ne-au trimis mesajele spre Coreea de Nord, Vietnam și China. Destul de surprinzător, unele dintre emisiunile lor îndreptate spre Orientul Îndepărtat erau în limba germană. Peste două milioane de et-

nici germani trăiau în Uniunea Sovietică, dintre care cei mai mulți locuiau în partea asiatică a Uniunii.

Ca orice bun realizator de programe, ofeream o varietate de emisiuni, îndreptate spre creștini și deopotrivă spre necreștini. Unele conțineau muzică, altele erau adresate copiilor, inclusiv *Școala duminicală pe unde*, care oferea familiilor creștine o școală duminicală virtuală. Alte programe includeau show-uri speciale pentru femei produse de femei, discuții la masa rotundă, știri din lumea religioasă și servicii religioase obișnuite. În multe regiuni îndepărtate au apărut biserici formate datorită radioului. Într-un caz, un vizitator a sosit într-un sătuc din Ucraina și s-a întîlnit cu cîțiva credincioși izolați.[133] Cînd a venit ora programului radio, toți au tăcut. Oamenii au ascultat cu cea mai mare atenție, și cînd s-a rugat predicatorul de la radio, toți au îngenuncheat și s-au rugat cu el.

Pentru zonele care erau închise curierilor noștri țineam un program special, *Biblii pe rută aeriană*. Niște persoane citeau Biblia foarte lent, suficient pentru ca ascultătorii să poată copia Scriptura cu mîna. Am în arhive mai multe Biblii scrise de mînă care au fost copiate cu fidelitate în acest program.

Am descoperit curînd că era nevoie să facem un pas mai departe. În majoritatea țărilor în care transmiteam, regimurile permiteau doar unui număr mic de persoane să se pregătească pentru pastorat într-un seminar. În unele țări, nimeni nu avea dreptul acesta. Aceasta a dus la ideea unui colegiu biblic pe calea undelor. *Școala* noastră *Biblică pe Calea Undelor* a devenit o unealtă vitală pentru a ține Biserica vie.

Această abordare multilaterală în programe a dus la o reacție copleșitoare. Multe scrisori începeau ca cea a lui Vasili din Bielorusia: „Într-o zi, căutam ceva să ascult la radio, cînd am dat peste postul vostru". Un motiv pentru succes a fost oferta noastră de a trimite Biblii ascultătorilor. „Recent, am ascultat la radio o emisiune în care se spunea cum L-a găsit pe Dumnezeu un astronaut americam", a scris ascultătorul polonez Kozinuen.[135] „Această istorie m-a mișcat și mă gîndesc adesea la Dumnezeu, lucru pe care nu l-am făcut niciodată. Eram sănătos, tînăr și nu aveam timp de Dumnezeu. Dar viața din țara mea s-a schimbat complet. Am ajuns să gîndesc: Cum să merg mai departe? Ce se află în fața mea? Viața i-a schimbat pe oamenii – i-a făcut inumani. Niște oameni care stau la rînd pentru o pîine sunt în stare să facă omor pentru aceasta. Prin emisiunile voastre pot să înțeleg cum trebuie să umble cineva pe calea dreaptă și cum înțeleg alți oameni calea vieții. Adesea încerc să mă și rog, dar am

uitat de cînd m-a învățat cîndva mătusa mea Ana Buksa. De aceea, am o rugăminte: Dacă este posibil, trimiteți-mi o Biblie sau un Nou Testament". Un alt ascultător a scris din Karabulak, Uniunea Sovietică:[136] „Mi-ar plăcea să citesc Biblia, dar aici în Uniunea Sovietică nu se găsește nicăieri de cumpărat. Vă rog să-mi trimiteți o Biblie în limba rusă, indiferent cît costă". Desigur că i-am trimis o Biblie gratuită, la fel ca oricui. Peste ani, mii și mii de Biblii au fost trimise dincolo de Cortina de Fier ca răspuns la programele noastre radio.

Mulți oameni și-au revărsat inimile, mulți au avut cereri speciale pe care am încercat să le îndeplinim. Într-o scrisoare de mulțumire din Ucraina, un ascultător în vîrstă ne-a scris:[137] „Mai întîi de toate, vă mulțumesc sincer că alifia pe care mi-ați trimis-o pentru rănile de la picioare a făcut să dispară imediat durerea, și dacă nu mai e durere, atunci sunt speranțe de vindecare".

Nu toți cei care au dat peste programele noastre erau credincioși. „De ce transmiteți la radio cuvinte otrăvitoare despre un dumnezeu mort?" a scris un ascultător anonim din Uniunea Sovietică. „Nu avem nevoie de asta aici. Gloriosul nostru stat muncitoresc ne procură tot ce ne lipsește sau tot ce avem nevoie. Vă pierdeți banii. Nimeni nu vă ascultă, decît să rîdă de afirmațiile voastre prostești privind legendarul Isus Cristos. Salvare! Aceasta vine de la muncitori. Sfatul meu este să încetați cu stupida voastră propagandă religioasă".[138]

Unele programe împlineau dorințele ascultătorilor sau trimiteau urări de ziua nașterii și alte mesaje de la o persoană la alta. De la Miroslav Bocchko din Polonia am primit această cerere:[139] „Peste patru luni voi împlini 20 de ani. Sunt student la electronică. Ori de cîte ori pot, ascult la radio. Într-o zi am dat peste un fel de imn creștin, era programul vostru. Am prieteni creștini cărora mi-ar plăcea să le dedic un cîntec. Ce-ar trebui să fac ca să transmiteți această dedicație a mea?"

După scurt timp, congregații întregi ne-au inundat cu cereri pentru înregistrări, în special predici, învățături biblice și programe muzicale. Curierii noștri au început să distribuie casetofoane și casete ori de cîte ori puteau. Unul dintre voluntarii noștri a inventat un mod ușor și rapid de a copia casete, și astfel o singură predică sau lecție biblică putea să-și găsească drumul spre o mulțime de ascultători.

Casetofoanele serveau de fapt ca o stradă cu două sensuri. Multe biserici își înregistrau muzica și ne trimiteau casetele. Sora Ana a scris din București:[140] „O scurtă notă din partea bisericii vă va spune cît de aprecia-

tă vă este lucrarea de la radio de noi toți. O ascultăm în fiecare seară. Ne bucurăm în special de cîntecele pentru copii care au fost înregistrate în bisericuța noastră. Este minunat să ne ascultăm muzica proprie venind tocmai din Occident". Noi eram la fel de mișcați ca și ei. Oricine a asistat vreodată la un serviciu divin în Europa de Est își va aduce aminte de muzică. Este o experiență spirituală emoționantă, plină de bucurie și măreție.

Programul nostru radio mai avea o întrebuințare. Ne permitea să trimitem mesaje cifrate. La sfîrșitul unui program, ascultătorii noștri auzeau o voce care anunța un mesaj pentru o anumită persoană. Apoi urmau o serie de cuvinte care sunau ca o limbă păsărească pentru toți, în afară de cei ce aveau codul. În felul acesta făceam aranjamente pentru transporturile cu ajutoare secrete sau transmiteam informații importante rețelei noastre din spatele Cortinei de Fier.

Foloseam mai multe coduri. Cel pe care-l preferam era cel mai simplu, folosit pentru a-i chema pe credincioșii din toată Rusia la întîlniri secrete. După cîte știu, KGB nu l-a descifrat niciodată. Pentru a fixa o dată anume luam numele celor doisprezece apostoli ca să indicăm lunile, Petru pentru ianuarie, Andrei pentru februarie, și așa mai departe. Pentru săptămîni aveam cele patru Evanghelii, cu Matei pentru prima, Marcu pentru a doua, Luca pentru a treia și Ioan pentru a patra. Pentru zilele săptămînii aveam cele șapte biserici din Apocalipsa: Efes reprezenta duminica, Smirna luni, Pergam marți, Tiatira miercuri, Sardes joi, Filadelfia vineri și Laodiceea sîmbătă. Sau, alternativ, foloseam zilele lunilor urmînd cele 31 de capitole din Proverbe. Un mesaj ca „Smirna Andrei Proverbe 7" nu avea nici un sens pentru cei care nu cunoșteau codul. Creștinii din Est și-au dat imediat seama că e o chemare la întîlnire pe ziua de luni, 7 februarie.

Nu este de mirare că regimurile urau niște programe radio ca ale noastre. Posturile de radio se dovedeau o contracarare a propagandei plictisitoare de pe canalele oficiale. L-am vizitat odată pe pastorul Ștefan Bankov la casa lui din Glendale, California. El fusese silit să fugă din Bulgaria natală, și acum conducea un post de radio care avea un succes foarte mare. În timp ce ședeam în camera de zi, a primit la telefon o amenințare anonimă, spunîndu-i-se să oprească programele, altfel va fi ucis. Bankov primea asemenea telefoane mai mult sau mai puțin regulat, și știa sigur că poliția secretă bulgară era pe urmele lui, chiar și aici în Statele Unite. Odată, agenții l-au urmat pe Bankov pînă acasă la el. Pe cînd era pe punctul de a închide ușa garajului, ei au forțat intrarea și l-au bătut zdravăn.

Noi transmiteam de o vreme, cînd i-am făcut o vizită Lydiei Breidenbach, prietena și contactul nostru din Berlin. I-am spus de multele scrisori pe care le primeam, deși fiecare mesaj radio era trimis în întuneric. Atunci, ea mi-a povestit cum trimitea pe poștă mesaje creștine la oameni pe care nu-i cunoștea. Afirmația ei a declanșat o idee care avea să se dezvolte într-o alternativă la trecerea clandestină peste graniță.

Am cerut curierilor noștri să ne aducă cărți de telefoane din toate țările pe care le vizitau. Nu peste mult timp, biroul mi-era plin de asemenea cărți din Moscova, Kiev, București și alte locuri din spatele Cortinei de Fier.

Cînd m-am întors în California, am inițiat o serie de trimiteri poștale numite *Scrisori Evanghelice*, și anume scrisori care conțineau o broșură. Primul fel de scrisoare conținea broșura *Există Dumnezeu?*, al doilea *Evanghelia după Ioan*, al treilea *Evanghelia după Luca*, al patrulea *cartea Romani*. Fiecare plic avea o adresă la care oamenii puteau răspunde.

Scrisorile Evanghelice s-au transformat într-o operațiune enormă. Curînd am devenit niște vizitatori regulați la firma care producea plicuri, comandînd 100.000 de plicuri o dată, de toate mărimile și culorile. Dacă am fi folosit de un singur fel, ar fi fost mai ușor pentru autorități să le identifice și să le arunce.

În vremea aceea, Joe și cu mine dădeam banchete pe tot cuprinsul Statelor Unite donatorilor noștri, ca să ne întîlnim cu ei și să-i motivăm. Banchet este un nume măreț pentru ceea ce consta de obicei dintr-o friptură de pui, cel mai ieftin fel din meniu. Într-un an am luat parte la 225 de ospețe; n-am mîncat niciodată atîta carne de pui ca atunci. Un voluntar local acționa ca și coordonator și îi invita pe toți donatorii dintr-o zonă. La fiecare banchet aveam vorbitori și un acordeonist care îi punea pe oameni să cînte. La un moment dat, mă sculam în picioare și vorbeam despre acțiunea *Scrisorile Evanghelice*. Mulți au fost imediat gata să participe ca voluntari.

Fiecare voluntar primea treizeci de plicuri și treizeci de adrese, una pentru fiecare zi. Ei trebuiau să scrie adresa pe plic cu mîna, să pună un timbru și să expedieze o scrisoare pe zi. Le-am cerut să se roage pentru fiecare scrisoare.

Ca și programele radio, am primit o reacție incredibilă la *Scrisorile Evanghelice*. Desigur, am primit și cîteva replici supărate. Probabil că mulți dintre cei din cărțile de telefoane erau membri de partid dedicați, a poseda un telefon însemna a fi privilegiat. Dar un surprinzător de mare

număr dintre cei la care am ajuns s-au identificat ca fiind creştini în secret sau şi-au exprimat interesul pentru chestiunile spirituale. Scrisoarea mea preferată a venit de la o doamnă din Germania Democrată. Ea primise Evanghelia după Luca cu o zi înainte de Crăciun. Nu-i mai am scrisoarea, dar mi-aduc bine aminte cuprinsul ei. Ea zicea cam aşa: „Am fost foarte deprimată, pentru că simţeam că eram singura creştină care mai rămăsesem, dar apoi am primit preţioasa dumneavoastră Pîine a Vieţii. Am petrecut toată ziua de Crăciun plîngînd pentru faptul că cineva se îngrijea de mine de la o aşa mare depărtare".

Ne-am făcut obiceiul de a urmări fiecare scrisoare şi de a răspunde la fiecare întrebare. Curînd, am avut o secţie de trei-patru oameni care lucrau cu normă întreagă la *Scrisorile Evanghelice*. Atunci cînd ne-am încetat activitatea, în 1989, trimisesem cinci milioane de scrisori cu broşuri.

Pînă acum, cea mai importantă alternativă la trecerea clandestină peste graniţă şi cea mai puternică voce a libertăţii nu implica organizaţii străine. Se baza numai pe curajul celor care trăiau sub stăpînirea comunistă. Vorbesc despre tipografiile *Samizdat* care operau ilegal în clandestinitate. Puţini oameni înţeleg rolul pe care l-au jucat documentele *Samizdat* în doborîrea regimurilor comuniste. Încă şi mai puţini realizează dificultăţile cu care s-au confruntat oponenţii regimurilor cînd au dorit să-şi facă cunoscute ideile. În mod deliberat, autorităţile păstraseră serviciile de comunicare la un nivel mult mai jos decît în Occident. Ele nu aveau nici cea mai mică intenţie de a lăsa nişte grupări disidente să comunice una cu alta.

În Occident, oricine putea merge pînă la următorul magazin de birotică, să cumpere un computer sau o maşină de scris şi să înceapă să publice un buletin gratuit. Fiecare bibliotecă publică are un copiator (xerox). Nu tot aşa este în Est. Pentru cineva din Moscova, Bucureşti sau Tirana, achiziţionarea unei maşini de scris se transforma într-o adevărată aventură. Doritorii aveau nevoie de aprobare de la autorităţi şi trebuiau să fie înregistraţi, urmînd să fie controlaţi periodic de modul în care foloseau ceea ce cumpăraseră.

În aprilie 1972, guvernul român a declarat că toate maşinile de scris posedate de cetăţenii romîni trebuie să fie înregistrate la sediul poliţiei. Trebuia să se dea şi o mostră a caracterelor de scris ale maşinii respective. Dacă guvernul considera că e periculos ca cineva să posede o maşină de scris, confisca maşina. Toate maşinile de scris neînregistrate trebuiau şi ele confiscate, iar proprietarul să fie supus arestării şi închiderii.[141]

Copiatoarele nu erau deloc disponibile. De fapt, tot ce putea multiplica manuscris sau o broşură rămînea inaccesibil maselor aşa-zis eliberate din list.

Totuşi, în ciuda acestui lucru, o reţea uriaşă de creştini vuia de ştiri în toată sfera sovietică de influenţă. Era o acţiune descurajantă şi periculoasă să strîngi şi să difuzezi informaţii. Mulţi dintre cei care o făceau erau femei. Ascunşi în pivniţe, ei operau orice aparate, de la simple mimeografe pînă la maşini de tipărit făcute din bucăţi. Ei făceau parte dintr-un cor clandestin de disidenţi care produceau o alternativă la informaţiile difuzate de mass-media dirijată de stat şi date în doze măsurate cu grijă.

Desigur, nu orice publicaţie *Samizdat* era creştină. În Occident, termenul a ajuns cunoscut pentru prima dată în timpul procesului lui Andrei Siniavski, un cărturar şi poet care scrisese satire muşcătoare la adresa oficialităţilor sovietice pe care n-a avut niciodată şansa de a le publica în propria lui ţară. Scrierile lui au apărut în Occident sub pseudonimul Abram Tertz şi au circulat în Uniunea Sovietică sub formă de exemplare tipărite ilegal. Cîţiva ani mai tîrziu, Andrei Zaharov, fizicianul nuclear şi reformatorul social, a ajuns în prim planul discuţiei pe tema drepturilor omului în Uniunea Sovietică, o discuţie practic limitată la *Samizdate.* Zaharov a primit în 1975 premiul Nobel pentru pace, acelaşi an în care Uniunea Sovietică a semnat acordurile de la Helsinki care garantau libertatea de gîndire, conştiinţă şi credinţă. Eşecul Uniunii Sovietice şi al celor din sfera ei de influenţă de a onora ceea ce semnaseră a dus la un şuvoi crescînd de documente *Samizdat.* Treptat, acest forum ilegal a intrat în conştienţa publică în societăţile stăpînite în modul cel mai rigid, făcînd ca neajunsurile, deficienţele şi lacunele autorităţilor să fie limpede văzute de toţi. Se poate face o legătură clară şi directă între *Samizdat* şi prăbuşirea comunismului.

Printre cei mai sonori producători de *Samizdat* au fost creştinii. O parte din literatura lor clandestină a fost politică, avînd intenţia de a dezvălui lipsa de libertate şi gradul de persecuţie. Exemplul de prim ordin a fost organizaţia Lidiei Vins *Comitetul pentru rudele deţinuţilor CEB.* Noi suntem aşa de obişnuiţi să vorbim despre libertate, încît este dificil să apreciem deplin curajul Lidiei Vins şi al prietenelor ei expus într-o formă regulată. Ele au scos la lumină ştiri despre persecuţie, arestări şi sentinţe cu lungi liste de deţinuţi, şi şi-au condimentat publicaţiile *Samizdat* cu scrisori deschise către autorităţi. Şi toate acestea într-o vreme cînd era considerat un act criminal să dai publicităţii asemenea informaţii.

Ceea ce a făcut pentru baptiști *Comitetul pentru rudele deținuților CEB*, alții au făcut pentru denominațiunile lor. Biserica Catolică a venit cu propriile ei publicații *Samizdat*. Printre cele mai bine cunoscute erau *Cronica Bisericii Catolice Lituaniene*, care avea patru numere pe an. Alte publicații au apărut mai puțin regulat, cum ar fi cea penticostală *Cuvînt și faptă în catacombele evanghelice*. Biserica Ortodoxă s-a concentrat mai mult pe eseuri și alte lucrări pe care le publicau în formă de carte *Samizdat*. Nu că Biserica Ortodoxă ar fi ignorat persecuția. În 1975, un preot ortodox ucrainean, Vasili Romaniuk, a reușit să trimită o scrisoare de protest Consiliului Mondial al Bisericilor dintr-un lagăr de muncă pentru deținuți politici, unde a ispășit o sentință de zece ani. În 1975, publicația din München *Archiv Samizdata* a strîns peste cinci sute de publicații *Samizdat* ale diferitelor grupări religioase, totalizînd peste șase mii de pagini. Majoritatea, 95 la sută, proveneau din surse baptiste, penticostale, catolice și ortodoxe. Restul de cinci procente erau publicate de o varietate de denominațiuni, precum Biserica Georgiană, Biserica Armeană, menoniții din Asia centrală și luteranii din Estonia.[142]

Dintre toate vocile, cele mai tari, mai clare și mai consecvente veneau din surse baptiste. Ei se autodenumeau *Hristianin*, Creștinul. Unele surse *Hristianin* au tipărit publicațiile *Comitetului pentru rudele deținuților CEB*. Altele produceau cărți creștine, ajutoare pentru învățătură biblică și cărți de cîntări, foi volante precum devoționala *Vestnik Istni*, Vestitorul Adevărului, sau *Bratki Listok*, Foaie frățească, o publicație bi-lunară care informa în privința activităților Bisericii. Începînd cu 1978, *Hristianin* a început să tipărească Biblii. Ele erau voluminoase și ușor de recunoscut, deoarece trebuiau să fie tipărite pe hîrtie obișnuită.

Mulți tipografi *Hristianin* au plătit scump pentru curajul lor. În 1974, buletinul *Comitetului pentru rudele deținuților CEB* relatează:[143]

„În 24 octombrie 1974, în ferma Lieukalis, casa domnului și doamnei Hauer, au fost arestați următorii lucrători ai editurii private ‚Creștinul': V.I. Griținko, V.A. Pikalov, T.S. Kojemiakina, I.D. Korotun, N.G. Lvova, Z.P. Tarasova. În acea zi, prietenii începuseră să lucreze ca de obicei la Noul Testament. Proprietarii casei se duseseră să lucreze cu tractorul, dar au fost opriți pe drum de niște oameni care au coborît dintr-o mașină. Le-au cerut soților Hauer să se întoarcă acasă, pentru a se putea face o percheziție... Cuplul a fost băgat în mașină și dus acasă la ei. În timp ce se îndreptau spre casă, s-a declanșat o sirenă și o serie de oameni au început să iasă în fugă din pădurea apropiată și să se îndrepte spre casă. Cei

mai mulți erau în uniforme militare și aveau arme. Au mai apărut niște mașini. Numărul celor care au venit ca să facă percheziția era, potrivit soților Hauer, între 180 și 200. Cînd au ajuns în curte, generalul însărcinat cu operațiunea a dat semnalul intrării în casă... Fiecare dintre prieteni a fost percheziționat individual după ce au fost băgați într-o cameră sub pază în timp ce a început percheziția. Au ridicat 15.000 Evanghelii complete și alte 15.000 încă neterminate. A fost cîntărită hîrtia de tipar. În total au ridicat nouă tone nouă sute de kilograme, precum și mașina de tipărit".

Lucrătorii pregăteau cele 30.000 de Evanghelii pe care doreau să le distribuie bisericilor ca un cadou de Anul Nou.

Tipografii clandestine ca *Hristianin* au dus o viață precară.[144] Pe lîngă pericolul de a putea fi descoperite, lucrătorii și toți voluntarii aveau de luptat cu dificultățile inerente lucrului făcut în Uniunea Sovietică. Ca cei mai mulți ruși, evanghelicii sunt buni organizatori. Așa și trebuiau să fie ca să supraviețuiască lipsurilor cronice. În acele zile, puteai vedea creștini mergînd la magazinul local și cumpărînd un top de hîrtie. Apoi, ei luau autobuzul pînă în localitatea următoare unde cumpărau alt top. Ca să cumpere mai multe o dată ar fi atras atenția KGB-ului, ce căuta totdeauna elemente care să ducă la descoperirea tipografiei clandestine.

Topurile de hîrtie erau curînd strînse și aduse într-un loc secret, cunoscut numai de foarte puțini oameni. Fiecare înțelegea importanța discreției. Cînd dispăreau unul sau doi tineri și se ducea vestea că s-au dus să lucreze pentru Domnul, nimeni nu punea întrebări. Nu trebuiau să pună întrebări, deoarece știau că acești tineri se hotărîseră să dăruiască doi sau trei ani din viața lor ca să lucreze clandestin pentru *Hristianin*. Sinceritatea lor, în pofida privațiunilor și pericolelor, servește ca model pentru propriile noastre vieți. Acești tineri și-au lăsat locurile de muncă și familiile ca să ducă o viață mult mai grea și mai periculoasă. Ei lucrau în anonimat, nu pentru faimă sau profit. Pur și simplu doreau să facă lucrurile în care credeau, indiferent de obstacole și de prețul ce trebuia plătit.

Hristianin nu trebuie confundată cu o localizare clar definită sau cu o etichetă de tipar. Mai mult ca orice, numele definea o mișcare subterană unită în mod liber care era alcătuită dintr-o mulțime de mici tipografii răspîndite în toată Uniunea Sovietică. Tipografii voluntari lucrau în condițiile cele mai primitive. Discreția și mobilitatea erau cuvinte cheie. Dacă era necesar, o mașină de tipărit putea fi demontată imediat, împachetată în cinci geamantane și dusă în locuri sigure. Lua mult mai mult timp

să o asamblezi la loc. Cei care simpatizau cu *Hristianin* goleau de piese mașinile de spălat, strîngeau pedale și lanțuri de la biciclete vechi sau demontau aparate de gospodărie ca să ia părțile pe care le puteau folosi pentru a încropi o mașină de tipărit. Cerneala o făceau din scoarță de copac, folosind chimicale luate de la pneuri vechi și alte lucruri. Deoarece tipografii clandestini nu aveau mașini de pregătit textul pentru tipar – aceste lucruri se petreceau cu zeci de ani înainte ca computerul să le facă demodate – tipografii cercetau cărțile tipărite pentru a găsi litere perfect imprimate. Acestea serveau de matrițe, care erau apoi fotografiate pentru a se crea plăcile de tipar.

Această rețea rapidă și flexibilă de mașini de tipărit zăpăcea, buimăcea și frustra la nesfîrșit autoritățile. Ca Hercule și Hidra din mitologia greacă, așa cum monstrului îi ieșeau alte două capete noi ori de cîte ori Hercule tăia vreunul, tipografii noi ieșeau la iveală ori de cîte ori autoritățile făceau o razie la una dintre ele. În cazul imprimeriei confiscate în casa soților Hauer, o altă tipografie clandestină a relatat după numai două zile arestările cu fotografii și o istorie completă.

Lucrătorii din editura *Hristianin* care lucrau în casa Hauer cu siguranță că n-au fost singurii arestați. Ca să luăm un exemplu la întîmplare, în 19 ianuarie 1980, poliția a condus o percheziție a caselor din satul Starie Kadaki de lîngă Dnepropetrovsk în Ucraina. Atunci cînd au găsit cantități considerabile de cerneală în casa lui Iakov Saplava, au decis să verifice casa mamei lui. Spre supriza tuturor, inclusiv a congregației, poliția a descoperit o mașină de tipărit a editurii *Hristianin*. Lucrătorii din tipografie, Serghei Bublik, Galina Iudințeva și Liobov Cazachevici au fost condamnați la trei ani de muncă silnică în lagărul închisorii. Chiar și cei care strîngeau hîrtie sau distribuiau literatură au plătit prețul. În 19 aprilie 1979, poliția l-a oprit pe Filip Borinski lîngă Chișinău, în Moldova. El avea 1875 exemplare din revista *Vestitorul Adevărului* în mașină. Condamnarea primită: trei ani de închisoare.

În 16 aprilie 1982, în satul Dșetisai lîngă Alma-Ata în Kazahstan, poliția a oprit mașina lui Dimitri Enns.[145] Cu el erau Aleksandr Razumovski, Evald Friemann și Maia Kabiș. Ofițerii KGB au descoperit ceea ce curtea a descris mai tîrziu ca fiind „mici bucăți de fier", părți ale unei mașini de tipărit. Cînd KGB-ul a percheziționat casele celor patru, a găsit exemplare din publicații *Samizdat*, un multicar puternic, clei pentru lipirea cărților și chimicale necesare tipăririi offset. Procesul a început în 10 noiembrie. Cei patru erau cu toți lucrători voluntari pentru *Hristianin;* ei știau ce-i

acceptă. Când au început voluntariatul, fuseseră foarte conștienți de risc și nu veniți la proces pregătiți pentru ce era mai rău.

Transcrierile audierilor de la proces au ajuns clandestin în străinătate cu o altă *Samizdat*. În timpul procesului, cei patru acuzați au refuzat să depună mărturie. Iată audierea Maiei Kabiș:

„Judecătorul: Unde ați lucrat?

Maia: Pînă în 1979 ca tehnician radio într-un laborator central de testare. Apoi am plecat, deoarece familia mea s-a mutat în alt oraș. Din 1979 n-am mai lucrat.

Judecătorul: Din ce ați trăit?

Maia: Refuz să răspund.

Judecătorul: Ce făceați în regiunea Alma-Ata?

Maia: Refuz să răspund.

Judecătorul: Sunteți membră a unei biserici?

Maia: Da.

Judecătorul: Unde este biserica în care sunteți membră?

Maia: În Ucraina.

Judecătorul: Unde ați făcut cunoștință cu ceilalți inculpați?

Maia: Refuz să răspund la orice întrebare legată de biserică".

Pentru a susține cauza, judecătorul s-a decis să facă apel la un expert în ideologie. El i-a cerut expertului să clasifice literatura *Samizdat* pe care o confiscaseră polițiștii. Ideologul s-a dovedit a fi de tipul clasic, un maestru al derutării și manipulării. Despre literatura respectivă, el a afirmat:

„Ea conține calomnii, o chemare la încălcarea legii, calomnie împotriva societății sovietice, dușmănie și ură împotriva societății comuniste. În această literatură se spune că fiecare credincios trebuie să fie un predicator și să ducă lumii mesajul lui Cristos. Literatura are un caracter antisovietic și e împotriva legii. Ea produce fanatism la cei credincioși. Prin toată literatura trece ca un fir roșu o gîndire dușmănoasă față de societatea sovietică. Într-una din publicațiile *Samizdat*, Vestitorul Adevărului, se spune: ‚Vai de voi dacă vă împrieteniți cu lumea'. Ea este scrisă de parcă credincioșii ar fi persecutați pentru credința lor, de parcă ar fi întemnițați". Se pare că expertul nu realiza ironia afirmației lui – la urma urmelor, el depunea mărturie împotriva a patru oameni care erau acuzați tocmai din cauza acesteia, credința lor.

„Biserica s-a făcut pe sine în scrierile ei ținta persecuției pentru a căpăta mai multă simpatie", a continuat el. În următoarea propoziție, el a

reușit să strecoare chiar și o doză de antisemitism: „Și partidele sioniste se folosesc de aceste metode. Ei cer să înceteze persecuția, altfel aceste plîngeri vor fi trimise la ONU. Este un șantaj direct".

Acesta este un exemplu de prim ordin al încercărilor grele prin care trebuia să treacă urmărirea judiciară pentru a face proces împotriva creștinilor. Potrivit expertului ideologic, era ceva antisovietic să renunți la lumea materială, era o calomnie să spui că credincioșii sunt aruncați în închisoare și era un șantaj să ceri ca persecuția să fie oprită. Bineînțeles că inconsecvențele n-au schimbat nimic din rezultat; cei patru inculpați au fost condamnați fiecare la o perioadă între patru și cinci ani de închisoare.

14

Din fortăreață în far

„Dați-ne o viziune limpede ca să știm unde să stăm și ce cauză să susținem, pentru că dacă nu susținem nici o cauză, ne vom deda oricărui viciu".
Peter Marshall

Chiar dacă Biserica a crescut în salturi în anii de opresiune, plata personală a fost considerabilă. Este un lucru să suferi privațiuni o perioadă limitată de timp, și este cu totul altceva cînd știi că suferința ta va continua fără vreo scăpare la orizont. Creștinii deveniseră niște proscriși. Ei își aveau credința, mîngîierea și tovărășia congregației lor, dar trebuiau să se confrunte cu o lume care le stătea împotrivă. Oriunde s-ar fi întors, întîlneau ostilitate; la școală, la locul de muncă, în birourile guvernamentale, pretutindeni. Ai nevoie de multă putere pentru a-ți ține capul ridicat în asemenea condiții.

Creștinii s-au aflat în rolul unei minorități, disprețuită, vorbită de rău și hărțuită. Noi toți avem parte de o istorie rușinoasă cînd vine vorba despre purtarea cu cei care sunt diferiți, gîndesc diferit sau doresc să trăiască un mod diferit de viață. Toleranța nu vine în mod firesc. Nu avem decît să întrebăm un evreu care a supraviețuit Holocaustului în anii 40, un negru american care a trăit în Alabama în anii 50, sau un albanez din Kosovo din Serbia actuală. Este cam aceeași situație cu care s-au confruntat creștinii în timpul domniei comunismului. Ei nu erau bineveniți.

Hărțuirea creștinilor din Est era aprobată oficial; mai rău, oficialii făceau hărțuirea. Astăzi, majoritatea țărilor din lumea industrializată au legi împotriva discriminării. Dacă cineva din Statele Unite se simte discriminat, cel care face discriminarea se confruntă cu o luptă pe care o va pierde neapărat. Unele dintre cele mai ciudate lupte duse în tribunal i-au făcut pe oameni să clatine din cap la auzirea deciziilor judecătorești luate în tribunalele americane, dar legislația subliniază că oamenii au dreptul de a fi diferiți fără a se confrunta pentru aceasta cu discriminarea.

Ca orice altceva în viață, istoria are o altă față a monedei. Oricît am admira toleranța, nu ne putem permite să aruncăm toate standardele și să îmbrățișăm toleranța fără limite. Altfel, aceasta deschide ușa pentru domnia celor intoleranți. Există o linie subțire între toleranță și acceptarea

oricărui lucru. Există o linie la fel de subțire între stabilirea unor standarde și încălcarea drepturilor altora.

Cînd vine vorba despre tragerea unei linii și de stabilirea unor standarde, Biblia e, ca totdeauna, o sursă minunată de înțelepciune. Isus este foarte concret: „Tot ce voiți să vă facă vouă oamenii, faceți-le și voi la fel".[146] Universalitatea acestei învățături a fost recunoscută cu mult dincolo de granițele Bisericii. Referindu-se limpede la sursa ei biblică, filozoful german Immanuel Kant și-a formulat imperativul categoric în secolul 18 ca un principiu moral necondiționat. El spune că tot ce facem ar trebui să fie în așa fel, încît să poată servi ca lege universală. Cu alte cuvinte, trebuie să acceptăm ca alții să facă ceea ce facem și noi, sau să ne facă ceea ce le facem noi lor.

Aceasta trage o linie clară de demarcație. Oamenii n-ar trebui făcuți să sufere pentru că sunt diferiți. Dacă îi condamnăm dinainte pe alții, va trebui să acceptăm ca alții să ne condamne dinainte din cauză că suntem diferiți de ei. Așa stau lucrurile.

Timp de decenii, creștinii din Est au suferit. Ei și-au ținut serviciile religioase în secret și și-au făcut biserică dintr-o poiență, o șură sau pivnița unui credincios. Ei și copiii lor au fost ținuți în sărăcie, aruncați în închisoare, chiar omorîți. Ei trebuiau să fie precauți cu trădătorii din mijlocul lor, și știau că poliția le poate bate la ușă în fiecare moment. Nu este de mirare că Biserica a reacționat la aceste provocări.

Au avut loc două schimbări majore. Biserica a devenit o fortăreață și a devenit pură. În timp ce devenirea în fortăreață a servit ca protecție împotriva persecuției, puritatea a rezultat din modul în care Biserica a înfruntat persecuția.

Această puritate, la rîndul ei, a devenit un far moral, un semnal luminos pentru mii de oameni care căutau călăuzire spirituală. Ani de zile, noii veniți au fost obligați să ia parte la serviciile divine ca niște străini din afară. Conducătorii și restul congregației îi supravegheau îndeaproape. Erau oare vrednici? Doreau cu adevărat în inima lor să devină creștini? Înainte de a putea cineva să se ridice în picioare și să spună: „Sunt creștin", biserica dorea să fie sigură că persoana aceea cunoștea puterea schimbătoare de viață a acestei afirmații și pericolele pe care le includea. Biserica ridicase standardul cu mult mai sus decît suntem noi obișnuiți în Occident. Acolo nu erau creștini căldicei, nu erau angajamente luate cu jumătate de inimă. În loc de a facilita intrarea ca membru în biserică, bisericile ilegale din Est au stabilit în mod deliberat cele mai înalte standar-

de politice. În efortul de a se curăți de cei nesinceri din mijlocul lor și de a preîntîmpina fraudele, au făcut să fie foarte dificilă intrarea în ele. Fiecare biserică subterană era îngrijorată cu privire la informatorii din mijlocul lor, și pe bună dreptate. Unul dintre curierii noștri a relatat după ce s-a întors dintr-o călătorie:[147]

„Mă dusesem în vizită la un pastor baptist în apartamentul său. Biserica lui este supusă unor presiuni mari. Motivul este tipic pentru România. Acest pastor predică Evanghelia curată și simplă, și din cauza aceasta biserica lui a crescut foarte mult. De fiecare dată cînd o biserică dă semne de viață adevărată, guvernul începe să se îngrijoreze și să-și bage nasul.

În timp ce ședeam și discutam, am auzit un ciocănit în ușă. Pastorul s-a dus în antreu ca să vadă cine este. L-am auzit vorbind cu un alt bărbat, dar în loc să-l aducă în camera de zi unde eram eu, pastorul l-a dus în bucătărie. După vreo zece minute, omul a plecat, fără ca vreunul dintre noi să-l fi putut vedea pe celălalt. Cînd pastorul s-a întors, a spus: ‚Acest om este motivul pentru care m-ați auzit spunînd că în România nu poți să ai încredere în nimeni, nici măcar în mama ta'.

Apoi mi-a spus toată istoria. Cu cîteva luni înainte, călătorea cu omul acesta în tramvai. Omul s-a întors spre el și i-a zis pe un ton degajat: ‚Poimîine vei fi chemat la *Securitate* (poliția secretă din România) ca să fii interogat'. Pastorul a vrut să știe cum aflase omul lucrul acesta, dar el a răspuns doar: ‚Așteaptă și vezi. Poimîine vei fi chemat'. Două zile mai tîrziu, poliția a venit să-l ia pe pastor. După interogatoriu s-a dus direct la casa acestui frate. Îl considera cu adevărat frate. Omul fusese cu biserica de la început. Părea să fie un lucrător dedicat, fidel pentru cauza lui Dumnezeu. Dacă pastorul se încredea în cineva din biserică, apoi acest om era.

Pastorul a întrebat direct: ‚Frate, de unde știai că cei de la Securitate o să mă cheme?' La început, omul a încercat să schimbe subiectul, dar pastorul a insistat să primească un răspuns. În final, cu lacrimi în ochi, omul a mărturisit că în ultimii cincisprezece ani fusese informator la poliție. Fiecare cuvînt rostit cu încredere între el și pastor sau altcineva din congregație ajunsese mai departe la Securitate.

Pastorul mi-a povestit că în clipa aceea s-a simțit ca Ilie cînd s-a rugat: ‚M-am săturat, Doamne. Ia-mi viața'. El nu era supărat, doar foarte obosit. Simțea că trebuie să fie singur, departe de omul acesta care îl trădase, așa că s-a scuzat și a plecat. Pe cînd mergea agale spre casă, și-a cercetat

inima şi l-a iertat pe omul acela. Pastorul însuşi nu era străin de metodele Securităţii. El ştia că presiunea exercitată nu era numai foarte mare, ci şi foarte subtilă; cineva putea să se compromită colaborînd cu autorităţile fără să fie deplin conştient de lucrul acesta. Dar o dată ce o persoană făcea primul pas spre colaborare, Securitatea arunca în jurul lui o pînză de păianjen, din care era tot mai greu să scape. Singurul mod sigur de a acţiona era un refuz absolut de a coopera, dar aceasta cerea un curaj considerabil.

După cîteva zile, pastorul a fost chemat din nou la poliţia secretă. El a fost întîmpinat cu aceste cuvinte: ‚Felicitări! L-aţi descoperit în cele din urmă pe omul nostru'. Crezînd că Securitatea intenţiona să-l pedepsească pe omul acela, pastorul a început să intervină în favoarea lui. ‚Are cinci copii acasă. Lăsaţi-l în pace!' Ofiţerul care îl interoga a izbucnit în rîs şi a zis: ‚De ce credeţi că v-a spus toate acestea? Am pus lucrurile la cale ca să vedem cum veţi reacţiona'.

După ce pastorul a sfîrşit istoria, a zîmbit, ca şi cum ar fi vrut să-mi spună: ‚Ce poţi să faci? Aşa stau lucrurile aici în România'. Dar ştiu că întregul incident l-a zguduit serios. Omul care l-a trădat este cu adevărat foarte îndrăzneţ. El continuă să ia parte la serviciile divine, deşi acţionează în continuare ca informator. Acesta este motivul pentru care pastorul a fost atît de grijuliu să nu-l lase să mă vadă cînd a venit în vizită la el. Dorea să nu fiu şi eu trădat aşa cum fusese el".

Deşi această istorie pare relativ inofensivă, adesea avea un rezultat mai ameninţător. L-am întîlnit deja pe Pavel Rîtikov; el fusese arestat cu Galina şi cu fiul lui şi stătuse ani de zile în închisoare. La vîrsta de 55 de ani, Pavel s-a bucurat de exact 303 zile de libertate după ultima eliberare din lagărul de deţinuţi în 2 aprilie 1985. Acea condamnare de doi ani fusese a treia, făcînd un total de zece ani petrecuţi în lagăre de muncă începînd cu 1968. Chiar şi acele 303 zile de libertate n-au fost cu adevărat libere. După eliberarea lui, a fost pus sub supraveghere administrativă, cu interzicerea părăsirii domiciliului de la opt seara la opt dimineaţa. La nouăsprezece zile după eliberarea lui, poliţia a intrat cu forţa în casa lui şi l-a arestat. În momentul respectiv, Pavel şedea împreună cu soţia, cu copiii şi cu cîţiva prieteni, motiv suficient pentru poliţie ca să-l aresteze. A trebuit să plătească o amendă şi a primit un avertisment privitor la musafiri, din cauză că putea încerca să-i convertească. Sub supraveghere administrativă, trei asemenea avertismente sunt suficiente pentru a fi trimis înapoi în lagăr.

Pavel și-a dat seama că umbla pe o gheață subțire. Va primi destul de curînd al doilea avertisment și în cîteva săptămîni se va întoarce la închisoare. De aceea, s-a hotărît să intre în clandestinitate. Și-a părăsit casa din Ucraina și a dispărut. În 28 ianuarie 1986, poliția l-a arestat în Taşkent, capitala republicii din Asia centrală Uzbekistan, la mii de kilometri distanță de casa lui.

Cum au putut autoritățile să-l găsească într-un oraș cu două milioane de locuitori? Răspunsul probabil este trădarea prin informatori KGB dintr-o biserică pe care o vizitase. Aceasta nu este o simplă speculație. Mai devreme, editura clandestină *Hristianin* publicase o scrisoare a doi spioni, o scrisoare care îl menționa pe Pavel Rîtikov de mai multe ori. Cei doi bărbați, S.N. Popov și I.N. Misin, erau membrii unei biserici neînregistrate din Riazan, un oraș la vreo 200 kilometri sud-est de Moscova. Iată cîteva citate:*148*

„În primăvara lui 1977 am fost recrutați... să lucrăm pentru KGB în cadrul comunității. Totul s-a întîmplat cam așa: Exploatînd slăbiciunea noastră spirituală de pe vremea aceea, KGB-ul l-a citat pe unul dintre noi, chipurile să-i verifice livretul militar. Acolo a avut loc prima conversație cu locotenentul V.S. Garinin. El a început prin a ne da să citim un articol despre Georgi Vins. Ne-a spus că nu avem voie să spunem nimănui despre acea întîlnire.

A doua oară au fost prezenți doi KGB-iști, V.S. Garinin și colonelul A.G. Savuşkin. Ei ne-au propus pe șleau să colaborăm cu ei din cauză că în biserică ar putea exista spioni antisovietici și așa mai departe. Savuşkin ne-a propus să ne întîlnim de mai multe ori pe lună într-o cameră stabilită dinainte în postul de poliție din Riazan. De asemenea, ne-a dat numărul său de telefon de acasă și de la serviciu. Totuși, în întîlniri ulterioare a început să aibă o parte activă alt membru al KGB-ului – colonelul V.A. Fediașov, șeful secției locale a KGB-ului.

În cursul următoarelor cîteva întîlniri, KGB-ul a făcut tot ce-a putut ca să ne convingă să semnăm un contract, avertizîndu-ne să nu divulgăm conținutul conversațiilor noastre sau faptul că noi colaboram cu KGB-ul. În cele din urmă am fost de acord să semnăm în schimbul promisiunii de a ni se da locuri mai bune de muncă și apartamente. KGB-ul a fost de acord în aceste condiții.

Savuşkin și Fediașov au început să ne dea însărcinări concrete. Erau interesați practic de aproape orice: cine făcea parte din comitetul bisericii și care sunt îndatoririle lor, cine sunt personalitățile care îi conduc pe frați

și surori, care este legătura lor cu credincioșii din bisericile evanghelice înregistrate. KGB-ul era deosebit de interesat de producerea și răspîndirea materialelor publicate de *Hristianin*, ca și de relațiile cu creștinii din străinătate. Ei ne-au chestionat în legătură cu posibile locuri de pregătire a filmelor pentru tipar și de tipărire de către *Hristianin* a unor materiale.

Căutînd cel mai mic temei de acuzații împotriva credincioșilor, KGB-ul ne-a îndemnat să găsim informații concrete privind familii din biserică... De multe ori, KGB-ul știa mai dinainte că anumite persoane vor vizita comunitatea... Garinin nu a negat că se folosește de dispozitive de ascultare instalate în casele credincioșilor. Chiar a făcut aluzie la înzestrarea noastră pe viitor cu asemenea dispozitive de ascultare. Ni s-a cerut să obținem un plan al apartamentului prietenilor noștri credincioși, familia Popov, ca pregătire pentru instalarea unui asemenea dispozitiv. Agentul KGB Fediașov a sugerat că ar putea să ne crească prestigiul... prin ‚arestarea' noastră pentru transport de literatură. El a mai spus în timpul unei discuții că ‚vom face să avansați printre tineri și să fiți cu vază în cadrul comunității'.

Noi am spus totul așa cum s-a întîmplat... și cerem iertare în Numele Domnului de la toți frații și surorile noastre, de la frații noștri care servesc în Comitetul Bisericilor și de asemenea de la alții cărora le-am făcut poate rău prin trădarea noastră".

Presiunile menite să ducă la trădare, persecuția și privațiunile i-au determinat pe mulți credincioși să plece în exil. Mai ales în ultimii ani ai comunismului, emigrarea a devenit un lucru tot mai obișnuit. Exilul și emigrarea au luat forme diferite, nu toate fiind voluntare.

Unii au fugit din țară de teamă pentru viața lor. Alții au fost forțați să plece în exil. În cazul disidenților al căror renume internațional le dădea o anume imunitate, autoritățile le retrăgeau pur și simplu cetățenia și îi expulzau din țară. Cel mai renumit dintre disidenți a fost Aleksandr Soljenițîn. La sfîrșitul celui de-al doilea război mondial, în timp ce lupta ca și căpitan de artilerie, Soljenițîn a fost arestat pentru că a scris o scrisoare în care îl critica pe Stalin. A petrecut următorii opt ani în închisoare și lagăre de muncă, urmate de alți trei ani în exil. În 1962, el și-a publicat primul roman, *O zi în viața lui Ivan Denisovici*, și a devenit instantaneu celebritate. După mai puțin de doi ani, autoritățile au interzis orice altă publicație de-a lui. Operele sale ulterioare au fost publicate în Occident și au circulat ca *Samizdat* în Uniunea Sovietică. În 1970, Soljenițîn a primit premiul Nobel pentru literatură. El a refuzat să plece la Stockolm, de teamă că gu-

vemul nu-l va mai lăsa să se întoarcă în țară. Avea și de ce să se teamă. În 12 februarie 1974, autoritățile l-au arestat pe Soljeniţîn și l-au acuzat de trădare. În ziua următoare i-au retras cetățenia și l-au pus în primul avion care pleca din Uniunea Sovietică. Soljeniţîn a trebuit să aștepte șaisprezece ani pînă ce Gorbaciov i-a redat cetățenia în 1990.

Totuși, în cele mai multe cazuri, oamenii doreau de fapt să plece din Uniunea Sovietică și din sateliții ei, sătui de lipsa oportunităților și de oprimarea neîncetată. Pentru regimuri, lucrul acesta echivala cu o palmă peste obraz. Cînd Mia Decrez, o tînără baptistă din orașul românesc Constanța, s-a dus la secția pașapoarte a poliției din București ca să completeze o cerere în vederea unei vize de emigrare, știa că autoritățile nu vor privi favorabil așa ceva, dar nu se aștepta la reacția pe care a provocat-o cererea.[149] Cîteva zile mai tîrziu, Mia a fost acuzată de prostituție cu turiști străini. Procesul s-a ținut cu ușile închise, fără prezența părinților ei și fără un avocat al apărării. Judecătorul a refuzat cererea Miei de a i se verifica virginitatea. Probabil că jurații și-au dat seama cît de ridicole erau acuzațiile și i-au dat o condamnare relativ blîndă de cinci luni închisoare.

Nu toți au scăpat cu pedepse așa ușoare. Cînd Pavel Ahtiorov a revenit după cinci ani de închisoare, și-a documentat istoria în cartea *În drum spre nemurire,* pe care soția sa Raisa a bătut-o la mașină pentru el.[150] Pavel, un penticostal din regiunea Donețk a Ucrainei, avea mult timp de scris; autoritățile au făcut în așa fel, încît Pavel să nu-și poată relua cariera de inginer și expert în metalurgie. Total frustrat, Pavel a decis să emigreze în America. Încetul cu încetul, moara birocratică a început să macine. Familia Ahtiorov a primit invitația necesară din Statele Unite, a plătit taxa de 120 de ruble și și-a predat actele oficialilor din Slaviansk, unde locuia.

La un moment dat, un american implicat în procesul de emigrare i-a cerut lui Pavel un exemplar al cărții lui. Cartea a ajuns în Statele Unite și a fost publicată. Aceasta a dus la o întrerupere a procesului de emigrare. În ajunul Crăciunului din 1981 a început procesul judiciar împotriva lui Pavel Ahtiorov. Procurorul avea o listă lungă cu acuzații, inclusiv parazitism. Pavel Ahtiorov nu avea loc de muncă, fapt care îl marca automat ca parazit social. Cartea sa fusese deja confiscată în februarie; curtea o declarase deja calomnioasă și ofensatoare, iar publicarea ei în Statele Unite ca fiind o defăimare a realității sovietice. Culmea acuzațiilor a fost cea de spionaj sub tutela angajatului Robert Prinkl de la ambasada SUA, pe

care Ahtiorov îl contactase în vederea emigrării. La un moment dat, judecătorul a întrebat-o pe fiica lui Pavel, Liudmila: „Cine vă va hrăni în America, unde sunt atîția șomeri?"

Liudmila n-a șovăit nici o secundă. „Aceasta este problema noastră. De ce nu întrebați cine ne-a hrănit pe noi, patru copii mici, cînd l-ați luat pe tatăl nostru în 1962 și l-ați condamnat la cinci ani închisoare?" Judecătorul n-a mai pus alte întrebări. Pavel Ahtiorov a primit șapte ani de lagăr cu regim strict, urmați de cinci ani în exil.

Cei care au reușit să emigreze n-au găsit totdeauna ce așteptau. Mulți au adus cu ei o neîncredere și suspiciune adînc înrădăcinată de care nu puteau scăpa. Ținerea neîncetată sub observație făcută de agenții de poliție și teama de trădători în mijlocul lor i-a făcut să întoarcă tot mereu capul, chiar și după ce-au ajuns în Occident. Nu toate aceste manifestări erau paranoice. Bulgarii în special au continuat să-și hărțuiască foștii compatrioți. În anii 70, ciudatul caz al lui Gheorghi Markov a ajuns pe prima pagină a ziarelor. Disidentul politic se plimba pe străzile din Londra, cînd agenți ai Serviciului Secret bulgar l-au ucis cu o umbrelă otrăvită.

Nu pot sublinia înde-ajuns cît de mult diferă culturile din Est de cele din Vest. În timp ce, pentru noi, Biserica-fortăreață din Est părea inflexibilă, vizitatorii din Est priveau Biserica din Occident ca fiind ușuratică. Serviciile religioase din Est erau cu siguranță diferite.

Cu cîțiva ani înainte de căderea Cortinei de Fier, un prieten drag, Friedrich Eckert, fusese invitat în România. Era numai o călătorie scurtă, dar el, pastor fiind, își pregătise mai multe predici pe care să le țină în bisericile pe care urma să le viziteze. În prima sa zi din România, pastorul din loc l-a rugat să urce la amvon. Friedrich Eckert s-a conformat. Și-a încheiat predica în timpul obișnuit pe care îl avea în Germania pentru predică. Cînd a vrut să coboare, pastorul român l-a întrebat: „Aceasta-i tot?" Un pic rușinat, Eckert s-a întors la amvon și a început a doua predică. Congregația l-a rugat să continue, pînă ce a epuizat toate predicile pe care le pregătise pentru întreaga călătorie.

Serviciile duminicale obișnuite durau în Est pînă la patru ore. Adunările de rugăciune erau chiar și mai lungi. Ele se făceau de obicei în casa unui credincios. Oricine a luat vreodată parte la un serviciu divin în Est nu-i va uita niciodată fervoarea și seriozitatea.

Îmi amintesc cu un amestec de rușine și amuzament reacția unui vizitator din Est, pe care l-am adus la serviciul de duminică din biserica mea

în Ventura, California. El se uita sever și fix la formația care cînta muzică rock creștină, precum și la femeile machiate și purtînd bijuterii. Cîteva dintre ele erau în pantaloni, și nici una nu avea capul acoperit cu un batic, așa cum este obiceiul în Est. Vizitatorului meu nu-i venea să creadă că serviciul religios s-a terminat după doar o oră. Și cred că l-am supărat cînd i-am propus o vizită la Disneyland după biserică. Disneyland? Duminică?

Aceasta n-a fost singura dată cînd deosebirile legate de cultură au dus la gafe dureroase. Timp de mai mulți ani, prieteni ai *Underground Evangelism* s-au întîlnit la Winona Lake, marele centru de conferințe construit de evanghelistul Billy Sunday. Începînd cu 1971, ne-am invitat donatorii să ni se alăture pentru o săptămînă de întîlniri. În fiecare seară ne concentram asupra unei alte țări și planificam vorbitori din China, Cuba și Europa de Est ca să ne informeze despre situația creștinilor persecutați. În acest an la care mă refer, îl aveam ca vorbitor pe Alexei, un rus-german. El fusese persecutat toată viața, pînă ce Uniunea Sovietică l-a exilat în Germania. După prelegere, Arnie, cîntărețul nostru la acordeon, dorind să-l onoreze cu un cîntec special, a început să cînte *Balada barcagiilor de pe Volga*. Alexei a înghețat. După ce s-a terminat cîntecul, a sărit în sus și a strigat: „Nu-mi place așa ceva! Cei care trăgeau bărcile erau deținuți! Mii de oameni au murit!" Noi ședeam acolo reduși la tăcere.

Deosebirile în stil, dacă nu în substanță, nu puteau fi mai stridente. În timp ce serviciile religioase din bisericile occidentale [autoarea se referă la cele americane] erau receptive la nou, deschise influențelor exterioare și, cel puțin într-o anumită măsură, chiar distractive, bisericile din Est păreau să fie nereceptive la nou, serioase și inflexibile. Aceasta era tăria și slăbiciunea lor. Ca să-și apere biserica, congregațiile nu permiteau ideilor noi să le influențeze membrii. Presiunea severă din exterior le făcea să-și îmbrățișeze convingerile cu o fervoare și intensitate care nu făceau nici o concesie influențelor dinafară. Dacă cineva dorea să li se alăture, trebuia să împărtășească aceeași dăruire și devoțiune. Cu cît era mai puternică persecuția, cu atît mai tare era credința congregațiilor. Tocmai această siguranță în convingerile lor, puritatea credinței lor și modul în care acești bărbați și femei își trăiau viața, în pofida adversității pe care o întîmpinau, i-a făcut să fie modele într-o lume lipsită de etică. Chiar și cei care i-au aruncat în închisoare erau impresionați.

L-am întîlnit deja pe Rudolf Klassen, pastorul din Kazahstan, care a petrecut în total unsprezece ani în închisoare și lagăre de muncă. La un

moment dat, Klassen a fost trimis într-un lagăr de muncă departe în Gulag.[151] Cînd a ajuns acolo, directorul lagărului l-a închis imediat într-o celulă de izolare. „În modul în care gîndești acum nu te mai las în lagăr. O să-i strici și pe ceilalți deținuți", i-a spus el lui Klassen. Și a adăugat: „Cînd vei părăsi acest lagăr, vei fi fără Dumnezeu".

După șaptesprezece zile în izolare, Klassen a trebuit să se înfățișeze înaintea ofițerului însărcinat cu educația politică. Împreună cu el era o femeie cu rangul de căpitan, șefa secției de întreținere a lagărului. Ofițerul de educație politică a întrebat-o: „Margareta Nikolaevna, poți să-l folosești pe fanaticul acesta în secția ta?" Ea a clătinat din cap: „Nu, am nevoie de un muncitor bun... În felul în care se prezintă acum, nu-l vreau".

În ciuda protestului ei, Klassen i-a fost repartizat ei. La început, ea nu l-a băgat în seamă, dîndu-i însărcinări de servitor. De fiecare dată însă cînd apărea ceva de reparat, Klassen arăta imediat interes. Nu după mult timp, ea l-a lăsat să facă reparațiile majore și lucrarea de întreținere. Într-o zi, femeia l-a chemat la ea în birou. „Roman Davidovici, ți-ar plăcea să fii aici omul de pază?" Klassen a fost surprins din două motive. Mai întîi, ea i se adresase cu prenumele lui și cu cel al tatălui său, un semn de respect prietenesc, și, în al doilea rînd, acesta fiind lagăr de deținuți, ea nu avea de ce să-l întrebe; putea pur și simplu să-i fi dat un ordin. Din acea zi, Klassen a lucrat ca om de pază.

„Sunt un mare iubitor de flori", a zis Klassen congregației lui din Karaganda, Kazahstan, după eliberarea sa, „așa că ea mi-a dat permisiunea de a primi semințe și bulbi de acasă". Femeia i-a permis chiar să scrie creștinilor din toată Uniunea Sovietică ca să ceară semințe. „Le-am sădit, și în scurtă vreme lagărul era plin de straturi cu flori. Chiar și cei ce făceau parte din personalul lagărului au primit semințe de la mine, pe care le-au sădit apoi în grădinile locuințelor lor din afara lagărului. Am cerut de asemenea permisiunea șefei secției mele să obțin plante de casă, și am primit-o". Cînd l-a vizitat soția lui Klassen în lagăr, a adus flori pentru barăcile deținuților.

Tăria netulburată a lui Klassen făcuse o impresie profundă asupra șefei lui. Atît de profundă, încît i-a dat voie chiar să folosească o cămăruță pentru citit și rugăciune. Dar alții s-au simțit intimidați și amenințați. Cînd Klassen a refuzat să renunțe la contactul cu alți creștini, directorul lagărului l-a repartizat la muncă silnică. Mai rău, directorul a inițiat un nou proces împotriva lui Klassen. Cu 19 zile înainte de a i se încheia perioada de detenție, în vara lui 1983, Klassen a primit o condamnare adițională pen-

tru periclitarea ordinii socialiste şi a fost trimis la Iakut în nordul îndepărtat pentru trei ani.

Într-o lume care era în mare măsură împotriva lor, creştinii trebuiau să se bazeze pe tăria convingerilor lor. În timp ce creştinii din Occident erau într-o majoritate confortabilă care suferea puţină adversitate, cei din Est trebuiau să supravieţuiască ca o minoritate ostracizată. Spre deosebire de fraţii şi surorile lor din Occident, nu-şi puteau permite să slăbească regulile severe care le păzeau fortăreaţa. Biblia era ancora lor, scutul lor şi temelia tăriei lor. Faptul că erau diferiţi îi umplea de mîndrie şi le dădea identitate. Credincioşii şi-au ales modul de viaţă, o viaţă de chin şi sacrificiu, în contrast cu lumea din jur, pe care o considerau slabă şi goală.

N-ar trebui să fie o surpriză că multe biserici din Est, mai ales cele din clandestinitate, erau extrem de conservatoare, comparativ cu bisericile evanghelice din Occident [autoarea se referă aici la situaţia din America, căci situaţia din bisericile Europei de Vest este similară cu cea din bisericile Europei de Est]. Se interzicea băutul şi fumatul, mersul la cinema şi la discotecă. Femeile nu se machiau şi nu purtau bijuterii. Ele se îmbrăcau în rochii lungi pînă la glezne în culori închise şi-şi acopereau capul. Femei în pantaloni era ceva nemaiauzit. De cele mai multe ori, se aştepta ca femeile să se ţină în umbră. În biserici, funcţiile lor erau limitate la Şcoala duminicală şi activităţi similare. În timp ce în bisericile din Occident [America] sunt discuţii aprinse despre o schimbare a rolului femeii în adunarea publică, în Est este încă ceva de neconceput existenţa unor femei pastor, femei diacon sau femei prezbiter.

Odată, în timp ce vizitam fosta Uniunea Sovietică, cîţiva pastori m-au invitat la prînz. Cînd ne-am aşezat ca să mîncăm, eram singura femeie de la masă. Toate celelalte erau la bucătărie. M-am întors spre pastori: „N-aţi vrea să le spuneţi soţiilor dumneavoastră să ni se alăture?" Ei s-au uitat uluiţi la mine şi au replicat: „Locul femeilor este în bucătărie". N-am putut să nu întreb: „Eu sunt femeie. Nu vreţi să mă duc şi eu în bucătărie?" Nu voiau aşa ceva; la urma urmelor, eu eram oaspetele de onoare. Fiind din America, mă vedeau mai mult ca pe o ciudăţenie exotică decît o femeie care trebuia să le urmeze regulile. În timp ce ei mă priveau poate cu circumspecţie, pentru soţiile şi fiicele lor eram ca o adiere de aer proaspăt. Pentru prima dată, ele şi-au dat seama că o femeie nu era lovită de trăsnet pentru că poartă pantaloni.

Sunt convinsă că mentalitatea de fortăreaţă cu conservatorismul ei inerent şi cu accentul pus pe reguli stricte va ieşi la suprafaţă ca cea mai ma-

re provocare pentru bisericile din Est. Deşi această mentalitate a salvat Biserica în timpul anilor de oprimare, vremuri noi înseamnă provocări noi şi roluri noi. Fortăreaţa va trebui să se schimbe într-un far.

Cu cîţiva ani înainte de prăbuşirea imperiului comunist, am vrut să aflu ce gîndeau pastorii şi conducătorii bisericilor despre vremurile în schimbare şi cum doreau ca organizaţia mea să răspundă acestor schimbări. Am călătorit la Riga, pe atunci încă parte a Uniunii Sovietice, la invitaţia lui Iosif Bondarenko. El fusese pastor în Ucraina, conducînd o biserică neînregistrată. Persecuţia l-a adus din Ucraina în Letonia, unde a înfiinţat o biserică baptistă rusă. El mi-a spus că biserica luase deja o decizie. Credincioşii ştiau că au cîştigat. Libertarea religioasă era la orizont. În vremurile de persecuţie, 80 la sută dintre bisericile evanghelice au ales să intre în clandestinitate. Acum, situaţia se inversase. 80 la sută dintre bisericile evanghelice aveau să se înregistreze, iar 20 la sută rămînînd încă în clandestinitate.

Bisericile subterane trebuiau să facă mai mult decît doar să se înregistreze. Mai aveau nevoie să reacţioneze la schimbări prin deschiderea uşilor. Bodarenko ştia aceasta, ca şi mulţi dintre pastorii mai tineri. Ei ştiau că, şi dacă dispărea persecuţia, Biserica trebuia să lupte în continuare pentru supravieţuire. Devenise o luptă diferită, una la care luau parte credincioşii şi necredincioşii deopotrivă. Oriunde mă duceam, auzeam despre aceeaşi provocare ce motivase întemeierea organizaţiei *Underground Evangelism* cu atîţia ani în urmă: „Cînd vă întoarceţi acasă, nu ne uitaţi". Pastorii şi credincioşii pe care i-am întîlnit trăiau coşmarul unei economii care suferea schimbări majore. Dacă înainte fuseseră vremuri grele, acum urmau să fie şi mai grele.

15

Cînd s-a dărîmat zidul

„Libertatea este un fel diferit de suferință din închisoare".
T.S. Elliot

Nici chiar experții nu puteau să prevadă evenimentele care au început să se desfășoare în 1989. Pentru creștini, primul semn important de schimbare a venit și mai devreme. În iunie 1988, lumea a sărbătorit primul mileniu de creștinism în țările slave. Cu o mie de ani înainte, prințul Vladimir urase bun venit misionarilor sosiți din Constantinopol în Kiev și s-a convertit la creștinism. Pentru a sărbători mileniul, creștinii din toate denominațiunile, din toate colțurile imperiului sovietic și din Occident s-au dus la Kiev, capitala Ucrainei. Sute de oameni au fost botezați în rîul Nipru, fără ca autoritățile să intervină. Scene similare s-au petrecut pretutindeni în Uniunea Sovietică, cele mai notabile chiar în Moscova.

Festivitățile, care au inclus campanii de evanghelizare pe scară nemaivăzută în Est, au fost larg mediatizate în presa locală (și internațională). Nici un singur pastor n-a fost hărțuit, nici un singur creștin n-a fost arestat pentru că și-a exprimat convingerile.

După sărbătorirea mileniului, au început să se răspîndească rapid schimbările politice. Mișcarea sindicală din Polonia, *Solidaritatea*, luptase îndelung pentru reforme democratice. În iunie 1989, ca reacție la presiunea Solidarității și a Bisericii Catolice, în Polonia s-au ținut primele alegeri libere în patruzeci de ani. Cu o lună mai devreme, în mai 1989, Ungaria relativ liberală și bogată din punct de vedere economic și-a deschis granițele către Austria. Imediat, Ungaria a devenit un magnet. Un număr crescînd de est-germani și-au părăsit locurile de muncă, chipurile pentru a pleca într-o vacanță în Ungaria. Ei nu aveau nici o intenție de a mai reveni. O dată aflați în Budapesta, s-au urcat în trenuri și autobuze, ajungînd la graniță, și au trecut ultimii cîțiva metri care îi despărțeau de Austria și libertate. Numai în septembrie au plecat în Occident 30.000 de est-germani.

Aceste evenimente au culminat la sfîrșitul lui 1989 cu căderea Zidului Berlinului, cel mai vizibil și mai disprețuit simbol al sciziunii între Est și Vest. Germania răsăriteană înălțase zidul în noaptea de 12 august 1961

pentru a stopa exportul paralizant de inteligență. Începînd din 1949, 2,5 milioane de est-germani și-au declarat preferința, abandonînd realitatea comunistă cumplită din Est pentru libertatea din Vest. După ce zidul a divizat națiunea germană în două, doar vreo cinci mii au reușit să fugă, alte cinci mii fiind prinși în timpul fugii, iar 191 de căutători ai libertății și-au pierdut viața, uciși de grăniceri.[152] În 9 noiembrie 1989, oamenii au început pe față să dărîme zidul cu baroasele; guvernul est-german nu avea altă alternativă decît să deschidă granițele.

Polonia a fost primul stat din blocul sovietic care și-a dobîndit independența, urmată de Ungaria, Germania de Est și Cehoslovacia. La scurt timp după aceea, Todor Jivkov și-a dat demisia în Bulgaria, în timp ce Nicolae Ceaușescu, dictatorul României, a opus o rezistență sîngeroasă care a dus la executarea lui și a soției lui. Numai Albania a înaintat cu greu în urma acestei forțe irezistibile a independenței; granițele ei s-au deschis după un an, în decembrie 1990.

Independența s-a dovedit mortală în Iugoslavia. Federația dominată de sîrbi se clătinase de-a lungul anilor, cu un regim țintuit sub datorii care a fost salvat de la prăbușire în primul rînd prin transferurile de bani ale muncitorilor iugoslavi din Germania, Austria și Elveția. După 1990, federația s-a destrămat. Deși conducătorul naționalist sîrb Slobodan Miloșevici a acceptat în silă autonomia unor republici precum Muntenegru, unde trăiau puțini sîrbi, n-a vrut să tolereze independența acelor zone ale fostei federații unde trăiau minorități sîrbești considerabile. Alimentat de naționalismul sîrbesc și de zelul de a apăra supremația sîrbilor în Balcani, el a purtat război, introducînd rușinoasa *epurare etnică* cu toate atrocitățile ei.

Dezertarea sateliților ei n-a condus în nici un caz la un sfîrșit imediat al Uniunii Sovietice. Colosul găunos acum a continuat să meargă clătinîndu-se cu un Gorbaciov tot mai disperat încercînd să mențină uniunea cu *Glasnost* (deschidere) și *Perestroika* (un program vag de reforme structurale). Cînd sateliții s-au desprins în 1989 de Uniunea Sovietică, cincisprezece mii de georgieni au demonstrat pentru libertate și un milion de oameni din țările baltice au format un lanț uman care lega capitalele lor, ca să-și arate hotărîrea de independență.

În apărarea relativei ineficiențe a lui Gorbaciov, bunele lui intenții n-au putut fi puse în practică. De la începutul conducerii sale în 1985, Secretariatul Comitetului Central alcătuit din oameni în vîrstă aflați sub conducerea lui Igor Ligaciov s-a împotrivit schimbării și și-a închis ochii în fața tuturor semnelor avertizatoare. Gorbaciov a avut nevoie de ani înainte de

n reuși, în 1988, să neutralizeze Secretariatul Comitetului Central. Pe atunci, era deja prea tîrziu. Mai rău, s-a văzut că nici el însuși nu voia să pună în practică schimbările radicale care erau necesare. Chiar dacă consilierii lui i-au spus că numai o economie de piață de stil occidental putea schimba lucrurile, Gorbaciov n-a acceptat niciodată deplin lucrul acesta.

În timp ce sateliții sovietici își abandonau fostul lor suveran, problemele etnice, combinate cu o economie în cădere liberă, începuseră să erodeze eșafodajul deja fragil al uniunii. Lipsurile tot mai mari de alimente l-au determinat pe președintele Bush să vîndă Uniunii Sovietice 1,5 milioane de tone de grîu. Oficial, Uniunea Sovietică încă se lăuda că nu avea șomeri, dar în realitate muncitorii pierdeau vremea în fabrici cu instalații ruginite care nu mai produceau nimic. Atunci cînd fabricile aflate sub controlul statului n-au mai putut plăti salariile muncitorilor, aceștia s-au ajutat cu unelte, vînzînd ciocane și șurubelnițe pe piața neagră pentru o plasă cu cartofi sau o pîine. Într-un semn și mai de rău augur, armata a început să piardă controlul asupra trupelor. Brusc, mitraliere Kalașnikov și alte arme au început să apară pe piața neagră.

Atunci a venit ora lui Boris Ielțîn. Timp de mai mulți ani păruse să fie cauza inevitabilă a căderii lui Gorbaciov. Cînd acesta preluase puterea, Ielțîn fusese ales șef al partidului în Moscova. El a propus un program radical de reformă pe care Gorbaciov, peste măsură de precaut, a refuzat să-l sprijine. În 1987, Ielțîn și-a pierdut funcția de șef al partidului și locul din Biroul politic. Gorbaciov i-a spus pe șleau lui Ielțîn că se sfîrșise cu cariera sa politică. Cu siguranță că n-a avut darul profeției. Doi ani mai tîrziu, Ielțîn și-a făcut apariția la Congresul Sovietic cu un program național. În 1991, puciul lui nu numai că a pus capăt carierei lui Gorbaciov, dar a pus capăt și Uniunii Sovietice, precum și stăpînirii comuniste în Europa. Un oftat de ușurare s-a auzit în toată lumea atunci cînd amenințarea militară care alimentase Războiul Rece s-a sfîrșit oficial în 1 iulie 1991. În ziua aceea, alianța militară a Uniunii Sovietice și a sateliților ei, Pactul de la Varșovia, a încetat să existe, și trupele sovietice staționate în Europa de Est au fost nevoite să-și facă bagajele. Înainte de întoarcerea acasă a trupelor, Uniunea Sovietică se fărîmițase deja într-o grămadă de state noi, Rusia fiind cel mai mare dintre ele.

Lumea se schimbase în moduri care doar cu cîțiva ani înainte ar fi fost de neimaginat. În timp ce mass-media s-a concentrat asupra eroilor politici ai zilei, rolul jucat de biserici în aceste schimbări a avut parte de foarte puțină publicitate. Singura excepție a fost Biserica Luterană din Ger-

mania de Est, unica țară din blocul sovietic cu o majoritate protestantă.[153] De-a lungul existenței guvernului est-german, Biserica afișase două fețe. Unii dintre pastorii ei oferiseră un adpost sigur celor care se opuneau regimului. Unii chiar adăposteau în pivnițele lor tipografii secrete. De partea cealaltă se aflau pastorii tradiționali care încheiaseră pace cu regimul, mai ales cei aflați sus în ierarhia Bisericii. Încă în anii 60, episcopul luteran din Berlinul de Est, Albrecht Schönherr, declara că Biserica nu există împotriva socialismului sau paralel cu el, ci în cadrul lui. Această formulă a servit ca viitoare linie directoare pentru relația între Biserică și regim.

Într-un stat orwellian ca Republica Democrată Germană, un număr considerabil de pastori au devenit informatori pentru *Stasi*, poliția secretă est-germană. Cînd s-a prăbușit Zidul Berlinului, *Stasi* a încercat să distrugă cît mai multe dovezi, dar n-a reușit să se debaraseze de toate dosarele. Germania unificată se află încă în procesul descoperirii și analizării proporțiilor furtului.

O mare parte din această perfidie își avea rădăcinile în slăbiciunea și lașitatea umană. Wolfgang Defort a învățat lucrul acesta într-un mod necruțător.[154] În 14 septembrie 1977 a fost eliberat din închisoare după ce a stat acolo patru ani și cinci luni. Regimul i-a retras imediat cetățenia și l-a expulzat din țară. La începutul lui 1975, activistul pentru drepturile omului petrecuse deja în închisoare peste trei ani cînd a reușit să evadeze din penitenciarul Cottbus. Iată cum povestește chiar el:

„După ce-am trecut cu greu prin apă și noroi timp de zece ore, am ajuns în cele din urmă în satul Frost-Eule, aproape de granița cu Polonia. Această graniță nu fusese niciodată scena unui incident de frontieră soldat cu morți. De aceea, trăgeam mari speranțe că niște prieteni din Polonia îmi vor întinde o mînă de ajutor. Am căutat adăpost în casa parohială a satului, pentru că nu aveam haine civile. Parohul – un bărbat numit Rannenberg – mi-a oferit de mîncare. A încercat de asemenea să mă convingă că cel mai bine pentru mine era să mă predau eu însumi. După o conversație îndelungată, parohul a trimis epitropul bisericii să aducă un alt paroh, numit Radecke. Amîndorura le-am zugrăvit condițiile inumane de detenție care includeau excluderea dreptului de a face cunoscut motivele de nemulțumire și regimul de carceră. După aceea, parohul Radecke a plecat de acolo, spunînd că se va întoarce cu un alt paroh. Am avut impresia că parohii voiau să-și ia împreună răspunderea de a-mi da ajutor și că nu mi se va da șansa să-l întîlnesc pe al treilea paroh, numit Herche. În loc de aceasta, după un sfert de oră au intrat niște bărbați în haine civile

și m-au arestat".

Autoritățile au adăugat o condamnare de zece luni la sentința lui Defort, pe care a trebuit să le petreacă aproape tot timpul în regim de carceră.

Inițial, Biserica a negat că-l denunțase pe Defort. Au fost nevoie de trei ani pentru ca conducerea Bisericii să confirme oficial că parohii informaseră serviciile securității de stat. Parohii au pretins că au procedat astfel ca să-l scape pe Defort de pericolele trecerii peste graniță. Episcopul Schönherr a declarat de la amvon: „Unde a stat cel mai mare pericol? În periclitarea încrederii de care continuă să se bucure casa parohială sau a vieții evadatului? Cei doi clerici au decis în favoarea celei din urmă". Această curioasă istori de salvare a unei persoane prin denunțarea ei poliției secrete a ajuns pînă în Occident. Cu o lună înainte de eliberarea lui Defort, Biserica a amenințat al doilea canal de televiziune din Germania federală că-l dă în judecată dacă răspîndește știrea că acei clerici l-au trădat pe Defort la Stasi. Procesul n-a avut efectul dorit, căci conducătorii au fost nevoiți să recunoască stînjeniți denunțul.

Dacă nu luăm în considerare asemenea incidente, Biserica Luterană din Germania are meritul de a fi fost o tribună pentru cei care se opuneau regimului. În alte țări, bisericile evanghelice au jucat un rol mai sincer, în special în România.

Probabil că cel mai franc și mai curajos critic al regimului lui Ceaușescu a fost László Tökes, preot al Bisericii Reformate Maghiare care servea minoritatea maghiară din România. În ultimele stadii ale dictaturii sale, Ceaușescu a venit cu ideea bizară de a distruge o serie de orașe și sate românești, inclusiv biserici și monumente istorice, și de a construi multe blocuri ca locuințe pentru populația rămasă fără adăpost. Primele locuri alese au fost cele populate de maghiari și alte minorități. Într-un interviu televizat care a ajuns clandestin în Occident în vara anului 1989, preotul Tökes l-a denunțat sever pe Ceaușescu și planul lui de a distruge moștenirea neprețuită din țara sa.

Ani de zile, conducerea Bisericii lui Tökes încercase să-l reducă la tăcere pe pastor. În 1986 a fost expulzat din parohia anterioară și mutat la Timișoara. Profesorul de istorie Mark Elliott scrie:[155] „După expulzarea din România în martie 1989 a doi jurnaliști canadieni pentru că i-au luat un interviu sfidătorului preot, episcopul Papp i-a ordonat lui Tökes să plece într-un sat îndepărtat. Apoi, cînd clericul din Timișoara a refuzat să plece, Papp a încercat să-l dea afară pe Tökes, dar socotelile lui i-au fost

dejucate de enoriaşii loiali preotului lor".

Interviul apărut la TV al preotului Tökes a provocat repercusiuni imediate. Autorităţile i-au tăiat telefonul; singurele apeluri care mai veneau erau ameninţări, care s-au transpus în faptă. Autorităţile au avut grijă ca să nu dea familiei lui Tökes cartela obligatorie pentru raţiile de alimente şi să-i împiedice pe alţii să-i dea de mîncare. În 16 septembrie 1989, în pădurea din apropiere, în împrejurări care implicau poliţia secretă, a fost găsit corpul lui Ernö Ujvárossy, un partizan al lui Tökes care s-a făcut auzit. Un alt enoriaş a trebuit să fie spitalizat cu răni grave la cap primite în timpul unui interogatoriu la poliţie. Tökes însuşi şi-a mutat familia după ce patru atacatori mascaţi l-au bătut în faţa soţiei sale însărcinate.

Încercările de tot felul ale regimului n-au reuşit să-l oprească pe preotul în vîrstă de 37 de ani să spună ce gîndeşte. În 15 decembrie 1989 a început un lanţ de evenimente care avea să mătură regimul lui Ceauşescu în doar cîteva zile.[156] În acea zi de vineri, un camion s-a oprit în faţa parohiei Bisericii Reformate. În cîteva clipe, oamenii au început să înconjoare casa lui Tökes ca să-l ocrotească. Tökes s-a adresat mulţimii, cerîndu-i să se încreadă în Dumnezeu şi să rămînă calmă. Maiorul a ordonat mulţimii să se împrăştie, dar nimeni nu s-a mişcat din loc. Atitudinea lor a declanşat demonstraţii în alte părţi din Timişoara, care s-au răspîndit în cele din urmă pînă în capitală, Bucureşti.

În ziua următoare, poliţia a atacat mulţimea aflată în afara Bisericii Reformate cu spumă şi apă din furtunuri. Mulţi au fost arestaţi. Tökes însuşi a fost arestat în ziua de duminică. În acea seară, s-au auzit primele împuşcături în piaţa centrală a oraşului, între catedrală şi operă. Soldaţii au deschis focul asupra mulţimii. Pastorul baptist Petru Dugulescu, care venise în sprijinul lui Tökes, vorbeşte despre 382 de morţi şi răniţi în timpul acelui singur incident. În total, numărul victimelor a fost estimat la 3.500. Un om curajos a trecut clandestin peste graniţă o casetă audio pe care erau înregistrate împuşcăturile. Cînd posturile de radio occidentale au transmis caseta în auzul românilor, ştirea s-a răspîndit imediat în toată ţara. Aceasta a dus la noi demonstraţii în Bucureşti şi în alte oraşe mari. În 22 decembrie, regimul s-a prăbuşit. Pastorul Dugulescu a auzit ştirea în timp ce ţinea o cuvîntare de la un balcon care dădea spre Piaţa Operei, scena primelor împuşcături. El a spus mulţimii în număr de 150.000 felul în care Securitatea îl hărţuise şi-l accidentase intenţionat. Cînd a povestit cum îl ocrotise Dumnezeu, ascultătorii au strigat: „Dumnezeu există! Există un Dumnezeu!"

„Am cerut mulțimii ca în aceste momente mărețe, istorice și critice să ne rugăm împreună... Fără să fi fost rugați s-o facă, toată mulțumea a îngenuncheat cu fața spre catedrală".

Tökes însuși a devenit erou național. El lucrează încă neobosit ca animator al democrației incipiente din România. În martie 1990, la trei luni după revoluția pe care a declanșat-o, László Tökes a plecat în Statele Unite ca să se întîlnească cu președintele Bush, îndemnîndu-l să amîne ameliorarea relațiilor comerciale cu România pînă ce noul guvern nu se angaja să protejeze drepturile maghiarilor și ale altor minorități.

În timp ce bravura lui Tökes a ajuns pe prima pagină a ziarelor, lucrarea a nenumărați alții a rămas în anonimat. Creștini dedicați au luptat zeci de ani ca să realizeze căderea comunismului în toate regimurile aflate în spatele Cortinei de Fier. În secret, cu mari riscuri, ei s-au luptat pentru libertatea lor de închinare în pace și pentru dreptul de a alege. În anii lor de luptă, ei au servit ca modele pentru cei ce căutau alternative în mijlocul realității sinistre a unui regim autoritar. În timp ce alte grupări de opoziție, ca mișcarea pentru drepturile omului, s-au concentrat în mare măsură asupra centrelor urbane, bisericile au ajuns pînă departe în inima țării, unde au influențat o mult mai mare parte a populației printr-o rețea care s-a extins peste fiecare ungher și cotlon al Uniunii Sovietice. Nu vreau să spun prin aceasta că cei ale căror vieți au fost influențate de credincioși au devenit creștini. Dar ei au văzut la vecinii lor creștini un mod de viață și o suportare a privațiunilor vieții care au lăsat o impresie de neșters. Ei au văzut în acțiune schema directoare. După abdicarea sistemului corupt din punct de vedere moral, a urcat spre culmi interesul pentru învățăturile Bisericii. oamenii au dat năvală spre biserici, căutînd călăuzire.

Dezamăgirea provocată de promisiunile nerespectate ale comunismului este încă evidentă în Europa de Est. Uniunea Sovietică și politica ei a lăsat în urmă o moștenire paralizantă de sărăcie, tragedie socială, granițe nestatornice, lupte etnice și război civil. O dată ce au fost ridicate mîinile ce aveau totul sub control, lumea a văzut fabricile căzute în ruină care adăugau un dezastru ecologic fără precedent la pustiirea economică, o armată umilită și slabă cu un control îndoielnic asupra uriașului ei arsenal de rachete și bombe nucleare, și o populație care se clatină la marginea subalimentației.

Pentru cele mai multe națiuni din fosta Uniunea Sovietică și sateliții ei, lucrurile nu se vor îndrepta prea curînd. Cîtorva le merge bine, în particu-

lar statelor baltice, Ungariei, Poloniei şi republicii cehe de curînd formate. Totuşi, pentru cele mai multe, mizeria n-a făcut decît să crească. În urmă cu cîţiva ani am vizitat Ucraina. De la independenţa ei în 1991, această naţiune a rămas la marginea falimentului. Cînd doctorii mi-au arătat spitalul din Sarni, în apropierea Cernobîlului, am realizat cît de mare era mizeria. Personalul medical bine pregătit şi motivat nu avea practic cu ce să lucreze. Deşi medicamentele şi alte bunuri medicale erau teoretic disponibile, nimeni nu avea bani să le cumpere, iar statul cel mai puţin dintre toţi.

În toate fostele naţiuni comuniste, tratamentul medical este acordat prin înlesniri ale statului, fiind chipurile gratuit. În realitate, doctorii consultă un pacient fără să-i ceară o taxă, asta-i tot. Medicamentele pe care le prescriu costă mai mult decît poate să-şi permită marea majoritate a pacienţilor. Lipsa oricărei forme de compensare socială face ca cei mai mulţi să nu-şi poată permite o operaţie. Femeile însărcinate trebuie să aducă totul în salonul de la maternitate, inclusiv mănuşi de cauciuc pentru medici, seringi, ace, catgut şi perfuzii, ca să nu mai vorbim despre analgezice. Altminteri, ele trebuie să nască fără analgezice şi să suporte riscul îmbolnăvirii cu SIDA sau hepatită de la acele folosite.

Bugetarii trebuie s-o scoată la capăt chiar şi fără salariu. Într-o vizită pe care am făcut-o la ţară în martie 1998 am întîlnit profesori care tocmai îşi primiseră salariile din octombrie trecut. Ei se socoteau norocoşi. Alţii munceau fără bani; guvernul le dădea din cînd în cînd cîteva plase cu paste făinoase în loc de salariu. Dintre cei 1536 copii născuţi în 1998 în Sarni, 1117 aveau malformaţii congenitale. Cîţiva sufereau din cauza contaminării radioactive de la Cernobîl, dar majoritatea aveau toate semnele copiilor născuţi de mame subnutrite. Potrivit medicilor din spital, un procent mare de probleme respiratorii, cardiace şi tiroidiene (datorate radiaţiilor şi lipsei de iod) la nou-născuţi şi la mamele lor au dus la o mortalitate cu 20 la sută mai mare decît în restul ţării, ca să nu mai vorbim de restul Europei.

Confruntată cu această criză economică şi politică, Biserica s-a văzut pusă în faţa unei noi misiuni. În timpul regimului comunist, supravieţuirea avea prioritate şi Biserica şi-a închis rîndurile, formînd o fortăreaţă. După prăbuşirea Cortinei de Fier, fortăreaţa trebuia să se transforme într-un far. Nu este o misiune uşoară, şi nu e o schimbare uşoară de obiectiv pentru multe dintre fostele biserici subterane. Să ne amintim de pastorul Jidkov. El fusese acuzat că este un pion pentru Kremlin, deoarece

și a înregistrat biserica. Cînd comunismul a căzut, biserica lui a devenit imediat un far călăuzitor în comunitatea ei și și-a întins mîna spre cei năpăstuiți și neglijați. Alți lideri de biserică pe care i-am întîlnit în Rusia se luptau cu noul lor rol, plîngîndu-se de lucrarea de caritate, care nu-i atrage. Obiectivul lor era unul interior, și ei au rămas închiși în fortăreața lor.

Dacă Biserica dorește să supraviețuiască, are nevoie să-și întindă mîinile spre cei dinafară. Cei dezamăgiți de comunism și nemulțumiți de noul lor mod de viață de care par să beneficieze numai cei puternici și cei corupți, așteaptă ca Biserica să le arate calea. O parte bună din pastorii aflați în clandestinitate au refuzat să se încreadă în pace. Ei au văzut apărînd aceleași fețe în rolul de cameleoni care iubesc democrația. Ei n-au avut încredere în aceste convingeri noi; ei știau cît de subțire era luciul de suprafață al fardului democratic. De fapt, pastorii aveau motive bune să fie pesimiști. În 1997, la numai cîțiva ani după dezagregarea Uniunii Sovietice, camera inferioară a Parlamentului rus, *Duma*, a limitat din nou libertatea religioasă. Biserica Ortodoxă a făcut presiuni asupra lui Ielțîn și asupra parlamentului de a subjuga libertatea altor denominațiuni. În vechiul stil clasic de tip guvernul-știe-cel-mai-bine, noua legislație a promulgat o lege care ocrotește pe acei cetățeni considerați predispuși să cadă pradă fanaticilor religioși. Legea interzice atît religiilor locale, cît și celor străine să funcționeze ca biserici legitime dacă nu pot dovedi cel puțin cincisprezece ani de activitate în Rusia.

Doi mafioți au servit de exemplu pentru nevoia unor noi regulamente.[157] Ei înființaseră o „biserică" cu Elvis ca Dumnezeu, pentru a cîștiga scutire de taxă. A pune frîu unui asemenea abuz este un lucru, și a înăbuși libertatea religioasă e cu totul altul. Potrivit legii, o biserică are nevoie să fie o organizație religioasă statornicită, ca Biserica Ortodoxă. Dacă nu putea dovedi 15 ani de activitate în Rusia, era privită ca o simplă grupare religioasă. Multe biserici evanghelice aveau o durată de activitate mai mare decît atît, dar din cauza persecuției aprobate oficial nu puteau sau nu voiau să se înregistreze; prin urmare, ele nu puteau dovedi că au cei 15 ani necesari. Acum, ca grupare religioasă, ele nu primesc recunoaștere ca entități legale, nu pot deține proprietăți, nu pot publica literatură, nu pot face educație religioasă și nu pot invita străini, cum ar fi misionarii. Definiția dată de lege este atît de strictă, încît baptiștii, penticostalii și chiar romano-catolicii cu trei pînă la cinci milioane de membri se regăsesc dintr-o dată ca biserici ilegale.

Este limpede, căderea Cortinei de Fier n-a adus o nouă Epocă de Aur.

Libertatea religioasă rămîne un vis îndepărtat.

Acesta este cu siguranță cazul în restul națiunilor care rămîn comuniste: China, Coreea de Nord, Vietnam și, în mai mică măsură, Cuba. Din nefericire, nu se oprește aici. Intoleranța religioasă este atît de mult în creștere, încît *Comitetul Relațiilor Internaționale al Congresului SUA* a prezentat un proiect de lege prin care se intenționează să se impună sancțiuni economice și politice asupra națiunilor care încalcă drepturile religioase. Acest scandal al încălcărilor drepturilor omului în cazul creștinilor a fost alimentat cel puțin parțial de activiști ca Nina Shea, director al *Centrului pentru Libertate Religioasă de la Casa Libertății.*[158]

Ca reacție, Departamentul de Stat a publicat un raport. În Cuvîntul înainte, secretarul de stat Madeleine K. Albright scrie:[159] „Am schimbat modul în care Departamentul de Stat privește chestiunile religioase, pentru a ne întări opoziția față de încălcări ale libertății religioase în relațiile noastre bilaterale și eforturile noastre de a îndruma lucrarea organizațiilor internaționale. Am cerut ambasadelor noastre să furnizeze rapoarte mai frecvente, mai sistematice și mai precise privind chestiunile legate de religie... Ne-am mărit atenția dată persecuției religioase în rapoartele noastre anuale dedicate drepturilor omului și ne-am îmbunătățit procedurile de examinare a cererilor de azil – examinatorii sunt mai conștienți de faptul că cei care cer azil pot fi victime ale persecuției religioase... Mulțumesc Congresului pentru interesul său în această chestiune. Așteptăm să colaborăm împreună la promovarea libertății religioase pentru creștini și pentru toți oamenii, în jurul lumii".

Documentul prezintă o relatare despre libertatea religioasă, țară după țară. Unii dintre cei care o încalcă cel mai mult sunt aliații noștri cei mai apropiați.[160] În privința Arabiei Saudite, raportul afirmă: „Situație actuală: În Arabia Saudită nu există libertate religioasă. Islamismul este religia oficială, și toți cetățenii trebuie să fie musulmani. Guvernul Arabiei Saudite crede că are o poziție unică ca și protector al celor două lăcașuri sfinte ale islamismului, astfel încît interzice practicarea publică și privată a altor religii".

Pînă acum, acțiunile întreprinse de Congres și de către Departamentul de Stat n-au depășit stadiul retoricii obișnuite. În cazul Chinei, numeroase încălcări ale drepturilor omului și o intoleranță religioasă flagrantă n-a împiedicat Statele Unite să-și îmbunătățească relațiile cu Beijingul, acordînd Chinei statutul de națiunea cea mai favorizată.

Situația Bisericii în China este unică. În mod legal, totul e limpede:

Nici o practică religioasă în afara organizațiilor autorizate de guvern și a locurilor de închinare înregistrate. Controlul este strîns. „Organizațiile religioase aprobate de guvern conduc peste o duzină de seminare catolice și protestante, precum și un număr limitat de institute menite să pregătească studenți din celelalte religii. Studenții care frecventează aceste institute trebuie să demonstreze ‚fiabilitate politică' și să ia un examen de cunoștințe politice pentru a putea ajunge în cler".[161]

Cei aflați în opoziție plătesc prețul. Mulți dispar în sistemul de penitenciare Laogai, versiunea chineză a Gulagului. Printre cei aflați actualmente în închisoare se află patru episcopi ai Bisericii Romano-catolice loială papei, care se opune Bisericii Catolice naționalizate, *Asociația Patriotică Catolică*.[162] Episcopul cel mai respectat din China, aflat în clandestinitate, Fan Xueyan, a murit în arestul poliției la 12 aprilie 1992, cu o zi înainte de terminarea condamnării de zece ani. Fotografii ale corpului său nu lasă nici un dubiu că a fost torturat pînă a murit.[163]

Persecuția din China continuă. În august 2000, *Centrul Drepturilor Omului și al Mișcării Democratice din China*, aflat în Hong Kong, a relatat că 130 de membri ai bisericii evanghelice subterane Fangcheng din provincia Henan au fost arestați. Printre ei erau trei misionari americani de origine chineză, Henry Chu, Patricia Lan și Sandee Lin. Cei trei misionari au fost deportați, iar 85 de membri au fost arestați în mod oficial pe baza unor acuzații de sectă, termenul obișnuit folosit ca să dea persecuției o aparență legală. Fondatorul bisericii lor, Jiang Rongliang, fusese deja condamnat la doi ani în lagăr de muncă. Purtătorul de cuvînt al organizației *Chinese Foreign Ministry*, Sun Yuxi, a pretins că acești credincioși „au afectat serios producția normală și viețile oamenilor" și că biserica este „oorganizație sectantă care a fost interzisă de guvern".[164]

Din motive evidente, creștinii nu sunt singura grupare persecutată astăzi în China. Budiștii chinezi și-au văzut templele și mănăstirile distruse; în Xinjian, musulmanii se află sub control guvernamental strîns, iar budiștii tibetani se confruntă cu restricții aspre. Mai recent, mișcarea *Falun Gong*, bazată pe străvechi practici chinezești Qigong și pe tehnici de vizualizare, a devenit ținta persecuției oficiale, adesea cu rezultate mortale. Organizația din Hongkong care apără drepturile omului a relatat moartea a trei membri Falun Gong într-o perioadă de două luni în timpul verii lui 2000. Liu Yufeng de 68 de ani a murit în arestul poliției după o bătaie cruntă. Li Faming de 52 de ani a fost văzut căzînd de la fereastra apartamentului său în timp ce poliția îi percheziționa chipurile casa. Iar

Jiang Tieyan de 29 de ani a murit de insuficiență respiratorie într-o celulă fierbinte și fără aer a închisorii din Heilongjiang. În cincisprezece luni de pedepsire, cel puțin 57 de membri ai mișcării spirituale au murit în închisoare.[165]

Marea majoritate a credincioșilor creștini au găsit refugiu în bisericile din case. Așa cum arată numele, bisericile se află în case particulare; închinarea publică este interzisă. De obicei, bisericile din case sunt mici, ascunse în subteran. Totuși, unele dintre ele au crescut atît de mult și de puternic, încît au găsit căi de a-și construi clădiri adecvate. Chiar dacă bisericile din case sunt ilegale, gradul de constrîngere variază de la regiune la regiune și se schimbă în timp, în funcție de temperamentul și caracterul conducătorilor administrației locale. Predicatori itineranți bat drumurile prin țară, deplasîndu-se în ascuns din loc în loc, predicînd și înființînd noi biserici, chiar și în zonele cele mai îndepărtate. Aceasta a dus la o comunitate religioasă surprinzător de mare, viguroasă și neînfricată. Creșterea Bisericii este ametitoare. Paul Marshall,[166] o autoritate de seamă în persecuția religioasă, scrie: „Acum, provincia Hunan are în mod oficial 3,5 milioane de protestanți, comparativ cu opt sute de mii cu cîțiva ani în urmă. Anhui are oficial două-trei milioane, comparativ cu 5-600.000 acum cîțiva ani... Pe scurt, chiar cifrele date de guvern indică o creștere explozivă în biserici".[167]

Cu cîțiva ani înainte, Moisés Medina, un membru din staff-ul organizației mele, mi-a trimis acest raport: „Am ajuns cu avionul în provincia Hunan și, după sosire, mi-am ras mustața și mi-am cumpărat haine chinezești tipice. Deoarece călătoream spre interior, în zone interzise străinilor, trebuia să par chinez, măcar de la depărtare. Mai tîrziu am întîlnit două persoane de contact, două chinezoaice de vreo treizeci de ani și ceva, care se ocupau cu distribuirea de Biblii. Ele două distribuie mii de exemplare în fiecare lună".

Cîteva zile mai tîrziu, Moisés a ajuns la o fermă. „Am fost repartizat într-o cameră deja plină cu oameni care dormeau. Mi s-a dat un loc pe jos și curînd am adormit. Nu mult după aceea, înainte de a răsări soarele, am fost trezit de un zgomot ca mugetul de valuri sau ca un vînt în munți. Am ieșit afară din cameră ca să văd de unde venea sunetul și am descoperit 250 de oameni care Îl lăudau pe Dumnezeu într-o cameră alăturată. O treime dintre ei au ieșit afară în curte. Am aflat mai tîrziu că fiecare persoană din cameră era un predicator itinerant care servea bisericile de casă. Din cauză că lucrarea pe care o fac este ilegală, trebuie să se deplaseze

neîncetat ca să evite arestarea sau detenția. Mulți dintre ei nu și-au văzut familiile de doi sau chiar trei ani".

Persecuția religioasă continuă să se declare pretutindeni în lume, un comentariu trist privind intoleranța umană. În particular, națiunile musulmane fundamentaliste și-au cîștigat reputația de maltratare a celor cu alte credințe. A fi un creștin evanghelic în Iran, de exemplu, este un pericol de moarte. În septembrie 1996, „pastorul Mohammed Yussefi (cunoscut și sub numele de Ravanbakș) a fost găsit mort într-un parc public. Se crede că el a fost omorît de autoritățile iraniene".[167]

Nu numai națiunile musulmane persecută creștinii. Din cînd în cînd se publică rapoarte ca acesta: „Un preot romano-catolic a fost găsit mort, ca urmare a bătăilor primite în casa lui din Mathura, India, au spus grupări creștine și poliția".[168] Dacă nu este India, atunci e Indonezia, Filipine sau vreo altă țară. Raportul Departamentului de Stat la care ne-am referit deja înșiră 76 de națiuni, de la Afganistan la Yemen, care, într-un fel sau altul, și în majoritatea cazurilor în mai multe feluri, încalcă drepturile creștinilor de a se închina în pace. Și, să nu uităm, raportul scoate în relief numai persecuția suferită de creștini din partea partizanilor altor credințe sau sisteme politice. Și adepții altor religii suferă, și la fel, din păcate, creștinii dintr-o denominațiune din partea acelora care vor să-și impună propria lor denominațiune.

Majoritatea țărilor se laudă cu o constituție care garantează libertatea religioasă. Puntea dintre teorie și practică și dintre retorică și acțiune este prea lată pentru mulți. Cei care sunt convinși că au dreptate simt că au dreptul de a-și impune cu forța convingerile asupra altora. Încă în secolul 17, matematicianul și filozoful francez Blaise Pascal a făcut această afirmație tristă în *Pensées* (Cugetări): „Oamenii nu fac niciodată rău atît de deplin și de ușor ca atunci cînd o fac din convingere religioasă".

Pentru cei cu exces de zel, partea cea mai dificilă este să accepte faptul că oamenii au dreptul de a alege; aici se include dreptul de a spune nu. A depune mărturie ca și creștin înseamnă a face o ofertă, a întinde o mînă. Dacă mîna ține o pușcă, reală sau metaforică, oferta a fost mînjită dincolo de putința de a o mai repara. Indiferent de noblețea cauzei sau de integritatea convingerilor, forța transformă noblețea și integritatea în opusele lor, punîndu-l pe cel care vrea să le impună la același nivel cu KGB-istul care snopește un creștin în bătaie. În cărțile mele, cauza cea mai bună nu justifică mijloacele.

La începutul călătoriei noastre, în primul capitol, l-am întîlnit pe

Zravko Bezlov, pastorul metodist care şi-a petrecut cei mai mulţi ani ai tinereţii în închisoare şi cea mai mare parte din viaţă departe de biserica pe care o iubea. Cînd s-au schimbat rolurile şi torţionarii au devenit brusc ei înşişi vînaţi, el nu s-a folosit de situaţie. A întins mîna şi şi-a făcut din biserică un sanctuar. Unii au acceptat oferta lui, alţii nu. În ambele cazuri, Bezlov a dat dovada celor mai greu de înfăptuit virtuţi creştine, iubirea necondiţionată şi iertarea completă.

16

Schema directoare

„Cine este scutit de suferinţă personală trebuie să se simtă chemat la diminuarea suferinţelor altora. Toţi trebuie să ne purtăm partea de mizerie care zace peste lume".
Albert Schweitzer

În timpul anilor îndelungi de persecuţie în Europa de Est, mulţi vizitatori din Occident s-au întrebat cum au reuşit credincioşii din Est să fie aşa de veseli. În ciuda persecuţiei şi sărăciei, aceşti bărbaţi şi femei au arătat o fericire liniştită în pofida privaţiunilor lor; chiar şi în închisoare, pacea şi bucuria rămîneau. Creştinii din Est ştiau că se deosebeau de fraţii şi surorile lor din Vest. Într-o predică ţinută curînd după eliberarea din închisoare, Rudolf Klassen a încercat să explice deosebirea:[169]

„S-a scris că, în compania noastră, cineva poate simţi o fericire mai mare, ca şi cum am fi mai norocoşi decît cei care trăiesc în Occident, unde este libertate deplină. Poate că aşa şi este. Dar de ce? Pentru că există o lege a compensaţiei: cu cît este mai mare gradul de suferinţă, cu atît e mai mare gradul de mîngîiere prin Cristos care este în noi. Şi din cauză că noi, cei de aici, în cursul natural al lucrurilor, suferim mai mult ca cei din Occident, avem mai multă bucurie, binecuvîntare şi mîngîiere".

Cu unsprezece ani de închisoare deja executaţi, acest pastor al unei mici biserici subterane din Kazahstan ştia ce spunea. Ştia de asemenea de ce n-au reuşit mulţi să dobîndească aceeaşi fericire liniştită.

„Am o mare compasiune pentru oamenii aceia, cei care se trag înapoi, cei care se tem să meargă pe calea îngustă, cei care fac compromisuri cu lumea. Cu siguranţă că situaţia lor este tristă. Cît despre fraţii aceia care sunt în închisoare, nu e nevoie să-ţi pară rău pentru ei – căci sunt învăţaţi în Universitatea Domnului".

Eu nu cred, desigur, că trebuie să suferi ca să fii fericit. Problema este că poţi fi fericit în ciuda suferinţei. Mi-au trebuit mulţi ani ca să descopăr cum puteau nişte oameni precum Klassen să arate un asemenea optimism, în ciuda tuturor grozăviilor prin care au trecut. Viaţa lui Klassen, şi cea a multor altora, pot servi de exemplu pentru propriile noastre vieţi. Este timpul să examinăm mai îndeaproape cum operează această schemă directoare.

În 1991 am primit premiul Maica Tereza, cea mai înaltă distincție civilă pe care o poate oferi Albania. Iată-mă, o creștină evanghelică, o femeie divorțată din California, într-o țară musulmană dominată de bărbați, care au jurat cîndva să stîrpească orice formă de credință religioasă; conducătorul acestei națiuni mi-a înmînat un premiu numit după cea mai respectată călugăriță catolică din vremea noastră. Dumnezeu are cu siguranță simțul umorului.

Nu mă simt deosebit de mîndră că am primit un premiu; nu de aceea menționez lucrul acesta. În schimb, sper că el va ilustra cît de eficient operează schema directoare. Am avut parte de maltratare, sărăcie și mai multe dureri sfîșietoare decît îmi pot aminti. Mătușa mea era sigură că voi sfîrși ca prostituată sau nimfomană. Pentru ea, fusesem vătămată iremediabil. Nu credea în mine, și, de fapt, puțini au crezut. Totul era împotriva mea. Dar nici maltratarea, nici sărăcia, nici lipsa de sprijin nu m-a distrus. Nu știam pe vremea aceea, dar am urmat instinctiv o schemă directoare care m-a făcut mai puternică. Este aceeași schemă directoare care le-a dat credincioșilor din Est curajul și coloana vertebrală. Noi toți avem această sursă de tărie în noi, deși adesea ea se află ascunsă adînc în interior. Descoperirea acestei surse m-a făcut în stare să zîmbesc, în ciuda tuturor maltratărilor. O dată ce faci această descoperire pentru tine însuți, ești în drum spre o viață mai bună, chiar și în împrejurările cele mai triste.

Schema directoare nu vine cu niște pași ușor de făcut. Trebuie să privești adînc în tine. Chiar la început, vei descoperi că nu poți merge singur pe cale. Vei realiza de asemenea că tu ești cel care trebuie să se schimbe, nu alții. O dată ce faci lucrul acesta, ești pe calea cea bună.

Indiferent de împrejurările noastre personale în care ne aflăm, vor exista clipe cînd vom suferi. Un divorț, o pierdere a unei ființe dragi, o boală incurabilă sau pierderea locului de muncă și a venitului. Toate acestea ne pot împovăra viața. Nu vorbesc despre mărunțișurile care fac parte din presiunea zilnică pe care trebuie s-o înfruntăm. Dacă ești părinte, totdeauna te vei îngrijora cu privire la copii; noi toți ne îmbolnăvim ocazional; cei mai mulți dintre noi trecem prin perioade în care îngrijorările legate de bani devin o povară. Ceea ce vreau să spun sunt obstacolele cu adevărat semnificative, cele după care viața ta se îndreaptă într-o direcție diferită. În cazul meu, de exemplu, în timp ce comunismul se dezintegra, viața mea personală s-a prefăcut și ea în praf și pulbere. Soțul meu, cu care trăisem 32 de ani, a decis să meargă pe drumul lui. Brusc, trebuia să înfrunt viața ca femeie divorțată.

Știu că este o parte a condiției umane purtarea unei poveri. Cînd mă uit în jurul meu, viața fiecărui om cuprinde necaz și mizerie. Dar ceea ce schimbă complet lucrurile este modul în care înfruntăm adversitatea. Ceea ce avem de făcut, chiar la început, poate părea dezamăgitor de ușor. Este nevoie să iertăm. Biblia spune că, fără iertare, începe să crească „o rădăcină de amărăciune";[170] o rădăcină care ne poate distruge. Nu cei care ne-au produs amărăciunea sunt vătămați cel mai mult de această rădăcină; probabil că nici nu sunt conștienți de ea. Ne face rău dacă refuzăm să iertăm. Iertarea nu este același lucru ca uitarea. Nimeni nu uită nedreptatea și rana făcută. Dar trebuie să învățăm să ne amintim fără mînia aceea care ne-a consumat la început. Dacă nu facem așa, vom continua să trăim în trecut, și această preocupare ne va otrăvi prezentul. Sunt niște lanțuri care ne trag în jos.

Cînd Cortina de Fier a căzut în Est, oamenii au venit deodată la biserică cu mulțimile, chiar și cei care mai înainte persecutaseră creștinii. Un pastor din Ucraina mi-a spus cum a dat un pachet cu mîncare omului a cărui mărturie făcuse să fie aruncat în închisoare. Acum, în noua epocă, peste omul acela veniseră vremuri grele. Spre surpriza lui, pastorul a fost în stare să dea cu iubire și înțelegere pachetul acela fostului său dușman. Nu toți au trecut prin această transformare. Îmi amintesc de un creștin în vîrstă din Moldova, un om cu o barbă lungă. Ședeam în jurul unei mese în biroul nostru din Chișinău, vorbind despre zilele de odinioară. Omul nu reușea să ierte. Partea tragică este că vremurile s-au schimbat și astăzi nimeni nu-l mai înțelege cu adevărat. Cauza acestei amărăciuni se află în trecut, și el a rămas acolo cu ea. În ochii altora, el este doar un bătrîn acrit care va ajunge în mormînt supărat și plin de resentiment.

Destul de surprinzător, nu este nevoie să-i iertăm doar pe ceilalți, ci trebuie să ne iertăm și pe noi înșine. Toți facem greșeli; toți am rănit pe alții. Totuși, prin faptul că ne gîndim la greșeli trecute ne transformăm în cel mai rău dușman. E nevoie să ne putem ierta pe noi înșine. Aceasta nu poate servi de scuză, justificînd tot ce facem. Dacă am greșit, trebuie să acceptăm responsabilitatea și să trăim cu consecințele, dar nu putem să stăruim la nesfîrșit asupra pășilor greșiți, ci trebuie să mergem înainte.

Este ușor de vorbit despre iertare, dar în realitate este greu să ierți. Ca și creștină, știu că pot ierta, pentru că Domnul ne-a iertat pe noi toți. Dacă El iartă, cine sunt eu să nu iert? Cheia pentru iertare este iubirea. Trebuie să ai o pasiune pentru oameni. O dată ce o ai, știi că cei care îți fac rău sunt tot oameni ca și tine. Noi toți suntem fragili și slabi. Chiar și atunci

cînd maltratarea tatălui meu vitreg mă durea cel mai tare, simțeam că este bolnav. Îmi dădeam seama că trăia în propriul său iad. Cînd Dave s-a sinucis, am simțit un amestec de sentimente, ușurare, vinovăție pentru rolul meu în moartrea lui, dar și întristare și milă. Am înțeles că-și irosise talentele și timpul petrecut pe pămînt. Nu știu ce s-a petrecut în capul lui cînd și-a pus capăt vieții, dar sunt sigură că s-a simțit neiubit și nedorit. Înțelegerea acestui lucru a devenit sămînța care m-a făcut în stare să iert.

A ierta nu înseamnă a renunța la convingerile tale. Creștinii din Est poate că i-au iertat pe cei care i-au judecat, dar ei n-au acceptat judecata. Știau ceea ce noi cei din Occident mai avem încă de învățat, că judecățile sunt păreri. Foarte adesea, asemenea păreri nu sunt nici competente, nici bazate pe realitate, totuși continuăm să-i lăsăm pe alții să ne judece și le acceptăm judecățile ca fiind adevărul. Prin urmare, nu putem continua să ne trăim viața, din cauză că judecătorii noștri ne-au etichetat, ca mătușa mea, în a cărei ochi eram iremediabil de pătată. Făcusem greșeala de a-i împuternici pe cei care mă judecau cu o autoritate pe care n-o meritau. De atunci, refuz să dau altora permisiunea de a mă judeca, și nici eu nu-i judec. Aceasta nu înseamnă că nu vreau să ascult ceea ce au de spus oamenii. Deosebirea este că eu nu accept automat părerea lor despre mine sau despre acțiunile mele. În loc de aceasta, fac deosebire între părerile făcute pe baza unor presupuneri, pe care nu le bag în seamă, și sfaturi bazate pe iubire, prietenie și înțelegere, pe care le iau în serios, deoarece mă iau în serios pe mine și punctul meu de vedere.

Pentru a putea să ne împotrivim judecății altora este nevoie să avem o inimă tare, să știm bine cine suntem și ce credem. Oamenii care nu sunt siguri de valoarea lor, sau care nu cred în ea, sunt ușor înduplecați să accepte ceea ce gîndesc alții despre ei, sau încearcă să se schimbe în persoana dorită de ceilalți. Cînd tînărul teolog Zravko Bezlov a dispărut în spatele gratiilor din închisoarea bulgară ca spion pentru că făcuse turul orașului cu niște străini, el a refuzat să facă compromis, chiar și atunci cînd i s-a oferit o sentință mai blîndă. Bezlov s-a bazat pe miezul tare al credinței lui și a făcut ceea ce au făcut creștinii din Est; a rămas fidel față de sine însuși, indiferent de presiune și consecințe.

Să nu confundăm aceasta cu încăpățînarea. Un om tare de cap va spune „nu" din principiu, nu pentru că ar crede lucrul acesta. Deosebirea stă în credință. Creștinii din Est au avut un miez puternic cu valori și convingeri la care au refuzat să renunțe sau să facă compromis. De-a lungul anilor, unii observatori din Occident au judecat acest angajament ca fiind

fanatic. Cu siguranţă că persecutorii din Uniunea Sovietică au fost de acord. Pentru ei, creştinii erau doar nişte încăpăţînaţi tulburători ai păcii şi ordinei. Din punctul lor de vedere, Aida Skripnikova, care a distribuit felicitări de Anul Nou scrise cu mîna pe Nevski Prospekt din Leningrad, urmărea doar să facă neapărat ceea ce-şi propusese.

Aşa ceva este absurd. Există o linie clară de demarcaţie între un miez sau o inimă tare şi fanatism. Unii oameni subscriu unei cauze care le mistuie viaţa, lăsîndu-i ca o coajă goală de nucă, simpli purtători de cuvînt pentru chestiunile pe care le-au luat asupra lor. Din perspectiva unui fanatic, cauza trebuie avansată cu orice preţ, indiferent cît este de dăunătoare sau de distructivă. Asemenea acţiuni au în comun faptul că iniţiatorii lor îşi doresc realizarea a ceea ce şi-au pus în gînd. Aceia din Occident care şi-au luat sarcina să judece şi judecătorii reali din tribunalele răsăritene n-au luat în seamă deosebirea crucială între acţiunea Aidei şi ceea ce ar fi făcut un activist fanatic. Aida a făcut o ofertă; ea nu i-a obligat pe trecători să-i accepte cu sila concepţiile. Ea n-a stînjenit mersul, n-a făcut rău nimănui şi n-a provocat un spectacol demn de prima pagină a ziarelor; ea şi-a prezentat doar mesajul de Anul Nou celor care voiau să-l primească.

Departe de a fi fanatică, Aida şi-a urmat pur şi simplu inima. Nici chiar cea mai mare intimidare nu i-a slăbit hotărîrea. Fanatismul îi reduce pe oameni la nişte pioni pentru cauza lor. Contrar acestui lucru, miezul sau străfundul puternic al credinţei Aidei a făcut din ea femeia cu adevărat liberă pe care o admir. Să nu uităm ultimele ei cuvinte rostite în tribunal înainte de a se duce la închisoare: „Cunoaşterea faptului că sufletul şi gîndurile îmi sunt libere mă încurajează şi mă întăreşte".

Paradoxal, o parte din această libertate şi tărie lăuntrică este rezultatul faptului de a nu fi singur. La un anumit nivel, aceasta se referă la ceilalţi credincioşi. Convingerile împărtăşite, împreună cu persecuţia, i-au sudat pe creştinii din Est într-o grupare strîns unită, în care fiecare îl sprijinea pe celălalt. Chiar şi atunci cînd sărăcia împiedica ajutorul material, creştinii aflaţi în nevoie puteau totdeauna să conteze pe sprijinul spiritual. Veştile privind hărţuirile şi condamnările la închisoare zburau rapid printr-o reţea complexă, şi nici un credincios nu s-a dus vreodată singur la închisoare. Rugăciunile congregaţiei, rugăciunile zecilor de creştini din tot imperiul sovietic şi acelea ale multor creştini din străinătate mergeau împreună cu el. Fiecare deţinut putea să conteze pe faptul că va primi scrisori, vizite şi pachete. Chiar dacă corespondenţa era cenzurată, vizitele

respinse, iar pachetele confiscate, deținuții știau despre ele. În toată perioada condamnării, ei știau că nu erau uitați. În ziua eliberării deținutului, un grup de creștini stăteau în fața porții închisorii, indiferent cît de departe era ea, și-și întîmpinau fratele de credință cu flori.

La un alt nivel, toți creștinii știu că nu sunt niciodată singuri dintr-un motiv cu totul neobișnuit. Ei au în Domnul cel mai puternic, mai iubitor și mai fidel prieten. Chiar dacă ei își întorc spatele, El este acolo, la fel de puternic și de iubitor ca totdeauna. Din ziua cînd am auzit pentru prima dată despre El la vîrsta de 9 ani în demisolul doamnei Strand, siguranța iubirii Lui și pacea pe care o aduce ea mi-au dat tăria și călăuzirea necesară pentru a supraviețui în anii care au urmat. Deși am suferit, n-am suferit niciodată singură.

În punctul de cotitură al vieții mele, călăuzirea Lui mi-a arătat încotro să mă duc. Chiar dacă mi-am pierdut echilibrul, El nu Și l-a pierdut pe al Lui.

Cînd aveam 40 de ani, m-am lovit de unul din obstacolele de pe calea pe care le-am amintit mai sus. Viața mea personală și profesională s-au destrămat chiar în fața ochilor mei. Timp de douăzeci de ani lucrasem din greu; acum mă simțeam vlăguită, abandonată și trădată. Încă din copilărie îmi plăcuse să confecționez obiecte de artizanat; ele deveniseră refugiul meu. M-am decis să mă retrag. Doream să las totul în urma mea și să deschid un magazin de artizanat pe coasta statului Oregon. Aveam deja un nume pentru magazin, *Minunății la mare;* un joc de cuvinte despre minunățiile [*Marvels*] pe care speram să le ofer și despre al doilea prenume al meu, *Marvel*. Într-o zi ședeam în camera mea, lucrînd la obiectele de artizanat, cînd s-a făcut deodată liniște în jurul meu. Atunci El mi-a vorbit: „Ce faci aici nu înseamnă nimic. Toate acestea vor arde și se vor preface în cenușă. Te-am chemat la o misiune diferită și te-am pregătit pentru ea".

Am început să plîng. Cînd mi-am revenit, știam că trebuie să merg după El, dar mai știam că am nevoie de ajutor. I-am făcut trei cereri: Te rog, dă-mi putere să fac de două ori mai mult ca pînă acum. Te rog, dă-mi ochii Tăi ca să-i văd pe oameni așa cum îi vezi Tu. Și, Te rog, zdrobește-mi inima, ca să simt pentru oameni așa cum simți Tu.

După cîteva luni, viața mi s-a schimbat într-un mod neașteptat. Mi s-a cerut să plec în Portugalia ca să lucrez într-un lagăr de refugiați. Pe vremea aceea, Portugalia trebuia să absoarbă o mulțime de refugiați din fostele lor colonii, Mozambic și Angola. Într-unul din aceste lagăre uriașe și mizerabile am dat peste o baracă făcută din bucăți de carton. Lîngă ea era

un mic șopron. M-am gîndit că adăpostea un cîine, sau poate o capră. Cînd m-am uitat, am văzut că înăuntru stătea ghemuit un băiețel. Copilul ușor retardat stătea pe niște haine rupte. Familia care locuia în baracă îl ținea ca sclav virtual. Noaptea, îl încuiau pe băiat în șopron, aruncîndu-i niște mîncare, de parcă ar fi fost un cîine. Cîndva, căzuse probabil în foc, căci o parte laterală a corpului îi era arsă toată. Acest băiețel a devenit punctul de plecare pentru un cămin de copii pe care l-am construit în Portugalia. Dumnezeu Și-a ținut promisiunea; El totdeauna Și-o ține. În următorii douăzeci de ani am lucrat mai din greu ca niciodată, și inima îmi rămîne zdrobită pînă astăzi.

Cu mai mulți ani în urmă, am vizitat o mină de aur în Africa de Sud, și acolo topeau aurul. Nu voi uita niciodată vederea aurului lichid. El cădea ca o cascadă de la primul nivel unde se adunau în clocot impuritățile; restul aurului curgea la un nivel inferior, unde se adunau în clocot alte impurități. În final, aurul pur curgea în matriță, lăsînd în urmă ultimele impurități. Totdeauna îmi vine în minte această imagine cînd mă gîndesc la credincioșii din Est. Ei au trecut prin foc și au ieșit la suprafață puri și puternici.

O parte din puritatea lor provine din faptul că acești credincioși din Est au refuzat să facă compromis. Lui Nikolai Kmara i s-a smuls limba pentru că a rămas fidel convingerilor lui. El știa prea bine, compromisul era primul pas spre înfrîngere. Te rog să nu mă înțelegi greșit; nu vreau să crezi că tu nu vei face niciodată compromis. Dacă ești implicat într-o relație, știi ce important este să nu insiști totdeauna să se facă așa cum vrei tu; de fapt, acesta este un semn de maturitate. A respinge orice compromis ar fi la fel de greșit ca și a face totdeauna opusul, adică a-ți da la o parte nevoile și dorințele ca să duci la îndeplinire nevoile și dorințele celorlalți. Pentru a fi în relații cu cineva trebuie să ne facem partea; fiecare persoană trebuie să facă sacrificii.

Există o singură excepție de la această regulă; să nu faci niciodată compromis cu privire la valorile tale fundamentale, pentru că le poți pierde. Creștinii din Est au știut lucrul acesta. Într-o relație care funcționează, personală sau politică, n-ar trebui să fim puși într-o poziție în care suntem forțați să facem compromisuri cu privire la lucrurile în care credem. Este un semn că relația s-a întrerupt atunci cînd suntem constrînși să ne sacrificăm valorile de bază. Regimurile comuniste au făcut exact acest lucru. Ei desconsiderau toate valorile care nu erau ale lor, forțîndu-i pe disidenți să se supună. Creștinii au rezistat, fiecare în felul lui. Cei aflați

în bisericile subterane au luat atitudinea cea mai îndrăzneață și au plătit prețul cel mai mare pentru bravura lor.

Chestiunea spinoasă a schismei între bisericile subterane și cele legale derivă din întrebarea: Au făcut bisericile legale concesii asupra valorilor lor fundamentale? Nu eu trebuie să răspund la această întrebare, dar inima simte compătimire pentru cei aflați în clandestinitatea creștină care și-au riscat viața ca să apere lucrurile în care au crezut. Exemplul lor încerc eu să-l urmez.

Cei mai mulți dintre noi nu trăim sub o stăpînire autoritară. Ar fi ușor pentru noi să admirăm statornicia creștinilor din Est, gîndindu-ne că exemplul lor are puțină însemnătate pentru viața noastră. Nimic nu poate fi mai departe de adevăr. Chiar și într-o țară liberă ca Statele Unite, credința poate fi pusă la încercare. Deși aici nu există teroarea permanentă a unui regim opresiv, lucrurile în care crezi pot fi puse la test prin incidente întîmplătoare care par să aibă loc fără nici un motiv.

În 20 aprilie 1999, la 11:20 dimineața, doi adolescenți, Dylan Klebod și Eric Harris, s-au dezlănțuit asupra liceului Columbine din Littleton, Colorado. Înarmați pînă în dinți, au început imediat să-i vîneze pe colegi și profesori. În scurt timp, doisprezece elevi și un profesor erau morți, ca și cei doi băieți înarmați. Douăzeci și patru de elevi au trebuit să fie transportați la spitalul din localitate, în timp ce 160 au primit îngrijiri în incinta liceului.

Printre cei uciși a fost și Cassie Bernall. Fata de 17 ani venise în liceul acela cu mai puțin de doi ani în urmă. Adolescenta neliniștită îl găsise pe Dumnezeu cu puțin timp înainte. În 1997, Cassie luase parte la un studiu biblic pentru tineri făcut la sfîrșitul săptămînii undeva într-un loc retras și sponsorizat de biserică. Ea se întorsese acasă un om nou. Într-o carte despre fiica ei, Misty Bernall scrie:[171] „La capătul acelui sfîrșit de săptămînă, Brad și cu mine am plecat s-o aducem pe Cassie. Ea a venit direct la mine, m-a îmbrățișat cu putere, apoi s-a uitat drept în ochii mei și a zis: ‚Mami, sunt total schimbată'".

Chiar așa și era. În acea fatidică dimineață de aprilie, ucigașii au depistat-o pe Cassie în bibliotecă. Cei doi băieți și-au îndreptat pistoalele spre ea. Klebod, de 17 ani, a întrebat: „Crezi în Dumnezeu?" Potrivit lui Joshua Lapp,[172] care era cu ea în bibliotecă, „Cassie a zis: ‚Da', apoi au zis: ‚De ce?'" Înainte ca tînăra să poată răspunde, ei au împușcat-o.

În cartea ei, mama adaugă: „La o zi după măcel, oamenii au început s-o numească pe Cassie ‚martira din Littleton'... Înainte de a fi martiră,

ea era adolescentă. Nu vreau să-i depreciez curajul, sunt foarte mîndră de ea că a refuzat să cedeze şi a spus da ucigaşilor ei... M-am întrebat: ‚Aş fi făcut la fel?' Poate că i-aş fi implorat să mă lase în viaţă. Cassie n-a făcut-o. Deşi a avut doar 17 ani, a fost o femeie mult mai puternică decît voi fi eu vreodată".

Confruntaţi cu moartea lui Cassie, mulţi şi-au pus întrebarea: „De ce se întîmplă lucruri rele celor buni?" Reacţia obişnuită este să arătăm cu degetul spre cineva. Presupunem că trebuie să fie vina cuiva, poate chiar vina lui Dumnezeu; sau, dacă ni se întîmplă ceva, dăm vina pe noi, gîndind: „Nu sunt bun de nimic şi nu merit ceva mai bun. Arătatul cu degetul nu este răspunsul. Trebuie să realizăm că există răul, că se întîmplă lucruri rele. Ni s-a dat o voinţă liberă, şi pentru unii, aceasta include libertatea de a face alegeri greşite. Cu atîţia oameni care se gîndesc numai la ei şi cu mai puţini care se îngrijesc de ceilalţi, pur şi simplu avem parte de consecinţele stării în care se află lumea.

Dintr-un punct de vedere creştin, mai putem adăuga ceva. Cînd am fost mare, m-am întrebat de ce a murit aşa de tînăr tatăl meu. Dacă Dumnezeu mă iubeşte, de ce l-a lăsat să moară cînd am avut numai cinci ani? Nu ştiu din ce cauză a murit tata, nici nu ştiu de ce a trebuit Cassie să-şi sacrifice viaţa. Ceea ce ştiu este că El are răspunsurile, chiar dacă pentru aceasta trebuie să aştept pînă voi ajunge în cer.

Creştinii din Est ştiau că Dumnezeu nu acţionează la întîmplare. Pentru ei, fiecare încercare personală avea două scopuri: Servea ca test şi, dacă treceau testul, îi făcea mai puternici. Modul în care a reacţionat Cassie Bernall şi modul în care şi-au trăit viaţa creştinii din Est este o parte din aceeaşi schemă directoare. Cassie şi creştinii din Est au apărat lucrurile în care au crezut, indiferent de preţ. Au acţionat cu îndrăzneală şi nu s-au lăsat intimidaţi de adversari.

Credincioşii din Est s-au văzut ca nişte războinici şi ca nişte servitori; în viaţa noastră trebuie să învăţăm să fim ambele. Oricît de ferm au stat creştinii în lumina persecuţiei, au rămas şi umili în toate activităţile lor. Faptul de a rămîne statornic nu le-a dat un sentiment de superioritate. Creştinii din Est au dorit să facă o deosebire, şi au vrut să facă aşa chiar acolo unde se aflau. Prea adesea, propria noastră inactivitate sau comportare călduţă este însoţită de o scuză – dacă aş fi aşa şi pe dincolo. Trebuie să înflorim acolo unde suntem sădiţi. Dacă nu pot să fac ceea ce trebuie să fac aici şi acum, nu voi fi în stare să fac în altă parte sau în altă formă.

A lua o poziție fermă are o altă fațetă. Poate să ne facă rigizi. Dacă urmăm schema directoare trebuie să fim conștienți de pericolele ei. Nu mă gîndesc la pericolele cu care s-a confruntat Cassie, ci la ispita de a deveni îngîmfați. Trebuie să ne păstrăm o minte deschisă și să nu uităm că oamenii sunt mai importanți decît regulile. Acesta este un alt motiv pentru care compasiunea și iertarea sunt părți așa de cruciale ale schemei directoare.

Iertarea și compasiunea sunt baza. Fără iertare, nu vom înțelege niciodată schema directoare, și bineînțeles că nici n-o vom putea urma. Iertarea și compasiunea ne vor duce în străfundul inimii noastre. Acesta ne va servi de busolă, călăuzindu-ne de-a lungul perioadelor mai dificile din viață. Nu se va întîmpla de la sine; este nevoie să cerem ajutor. Nimeni nu este destul de tare ca să umble singur pe această cale. Cererea de ajutor nu este slăbiciune; este un semn de maturitate. Ca ființe umane, suntem mai mult decît corp și minte; noi toți avem și o componentă spirituală care ne poate călăuzi. Credința nu este o cîrjă. Ca și creștină, sunt convinsă că avem nevoie de ajutorul lui Dumnezeu. De asemenea, sunt convinsă că El Își întinde mîinile spre oricine cu aceeași iubire și înțelegere cu care m-a călăuzit pe mine.

La acest stadiu este necesar să devenim un tip special de războinici. La început, ne luptăm noi înșine; e necesar să eliminăm mîndria. Ca să fim felul de războinic despre care vorbesc, trebuie să servim chiar acolo unde ne găsim. Noi înflorim acolo unde suntem plantați. Aceasta este floarea care va deveni răsplata noastră, răsplata unei vieți bogate, împlinite și fericite.

Nu va fi ușor să urmăm schema directoare, dar cu cît este provocarea mai mare, cu atît devenim mai puternici. Cînd mă uit înapoi la viața mea, știu că lucrul acesta este adevărat. Și mai știu că el poate fi adevărat și pentru tine. Nu uita, nimic nu se face la întîmplare. Chiar și nenorocirea cea mai mare urmează un plan. Poate că nu știm de ce se întîmplă ceva, și în special nu în cele mai întunecate momente ale vieții noastre, dar există un plan. Cînd ne întrebăm de ce a trebuit să moară cineva ca și Cassie Bernall, știm deja o parte din răspuns. Moartea ei a făcut din ea un exemplu care a stimulat, a electrizat tineri creștini din toată lumea. Într-adevăr, Cassie a devenit un far.

Credincioșii din Est s-au dus la închisoare știind foarte bine că a existat un motiv pentru care au fost exilați în Gulag. Înflorește acolo unde ești sădit! Ei au răspuns chemării și au depus mărturie prin cuvînt și exemplu

ucigașilor și hoților împreună cu care își executau pedepsele. Când Mihail Horev a fost băgat în duba închisorii, prietenii lui au aruncat cu flori după el. Florile lui au ajuns în mîinile unei femei din dubă. Cînd ea i-a auzit istoria, i-a cerut: „Promiteți-mi că vă veți ruga astăzi pentru mine". Apoi i-a spus gardianului să-i dea înapoi lui Mihail buchetul. Nu am nici un dubiu că Mihail a înmuiat inimile tuturor celor prezenți în dubă.

Încercările din viața noastră au aceeași însemnătate ca persecuțiile suferite de credincioșii din Est. Ele pot fi teste sau lecții pentru noi, sau pot să ne întoarcă viețile și să le pună pe o cale nouă. Nu există nimic pozitiv în maltratarea la care am fost supusă cînd eram copil. Dar ea m-a pus pe o cale. În ultimii patruzeci de ani am ajutat creștinii persecutați din Est, iar mai tîrziu pe cei care au suferit ca urmare a moștenirii lăsate de comunism. Copiii abandonați și maltratați, cei handicapați și neglijați au fost totdeauna în obiectivul vieții mele. Și sunt și azi. De fapt, o parte din sumele încasate ca urmare a vînzării acestei cărți va fi folosită ca să-i ajute, în proiectele în care sunt implicată.

Viața ta va fi diferită, iar impactul tău asupra altora se va face într-un mod diferit. Sunt sigură că noi toți avem potențialul de a crește și putem deveni cu toții un far pentru cei din jurul nostru. Propriile mele experiențe și exemplul credincioșilor din Est mi-au dat puterea de care am avut nevoie pentru a face față încercărilor mele personale. Curajul și „coloana lor vertebrală" au devenit o schemă directoare pentru viața mea. Ele pot să devină schema directoare și pentru viața ta.

Note

Cea mai mare parte din materialul pentru această carte se bazează pe documente pe care le-am strîns în peste patruzeci de ani de muncă. Cele mai multe au fost arhivate ca documente *EWIC*, inițiale care reprezintă *East-West Information Center*, o filială independentă din Germania. În cîteva cazuri a trebuit să mă bizui numai pe istorii orale de la oameni care mi-au împărtășit experiențele prin care au trecut.

1. *Underground Evangelism Magazine*, ianuarie 1976 și mai 1976
2. *EWIC* 2202, 1982/august 1983
3. *Underground Evangelism*, decembrie 1973
4. Serghei Kourdakov, *The Persecutor*, Fleming H. Revell Publishers, 1973; de-a lungul timpului, autobiografia lui Kourdakov va apărea sub diferite titluri, precum *Serghei* și *Iartă-mă, Natașa*
5. Bazat pe conversațiile mele cu Bezlov în 1992 și cu văduva lui în 1997
6. Norman Davies, *Europe, a History*, Oxford University Press, 1996
7. ibid
8. ibid
9. *Underground Evangelism Magazine*, ianuarie/februarie 1984
10. *Underground Evangelism Magazine*, aprilie 1982
11. Stephane Courtois, ed. *The Black Book of Communism*; trad. engleză: Harvard University Press, 1999
12. ibid
13. *Marx și Engels despre religie*, Editura Progresul, Moscova, n.d.
14. Revista *Time*, 17 iunie 1985; *The Press-Courier*, 5 iulie 1985
15. Norman F. Cantor, *The American Century*, HarperCollins, 1997
16. Interviu cu Ewald Hauff, septembrie 1978, și *EWIC* 2322, iunie 1984
17. Alioșa Kojevnikov, *Guard My Sheep*, Keston News Service, Nr. 208, n.d.
18. Marcu 12:17
19. *EWIC* 943, iulie 1978, cf. Herald of Truth, Nr. 2-3
20. *Underground Evangelism Magazine*, martie 1971
21. *EWIC* 1437 (buletin Samizdat Nr. 85, mai 1980, Lituania)
22. *EWIC* 1296, septembrie 1979, cf. Catacombs, The Forgotten Christians in Albania
23. *EWIC*, n.d.
24. Matei 28:19-20
25. Raport al *Comitetului Creștin Român*, „Apărarea libertății și conștiinței religioase", scris de Rev. Aurel Popescu, Rev. Pavel Nicolescu și Genovieva Sfatcu, n.d.
26. vezi *Aida of Leningrad* de Michael Bourdeaux și Xenia Howard-Johnson, Gateway Outreach, Londra, 1972
27. Proverbe 2:6
28. *EWIC* 1828, martie 1982

29. Paulis Klavins, *Helfen gesetzlich verboten*, Literaturdienst AVC, Germania, n.d.
30. Toate cazurile găsite în *Underground Evangelism Magazine*, iunie 1976
31. *EWIC*, 525, noiembrie 1976
32. *Underground Evangelism Magazine*, iunie 1969
33. *Politica Statelor Unite în sprijinul libertății religioase: în obiectiv, creștinii*, publicată de Bureau of Democracy, Human Rights şi Labor Affairs, 22 iulie 1997
34. *Der Spiegel*, 41/1996
35. *Politica Statelor Unite în sprijinul libertății religioase: în obiectiv, creștinii*, op. cit.
36. *Encyclopedia Britannica*, 1999
37. Steve Durasoff, *The Russian Protestants*, Cranbury, New Jersey, 1969
38. Luca 18:10-14
39. *Catacombes*, mai 1981
40. *EWIC* 2775, decembrie 1978, retipărind un raport al Comitetului creştin pentru apărarea libertății religioase în România din august în acelaşi an
41. *EWIC* 2598, ianuarie 1986, bazat pe o transcriere a unei cuvîntări a Părintelui Calciu rostită în Washington, D.C. în 9 noiembrie 1985
42. *EWIC* 2068, octombrie 1982
43. *East/West News Service*, 1 iunie 1982
44. *EWIC* 2124.35, 5 mai 1982
45. Matei 7:15
46. *Underground Evangelism*, 1977
47. vezi în special Georgi Vins, *Three Generations of Suffering*, Hodder and Stoughton, Londra, 1976
48. *International Herald Tribune*, 22 iulie 1983
49. *EWIC* 1525a, pachet de ştiri din 1981
50. *Prisoners of Conscience in the USSR: Their Treatment and Conditions*, Amnesty International Publications, 1975.
51. *EWIC* 2007, 7 iunie 1982
52. Bryan Magee, *Confessions of a Philosopher*, Random House, New York, 1997
53. *EWIC* 2261; scrisoare din ianuarie/februarie 1980
54. *EWIC* 1454, septembrie 1980
55. www.religioustolerance.org
56. *Keston News Service*, septembrie 1999
57. Corespondență personală a Galinei Djouzenova, aprilie 2000
58. Michael Bourdeaux, *Aida of Leningrad*, Gateway Outreach, Londra, 1972
59. *EWIC* 993, decembrie 1978
60. Cf. *Vestitorul adevărului*, ianuarie 1982
61. *Nachrichten von den Feldern der Verfolgung*, iulie/august 1981, ianuarie/februarie 1982, mai/iunie şi iulie/august 1983, ianuarie/februarie 1985
62. *EWIC* 2193, n.d.
63. *Underground Evangelism*, iarna lui 1987
64. Timotei 2:9
65. Georgi Vins, *Three Generations of Suffering*, Hodder and Stoughton, Londra, 1976

66. *The Observer*, 19 noiembrie 1967
67. *EWIC* 993, n.d.
68. *EWIC* 596, iunie 1976
69. *Prisoner Bulletin*, primăvara lui 1984, Elkhart, Indiana (buletin publicat de Georgi Vins)
70. Johann Wiebe într-o scrisoare personală din noiembrie 1989
71. *EWIC* 1437 (buletin Samizdat Nr. 85, Lituania, mai 1980)
72. *Oregon Journal*, 10 iunie 1952
73. *Underground Evangelism Magazine*, februarie 1979
74. *EWIC* 1437 (buletin Samizdat Nr. 85, Lituania, mai 1980)
75. *EWIC* 1021
76. *EWIC* 1437 (buletin Samizdat Nr. 85, Lituania, mai 1980)
77. *EWIC* 1689, septembrie 1981
78. *Christus im Osten*, februarie 1977
79. ibid.
80. *EWIC*, n.n., 1 septembrie 1973
81. *EWIC* 671, octombrie 1976
82. *EWIC* 2186, iunie 1983 (scrisoarea este datată 4 martie 1970)
83. *EWIC* 2485, mai 1985
84. de ex. *Oregon Journal*, 5 septembrie 1952
85. *EWIC* 2156, aprilie 1983
86. ibid.
87. Găsit în: Harvey Fireside, *Soviet Psychoprisons*, Norton, New York, 1979
88. Sydney Bloch şi Peter Reddaway, *Russia's Political Hospitals*, Londra, 1977
89. ibid.
90. ibid.
91. Bazat pe op.cit. şi pe *Prisoners of Conscience in the USSR*, un raport al Amnesty International
92. Sydney Bloch şi Peter Reddaway, *Russia's Political Hospitals*, Londra, 1977
93. *Samizdat* Nr. 32, decembrie 1975, V. Bukovsky şi S. Gluzman, Un manuat de psihiatrie pentru disidenţi (EWIC 2718)
94. Sydney Bloch şi Peter Reddaway, *Russia's Political Hospitals*, Londra, 1977
95. Harvey Fireside, *Soviet Psychoprisons*, Norton, New York, 1979
96. Extrase din *EWIC* 1539; scrisoarea este datată 20 august 1979
97. Citat de *The Medical Journal of Australia*, 31 ianuarie 1967
98. *Prisoners of Conscience in the USSR*, un raport al Amnesty International
99. Sydney Bloch şi Peter Reddaway, *Russia's Political Hospitals*, Londra, 1977
100. *EWIC* 2240, octombrie 1983 şi: *The Right to Believe*, Nr. 3, 1983
101. *News From Freedom House*, New York, n.d.
102. *EWIC* 2645, mai 1986, cf. Keston News Service, Nr. 249, mai 1986
103. Iacov 5:12
104. *EWIC* 2142, martie 1983
105. *EWIC* 2269.14, februarie 1984
106. Bazat pe *I'm Brother John. Underground Evangelism*, n.d. şi *Christus im Osten*, ianuarie 1973

107. *Underground Evangelism Magazine*, octombrie 1978
108. *EWIC* 1280, decembrie 1979
109. *EWIC* 2142, martie 1983
110. *EWIC* 2349.2, iunie 1984
111. *EWIC* 2007.4, iunie 1982
112. *Foreign Relations of the United States*, 1964-1968, Vol.XVII, Europa de Est, Departament of State, Washington, D.C.
113. *East/West News Service*, 10 martie 1982 şi 15 iunie 1982
114. vezi www.friends-partners.org/partners/beyond-the-pale/english/
115. Pentru aceasta şi următoarele vezi: David Damrel, *The Religious Roots of Conflicts*, Religious Studies News, septembrie 1995
116. Jane Macartney, *Reuters News Service*, 4 iulie 1997
117. Vezi amintirile lui Tsung Tsai în: George Crane, *Bones of the Master,* Bantam Books, 2000
118. Ani Pachen şi Adelaide Donnelley, *Sorrow Mountain*, Doubleday, 2000
119. vezi: www.keston.org
120. ibid.
121. ibid.
122. Ioel 2:28
123. *EWIC* 2711, 1986
124. Amos 8:11-12
125. *Underground Evangelism Magazine*, octombrie 1969
126. *Underground Evangelism Magazine*, martie 1966
127. *Underground Evangelism Magazine*, ianuarie/februarie 1984
128. Johann Wiebe într-o scrisoare personală din noiembrie 1989
129. *Underground Evangelism Magazine*, mai/iunie 1984
130. *EWIC* 2340, iunie 1984
131. Cifrele se bazează pe rapoartele statistice anuale din *Underground Evangelism Magazine*
132. *EWIC* 2319, mai 1984
133. ibid.
134. *EWIC* 2314, mai 1984
135. *EWIC* 1844.7-9, martie 1982
136. ibid.
137. *EWIC* 2744, martie 1987
138. Articol pentrul NLW, septembrie 1976
139. *EWIC* 2159.2, 1983
140. *EWIC* 2183, iunie 1983
141. *EWIC* 2221, 1972
142. Bazat pe *EWIC* 525, noiembrie 1976
143. *Buletinul Comitetului pentru rudele deţinuţilor CEB*, Nr. 18, Moscova 1974
144. Bazat pe *EWIC* 2226, august 1983
145. *EWIC* 2257.8, decembrie 1983
146. Matei 7:12
147. *EWIC* 2577, noiembrie 1985

148. *EWIC* 2619, martie 1986
149. *Regimul politic din România îşi intensifică teroarea şi persecuţia faţă de credincioşi, faţă de militanţii pentru drepturile omului şi faţă de cei care încearcă să emigreze:* Aurel Popescu, Pavel Nicolescu şi Genovieva Sfatcu, raport publicat de Comitetul creştin român ALRC, n.d.
150. *EWIC* 1838.1, iunie 1982
151. *EWIC* 2711, 1986
152. Acestea şi celelalte cifre şi date se află în *Encyclopedia Brittannica*, 2000
153. Vezi descrierea detaliată în Erhart Neubert, *Geschichte der Opposition in der DDR 1949-1989*, Berlin, 1998
154. Cele mai grave violări ale drepturilor omului din RDG, A doua audiere internaţională a lui Zaharov în Roma, 25-28 noiembrie 1977, partea care se ocupă de RDG publicată (în germană şi engleză) de Arbeitsgemeinschaft, 13. August, Berlin
155. Mark Elliott, *László Tökes, Timisoara and the Romanian Revolution*, n.d.
156. Bazat pe: Mark Elliott, *Lászlo Tökes*, op.cit., Los Angeles Times, 26 martie 1990; Neue Zürcher Zeitung, 29 decembrie 1999
157. *Los Angeles Times*, 21 septembrie 1997
158. vezi cartea ei *In the Lion's Den*, Broadman şi Holman, 1997
159. *Politica Statelor Unite în sprijinul libertăţii religioase,* op.cit.
160. ibid.
161. ibid.
162. ibid.
163. Detained in China and Tibet, A Directory of Political Prisoners, Asia Watch, New York, 1994, citat în Paul Marshall, *Their Blood Cries Out*, Word Publishing, 1997
164. *AP news service*, 5 septembrie 2000
165. *Los Angeles Times*, 7 septembrie 2000 şi 19 octombrie 2000
166. Paul Marshall, *Their Blood Cries Out*, Word Publishing, 1997
167. *Politica Statelor Unite în sprijinul libertăţii religioase,* op.cit.
168. Los Angeles Times, 8 iunie 2000
169. *EWIC* 2711, 1986
170. Evrei 11:33
171. Misty Bernall, *She Said Yes*, Plough Publishing, 1999
172. Wendy Murray Zoba în *Christianity Today*, 4 octombrie 1999